รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย - ลาว : จังหวัดมุกดาหาร – แขวงสะหวันนะเขต”

โดย

โสภี อุ่นทะยา

กุมภาพันธ์ 2553

สัญญาเลขที่ RDG5110030

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย - ลาว : จังหวัดมุกดาหาร – แขวงสะหวันนะเขต”

โดย

โสภี อุ่นทะยา

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : จังหวัดมุกดาหาร- แขวงสะหวันนะเขต” ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าย 1 นโยบายข้ามชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเฉพาะเสียงของคนในชุมชน เพื่อนำเสนอความคิดเห็นเชิงนโยบาย ซึ่งได้รับคำปรึกษาจาก ร.ศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ และ ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า ที่กรุณาให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ผ.ศ. ดร. ชูพักตร์ สุทธิสา ผู้ประสานงานโครงการการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน เพื่อนร่วมงานวิจัยพื้นที่ชายแดนทุกคน สำนักงานเทศบาลเมืองมุกดาหาร-เมืองไกสอนพมวิหาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำ ผู้รู้ และผู้อาศัยในชุมชนพื้นที่ชายแดนที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ ให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัยในครั้งนี้

ความบกพร่องที่ปรากฏในงานนี้ผู้วิจัยยินดีน้อมรับเพื่อปรับปรุงในการทำงานครั้งต่อไป ส่วนคุณประโยชน์จากงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และผู้มีคุณูปการดังกล่าวข้างต้น ด้วยความสำนึกในพระคุณยิ่ง

โสภี อุ่นทะยา

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ: การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว
: จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต

ชื่อนักวิจัย : โสภี อุ่นทะยา

สัญญาเลขที่ RDG 5110030

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันเขต โดยใช้ แนวคิดพื้นที่ชายแดน แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ และแนวคิดอัตลักษณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการศึกษาภาคสนามเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูล และนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการวิจัยแสดงความหมายของพื้นที่ชายแดนที่ไม่อาจให้คำนิยามแน่ชัดลงไปได้ ขึ้นอยู่กับบริบทที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ความเชื่อ อำนาจ ผลประโยชน์ การปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนซึ่งมีการให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนดังต่อไปนี้ พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาล บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่จัดระเบียบความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์อันเป็นจารีตฮีตคองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข ปัจจุบันพื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้า และการท่องเที่ยวที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นวงจรต่อเนื่องเชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน มีปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ และ พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่คนอพยพ คนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐที่ต่อสู้ดิ้นรนรอคอยความหวังที่จะได้รับสิทธิ์เฉกเช่นมนุษย์ทั่วไปที่พึงมี และพื้นที่ชายแดนคือพื้นที่ความสัมพันธ์ของเครือญาติที่ผูกพันกันมานาน เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ซึ่งนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม โดยมีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ด้วยงานประเพณี-พิธีกรรมตามฮีตคองที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ด้วยการค้าและการท่องเที่ยวที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์นำไปสู่ความสัมพันธ์อื่นๆ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม

งานวิจัยครั้งนี้พยายามรวบรวมเสียงของผู้คนในชุมชนที่ไม่อาจเข้าถึงการนำเสนอนโยบายในระดับภาครัฐได้ หากการนำเสนอนโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ได้รับฟังเสียง เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อาจเป็นแนวทางพื้นฐานของการสร้างความสมานฉันท์ของคนในชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

Abstract

Definition and Mechanism for Thai-Lao Borderland Relations: a Case Study of Mukdahan Province of Thailand and Savanakat province Laos PDR

This research aims to study about the mechanism and definition on the relationship of people along Thai-Lao border, Mukdahan – Savanakat provinces. The focused concepts are borderland, ethnicity and identity. The research method designs in a quality research that emphasizes on fieldwork data and presented in descriptive analysis. The result shows how the meaning of borderland provides an alternative meaning that combined from the flow and change of the definition, inwhich depending on time, belief, power, and interaction of the borderland community.

Thai-Laos borderland community or "Chumchon Song-fang Khong" has shared ancestor and rituals. In the past, the social organization contributed peace living. However, during this era of globalization and capitalism, this area has turned into the commercial and tourist zone. Borderland community has faced many challenges and conflicts that arrived from the changes of community. Some of people who migrate are defined as illegal people. They have no status and citizenship, and they are struggle for the right to live in Thailand. This borderland space is also involved with the relationship of kinship and human network since the past; therefore, the community brings people's ties and relationship across border and state.

The utmost theme for this research is to address the voices of the small people who real living in the borderland community, in order to present the Thai government or policy maker to hear and understand the situation of this people, and hoping that the national policy will take this information to apply appropriated approach in the near future, in order to solve problems that occurred in Thai-Laos border, and to encourage a better foreign relationship within neighboring countries.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	**1**
	1.1 ความเป็นมาของปัญหา	1
	1.2 คำถามหลักในการวิจัย	5
	1.3 วัตถุประสงค์	5
	1.4 ขอบเขตการวิจัย	5
	1.5 ระเบียบวิธีวิจัย	7
	1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
	1.7 แนวคิดในการวิจัย	8
	1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
2	**ประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต**	**26**
	2.1 มุกดาหาร : เมืองใหม่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน	27
	2.1.1 สภาพภูมิประเทศ	27
	2.1.2 เทศบาลเมืองมุกดาหาร	31
	2.1.3 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดมุกดาหาร	33
	2.1.4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ : เรื่องเล่าสืบสานความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์	35
	2.2 แขวงสะหวันนะเขต : เมืองประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์	48
	2.2.1 สภาพภูมิประเทศ	48
	2.2.2 ประวัติความเป็นมาของแขวงสะหวันนะเขต	50
	2.2.3 เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน	53
	2.2.4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมืองไกสอนพมวิหาน	53
	2.3 ความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์เรื่องเล่าเมืองชายแดน	60
3	**การค้าขาย การท่องเที่ยว : ผลประโยชน์ร่วมกันบนพื้นที่ชายแดน**	**63**
	3.1 ตลาดอินโดจีน : ความสัมพันธ์บนพื้นที่ผลประโยชน์	64
	3.1.1 พัฒนาการของตลาดอินโดจีน	64
	3.1.2 ความขัดแย้งในตลาดอินโดจีน	67
	3.1.3 ความหลากหลาย : เสน่ห์ของตลาดอินโดจีน	69
	3.1.3 เครือข่ายความสัมพันธ์การค้าและบริการ	70
	3.1.4 ถนนคนเดินริมฝั่งโขง : กลวิธีส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยว	71
	3.1.5 สินค้าหนีภาษี : บรรยากาศที่มีรสชาติของพื้นที่ชายแดน	72

บทที่		หน้า
	3.2 การค้าและการท่องเที่ยวในเมืองไกสอนพมวิหาน	74
	3.2.1 กลวิธีการค้าของแม่ค้าชาวไทยในเมืองไกสอนพมวิหาน	74
	3.2.2 เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าและการท่องเที่ยว	77
	3.3 ระบบอุปถัมภ์ : ความสัมพันธ์อำพราง	81
4	**คนไร้รัฐ**	**85**
	4.1 ชาวลาวอพยพ : คนไร้รัฐ	85
	4.2 ยายมี ผู้ให้กำเนิดคนไร้รัฐครอบครัวหนึ่งในชายแดนมุกดาหาร	88
	4.2.1 น้อย : เกิดในประเทศไทยแต่เป็นคนไร้รัฐ	90
	4.2.2 น้องเบนน้องบุ้งกับอัตลักษณ์ของความเป็นไทย	91
	4.3 ความหวังของคนไร้รัฐ	93
5	**รักไร้รัฐ : ความสัมพันธ์ไร้พรมแดน**	**97**
	5.1 หญิงไทยสานสายสัมพันธ์เครือญาติที่ชายแดนแผ่นดินลาว	97
	5.2 หนุ่มลาวสานสายใยรักบนชายแดนไทย	101
	5.3 สาวลาวกับหนุ่มไทยบนเส้นกั้นพรมแดน	103
6	**เสียงที่มีความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน**	**106**
	6.1 เสียงจากชุมชน : นิยามความหมายพื้นที่ชายแดน	107
	6.1.1 พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขง	107
	6.1.2 พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้าและการท่องเที่ยว	112
	6.1.3 พื้นที่ชายแดนคือพื้นที่คนไร้รัฐ	112
	6.1.5 พื้นที่ชายแดนคือพื้นที่เครือญาติ	113
	6.2 กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน	114
	6.2.1 ศาสนาและความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์	114
	6.2.1.1 พิธีกรรม : พลังแห่งการจัดระเบียบความสัมพันธ์	116
	6.2.1.2 งานประเพณีประสานความสัมพันธ์	126
	6.2.1.3 งานบุญเชื่อมความสัมพันธ์ : ทอดกฐินน้ำบนแพขนานยนต์	130
	6.2.1.4 พิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดิน	131
	6.2.2 การค้าและการท่องเที่ยว : ผลประโยชน์เชื่อมความสัมพันธ์	132
	6.2.3 ระบบอุปถัมภ์เชื่อมความสัมพันธ์	133
	6.2.4 ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ	134
	6.2.5 ผู้หญิงประสานความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน	134

บทที่ **หน้า**

7 สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ **138**

สรุปผลการวิจัย 138

อภิปรายผล 139

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 143

ข้อเสนอแนะในการศึกษาและการวิจัยครั้งต่อไป 145

บรรณานุกรม **146**

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

กระบวนการเรียนรู้ การตีความ ความหมายทางสังคม วัฒนธรรม และกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน จากประวัติศาสตร์ อดีต ปัจจุบัน ในมุมมองของผู้คนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย มีความสำคัญต่อพื้นฐานการทำความเข้าใจเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในสังคมประเทศชาติและประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากมีพื้นที่ทางกายภาพที่มีชายแดนติดต่อกันแล้ว ยังมีผู้คนหลากหลายติดต่อมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนตั้งแต่จังหวัดเชียงราย-แขวงบ่อแก้ว จนถึงจังหวัดอุบลราชธานี-แขวงจำปาสัก ซึ่งมีบริเวณชายแดนติดต่อกันบนระยะทางที่ยาวมาก การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจึงมีความหลากหลาย มีทั้งความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นครอบครัว เครือญาติ พี่น้อง เพื่อน เป็นผู้อุปถัมภ์ – ผู้รับอุปถัมภ์ และบางกรณีก็มีปัญหาความขัดแย้งต่อกันในด้านต่างๆ เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตลอดมาโดยเฉพาะพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ซึ่งเดิมคือพื้นที่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง เมื่อกลายมาเป็นประเทศราชของไทย ไทยเข้าจัดการปกครองและเรียกพื้นที่เหล่านี้ว่า มณฑลลาวเฉียง มณฑลลาวพวน มณฑลลาวกาว เป็นต้น

มหาสิลา วีรวงส์ เรียบเรียงไว้ในประวัติศาสตร์ลาวตอนหนึ่งว่า ในปี พ.ศ. 2442 หลังจากสยามเสียดินแดนลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ห้าทรงปรารภถึง ลักษณะการปกครองที่นิยมให้เป็นอย่างราชาธิปไตย (Empire Monarchique) โดยปกครองแบบคนต่างชาติต่างภาษาเป็นเมืองขึ้น จึงถือหัวเมืองมณฑลชั้นนอก 3 มณฑลนั้นเป็นเมืองลาว และเรียกชาวเมืองซึ่งอันที่จริงเป็นชนชาติไทยว่า ลาว เนื่องเพราะลักษณะการปกครองดังกล่าว เป็นอันพ้นเวลาพอสมควรแล้ว ถ้าคงไว้จะกลับให้โทษแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้แก้ไขการปกครองเปลี่ยนเป็น พระราชอาณาจักรประเทศสยาม เลิกประเพณีเมืองประเทศราช จากนั้นจึงมีพระบรมราชโองการให้เรียกชื่อมณฑลตามพื้นที่ที่จัดการปกครองแบบเทศาภิบาล เช่น มณฑลลาวเฉียง ให้เรียกว่า มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ มณฑลลาวพวนแถบเมืองหนองคายและใกล้เคียงเรียกว่า มณฑลฝ่ายเหนือ และมณฑลลาวกาว มีเมืองอุบลราชธานี ศรีสะเกษและเมืองอื่นๆ ให้เรียกว่ามณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น และในปีเดียวกันกรมหลวงสรรพสิทธิ์ซึ่งเป็นข้าหลวงต่างพระองค์จึงโปรดให้มีสารตราตั้งเป็นทางราชการ ให้เจ้าหน้าที่ทุกหัวเมืองในมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อจะมาติดต่อราชการใช้แบบพิมพ์ทางราชการให้ปฏิบัติใหม่โดยลง

ในช่องสัญชาติว่า “ชาติไทยบังคับสยาม” ทั้งหมด ห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า “ชาติลาว” หรืออื่นๆ ดังที่ปฏิบัติแต่ก่อนมาเป็นอันขาด เพียงคำสั่งของข้าหลวงต่างพระองค์ประจำหัวเมืองลาวเท่านั้น ชนชาติลาวที่อยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงก็กลายเป็นชาติไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา(สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543 : 463-465) อาจกล่าวได้ว่าบรรพบุรุษของชาวอีสานส่วนหนึ่งคือ ชาวลาวนั่นเอง ผู้คนสองฝั่งแม่น้ำโขงจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ชายแดนรัฐชาติจะกีดกันผู้คนออกเป็นสองรัฐชาติก็ตาม

การศึกษาเกี่ยวกับชายแดน เขตแดน และพรมแดนของรัฐ ความจริงอย่างหนึ่งที่ไม่ควรลืมคือ แม้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศมีผลกระทบอย่างมากต่อการกำหนดสภาพปัญหาในอาณาเขต และแนวทางการจัดการเกี่ยวกับพรมแดนและพื้นที่ชายแดนของรัฐ แต่เขตแดน แนวพรมแดน และพื้นที่ชายแดนไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการกำหนดของมนุษย์เอง ดังนั้นจึงไม่มีพื้นที่ใดในโลกเป็นชายแดนหรือพรมแดนมาตั้งแต่ต้น พื้นที่หนึ่งๆ เมื่อได้กลายเป็นชายแดนหรือพรมแดนด้วยเหตุประจวบเหมาะทางประวัติศาสตร์ หรือเมื่อต้องถูกผนวกเข้าไปอยู่ภายใต้ศูนย์กลางอำนาจของรัฐหนึ่ง (ศุภมิตร ปีติพัฒน์. 2551 : 2) เมื่อเส้นแบ่งเขตแดนถูกขีดลงไปในสายใยทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คน และแบ่งแยกคนเหล่านั้นให้กลายเป็นสมาชิกของรัฐชาติที่แตกต่างกัน ผลที่ตามมาคือ ความลักลั่นของการเป็นสมาชิกอีกทั้งสัมผัสของการเป็นส่วนหนึ่ง (sense of belonging) ของชุมชนถูกแบ่งแยก และจัดการโดยรัฐชาติมากกว่าหนึ่งรัฐ (เดชา ตั้งสีฟ้า.2549 : 305) การแบ่งแยกผู้คนโดยเส้นแบ่งเขตแดนในชุมชนสองฝั่งโขงที่เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อนในอดีต ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ อันส่งผลส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมที่อาศัยอยู่บนพื้นที่พรมแดนเป็นอย่างยิ่ง

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นจังหวัดชายแดนที่ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความสำคัญแห่งหนึ่ง มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหลากหลายมีความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้มาอย่างต่อเนื่องเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ ฝั่งตรงกันข้ามแม่น้ำโขงเป็นแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นเมืองเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากนครเวียงจันทน์ นอกจากท่าเรือใหญ่แพขนานยนต์ที่เชื่อมโยงผู้คนทั้งสองพื้นที่ให้ไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบายแล้ว “ขัวข้ามของ” หรือสะพานข้ามโขงแห่งที่ 2 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2547 มิใช่เป็นเพียงสะพานข้ามแม่น้ำสายสำคัญญเท่านั้น แต่เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เชื่อมโยงประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม จากจังหวัดมุกดาหาร แขวงสะหวันนะเขต เชื่อมต่อไปถึงเมืองดานังเมืองท่าสำคัญของประเทศเวียดนาม ด้วยความเหมาะสมบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ จังหวัดมุกดาหารจึงถูกกำหนดให้เป็นประตูสู่อินโดจีนตามแผนการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน

นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าของภูมิภาคแล้ว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต ยังมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม การเมือง การศึกษาและอื่นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนที่หลากหลาย การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนของผู้คนที่เกี่ยวข้องและอาศัยอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์จึงแตกต่างกันไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งมีเรือข้ามฟากและสะพานที่เชื่อมโยงผู้คนสองฝั่งโขงให้เดินทางไปมาหากันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายโดยผ่านด่านตรวจคนเข้าเมืองของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้คนที่เดินทางข้ามชายแดนโดยพาหนะรถยนต์ข้ามสะพานส่วนใหญ่จะเป็นการขนส่งสินค้า สิ่งของเครื่องใช้จำนวนมาก หรือมีขนาดใหญ่ นักท่องเที่ยว นักธุรกิจชาวไทยและชาวต่างชาติ และผู้คนที่อาศัยอยู่ใกล้สะพาน เดินทางเข้าไปในประเทศลาวหรือประเทศเวียดนาม รวมทั้งชาวเวียดนาม ชาวลาว ชาวต่างชาติที่เดินทางข้ามสะพานเข้ามาประเทศไทยเพื่อเดินทางต่อไปยังกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กันทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การเมือง ฯลฯ บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำโขงจึงเป็นเพียงทางข้ามผ่านไปผ่านมาที่ผู้คนมีความสัมพันธ์กันอย่างผิวเผิน

ส่วนผู้ที่เดินทางข้ามผ่านไปมาโดยเรือข้ามฟากที่ท่าเรือข้ามฟากด่านตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ดั้งเดิมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งโขง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้คนที่อาศัยในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งมีที่อยู่อาศัยและสถานที่ทำงานในบริเวณใกล้เคียง รวมทั้งผู้ที่คุ้นเคยกับการข้ามฝั่งแม่น้ำโดยใช้เรือข้ามฟาก และผู้ที่จะทำหลักฐานการเข้าประเทศกับด่านศุลกากรซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณนั้น อาณาบริเวณชายแดนแห่งนี้จึงมีผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันมาก เดินทางไปมาหาสู่ติดต่อสัมพันธ์กัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคมและประเทศชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงชาวไทยและชาวลาวที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ให้มีความสัมพันธ์สืบเนื่องต่อกันมายาวนาน

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อให้การอยู่ร่วมกันนั้นมีลักษณะยาวนาน สิ่งยึดเหนี่ยวที่สร้างร่วมกันขึ้นมา ส่วนใหญ่จะปรากฏเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมแบบต่างๆ เช่น ระบบความเชื่อ ระบบค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ ระบบภูมิปัญญา กฎระเบียบ ฯลฯ (กาญจนา แก้วเทพ. 2544 : 22) มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจกับพื้นที่ชายแดนหลายประการ วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และระหว่างรัฐชาติที่มีพรมแดนติดต่อกัน ในแง่นี้วัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนที่อยู่เบื้องหลังความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการเมืองข้ามพรมแดนของรัฐชาติ ในทางกลับกันหากปราศจากเสียซึ่งความเข้าใจหรือความอ่อนไหวต่อประเด็นทางด้านวัฒนธรรม อาจเป็นเหตุปัจจัยที่สร้างความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้โดยง่าย (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 46-47) เช่นเดียวกับการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ดังกล่าวที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงการให้ความหมายพื้นที่ชายแดน และกลไกการสร้าง

ความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวได้ ดังเช่น Wilson and Donnan (2002 : 3-6) ที่มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ และแนวคิดของ Walker (1997) ที่นำเสนอว่า รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ต่อรองและอธิบายการให้ความหมายของชายแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้

ผู้คนในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างหลากหลายบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ให้ความหมายต่อพื้นที่ชายแดนอย่างไร มีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างไร จึงสามารถดำรงตนและดำรงสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการแนะนำจังหวัดมุกดาหาร ประวัติและพัฒนาการของเมืองมุกดาหาร การท่องเที่ยว เช่น มุกดาหารเมืองมุกแม่น้ำโขง มุกแม่น้ำโขง มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง เส้นทางหมายเลข 9 สู่เวียดนามตอนกลาง ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการศึกษาในด้านเศรษฐกิจการค้า การพัฒนาชุมชน เช่นการค้าตามแนวชายแดนไทย-ลาวกรณีจังหวัดมุกดาหาร มุกดาหารศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทย-ลาว แนวทางการพัฒนาชุมชนชายแดนมุกดาหารเพื่อรองรับผลจากการสร้างสะพานมิตรภาพ แนวทางการพัฒนาจังหวัดมุกดาหารและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ยังไม่มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิตความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีประวัติศาสตร์และการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันบนพื้นที่ชายแดนที่สำคัญแห่งนี้ได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวาง สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์แก่แนวทางการดำเนินนโยบาย เพื่อการพัฒนาประเทศ กำหนดรูปแบบในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นแนวทางการศึกษาในมุมมองอื่นๆ อันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมประเทศชาติและสังคมโลกต่อไป

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

คำถามหลักในการวิจัยมีดังนี้

1. ในมุมมองของผู้คนที่อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และชุมชนเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว อย่างไร

2. ชุมชนชายแดนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต มีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างไร มีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างไร จึงสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้

1.3 วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันเขต
2. เพื่อศึกษากลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 2 ประเด็นหลักคือ หนึ่ง ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ชายแดนประเทศไทย- สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประวัติจังหวัดมุกดาหาร และแขวงสะหวันนะเขต การอพยพโยกย้ายผู้คนในพื้นที่ วิถีชีวิตของผู้คน เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีกรรม ฯลฯ ประเด็นที่สอง ศึกษาการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนบนพื้นที่ชายแดน ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในพื้นที่มีการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนอย่างไร ในบริบทเช่นไร ความหมายนั้นส่งผลต่อวิถีชีวิตของเขาอย่างไร ผู้คนบนพื้นที่ชายแดนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง มีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีวิธีหรือกลไกในการสร้างความสัมพันธ์อย่างไร จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยเฉพาะชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

ขอบเขตด้านระยะเวลา งานวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาศึกษา 1 ปี โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ถึง เดือน กันยายน พ.ศ. 2552

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการเจาะลึกข้อมูลและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งเกิดจากการตรวจสอบข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยต้องใช้เวลายาวนานในพื้นที่วิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้านในพื้นที่ การรวบรวมข้อมูลบางเรื่องต้องใช้เวลามากและเก็บข้อมูลซ้ำๆ เพื่อได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับสภาพที่เกิดขึ้นจริงมากที่สุด ระยะเวลาในการศึกษาเพียง 1 ปี จึงอาจได้ข้อมูลไม่ชัดเจนในบางประการ และอาจจะยังไม่ครบรอบของการปฏิบัติกิจกรรมประเพณีในรอบหนึ่งปี ข้อมูลบางข้อมูลจึงต้องอาศัยเอกสารของ

ทางเทศบาลเมืองมุกดาหารมาเป็นแนวทางในการอธิบายเรื่องราวบางเรื่อง ประกอบกับคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ประเทศไทย - เมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยเน้นชุมชนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ท่าเรือข้ามฟากจุดผ่านแดนถาวรจังหวัดมุกดาหาร- แขวงสะหวันนะเขต ที่มีผู้คนหลากหลายข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาปะทะปฏิสัมพันธ์กันมากตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร ได้แก่กลุ่มประชากรที่อาศัยในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และในเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต โดยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้อาวุโส ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อในชุมชน เป็นผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชนรวมทั้งผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้นำในการทำพิธีกรรมตามประเพณี เป็นผู้ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ และผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลตามประเด็นการวิจัยได้

ผู้ให้ข้อมูลการให้ความหมายและความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน โดยเลือกผู้ที่มีบทบาทในชุมชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องบนพื้นที่ชายแดนในลักษณะต่างๆทั้งทางสังคม และเศรษฐกิจ เช่น ข้าราชการ พ่อค้า-แม่ค้า เกษตรกร ผู้มีอาชีพรับจ้างและบริการ นักท่องเที่ยว ผู้อพยพ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน ตลอดจนผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

นอกจากนี้การศึกษารวบรวมข้อมูลในบางเรื่องต้องกระทำอย่างระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบในทางเสียหายแก่ผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลบางเรื่องที่อาจมีผลกระทบในทางลบ ผู้วิจัยจึงขอสงวนนามจริงของผู้ให้ข้อมูลนั้นและใช้นามสมมุติสำหรับผู้ให้ข้อมูลบางคน

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแนวมานุษยวิทยา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) เน้นกระบวนการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม (Fieldwork Research) เป็นสำคัญ โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ลักษณะคือ

1. การเก็บข้อมูลจากเอกสาร การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารคือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ลาว ประวัติเมืองมุกดาหาร- แขวงสะหวันนะเขต ศิลาจารึก พงศาวดาร บันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติ คัมภีร์ใบลาน ตำนาน นิทาน สารคดี บทความ เรื่องเล่า กฎระเบียบต่างๆ ของทางราชการ วิทยานิพนธ์จากสถาบันต่างๆ งานวิจัย หนังสือ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การสังเกตการณ์ (Observation) แบ่งเป็นสองลักษณะคือ

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน สังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน สัมภาษณ์พูดคุยกับคนที่มาร่วมกิจกรรมในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และชุมชนเทศบาล เมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต เช่น กิจกรรมหลักที่ปฏิบัติในประเพณีพิธีกรรมแต่ละเดือน กิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น การบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง การบวงสรวงมะเหสักศาลหลักเมือง การทำบุญประเพณีและการทำบุญในวาระโอกาสต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เป็นการสังเกตการณ์ในระยะแรกที่ทำการวิจัยเพื่อศึกษาและสำรวจสภาพทั่วไปในพื้นที่ สังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชน แบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน สภาพพื้นที่ตลาด พื้นที่จุดผ่านแดนถาวร ท่าเรือข้ามฟากมุกดาหาร-สะหวันนะเขต รวมทั้งปรากฏการณ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้ศึกษาไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

3. การสัมภาษณ์ (Interview) การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) มีเพียงแนวทางกว้างๆ เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ในระยะแรกที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทั่วไป เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้น และมีความคุ้นเคยกับกลุ่มให้ข้อมูลแล้วก็จะร่างโครงสร้างคำถาม เพื่อศึกษาแบบเจาะลึกในแต่ละประเด็นโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept Interview) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการสัมภาษณ์พูดคุยสนทนาแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ซึ่งในระหว่างการพูดคุยนั้นหากมีประเด็นใดที่น่าสนใจและคาดว่าอาจเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย ผู้วิจัยก็จะพูดคุยและตั้งคำถามอย่างละเอียดและเจาะลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ตามความเหมาะสม

ส่วนการบันทึกข้อมูลนั้นผู้วิจัยจะเลือกใช้ตามสถานการณ์ มีทั้งการจดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และใช้เครื่องบันทึกเสียงหากผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้บันทึกเสียงได้ ในบางสถานการณ์ที่ไม่สามารถจดบันทึกข้อมูลหรือบันทึกเสียงได้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีจดจำข้อมูลแล้วรีบจดบันทึกทันทีเมื่อมีโอกาส และจะวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลและผลการศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมดมาตรวจสอบเรียบเรียง แล้วนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยสรุปประเด็นการวิจัยให้มีความชัดเจนในการตอบคำถามการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามรูปแบบของงานวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะทางวิชาการ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายทางการเมือง และข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

พื้นที่ชายแดน หมายถึง อาณาบริเวณที่ติดต่อกันระหว่างประเทศมีเส้นเขตแดนของรัฐชาติกำหนดแบ่งพื้นที่ทางกายภาพอย่างชัดเจน ในงานวิจัยครั้งนี้หมายถึง อาณาบริเวณที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารกับเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต

การให้ความหมายพื้นที่ชายแดน หมายถึง การกล่าวถึง รวมทั้งกิจกรรมและปฏิบัติการต่างๆ ของผู้คนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานที่อธิบายความหมายของพื้นที่ชายแดนในลักษณะต่างๆ

กลไกการสร้างความสัมพันธ์ หมายถึง การสร้างความผูกพัน ความสัมพันธ์ของผู้คนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานด้วยวิธีการต่างๆ ในการปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

คนในชุมชน หมายถึง คนที่อาศัยในชุมชนรวมทั้งคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน ไม่รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน

1.7 แนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนและกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดน แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ เพื่อศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต ในมิติความสัมพันธ์ทางสังคม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

แนวคิดสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ แนวคิดพื้นที่ชายแดน (Borderland) แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) และแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity)

1.7.1 แนวคิดพื้นที่ชายแดน พื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่พรมแดน มีคำใช้ที่ใกล้เคียงกับคำนี้หลายคำที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอาณาบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเช่น ชายแดน (Border) พรมแดน (Frontier) เขตแดน (Boundary) เส้นเขตแดน (Borderline) พื้นที่ชายแดน (Borderlands) และอาณาเขต (Territory) หรือคำคำที่มีลักษณะสื่อถึงการเคลื่อนไหวไร้ขอบเขตเช่น ข้ามเขตแดน

(Trans-Boundary) ข้ามชาติ (Transnational) และข้ามแดน (Cross-Border) เป็นต้น มีการพยายามนิยามหรืออธิบายลักษณะการใช้ศัพท์เฉพาะของแต่ละคำอย่างระมัดระวัง ทั้งนี้ยังไม่ต้องกล่าวถึง การแปลความหมายในภาษาต่างๆ ที่ปราศจากความชัดเจนความเข้าใจ และนำมาใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน (จักรกริช สังขมณี. 2550 : 16-17)

หากเราพิจารณาดูแนวคิดเรื่องพื้นที่ชายแดนในทางมานุษยวิทยา เราจะสังเกตเห็นได้ว่ามีการใช้แนวคิดนี้แตกต่างกันออกไปอย่างน้อยสามลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกเป็นการพูดถึงชายแดนด้านสังคม ซึ่งหมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ การรวมกลุ่มและการจัดการองค์กรทางสังคม ลักษณะที่สองเป็นชายแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงเส้นแบ่งกั้นระบบสัญลักษณ์ และการให้ความหมายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ในแต่ละกลุ่ม และลักษณะที่สามเป็นการพูดถึงดินแดน (Territory) ซึ่งหมายถึง ชายแดนทางกายภาพและทางการเมือง แน่นอนการแบ่งแยกชายแดนทั้งสามแบบนี้ มิใช่การแบ่งแยกในลักษณะเด็ดขาด หากแต่มีการทับซ้อนกันอยู่ ระหว่างพื้นที่ทางสังคม (social space) พื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) กับพื้นที่ทางกายภาพและการเมือง (geopolitical space) (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 49)

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2545 : 1-16) กล่าวถึงชายแดนในทัศนะของนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส Pierre Vilar อธิบายว่า ชายแดนคือ จุดกำเนิดของความเป็นชาติและประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นพร้อมๆ กับจุดสิ้นสุดของรัฐชาติสมัยใหม่ และขอบเขตความเป็นอธิปไตย เป็นเส้นแบ่งที่ผนวกเอา “ความเหมือนกัน” ของคนในชาติภายในพรมแดนเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน และแยก “ความต่างกัน” ของคนนอกชายแดนออกไป แนวคิดดังกล่าวมองชายแดนในฐานะองค์ประกอบสำคัญของรัฐชาติ ที่มีบทบาทหน้าที่ในการผูกโยงประวัติศาสตร์ของมนุษย์และสังคมเข้ากับการดำรงอยู่ของรัฐชาติ อันกลายมาเป็นศูนย์กลางของชีวิตของคนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นแนวคิดเรื่องชายแดนจึงนิยามโดยผูกโยงกับแนวคิดเรื่องดินแดนและรัฐชาติ ชายแดนจึงเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการจัดระเบียบของรัฐที่เข้ามาสร้างความเหมือนและความต่างของคนในสังคมและคนต่างสังคมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ (Fixed) และไม่อาจปะปนกัน เป็นกลไกสำคัญในการผลิตพื้นที่ทางการเมือง และทางวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ธงชัย วินิจจะกูล (Thongchai Winichakul. 2541 : 73-80) มองว่าพื้นที่ชายแดนหรือเขตแดนในกระบวนการกลายเป็นรัฐชาติของสยาม เป็นการใช้อำนาจของเทคโนโลยี โดยการใช้แผนที่เป็นเครื่องมือ ในช่วงเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 20 การขีดเส้นกั้นเขตแดนลงบนแผนที่โดยอังกฤษกับรัฐบาลสยาม ทำให้เกิดผลต่อการกำหนดเส้นเขตแดน สยามได้กลายมาเป็นพื้นที่ที่มีเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอน พื้นที่ทางกายภาพถูกแยกออกจากประเทศเพื่อนบ้านเช่น ลาว กัมพูชา พม่า และมาเลเซีย ปฏิบัติการของเทคโนโลยีในการจัดการเขตแดน เพื่อสร้างพื้นที่ของความเป็นรัฐชาติขึ้นมา โดยอาศัยความรู้ในการจัดการพื้นที่หรือภูมิศาสตร์ สร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมารองรับแนวคิด Geo-body

ทำให้การสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ เป็นเทคโนโลยีที่ทรงอำนาจของความเป็นชาติ

เขตแดนหรือชายแดนของรัฐชาติจึงถูกกำหนดแน่นอนอย่างตายตัวบนแผนที่ และต้องได้รับการยอมรับจากระบบกฎหมายระหว่างประเทศ เขตแดนบ่งบอกถึงอำนาจอธิปไตยและการควบคุมของรัฐเหนือประชาชนพลเมือง การล่วงละเมิดเขตแดน อาจนำมาซึ่งการใช้กำลังทหารและความรุนแรงหรือการข่มขู่คุกคาม ใช้กำลังเพื่อปกป้องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐชาติ นับเนื่องตั้งแต่ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนเป็นหน่วยวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 53-56) อาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่เราไม่เพียงแต่เห็นอำนาจและข้อจำกัดของรัฐชาติ แต่เรายังเห็นความขัดแย้งและการอำนวยความสะดวกในฐานะที่อาณาบริเวณนี้หลากล้นไปด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คนจำนวนมากที่มีประวัติของการย้ายถิ่น พลัดถิ่น ข้ามรัฐชาติ อาณาบริเวณชายแดนเป็น พื้นที่ในระหว่าง ซึ่งมิติทางวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และความรุนแรงถูกถักทอกันอย่างซับซ้อนจนหลายครั้งไม่เห็นร่องรอย และบริเวณพื้นที่ในระหว่างนี้เองที่เป็นจุดนัดพบกันของความหลากหลาย ภายใต้ความพยายามทำให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันของรัฐชาติ (เดชา ตั้งสีฟ้า. 2549 : 306-307)

Wilson and Donnan (2002 : 3-6) มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ แนวคิดของ Appadurai (1996) มองพื้นที่ชายแดนในลักษณะที่เคลื่อนไหวและเลื่อนไหล ส่วน Walker (1997) นำเสนอว่า รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ต่อรองและอธิบายการให้ความหมายของพรมแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

ชายแดนไม่ใช่เส้นที่ขีดไว้อย่างตายตัวเพื่อให้คน สิ่งของ หรือความคิด ข้ามไปข้ามมาแต่ชายแดนไม่ว่าจะเป็นชายแดนของอะไรก็ตาม ถูกขยับ ถูกลบ และถูกขีดใหม่อยู่เสมอๆ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในแต่ละสถานที่และเวลา (ปฤษฐา รัตนพฤกษ์. 2545 : 38)

พื้นที่ชายแดนจึงมีความหมายที่หลากหลายและแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่ละลักษณะไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจน มีการทับซ้อนกันอยู่ ความหมายของพื้นที่ชายแดนจึงเลื่อนไหลไปตามระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง กิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

1.7.2 แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) และชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity)

ลักษณะความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แพร่หลายโดยทั่วไป ทั้งในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าหมู่บ้าน คณะชน เผ่าพันธุ์ ตลอดจนชุมชนที่ครั้งหนึ่งเคยโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบขีดที่ต่างกันออกไป ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีตประเพณีของชนกลุ่มอื่นปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่างก็สูญเสียความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมของตนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่พยายามดำรงความเป็นอัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนไว้

โคเฮนได้ให้ความหมายของคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทางการ ที่สมาชิกของกลุ่มมีความแตกต่างที่เด่นชัดจากสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวต่างก็มีสิ่งที่อาจเรียกรวมๆ ได้ว่าสถาบันพื้นฐาน(Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ยังต้องมีระบบสื่อสารที่จะทำให้สามารถติดต่อกันได้ง่าย โดยสาระสำคัญแล้วตามความเห็นของโคเฮน กลุ่มชาติพันธุ์อาจนิยามได้ว่า เป็นกลุ่มชนที่ มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน และรวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน (สุเทพ สุนทรเภสัช.2548 : 81)

ส่วนชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นเรื่องของขีดขั้นหรือความมากน้อย (Degree) แทนที่จะถือว่ามีความสมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวคือ ลักษณะชาติพันธุ์สัมพันธ์จะขึ้นอยู่กับขนาดและการผสมผสานของตัวแปรต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) อย่างเช่น ครอบครัว ระบบเครือญาติ พิธีกรรมทางศาสนาและการเฉลิมฉลองต่างๆ

2. ระบบการสื่อสารและความสะดวกในการติดต่อระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

3. มีผลประโยชน์ร่วมกันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

ความเข้มข้นของตัวแปรต่างๆ ดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาไม่ใช่ในแง่ที่มีความสมบูรณ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง แต่ควรพิจารณาว่ามีมากน้อยเพียงใดในความเกี่ยวพันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย

ในกรณีของชาติพันธุ์สัมพันธ์จะมีการใช้พันธกรณีหรือข้อผูกพันทางศีลธรรม ตลอดจนพิธีกรรมเป็นอย่างมาก เพื่อก่อให้เกิดความผูกพันขึ้นใหม่ในหมู่สมาชิก ในการที่จะบรรลุถึง

จุดมุ่งหมายทางการเมืองของกลุ่ม ยิ่งกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองมีสถาบันพื้นฐานรองรับมากเพียงใด กลุ่มผลประโยชน์ก็ยิ่งเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น

สุเทพ สุนทรเภสัช (2548 : 95-97) กล่าวสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปรากฏการณ์และกระบวนการชาติพันธุ์สัมพันธ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นผลผลิตที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระยะยาวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ใช่เป็นผลมาจากลัทธิการแบ่งแยกอย่างที่หลายคนเข้าใจ

2. ลัทธิเผ่าพันธุ์นิยมมีความเกี่ยวพันกับลักษณะพลวัตของการจัดระเบียบความสัมพันธ์และขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ไม่ใช่เป็นลักษณะอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม หรือการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การสืบทอดจารีตประเพณีและการรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ดังกล่าว เพียงแต่หน้าที่และบทบาทของมันได้เปลี่ยนไปจากเดิม

3. ชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่จารีตประเพณีดั้งเดิมจะถูกนำไปใช้ในความหมายที่มีลักษณะเฉพาะ และในฐานะที่เป็นกลไกของการจัดองค์กรทางการเมือง

4. ลักษณะสำคัญของชาติพันธุ์สัมพันธ์มักจะมีลักษณะไม่เป็นทางการหรือแบบพิธี โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์จะไม่รวมกันเป็นส่วนหนึ่งของกรอบอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองทางการของรัฐ ถ้าหากว่ากลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการรับรองเป็นทางการในฐานะเป็นรัฐหรือภูมิภาคภายในกรอบของสหพันธรัฐ เราก็ไม่ถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ แต่จะเป็นระบบการเมืองของชาติหรือระหว่างประเทศ

1.7.3 แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) การศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่พรมแดนซึ่งมีความหลากหลายของผู้คนนั้น จำเป็นต้องใช้แนวคิดอัตลักษณ์เพื่อศึกษาการนิยามความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์จากปฏิกิริยาและลักษณาการต่างๆ ของบุคคลเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ในสังคมบนพื้นที่พรมแดน โดยใช้แนวคิดซึ่ง อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์เป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อระหว่างขั้วทั้งสอง ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์คือ ความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับ ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามีภรรยา ความเป็นศิษย์อาจารย์ ฯลฯ ในมิตินี้ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ด้วย เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลายแบบ ส่วนในอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์เกี่ยวข้องมิติภายในของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมาย หรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกอีกด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษา การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร ประเทศไทย และแขวงสะหวันนะเขต

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยนำแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมาเชื่อมโยงเพื่อแสดงคำอธิบายการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนที่เลื่อนไหลจากการปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่หลากหลายในชุมชน ซึ่งมีการแสดงอัตลักษณ์ในบริบทต่างๆ เพื่อต่อรองผลประโยชน์และสิทธิ์ที่พึงมีพึงได้ในสังคม โดยมีกลไกการสร้างความสัมพันธ์ด้วยวิธีการต่างๆ การศึกษาโดยใช้แนวคิดพื้นที่ชายแดน ชาติพันธุ์สัมพันธ์ และแนวคิดอัตลักษณ์ จะสามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว นำไปสู่คำอธิบายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างมีพลัง ซึ่งอาจนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความสำคัญกับเสียงพูดของคนในชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยเฉพาะในมิติของการส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนในระดับผู้คนตัวเล็กตัวน้อยที่อาศัยในชุมชนพื้นที่ตลอดแนวชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชายแดน ตลอดจนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ต่อไป

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต นับเป็นพื้นที่ที่นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไปให้ความสนใจศึกษาค้นคว้า วิจัย นำไปเขียนเป็นเรื่องเล่า สารคดี บทความ เอกสารแนะนำการท่องเที่ยว งานวิจัย และงานเขียนอื่นๆ อย่างหลากหลาย เอกสารและงานวิจัยรวมทั้งการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็นกลุ่มเพื่อนำไปประยุกต์เป็นพื้นฐานการศึกษาและแนวทางในการวิจัยดังนี้

1.7.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหาร

1.7.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแขวงสะหวันนะเขต

1.7.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต

สรุปสาระสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1.8.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหาร

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารแนะนำจังหวัดมุกดาหาร ประวัติความเป็นมาของจังหวัด การพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร สถานที่ที่สำคัญและสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารมีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ราวสองพันปีมาแล้ว มีหลักฐานยืนยันหลายอย่าง เช่น ภาพเขียนสีในถ้ำ กลองมโหระทึก ฯลฯ จังหวัดมุกดาหารเป็นนับชุมชนชายขอบที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างวัฒนธรรมเจนละ ทางด้านทิศใต้ แถบจังหวัดอุบลราชธานี-ยโสธร กับวัฒนธรรมทวารวดี ทางด้านทิศเหนือแถบจังหวัดนครพนม วัฒนธรรมของมุกดาหารจึงมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเจนละและทวารวดี จังหวัดมุกดาหารมีประวัติความเป็นมาที่เล่าสืบต่อกันทั้งประวัติบ้านและประวัติเมือง ซึ่งนับว่าเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยเฉพาะกับแขวงสะหวันนะเขตซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตรงกันข้ามของแม่น้ำโขง (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้คนบนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตลอดมา

การกล่าวถึงความสัมพันธ์ของไทยกับลาว มักมีการกล่าวถึงในแง่มุมของความเป็นพี่น้อง เครือญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกันมายาวนาน การอพยพโยกย้ายผู้คนในยุคสมัยประวัติศาสตร์มีเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน ยกมาอ้างอิงเสมอ ทั้งเช่น เรื่อง มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง (ดวงจำปา : 2542) กล่าวถึงมุกดาหารว่า เป็นเมืองชายแดนที่รองรับผู้คนอพยพโยกย้ายข้ามฝั่งลำน้ำโขงเข้ามา โดยเฉพาะในช่วงที่มีการกวาดต้อนผู้คนครั้งใหญ่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มุกดาหารจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีชนเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ถึงแปดชนเผ่าด้วยกัน รวมทั้งยังมีชาวไทยเชื้อสายญวนที่อพยพลี้ภัยสงครามเข้ามาอาศัยตั้งรกรากอยู่หลายชั่วอายุคน วัฒนธรรมของชาวญวนจะเห็นได้ชัดเจนจากอาหารการกินซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมทั่วไปในเมืองมุกดาหารและผู้มาเยือน วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญคือ งานประเพณีแข่งเรือและงานรวมเผ่าไทยมุกดาหาร มะขามหวานชายโขง ซึ่งจะจัดเป็นประจำทุกปีเป็นประเพณีที่สร้างความสัมพันธ์ของคนสองฝั่งโขงอีกด้วย

การรวบรวมประวัติศาสตร์ของเมืองมุกดาหารเป็นหนังสือไว้เป็นส่วนสำคัญของคำอธิบายในพิพิธภัณฑ์หอแก้วมุกดาหาร ชื่อหนังสือ “เมืองมุกดาหาร” ซึ่งสุรจิตต์ จันทรสาขา (2543) หลานของเจ้าเมืองมุกดาหารคนสุดท้ายคือ พระยาศศิวงษ์ประวัติ (เมฆ จันทรสาขา) ได้เรียบเรียงจากเอกสารบันทึกคำให้การของบรรพบุรุษ กล่าวถึงประวัติศาสตร์ในอดีตตั้งแต่อาณาจักรล้านช้างจนกระทั่งตั้งเมืองมุกดาหารในปี พ.ศ. 2313 รวมทั้งเรื่องเล่าต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากอดีตถึงปัจจุบันให้คำอธิบายว่าจังหวัดมีประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุหลักฐานอ้างอิงว่ามีมนุษย์เข้ามาอาศัยอยู่ในอดีตนานนับหลายพันปี เคยเป็นดินแดนของอาณาจักรเจนละ อาณาจักรฟูนัน อาณาจักรของ อาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ และอาณาจักรล้านช้าง ต่อมามีประชากรหลายเผ่าพันธุ์อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองมุกดาหารจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา จังหวัดมุกดาหารมีการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัดทั้งด้านการเมืองและการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการกีฬาและท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของการเป็นอยู่อย่างชาวอีสาน

ที่มีชาวไทยแปดเผ่าอาศัยอยู่อย่างสันติสุข คือ ไทยอีสาน ผู้ไทย (ภูไท) ไทยข่า ไทยโซ่ ไทยกะเลิง (ข่าเลิง) ไทยแสก ไทยย้อ และไทยกุลา ซึ่งทุกเผ่ามีอาชีพดั้งเดิมคือ ทำสวนครัวประจำบ้าน ได้แก่ ข้าว อ้อย ถั่วลิสงและพืชผักต่างๆ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมจากทางราชการมากขึ้น ทำให้มีการทำเกษตรกรรมเป็นระบบและมีการปลูกพืชเป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสงปอแก้ว มะม่วง ยางพารา มะขามหวาน มะขามเปรี้ยว เป็นต้น นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์รายย่อยในครัวเรือนและทำการประมง ซึ่งทางราชการให้การส่งเสริมทางวิชาการ จนเกิดอุตสาหกรรมหลักคืออุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ทำให้มีผู้ประกอบการค้ามากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการค้าชายแดนไทย-ลาว ผ่านด่านศุลกากรมุกดาหารระหว่างจังหวัดมุกดาหารกับแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สำนักงานศึกษาธิการ
จังหวัดมุกดาหาร. 2545 : 45)

การกล่าวถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองมุกดาหาร ซึ่งเป็นความน่าสนใจในเชิงการศึกษาและการท่องเที่ยว บันทึกการเดินทางจึงเป็นเอกสารที่เล่าประสบการณ์สิ่งที่พบเห็นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ผู้เขียนส่วนใหญ่ก็มักเลือกสรรการนำเสนอภาพของมุกดาหารในแง่ของความงาม เมืองที่น่าท่องเที่ยว และศึกษาทางด้านวัฒนธรรมชนเผ่า เรียกร้องความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาค้นหาความรู้จากประสบการณ์การเดินทาง ในลักษณะของสารคดีท่องเที่ยวเช่น ธรรมศักดิ์ พึ่งตนเพียร (2546) เขียนบันทึกการเดินทางเรื่อง มุกแม่น้ำโขง ในฐานะนักเดินทาง กล่าวถึงเมืองมุกดาหารสรุปได้ว่า แม้เมืองมุกดาหารจะเป็นเมืองเล็กๆ ที่เพิ่งเติบโตเป็นจังหวัดไม่นานมานี้ แต่ก็มีอดีตที่ยิ่งใหญ่ น่าค้นหา น่าตื่นเต้น แม้ไม่ใช่เมืองใหญ่ในวันนี้ แต่โครงการต่างๆ ที่มุ่งมาสู่เมืองน่ารักแห่งนี้ก็ส่งสัญญาณว่า แนวชายฝั่งแม่น้ำโขงช่วงนี้คงคึกคักและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อลบเส้นเขตแดนประเทศออกไป เราแทบจะไม่เห็นความแตกต่างของวัฒนธรรมและผู้คนสองฝั่งเท่าไรนักถ้าย้อนลงไปในอดีต เพราะบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งเขตเมืองมุกดาหารหรือใกล้เคียง และแขวงสะหวันนะเขตนั้น หลากหลายด้วยผู้คนชนเผ่าดั้งเดิมแตกต่างกันที่วัฒนธรรมและภาษา แม้ในปัจจุบันคนชนเผ่าเหล่านี้จะเลือนหายไปบ้าง เพราะวัฒนธรรมเมืองและความเจริญเข้ามาแทนที่ แต่ในบางโอกาส บางเทศกาล งานท้องถิ่น เสียงเพลง และเรื่องเล่ามากมายที่เกี่ยวกับกลุ่มคนเหล่านี้เป็นเสน่ห์อีกแบบหนึ่งของที่นี่ การได้มาเยือนจังหวัดมุกดาหาร จังหวัดเล็กๆ ที่อยู่ทางทิศตะวันออกสุดของภาคอีสานนั้น นอกจากจะมีความงามทางวัฒนธรรมและธรรมชาติอันบริสุทธิ์แล้ว ที่นี่ยังเป็นเสมือนประตูสู่อินโดจีนที่เชื่อมต่อพรมแดนสามประเทศได้แก่ ไทย ลาว เวียดนาม และที่จังหวัดนี้เป็นเสมือนพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ทั้งสามประเทศทำการค้าทำการค้ากันมาตั้งแต่บรรพกาล จนในปัจจุบันนี้ ณ บริเวณนั้นจึงถูกเรียกขานกันว่าตลาดอินโดจีนที่มีชื่อเสียงมากมายในแง่ของการค้าขาย ไม่ว่าใครก็ตามที่มาจังหวัดมุกดาหารจะต้องไม่พลาดกับการจับจ่ายซื้อหาของฝากและสิ่งของต่างๆ ที่นี่

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สรุปประวัติความเป็นมาของจังหวัดมุกดาหาร สถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอเมืองมีสถานที่ท่องเที่ยวคือ หอแก้วมุกดาหารเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง วัดศรีมงคลใต้ วัดศรีบุญเรือง อุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ อำเภอดอนตาลมีสถานที่ท่องเที่ยวคือ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมบ้านหนองหล่ม เป็นต้น กล่าวถึงงานเทศกาลประเพณีต่างๆ ที่สำคัญในจังหวัด สินค้าพื้นเมืองของที่ระลึก สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่พัก ร้านอาหารในจังหวัดมุกดาหาร และที่สำคัญมีระเบียบปฏิบัติสำหรับข้ามเขตแดนไปท่องเที่ยวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อปฏิบัติการข้ามเขตแดนได้อย่างถูกต้อง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : 2549)

นอกจากบันทึกการเดินทาง สารคดีท่องเที่ยว การแนะนำจังหวัดมุกดาหาร ยังปรากฏงานวิจัยอันเป็นการศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการศึกษาค้นคว้าและวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสำรวจสภาพทั่วๆ ไปในพื้นที่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ สืบเนื่องมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เพื่อรองรับการขยายตัวด้านเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งชี้ให้เห็นทิศทางการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ดังเช่น งานวิจัยของ เกรียงศักดิ์ ภูศรีโสม (2547) เรื่อง ผลประโยชน์ที่คาดว่าประเทศไทยจะได้รับจากการก่อสร้างสะพานแม่น้ำโขงไทย-ลาว แห่งที่ 2 พบว่า ผลประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับนอกจากการคมนาคมขนส่งระหว่างประเทศแล้ว ในอนาคตจะมีการเชื่อมโยงการขนส่งสินค้าจากเวียดนามและลาวไปยังพม่า ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจะได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการใช้เส้นทางของผู้ประกอบการขนส่งและผู้โดยสาร และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาค ส่วนทางด้านการเกษตรจะได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการผลิตอุตสาหกรรมการเกษตรแผนใหม่ ทางด้านสังคมคือ การแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ลดแรงงานต่างชาติที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมาย การเป็นศูนย์กลางด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนาด้านสาธารณสุข สะพานข้ามแม่น้ำโขงจะช่วยอำนวยความสะดวกให้ประชาชนลาวได้รับบการรักษายามเจ็บป่วยฉุกเฉินได้อีกด้วย และยังเป็นโอกาสการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนอีกด้วย

การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการเรื่อง การพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตกและการเปิดสะพานข้ามแม่น้ำโขง ระหว่างสะหวันนะเขต-มุกดาหาร : การศึกษาเพื่อเตรียมวางระบบการบริหารการจัดการพื้นที่ชายแดนด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามยุทธศาสตร์การเปิดประตูสู่อินโดจีน — เมืองการค้าและการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับความต้องการและความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร

เกี่ยวกับการกำหนดแนวทางพัฒนากลไกการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนของจังหวัดมุกดาหาร และเพื่อศึกษาความพร้อมในการเตรียมการของจังหวัดมุกดาหาร เกี่ยวกับการพัฒนากลไกการบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดมุกดาหาร โดยการรวบรวมจากเอกสารงานวิชาการ งานวิจัยและเอกสารของส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดจนความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องจากเวทีสัมมนา พบว่า การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนมุกดาหารยังมีปัญหาในการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ เช่น ภูมิภาคกับท้องถิ่น ส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค นอกจากหน่วยงานราชการแล้วยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในการบริหารจัดการดังกล่าวด้วย ในประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า จังหวัดมุกดาหารกำลังพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางการผลิต รวบรวม แปรรูปและการกระจายสินค้า (Distribution Center) แต่ความพร้อมในแง่ของการรองรับผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตนั้นยังไม่มีแผนการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม และยังไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมการในเชิงวิชาการอย่างชัดเจน (โสภารัตน์ จารุสมบัติและคณะ. 2549 : บทคัดย่อ)

การวิจัยเพื่อการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ชายแดนดังกล่าวส่วนใหญ่จะเน้นความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยผ่านการประสานงานจากภาครัฐและเอกชนเพื่อการลงทุนการค้าและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งมีการศึกษาวิจัยให้เห็นการวางแผนและการพัฒนามาตามลำดับ

เมื่อจังหวัดมุกดาหารได้รับการพัฒนาให้เป็นเมืองศูนย์กลางการผลิต รวบรวม แปรรูปและกระจายสินค้า จึงมีการศึกษาเพื่อเสนอความคิดเห็นถึงศักยภาพการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดมุกดาหาร เช่น สุทธิรัตน์ ชาลาธราวัฒน์ (2550 : 10-14) เสนอบทความพิเศษในวารสารเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เรื่อง “มุกดาหาร” ศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทยลาว กล่าวถึงศักยภาพในการลงทุนของจังหวัดมุกดาหารในหลายๆ ด้าน ได้รับเลือกให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมและศูนย์กระจายสินค้าในบริเวณพื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต เพื่อให้สามารถรองรับการพัฒนาพื้นที่แนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก ― ตะวันตก (East – West Economic Corridor) ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญที่เชื่อมโยงประเทศพม่า ไทย ลาว เวียดนาม โดยอาศัยหลักยุทธศาสตร์เจ็ดประการคือ เป็นพื้นที่เหมาะสม มีนโยบายลงทุนชัดเจน มีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวก มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีการเตรียมความพร้อมของบุคลากรให้มีคุณภาพ ประเทศไทยมีความพร้อมด้านการผลิตเพื่อรองรับตลาดภายในประเทศและเพื่อการส่งออก เหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าและบริการ จึงเห็นควรใช้จังหวัดมุกดาหารเป็นประตูขยายการค้าไปสู่ประเทศอื่นในภูมิภาคนี้และประเทศใกล้เคียง การลงทุนในพื้นที่ดังกล่าวจะสามารถสานต่อได้มากน้อยเพียงใด ก้าวต่อไปของจังหวัดมุกดาหารในการทำหน้าที่เป็นประตูสู่ศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทย-ลาว จะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ อันจะเอื้อประโยชน์ เพื่อเป็นการสร้างความสนใจให้แก่นักธุรกิจ นักลงทุนภายในประเทศและระหว่างประเทศต่อไป

นอกจากการศึกษาที่เน้นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ การวางแผนเพื่อรองรับการพัฒนาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในภาคเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ยังมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าจากกลุ่มคนที่หลากหลายในพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร เนื่องด้วยจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดชายแดนที่มีประชากรมากมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหาร ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาด้านภาษาและวรรณกรรมเช่น การศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทนิทาน เรื่อง วิธีสร้างอารมณ์ขันในนิทานมุขตลกของชนเผ่าในจังหวัดมุกดาหาร (ณรงค์ คำมั่น.2547 : บทคัดย่อ) เป็นการวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิธีการสร้างอารมณ์ขันและการแพร่กระจายของนิทานมุขตลกของชนเผ่าในจังหวัดมุกดาหาร 8 เผ่า คือ ไทยอีสาน ผู้ไทย ไทข่า ไทยโซ่ ไทยย้อ ไทยกะเลิงหรือ ข่าเลิง ไทยแสก และไทยกุลา แต่ละเผ่าจะมีนิทานพื้นบ้านที่หลากหลาย โดยเฉพาะนิทานมุขตลกซึ่งรวบรวมได้ 69 เรื่อง พบว่ามีวิธีการสร้างอารมณ์ขันในนิทาน 14 วิธี นิทานแต่ละชนเผ่ามีทั้งลักษณะร่วมและแตกต่างกันซึ่งเกิดจากการแพร่กระจายของนิทาน ทั้งภายในและภายนอกจังหวัดมุกดาหาร มีลักษณะการแพร่กระจายของนิทานหลายประการ สาเหตุสำคัญที่เอื้อต่อการแพร่กระจายนิทานเกิดจากการย้ายที่อยู่ การแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน การบวชเรียน การติดต่อค้าขาย การศึกษาและการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม นิทานจึงแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ฯลฯ จากเรื่องเล่า และนิทานดังกล่าวได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่จะเป็นงานการวิจัยที่ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัด ประวัติศาสตร์ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ แสดงให้เห็นการวางแผน การดำเนินการพัฒนา ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และผลการดำเนินการมาเป็นลำดับ ซึ่งสามารถนำไปเป็นความรู้พื้นฐานทางสภาพทั่วไปของจังหวัดมุกดาหาร ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งการพัฒนาในด้านต่างๆ ข้อเสนอที่สำคัญบางประเด็นสามารถนำไปเป็นข้อสังเกตและแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวได้ต่อไป

1.8.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแขวงสะหวันนะเขต

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแขวงสะหวันนะเขต มีทั้งภาษาไทยและภาษาลาว เอกสารที่เป็นภาษาไทยส่วนใหญ่จะเป็นการแนะนำแขวงสะหวันนะเขตในฐานะที่เป็นเมืองเชื่อมโยงกับจังหวัดมุกดาหารเป็นประตูสู่อินโดจีน และเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เอกสารกองประชุมใหญ่ครั้งที่ 6 พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ขององค์คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต (2006) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแขวงสะหวันนะเขต ว่าเป็นพื้นที่

ตอนกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บรรพบุรุษของชาวเมืองสะหวันนะเขต อพยพมาจากเมืองน้ำน้อยอ้อยหนู อาณาจักรสิบสองจุไท แล้วมาตั้งบ้านเรือนขึ้นเป็นบ้านหลวงโพนสิม ห่างจากเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานในปัจจุบันประมาณ 18 กิโลเมตร ต่อมาพากันย้ายไปอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ทุ่งนาคำ ให้ชื่อว่าบ้านนาคำ สร้างวัดวาอารามขึ้น สร้างหอแจกซึ่งก่อขึ้นด้วยหินแร่หมากคอม จึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านท่าแร่ บ้านท่าแร่ขยายกว้างใหญ่จนกระทั่งปี ค.ศ. 1893 เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองตั้งเป็นแขวงให้ชื่อว่า สุวันนะเขต แต่ต่อมาคนทั้งหลายพากันเรียกว่า สะหวันนะเขต มาจนถึงทุกวันนี้ แขวงสะหวันนะเขต ประกอบไปด้วย 15 เมือง เมื่อปี ค.ศ. 1999-2000 ซึ่งเป็นปีการท่องเที่ยวลาว มีการเขียนคำขวัญเป็นเอกลักษณ์ประจำแขวงสะหวันนะเขตคือ “สะหวันนะเขต ผืนแผ่นดินคำ พระธาตอิงฮัง ปูชนียสถานโบราณงามสง่า สัตว์โลกดึกดำบรรพ ไดโนเสาร์หนึ่งร้อยล้านปี ประเพณีวัฒนธรรมล้ำเลิศ ถิ่นกำเนิดขับลำสี่จังหวะ”

แขวงสะหวันนะเขตมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญคือ เส้นทางหมายเลข 13 เป็นเส้นทางหลวงแห่งชาติตัดผ่านแขวง จากทิศเหนือไปทิศใต้ความยาวประมาณ 150 กิโลเมตร และเส้นทางหมายเลข 9 เป็นเส้นทางสายสำคัญ ตัดผ่านจากทิศตะวันออกชายแดนลาว-เวียดนาม ผ่านไปยังทิศตะวันตกริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นชายแดนระหว่างลาว-ไทย มีความยาว 246 กิโลเมตร ปัจจุบันมีสะพานมิตรภาพข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สอง สะหวันนะเขต-มุกดาหาร เชื่อมต่อระบบคมนาคมของประเทศไทยประเทศเวียดนามและประเทศพม่า เป็นเส้นทางที่สำคัญทางเศรษฐกิจในอินโดจีน

สะพานมิตรภาพแห่งที่สองเชื่อมเส้นทาง East – West Economic Corridor (EWEC) ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเข้าด้วยกัน ตัดผ่านเขตเมืองใหญ่ในแขวงสะหวันนะเขต คือ เมืองไกสอนพมวิหาน เมืองอุทุมพอน เมืองพิน และเมืองเซโปน มีการศึกษาผลกระทบของเส้นทางระเบียงเศรษฐกิจแนวตะวันออก-ตะวันตกต่อการพัฒนาการค้าการลงทุนในแขวงสะหวันนะเขต และนำเสนอผลการศึกษาในการประชุม The Mekong Institute Research Advisory Committee Round Table Meeting ในระหว่างวันที่ 13-14 มกราคม 2551ณ จังหวัดขอนแก่น การศึกษาครั้งนี้รวบรวมความคิดเห็นและความคาดหวังของชาวสะหวันนะเขตที่มีต่อเส้นทาง EWEC ในการพัฒนาทางด้านธุรกิจและสังคม มีสาระสำคัญสรุปได้ว่าเศรษฐกิจในแขวงสะหวันนะเขตกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ธุรกิจส่วนใหญ่ยังเป็นธุรกิจในครอบครัว ซึ่งมีขนาดกลางและขนาดย่อม เช่น ร้านขายยา ร้านของชำ และร้านขายวัสดุก่อสร้าง ผู้ประกอบการมีรายได้เฉลี่ย 14.2 ล้านกีบ / เดือน ปัจจัยที่ส่งผลกระทบระยะยาวต่อการดำเนินธุรกิจคือ อัตราภาษีศุลกากร คุณภาพแรงงาน ทุน และระเบียบการค้า ผลกระทบของ EWEC ต่อการพัฒนาธุรกิจในสะหวันนะเขต จะทำให้เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้นระหว่างธุรกิจในและต่างประเทศ คาดว่าจะมีปริมาณการลงทุนจากนักลงทุนชาวต่างชาติเพิ่มขึ้น ผู้ประกอบการต้องการให้รัฐบาลลดอัตราภาษีศุลกากรและให้ทุนสนับสนุนดอกเบี้ยต่ำเพื่อส่งเสริมการผลิตภายในประเทศ เสนอให้รัฐบาลสนับสนุนด้านCapacity building ให้กับธุรกิจบริการ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับ

ต่างชาติและต้องการให้รัฐบาลออกมาตรการทางการค้าเพื่อคุ้มครองสินค้าท้องถิ่น นอกจากนี้ ภาครัฐยังต้องส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมภาคบริการ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหันมาสนใจท่องเที่ยวในประเทศลาวมากกว่าที่จะใช้ EWEC เป็นเพียงเส้นทางผ่านไปยังประเทศที่สาม แนวทางเหล่านี้จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของชาวแขวงสะหวันนะเขตได้ในบริบทใหม่ของโครงการพัฒนาความร่วมมือเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

นอกจากสนับสนุนการค้าขายในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวแล้ว สะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 ยังส่งเสริมการดำเนินงานของโครงการยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง หรือ ACMECS (Ayeyawady – Chao Phraya – Mekong Eeconomic Cooperation Strategy) ที่สนับสนุนโครงการก่อสร้างถนนและสะพานเชื่อมประเทศสมาชิก 5 ประเทศ (ไทย กัมพูชา ลาว พม่า เวียดนาม) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การค้าชายแดนของประเทศสมาชิกขยายตัวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังอำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากแขวงสะหวันนะเขตเป็นแขวงที่มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ เป็นแขวงใหญ่ที่มีจำนวนประชากรมากแขวงหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2551 สถานกงสุลใหญ่ ณ แขวงสะหวันนะเขตได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ โดยมีทั้งการจัดฝึกอบรมด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มให้แก่ภาครัฐและภาคเอกชนของแขวงสะหวันนะเขต การให้บริการด้านทันตกรรมที่โรงพยาบาลสะหวันนะเขต โดยหน่วยทันตกรรมพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และการมอบเงินสนับสนุนการจัดการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ 8 จำปาศักดิ์เกมส์ ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนลาวที่อาศัยอยู่ในแขวงสะหวันนะเขตเป็นอย่างดี กิจกรรมการจัดฝึกอบรมด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนนั้น ก็ได้รับความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ในการจัดวิทยากรเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ผู้ประกอบการร้านอาหารและโรงแรมในแขวงสะหวันนะเขต ได้รับความสนใจจากประชาชนชาวลาวเข้าร่วมการสัมมนาเป็นจำนวนมาก (กองการสื่อสารมวลชน : 2552) โครงการดังกล่าวนับว่าเป็นการช่วยเหลือทางด้านเทคนิคเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของแขวงสะหวันนะเขต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืนต่อไปอีกด้วย

1.8.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะมีสาระเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ การค้า ความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างไทย-ลาว ดังต่อไปนี้

การค้าแนวชายแดนไทย-ลาว : ศึกษากรณีจังหวัดมุกดาหาร งานวิจัยของ อุทิศ เมืองแวง (2533 : บทคัดย่อ) เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปของการค้าตามแนวชายแดน ไทย-ลาว และกระบวนการค้านอกระบบตามแนวชายแดน ในช่วงระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2518 – 2532 พบว่า สภาพการค้าตามแนวชายแดนไทย-ลาว แบ่งได้สามลักษณะตามช่วงระยะเวลาและปริมาณการค้า คือในช่วงแรกการค้าในระบบมีน้อย มีการค้านอกระบบมาก ซึ่งเป็นผลมาจากความขัดแย้งทางการเมือง หลังจากการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการเมืองทำให้การค้าในระบบมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และในช่วงที่ไทยมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า ทำให้การค้าคล่องตัวการค้านอกระบบลดลงมากจนกระทั่งในบางจุดได้ปิดตัวลง การค้าทั้งในและนอกระบบจะมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการด้วยกันคือ สภาพทางด้านการเมืองที่ไม่มั่นคง สภาพทางด้านภูมิศาสตร์อันมีความใกล้ชิดกันและมีแนวพรมแดนระหว่างประเทศติดต่อกันเป็นแนวยาว ความผูกพันสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์ สภาพทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนที่มีรายได้ต่ำและเคยพึ่งพาอาศัยกันมาในอดีต ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทำให้การติดต่อค้าขายในระบบได้ง่ายขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยที่ทำให้การควบคุมการค้านอกระบบตามแนวชายแดนควบคุมได้ยากยิ่งขึ้น

ปัญหาการค้าชายแดนไทย-ลาว (คณะทำงานร่วมธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. 2539 : 5-10) เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและการค้า ปัญหาการค้าชายแดนทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการค้าทั้งในระบบและนอกระบบ ระบบภาษี การขนส่ง การเดินทางเข้าออกประเทศ และระบบการชำระเงินที่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการค้าและการชำระเงินระหว่างไทย-ลาว ซึ่งจะนำไปสู่การพิจารณาหาแนวทางแก้ไข ส่งเสริมให้การค้าระหว่างกันผ่านระบบและมีความคล่องตัวยิ่งขึ้น พบว่า สภาพเศรษฐกิจและการค้าชายแดนไทย-ลาวคือ ที่จังหวัดนครพนม-คำม่วน และเชียงราย-บ่อแก้ว มีการขยายตัวสูงขึ้นมากในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวด้านเศรษฐกิจและการค้าสูงมากขึ้น เพราะเป็นประตูการค้าชายแดนกับลาว จีน และเวียดนาม สำหรับอำเภอเชียงแสนนั้นมีโอกาสขยายฐานการท่องเที่ยวสู่ประเทศจีนสูงมาก เพราะสามเหลี่ยมทองคำบ้านสบรวก เป็นแหล่งท่องเที่ยวชายแดนที่เป็นที่รู้จักของนานาชาติ ส่วนปัญหาการค้าชายแดนโดยเฉพาะการค้ารายย่อยยังไม่เป็นระบบ การค้านอกระบบ การลักลอบสินค้าเข้าออกตามแนวชายแดนทั้งสองฝ่าย ยังเป็นปัญหาละเอียดอ่อนที่ต้องได้รับการพิจารณาแก้ไขร่วมกันทั้งสองฝ่าย รวมทั้งปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่กฎหมายที่เกี่ยวกับการค้าการลงทุน การขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน และความไม่พร้อมของสาธารณูปโภคพื้นฐานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการผูกขาดของธุรกิจแพขนานยนต์ ทำให้มีการเรียกร้องค่าขนส่งที่สูงและไม่แน่นอน

นอกจากการศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้า ซึ่งมีทั้งความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นปัญหา สามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้ นับเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ด้านหนึ่ง มณฑล คงแถวทอง (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยลาว ค.ศ. 1975-1992 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง บทบาทของไทยในประเทศลาวนับตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ปรากฏชัดเจนมากช่วงหนึ่ง และอาจกล่าวได้ว่ามีผลต่อความสัมพันธ์ไทย-ลาว ในระหว่างปี ค.ศ. 1975-1992 ด้วย เพราะเมื่อลาวได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจครั้งใหญ่นั้น ผู้นำชุดใหม่ของลาวล้วนมาจากขบวนการชาตินิยมคอมมิวนิสต์ทั้งสิ้น นอกจากนี้สถานการณ์ของโลกในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง เช่น การขยายตัวของสังคมนิยมในอินโดจีน การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างอเมริกาและโซเวียต มิตรภาพใหม่ระหว่างอเมริกากับจีน เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวจึงมิได้เกี่ยวข้องเฉพาะไทยกับลาวเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยภายนอกเข้ามาเสริมด้วย ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งในระดับความขัดแย้งที่รุนแรงจนกลายเป็นสงครามที่ไม่ประกาศ นอกจากนี้ยังมีการพยายามสร้างความสัมพันธ์ และความร่วมมือระหว่างไทย-ลาวนำไปสู่มิตรภาพระดับสูงสุดระหว่างสองประเทศอีกด้วย

เมื่อมีการสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 2 ขึ้นที่มุกดาหาร-สะหวันนะเขต เพื่อเชื่อมโยงระบบการคมนาคมในอินโดจีนตามนโยบายการเปิดประตูการค้าสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายประการที่เมืองชายแดนแห่งนี้ ชำนาญ พินศรี (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนชายแดนเมืองมุกดาหารเพื่อรองรับผลจากสะพานมิตรภาพ ผลการศึกษาพบว่า สะพานมิตรภาพได้ส่งผลกระทบทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคเอกชนและราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น การขยายตัวของเมืองมุกดาหารไปทางถนนสายหลักและทางทิศเหนือของตัวเมืองสู่บริเวณที่ตั้งของสะพาน เสนอแนะการใช้ที่ดินเมืองมุกดาหารและชุมชนชายแดน วางแนวโครงข่ายและขนส่ง เพื่อรองรับทิศทางการขยายตัวของชุมชน อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนา จะแก้ไขปัญหาในชุมชนเมืองได้เพียงบางส่วน ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นมีอีกมากมาย เช่น การอพยพแรงงานจากพื้นที่ชนบทโดยรอบ ที่จะมาหางานทำในเมืองมุกดาหาร ปัญหาการลักลอบเข้าเมืองจากฝั่งลาว ผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองมุกดาหารให้มีการขยายเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมุกดาหารเพื่อครอบคลุมถึงพื้นที่สะพานมิตรภาพ พร้อมทั้งชุมชนชายแดน โดยจัดทำการวางผังเมืองรวมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารองรับชุมชนเมืองมุกดาหารในอนาคต

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตแล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คนชายแดน ให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ การอพยพของคนหลายกลุ่มที่หนีปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ของ จารุวรรณ ขำเพชร และคณะ (2546) ศึกษา “วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว” พบว่าเมื่อผู้คนอพยพข้ามมาอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

และต่อมาพื้นที่สองฝั่งโขงก็ถูกแยกเป็นสองประเทศ คนลาวที่อพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศไทยจะมีลักษณะทวิลักษณ์คือ มีสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นลาว ทับซ้อนกับสำนึกความเป็นไทย ประกอบกับวัฒนธรรมจากศูนย์กลางกระจายไปไม่เต็มที่ทำให้เกิดลักษณะชายขอบ จนเกิดเอกลักษณ์เฉพาะเป็นลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะบริเวณชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มเครือญาติ อันเป็นพื้นฐานทางสังคมในบริเวณชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ระบบเครือญาติมีความสำคัญในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของคนสองฝั่งโขง การแลกเปลี่ยนสินค้านับเป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งในการรักษาความสมานฉันท์ ตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนบริเวณชายแดน เช่นเดียวกับศาสนาและพิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบประเพณี นอกจากนี้ความห่างไกลจากอำนาจรัฐส่วนกลางที่ไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ลอดรัฐในการข้ามไปมาหาสู่กัน ซึ่งเป็นสภาวะไร้พรมแดน และความเป็นสุญญากาศของรัฐชาติในความคิดร่วมของผู้คนบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงมาเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าส่วนกลางทั้งรัฐไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะมีความพยายามในการเข้าควบคุมพื้นที่ หรือจัดระเบียบชายแดนมาตลอดก็ตาม

การศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา บนพื้นฐานของความสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตและชุมชน เช่นเดียวกับการศึกษา “พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์” ของศิริพร ทองคณารักษ์ (2551) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชายแดนและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนไทย-ลาว ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองสังคมและวัฒนธรรม โดยมีพื้นที่ศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนมตรงกันข้ามกับแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชายแดนไทย-ลาวยังคงดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์ และการก่อตั้งชุมชนสองฝั่งโขงก่อนการเกิดรัฐชาติ ทั้งนี้บริบททางการเมืองและนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างชาติ มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ข้ามแดนโดยเฉพาะในช่วงที่เกิดสงครามหลายครั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปัจจุบันรัฐใช้นโยบายด้านเศรษฐกิจจากกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยแผนพัฒนาพื้นที่แนวพรมแดน ชุมชนชายแดนในพื้นที่ศึกษาจึงปรับใช้โอกาสจากการสนับสนุนของรัฐ เพื่อเปิดจุดผ่อนปรนและตลาดชายแดนไทยลาว ซึ่งนอกจากเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการแล้ว ยังหมายถึงการเปิดทางให้รัฐเข้ามาควบคุมจัดระเบียบการย้ายของผู้คน วัตถุ และสินค้า ในวันที่มีตลาดชายแดนควบคู่ไปกับการใช้กฎจารีตท้องถิ่นในวันที่ไม่มีตลาดชายแดน การเกิดจุดผ่อนปรนจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนผสมผสาน สร้างช่องทางใหม่ ในการดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ด้านการส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและด้านการท่องเที่ยว ด้วยการใช้พื้นที่จุด

ผ่อนปรนจัดงานประเพณีสงกรานต์ไทย-ลาว ซึ่งในการดำเนินการขออนุญาตเปิดจุดผ่อนปรนหรือการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างชุมชนชายแดนไทยลาวนั้น กลไกสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การดำเนินการสำเร็จได้คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวของกลุ่มผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนฝ่ายไทยกับเจ้าหน้าที่และชาวบ้านฝ่ายลาว ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้น และหากพิจารณาความเป็นพรมแดนตามวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตของชุมชนชายแดนไทย-ลาว พบว่ามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อม และอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมเป็นสำคัญ พรมแดนจึงเป็นพื้นที่แห่งความก้ำกึ่งไม่ชัดเจน และเป็นพื้นที่ปะทะประสานระหว่างอำนาจรัฐ ท้องถิ่น และโลก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์จากเอกสาร อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเชื่อมโยงให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปฏิบัติการของผู้คนสองฝั่งโขง ส่วนการศึกษาภาคสนามในชุมชนจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าผู้ศึกษาให้ความสนใจในเรื่องความร่วมมือและความสัมพันธ์ของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทางด้านการค้า การท่องเที่ยว พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณีวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความร่วมมือกันเปิดด่านชายแดน จุดผ่านแดนเพื่ออำนวยความสะดวก แสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยยึดนโยบายของรัฐเป็นแนวทางในการศึกษา มีข้อสังเกตข้อเสนอแนะจากผู้วิจัยหลายประการเพื่อให้เกิดความร่วมมือและเกิดประโยชน์แก่ทั้งสองประเทศ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานและแนวทางส่วนหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับข้อมูลจากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์และเอกสารของทางราชการของทั้งสองประเทศเป็นหลัก แต่การศึกษาวิจัยการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต จะให้ความสำคัญกับเสียงบอกเล่าของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะคนตัวเล็กตัวน้อยผู้ด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเพื่อรียกร้อง ต่อรองสิทธิ์ในผลประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ รวมทั้งปรากฏการณ์ ปฏิบัติการ และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยใช้แนวคิดพื้นที่ชายแดน ชาติพันธุ์สัมพันธ์ และแนวคิดอัตลักษณ์มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยศึกษาเชื่อมโยงให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งยังไม่มีงานวิจัยเรื่องใดที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้เลย ผลของการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน รวมทั้งแนวทางในการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ ความสัมพันธ์ภายในประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

หน้าว่าง

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต

มุกดาหารเป็นจังหวัดชายแดนที่ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่ง มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหลากหลายมีความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้มาอย่างต่อเนื่องเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ ฝั่งตรงกันข้ามแม่น้ำโขงเป็นแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นเมืองเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากนครเวียงจันทน์

นอกจากท่าเรือใหญ่แพขนานยนต์ที่เชื่อมโยงผู้คนทั้งสองพื้นที่ให้ไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบายแล้ว สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 2 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2547 มิใช่เป็นเพียงสะพานข้ามแม่น้ำสายสำคัญเท่านั้น แต่เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เชื่อมโยงประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม จากจังหวัดมุกดาหาร แขวงสะหวันนะเขต เชื่อมต่อไปถึงเมืองดานังเมืองท่าสำคัญของประเทศเวียดนาม ด้วยความเหมาะสมบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ จังหวัดมุกดาหารจึงถูกกำหนดให้เป็นประตูสู่อินโดจีนตามแผนการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน

นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าของภูมิภาคแล้ว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต ยังมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม การเมือง การศึกษาและอื่นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนที่หลากหลาย การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนของผู้คนที่เกี่ยวข้องและอาศัยอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์จึงแตกต่างกันไปตามบริบทที่เกี่ยวข้อง อาณาบริเวณชายแดนแห่งนี้จึงมีผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันมาก เดินทางไปมาหาสู่ติดต่อสัมพันธ์กัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคมและประเทศชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงชาวไทยและชาวลาวที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ให้มีความสัมพันธ์สืบเนื่องต่อกันมายาวนาน

ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบนสองฝั่งแม่น้ำมีการติดต่อข้ามฝั่งไปมาหากันโดยทางเรือซึ่งเป็นพาหนะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนมาช้านาน ประวัติศาสตร์ของทั้งสองเมืองมีความเกี่ยวพันกันมาโดยตลอด จากหลักฐานต่างๆ ตลอดจนตำนาน นิทาน เรื่องเล่าของชาวบ้าน เอกสารของทางราชการ บันทึกการเดินทาง สารคดี จารึก และเอกสารที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่า พื้นที่ชายแดนแห่งนี้เป็นพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์ ตำนานและเรื่องเล่าที่มีความหมายและความสำคัญสำหรับผู้คนในชุมชนชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็นอย่างยิ่ง

2.1 มุกดาหาร : เมืองใหม่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน

2.1.1 สภาพภูมิประเทศ

จังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่ 73 ของประเทศไทย และเป็นจังหวัดที่ 17 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16-17 องศาเหนือ เส้นแวงที่ 104-105 องศาตะวันออก เป็นจังหวัดชายแดนที่อยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดนครพนมและสกลนคร ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดยโสธร จังหวัดอำนาจเจริญและจังหวัดร้อยเอ็ด ทิศตะวันออกเป็นชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขง ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์กับจังหวัดร้อยเอ็ด

พื้นที่ของจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่มีสภาพเป็นภูเขา มีพื้นที่ 4,769,675 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,980,625 ไร่ มีพื้นที่ราบเหมาะแก่การเกษตรประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เป็นที่ราบสูงจะอยู่ทางทิศใต้ ทิศตะวันตกมีเทือกเขาภูพานทอดผ่านพื้นที่หลายจังหวัดในภาคอีสาน เทือกเขาภูพานเต็มไปด้วยป่าไม้ดงทึบเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย ทิศตะวันออกเป็นที่ราบสลับป่าไม้ มีแม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นระยะทาง 70 กิโลเมตร ทั้งแม่น้ำโขงและเทือกเขาภูพาน ถือได้ว่าเป็นแม่น้ำและภูเขาที่สำคัญในจังหวัดมุกดาหาร

มุกดาหารเคยเป็นอำเภอในเขตการปกครองของจังหวัดนครพนมมาก่อน จนกระทั่งมาถึงยุคที่ประเทศลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม แนวชายแดนสองฝั่งจึงกลายเป็นพื้นที่อันตราย เกิดกรณีความขัดแย้งและการปะทะกันระหว่างทหารของทั้งสองประเทศในบางช่วงระยะเวลา เนื่องจากจังหวัดนครพนมซึ่งมีพื้นที่ติดชายแดนค่อนข้างกว้างขวาง ทำให้มีปัญหาการปกครองและการรักษาความมั่นคง รัฐบาลจึงได้ออกพระราชบัญญัติยกฐานะอำเภอมุกดาหารขึ้นเป็นจังหวัดมุกดาหาร ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

ปัจจุบันจังหวัดมุกดาหารแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ อำเภอเมืองเป็นเขตการปกครองใหญ่สุดมี 12 ตำบล 130 หมู่บ้าน ส่วนการปกครองราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง คือเทศบาลเมืองมุกดาหาร องค์การบริหารส่วนตำบล 42 แห่ง

จังหวัดมุกดาหารมีจำนวนประชากรประมาณ 3 ล้านกว่าคน เนื่องด้วยเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการกวาดต้อนอพยพโยกย้ายผู้คนจำนวนมากมาแต่อดีต เมื่อแบ่งแยกตามเผ่าพันธุ์แต่ดั้งเดิมแล้วปรากฏว่าในจังหวัดมุกดาหารประกอบด้วยชนเผ่าถึง 8 ชนเผ่าอาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ คือ ชาวไทยอีสาน เป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด มีพื้นที่อาศัยในเขตอำเภอเมืองมุกดาหาร ชาวผู้ไท หรือภูไท ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตอำเภอหนองสูงและคำชะอี ชาวไทยย้อ อยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอนิคมคำสร้อย ชาวไทยข่า อยู่ในพื้นที่อำเภอดงหลวง ชาวไทยกะเลิง ส่วนใหญ่อาศัยในอำเภอคำชะอี ชาวไทยแสก อาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดมุกดาหาร ชาวไทยกุลา

อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองมุกดาหาร นอกจากนี้ยังมีชาวไทยเชื้อสายญวนที่ลี้ภัยสงครามเข้ามาอยู่อาศัยเป็นระยะเวลานานหลายชั่วคนแล้วเช่นกัน

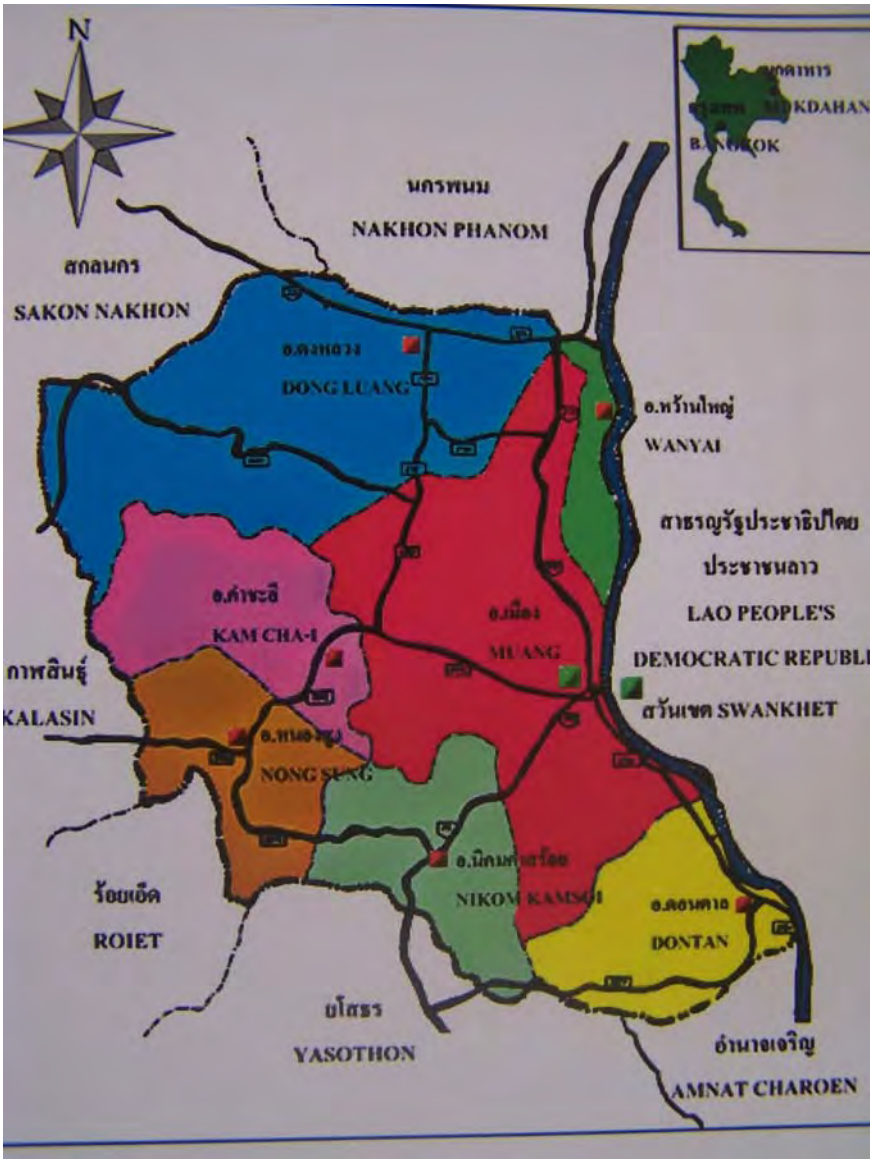

แผนที่จังหวัดมุกดาหาร

ปัจจุบันจังหวัดมุกดาหารแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ อำเภอเมืองเป็นเขตการปกครองใหญ่สุดมี 12 ตำบล 130 หมู่บ้าน ส่วนการปกครองราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง คือเทศบาลเมืองมุกดาหาร องค์การบริหารส่วนตำบล 42 แห่ง

จังหวัดมุกดาหารมีจำนวนประชากรประมาณ 3 ล้านกว่าคน เนื่องด้วยเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการกวาดต้อนอพยพโยกย้ายผู้คนจำนวนมากมาแต่อดีต เมื่อแบ่งแยกตามเผ่าพันธุ์แต่ดั้งเดิมแล้วปรากฏว่าในจังหวัดมุกดาหารประกอบด้วยชนเผ่าถึง 8 ชนเผ่าอาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ คือ ชาวไทยอีสาน เป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด มีพื้นที่อาศัยในเขตอำเภอเมืองมุกดาหาร ชาวผู้ไท หรือภูไท ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตอำเภอหนองสูงและคำชะอี ชาวไทยย้อ อยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอนิคมคำสร้อย ชาวไทยข่า อยู่ในพื้นที่อำเภอดงหลวง ชาวไทยกะเลิง ส่วนใหญ่อาศัยในอำเภอคำชะอี ชาวไทยแสก อาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดมุกดาหาร ชาวไทยกุลาอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองมุกดาหาร นอกจากนี้ยังมีชาวไทยเชื้อสายญวนที่ลี้ภัยสงครามเข้ามาอยู่อาศัยเป็นระยะเวลานานหลายชั่วคนแล้วเช่นกัน

ชาวมุกดาหารประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรมี ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วลิสง พืชผักและผลไม้ต่างๆ ผลไม้ที่ขึ้นชื่อและทำรายได้ให้เกษตรกรมานาน คือ มะขามหวาน ส่วนการเลี้ยงสัตว์จะเป็นการเลี้ยงรายย่อยในครอบครัวยังไม่มีการเลี้ยงเป็นระบบฟาร์มขนาดใหญ่ ปัจจุบันได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมืองและโคเนื้อเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นรายได้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง ส่วนด้านการประมงมีการหาปลาตามธรรมชาติในแม่น้ำโขงตลอดมา เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมที่เสื่อมลงในปัจจุบันสัตว์น้ำในแม่น้ำโขงลดน้อยลง ชาวประมงจึงหันมาเพาะเลี้ยงปลาในกระชังตามริมฝั่งแม่น้ำเพิ่มขึ้น

อาชีพด้านพาณิชยกรรม มีการค้าขายในพื้นที่ชายแดนมาก ตลาดอินโดจีนที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงใกล้ด่านตรวจคนเข้าเมือง เป็นตลาดแหล่งรวมสินค้าราคาถูกจากอินโดจีน ทำให้เศรษฐกิจการค้าของชาวมุกดาหารดีขึ้น อาชีพค้าขายนับเป็นรายได้หลักอย่างหนึ่งของมุกดาหาร โดยเฉพาะราษฎรที่อาศัยในเขตอำเภอเมือง เช่นเดียวกับธุรกิจการบริการและการท่องเที่ยวที่กำลังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีนักท่องเที่ยวมาเยือนมุกดาหารเพิ่มขึ้น ธุรกิจที่เข้ามารองรับการท่องเที่ยวจึงขยายตามไปด้วย เช่น ธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร ศูนย์การค้า สถานเริงรมย์ต่างๆ เกิดการสร้างงานให้ชาวมุกดาหารตามมา ส่วนด้านอุตสาหกรรมยังเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่เกี่ยวกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ทางราชการมีนโยบายส่งเสริมให้มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้มีการว่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นด้วย

คำขวัญของจังหวัดมุกดาหารคือ “หอแก้วสูงเสียดฟ้า ภูผาเทิบแก่งกะเบา
แปดเผ่าชนพื้นเมือง ลือเลื่องเมืองมะขามหวาน
กลองโบราณล้ำเลิศ ถิ่นกำเนิดลำผญา
ตระการตาชายโขง เชื่อมโยงอินโดจีน”

คำอธิบายโดยสรุปถึงความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดมุกดาหารจากคำขวัญดังกล่าว ซึ่งประกอบไปด้วยสถานที่รวบรวมประวัติความเป็นมา และแสดงเอกลักษณ์ของจังหวัดมุกดาหารคือ หอแก้วมุกดาหาร เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีรูปทรงตัวอาคารสูงงดงามจัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์เรื่องราวสำคัญต่างๆ ของจังหวัดจากอดีตถึงปัจจุบัน วัฒนธรรม ประเพณี โดยเน้นที่วิถีชีวิต ความหลากหลายชาติพันธุ์ของชนเผ่าพื้นเมืองประชากรในจังหวัดมุกดาหาร เมื่อขึ้นไปชั้นบนสุดของอาคารจะสามารถมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงามของตัวเมืองมุกดาหาร แม่น้ำโขงและฝั่งลาวคือแขวงสะหวันนะเขตได้อย่างชัดเจน และชั้น 7 ซึ่งเป็นชั้นบนสุดนี้ยังประดิษฐานพระพุทธรูปนวมิ่งมงคลที่เคารพสักการะของชาวเมืองและผู้มาเยี่ยมชมทั่วไป หอแก้วตั้งอยู่บนถนนชยางกูร ในอำเภอเมืองมุกดาหาร เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและศึกษาหาความรู้ที่สำคัญแห่งหนึ่ง นอกจากนี้คำขวัญยังกล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติของจังหวัดมุกดาหารคือ อุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ แก่งกะเบาแก่งหินตามลำน้ำโขง กลองมโหระทึก วัตถุโบราณล้ำค่ามรดกคู่บ้านคู่เมืองที่อำเภอดอนตาล และยังกล่าวถึงศิลปะพื้นบ้านคือ ลำผญา ท้ายสุดของคำขวัญเน้นความสำคัญของความเป็นเมืองชายแดนที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในอินโดจีนอีกด้วย

ตามสภาพทางภูมิศาสตร์พื้นที่จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกัน มีเพียงแม่น้ำโขงกั้นพื้นดินออกเป็นสองฝั่ง ฝั่งประเทศไทยและฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แม่น้ำโขงถูกสถาปนาให้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนแยกพื้นที่และผู้คนออกจากกันเป็นสองรัฐชาติ

ท่าเรือข้ามฟาก ณ จุดผ่านแดนถาวรในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร

เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2525 ได้มีพิธีเปิดจุดผ่านแดนถาวรในอำเภอเมืองมุกดาหารขึ้น นับเป็นจุดผ่านแดนถาวรซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในจังหวัดมุกดาหาร มีท่าเรือข้ามฟากขนส่งสินค้าและผู้คนข้ามไปมา นับเป็นจุดผ่านแดนที่มีความสำคัญในการเชื่อมโยงเมืองต่อเมือง คือ จังหวัดมุกดาหารกับแขวงสะหวันนะเขต

นอกจากท่าเรือใหญ่ แพขนานยนต์ ณ จุดผ่านแดนถาวรที่เชื่อมโยงผู้คนทั้งสองพื้นที่ให้ไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบายแล้ว “ขัวข้ามของ” หรือสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ 2 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2547 ยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดมุกดาหาร เชื่อมโยงประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม จากจังหวัดมุกดาหารผ่านแขวงสะหวันนะเขต เชื่อมต่อไปถึงเมืองดานังเมืองท่าสำคัญของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ความเหมาะสมบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ จังหวัดมุกดาหารจึงถูกกำหนดให้เป็นประตูสู่อินโดจีนตามแผนการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน

สะพานข้ามแม่น้ำโขง ในจังหวัดมุกดาหาร

2.1.2 เทศบาลเมืองมุกดาหาร

ในปีพ.ศ. 2450 ได้มีการปรับปรุงการปกครองในมณฑลอุดรเป็นจังหวัด เมืองมุกดาหารจึงถูกยุบลงเป็นอำเภอมุกดาหาร ขึ้นตรงกับจังหวัดนครพนม ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดมุกดาหารขึ้น โดยให้แยกอำเภอมุกดาหารและอำเภอใกล้เคียงออกจากเขตการปกครองของจังหวัดนครพนม มารวมตั้งเป็นจังหวัดมุกดาหาร ต่อมากรมการปกครองได้พิจารณาเห็นว่าสุขาภิบาลมุกดาหารมีความเจริญก้าวหน้า มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่น และมีความเหมาะสมที่จะจัดตั้งเทศบาลเมืองมุกดาหาร จึงยกฐานะชุมชนสุขาภิบาลมุกดาหารเป็นเทศบาลเมืองมุกดาหารตาม

การจัดตั้งจังหวัดมุกดาหาร เพื่อจะได้ให้บริการในท้องถิ่นมีความเจริญในรูปแบบการปกครองท้องถิ่น ตามระบอบประชาธิปไตย ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า 6 เล่ม 100 ตอนที่ 63 วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2526 มีเขตพื้นที่ทั้งสิ้น 35.55 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 22,218.75 ไร่

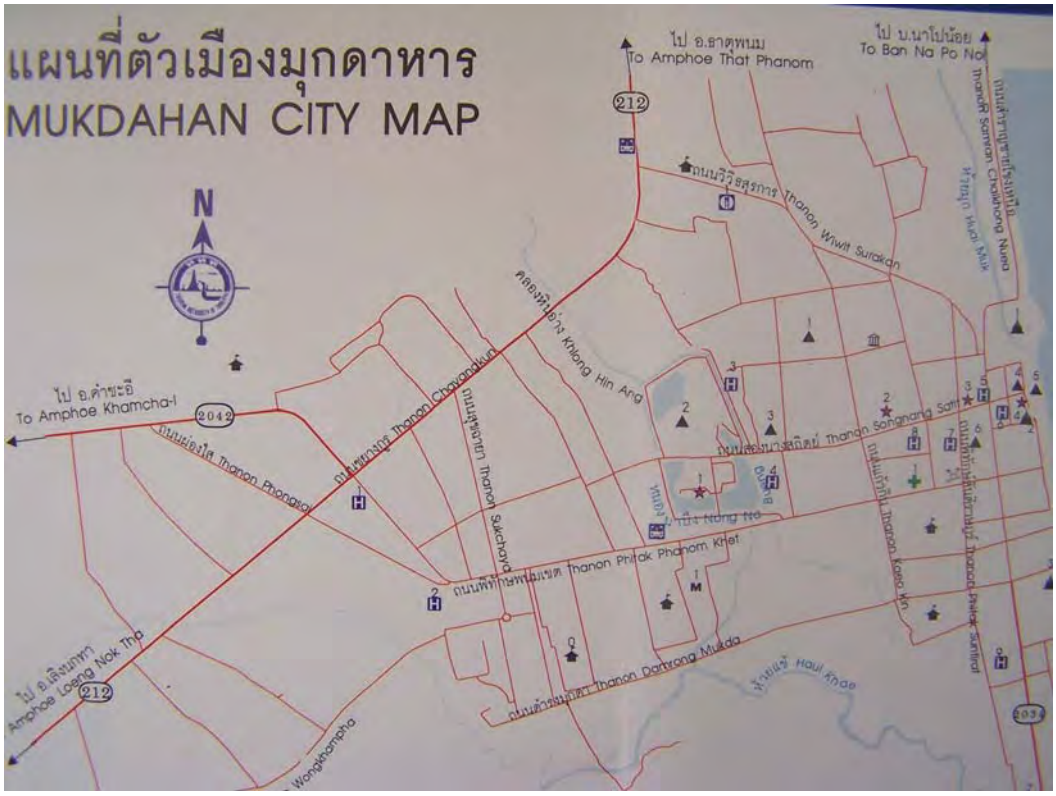

เขตการปกครองของเทศบาลเมืองมุกดาหารแบ่งเป็นชุมชน มีลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท แบ่งออกเป็น 30 ชุมชน คือ ชุมชนคำหอย ศรีประเสริฐ ศรีมงคลยอดแก้ว อรุณรังษี ศรีมุกดาหาร 1 ศรีมุกดาหาร 2 โคกสุวรรณ ร่วมพัฒนาศรีมงคล นาโปใหญ่ นาโปกลาง นาโปน้อย คำสายทอง แก้วกินรี ศรีปทุม เมืองใหม่ 1 เมืองใหม่ 2 ศรีมงคลเหนือ สามัคคีธรรม ศรีพัฒนา 1 ศรีพัฒนา 2 ศรีมงคลเหนือ ดอนมุกดา ตาดแคน เขามโนรมย์ อนุรักษ์บำรุง ศรีสุมังค์ หินเรือ หลังศูนย์ราชการ ศรีบุญเรือง และคำภูเงิน มีประชากรอาศัยอยู่ทั้งสิ้นตามทะเบียนราษฎร์ สำรวจเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 (นางสาวอัมรา วงศ์สาขา เจ้าหน้าที่ทะเบียนราษฎร์ เทศบาลเมืองมุกดาหาร ผู้ให้ข้อมูล) จำนวน 33,477 คน แยกเป็นชาย 16,511 คน หญิง 16,966 คน มีจำนวนครัวเรือน 12,228 ครัวเรือน แต่ละชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 300-1,500 คน

ในปี พ.ศ. 2551 เทศบาลเมืองมุกดาหารได้รับรางวัลเกียรติคุณสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ประเภท “เมืองน่าอยู่แห่งปี” อันดับที่ 3 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 1 ของภาคอีสานหรือตะวันออกเฉียงเหนือ จากศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ประธานมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ด้วยคำขวัญเมืองน่าอยู่แห่งปีว่า

“เมืองสะอาด เมืองปลอดภัย เมืองคุณภาพชีวิต เมืองวัฒนธรรม”

นายสัมฤทธิ์ โภคสวัสดิ์ นายกเทศมนตรีเมืองมุกดาหาร กล่าวถึง การที่เมืองมุกดาหารได้รับรางวัลนี้ว่า

“เพราะเมืองมุกดาหารของเราเป็นเมืองเศรษฐกิจ ประชาชนมีการค้าขาย ถ้อยทีถ้อยอาศัย เอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาอาชญากรรมก็ไม่ค่อยมี หากเปรียบกับเมืองอื่นๆ แล้ว เมืองมุกดาหารของเราได้เปรียบหลายด้าน สมกับได้รับรางวัลเป็นเมืองน่าอยู่อันดับหนึ่งของภาคอีสาน” (วารสารเทศบาลเมืองมุกดาหาร. 2552 : 4)

สวนสุขภาพ สถานที่พักผ่อนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร

2.1.3 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดมุกดาหาร

เรื่องราวในอดีตที่ยาวไกลจากคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาในรูปแบบของนิทาน ตำนาน พงศาวดาร จนกระทั่งได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ลงบนศิลาจารึก ใบลาน เอกสารต่างๆ

ปรากฏเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะพบว่า เรื่องราวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานประเทศไทยมักจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอยู่มาก ด้วยเดิมที่สองฟากฝั่งแม่น้ำโขงคือผืนแผ่นดินเดียวกัน เพียงแต่มีแม่น้ำโขงมาแบ่งแยกเป็นฝั่งซ้ายฝั่งขวา ผู้คนทั้งสองฝั่งล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงเป็นญาติพี่น้องกัน แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองการปกครอง สองฝั่งแม่น้ำโขงต้องแบ่งแยกเป็นสองประเทศ ฝั่งขวาอยู่ในเขตการปกครองของประเทศไทย ฝั่งซ้ายอยู่ในเขตการปกครองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จังหวัดมุกดาหารกับแขวงสะหวันนะเขตนับเป็นเมืองคู่แฝดคู่หนึ่งของทั้งสองประเทศที่มีพื้นที่ตรงกันข้ามของฝั่งแม่น้ำโขงและมีประวัติความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอดมา

ตามประวัติการสร้างเมืองมุกดาหารกล่าวกันว่า บรรพบุรุษของชาวมุกดาหารได้ข้ามฟากมาจากบ้านหลวงโพนสิม ซึ่งก็คือบริเวณพระธาตุอิงฮังในแขวงสะหวันนะเขตปัจจุบัน เมื่อข้ามแม่น้ำโขงมาถึงปากห้วยมุก ได้พบวัดร้างและต้นตาลเจ็ดยอดอยู่ริมฝั่งโขง จึงกลับไปรายงานเจ้าจันทกินรีบุตรของเจ้าจันทรสุริยวงศ์ ผู้ตั้งบ้านหลวงโพนสิมให้ทราบ เจ้าจันทรกินรีซึ่งขณะนั้นปกครองบ้านหลวงโพนสิมต่อจากบิดา และกำลังคิดขยับขยายตั้งเมืองใหม่ เห็นว่าริมฝั่งแม่น้ำโขงตรงปากห้วยมุกคงเป็นเมืองเก่ามาก่อน และมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าฝั่งซ้าย จึงพร้อมใจกันอพยพผู้คนข้ามมาหักร้างถางพงตั้งเมืองใหม่บริเวณปากห้วยมุกในปี พ.ศ. 2310 (ดวงจำปา. 2542 : 41-42)

ห้วยมุกปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร

มีตำนานการสร้างบ้านเมืองเล่าต่อกันมาว่า ระหว่างการสร้างบ้านแปลงเมืองอยู่นั้น ได้มีผู้พบเห็นดวงแก้วทอแสงเปล่งประกายแวววาวงดงามลอยขึ้นเหนือต้นตาลเจ็ดยอดลอยไปตามลำน้ำโขงจวบจนรุ่งสางจึงลอยกลับมาดังเดิม เป็นปรากฏการณ์เช่นนี้อยู่คืนแล้วคืนเล่า เจ้ากินรีเห็นว่านี่คือศุภนิมิตในการตั้งเมืองใหม่ ประกอบกับบริเวณที่จะสร้างเมืองคือ ปากห้วยมุกที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง เจ้ากินรีจึงขนานนามเมืองใหม่นี้ว่า เมืองมุกดาหาร ในปี พ.ศ. 2310 ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่บรรพบุรุษของชาวมุกดาหารข้ามมาขึ้นฝั่ง ปัจจุบันคือบริเวณที่ตั้งวัดศรีมงคลเหนือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญตั้งแต่ครั้งสร้างเมืองและยังคงอยู่คู่บ้านเมืองมาจนทุกวันนี้ คือ พระพุทธรูปที่มีผู้พบเห็นอยู่ใต้ต้นโพธิ์บริเวณวัดร้างใกล้ตาลเจ็ดยอด ชาวเมืองได้ขนานนามว่า พระเจ้าองค์หลวง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองมุกดาหาร ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีมงคลใต้

เมื่อครั้งที่เจ้ากินรีสร้างเมืองมุกดาหารนั้น ตรงกับระยะเวลาที่กรุงศรีอยุธยาแตกพ่ายเสียกรุงแก่พม่า หัวเมืองเล็กๆ ที่อยู่ไกลศูนย์กลางอำนาจต่างก็ปกครองตนเองไปตามศักยภาพ เมืองมุกดาหารขณะนั้นก็มีเมืองรายล้อมเป็นบริวารกินอาณาเขตครอบคลุมไปถึงสองฝั่งโขงจนติดดินแดนเวียดนาม ต่อมาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้โปรดเกล้าแต่งตั้งให้เจ้ากินรีเป็นพระยาจันทรศรีสุราชอุปราชามันธาตุราช เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัดมุกดาหาร

2.1.4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ : เรื่องเล่าสืบสานความเชื่อ เชื่อมโยงความสัมพันธ์

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่ครั้งสร้างเมืองมุกดาหาร ตามความเคารพเชื่อถือศรัทธา รวมทั้งมีการก่อสร้างศาสนสถาน หอ ศาล รูปเคารพ ฯลฯ ขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพสักการะหลายแห่ง ซึ่งชาวบ้านชาวเมืองเชื่อว่าสถานที่แห่งนั้นเป็นสถานที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ความปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏเรื่องเล่าสืบต่อกันมาให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องเทวดา เรื่องผี ความเชื่อตามหลักธรรมในพุทธศาสนา และความเชื่อในคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ

จังหวัดมุกดาหารมีสถานที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง ในอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอเมืองมี ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง วัดศรีมงคลใต้ วัดศรีมงคลเหนือ วัดศรีบุญเรือง ฯลฯ อำเภอนิคมคำสร้อยมี วัดภูด่านแต้ หรือวัดพุทธโธธัมมะธะโร วัดภูพระบาทแก่นจันทร์ วัดอุทยานภูหมู ฯลฯ อำเภอหนองสูงมี วัดภูจ้อก้อ หรือวัดบรรพตคีรี ธรรมมาสน์เสาเดียวที่วัดพิจิตตสังฆาราม วัดป่าวิเวกวัฒนาราม ฯลฯ อำเภอหว้านใหญ่มี วัดมโนภิรมย์ซึ่งเป็นศิลปกรรมล้านช้างที่มีอายุเก่าแก่กว่าสามร้อยปี สักการะสถานพระมารดาแห่งมรณะสักขี วัดสองคอน เป็นโบสถ์คริสต์ วัดพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดมุกดาหารดังกล่าวจะมีประวัติความเป็นมา และเรื่องเล่าประกอบแสดงถึงความเชื่อถือศรัทธาที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน แม้ระยะเวลาจะผ่านมานาน ชุมชนมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เจริญก้าวหน้า แต่ความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงอยู่ ด้วยเรื่องเล่าของบรรพบุรุษที่เล่าต่อๆ กันมา บางเรื่องมีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจัดทำเป็นเอกสารพิมพ์เผยแพร่ บางเรื่องหน่วยงานราชการจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ หรือจารึกเรื่องราวบนแผ่นศิลาประดิษฐานไว้ในสถานที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น เช่น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ชุมชนเมืองชายแดนที่มีการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าจนได้รับรางวัลเกียรติคุณสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาประเภท “เมืองน่าอยู่แห่งปี” อันดับที่ 3 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1.4.1 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร

เทศบาลบาลเมืองมุกดาหารเป็นชุมชนชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขง มีจุดผ่านแดนถาวรท่าเรือข้ามฟากเชื่อมโยงกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งประชาชนไทย-ลาวใช้เป็นเส้นทางติดต่อสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 และต่อมาจึงมีสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 ในตำบลบางทรายซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับเทศบาลเมืองมุกดาหาร

แม้จะมีการเปิดใช้สะพานข้ามเขตแดนไทย-ลาวในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ แต่ประชาชนในชุมชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้เรือที่ท่าเรือข้ามฟากในจุดผ่านแดนถาวรเป็นพาหนะข้ามไปมาติดต่อสัมพันธ์กันเหมือนเดิม ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะมีความคิดเห็นคล้ายกันกับยายพัน หญิงชราวัย 75 ปี ชาวลาวในแขวงสะหวันนะเขตที่ข้ามไปมาระหว่างเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานกับเทศบาลเมืองมุกดาหารเป็นประจำว่า

“ข้ามที่ท่าเรือนี้สะดวกสบายกว่าที่สะพาน ไม่ต้องตรวจมาก ไม่ต้องเดินขึ้นเดินลงรถหลายครั้งตรวจหลายขั้นตอน ที่ท่าเรือมีบัตรผ่านแดน ตรวจครั้งเดียวก็ผ่านได้ยายว่ามันดีกว่าหลาย...”

เช่นเดียวกับหญิงสาววัย 23 ปี นางปาน จันทา ชาวเมืองไกสอนพมวิหานที่ข้ามมาทำงานในประเทศไทยก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

“ข้ามเรือสะดวกกว่าข้ามที่สะพาน ถ้าเราทำถูกต้องก็ไม่มีอะไร ข้ามได้สบาย...”

ท่าเรือข้ามฟากที่จุดผ่านแดนถาวรในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมือง

ไกสอนพมวิหาน จึงเป็นพื้นที่ที่ชาวไทย-ลาวและอื่นๆ ที่อาศัยและเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ใช้เป็นพื้นที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์และข้ามผ่านไปมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ อย่างหลากหลาย และเมื่อผู้คนเหล่านี้เดินทางผ่านไปมาที่จุดผ่านแดนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ส่วนหนึ่งจะเข้าไปสักการะศาลเจ้าพ่อมเหสักเมืองไกสอนพมวิหาน ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง หรือแม้ไม่ได้เข้าไปที่ศาลก็จะยกมือไหว้ไปยังสถานที่ที่ศาลตั้งอยู่ เป็นการทำความเคารพ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาในสิ่งที่สถิตอยู่ในพื้นที่แห่งนั้น ซึ่งมีประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า บอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนานว่าสถานที่นี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองให้ประชาชนในพื้นที่มีความสุข

ในบริเวณจุดผ่านแดนถาวร ซึ่งเป็นท่าเรือข้ามฟากในความรับผิดชอบของเทศบาลเมืองมุกดาหาร มีศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องตั้งอยู่ใกล้กับจุดผ่านแดนถาวรแห่งนี้ เมื่อคนข้ามแม่น้ำโขงมาหรือจะข้ามไปอีกฝั่งหนึ่งก็จะแวะมากราบไหว้สักการะศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ในงานประเพณีสำคัญๆ ก็จะมีพิธีบวงสรวงบอกกล่าวขอพรจากเจ้าแม่ก่อนที่จะเริ่มงานนั้นๆ ข้ามถนนไปอีกฝั่งหนึ่งของถนนก็จะเป็นวัดศรีมงคลใต้ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คือ พระเจ้าองค์หลวง และบนถนนสองนางสถิตซึ่งเป็นถนนสายเดียวกันนี้ ห่างออกไปประมาณ 50 เมตร ก็จะมีศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง เป็นศาลเจ้าพ่อที่มีเสาหลักเมืองเก่าอยู่ภายในศาลนั้นด้วย เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองตลอดมา

นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานสำคัญอีกหลายแห่งเช่น วัดศรีบุญเรือง วัดยอดแก้ว วัดศรีมงคลเหนือ วัดศรีมงคลใต้ วัดศรีสุมังค์ รวมทั้งวัดในชุมชนต่างๆ ซึ่งมีวัดในพื้นที่ชุมชนเกือบทุกชุมชน แต่ละวัดจะมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อถือศรัทธาของผู้คนสองฝั่งโขงเช่น พระเจ้าองค์หลวง พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมุกดาหาร พระหลุบเหล็ก เป็นต้น

– เจ้าแม่สองนางพี่น้อง : สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จุดผ่านแดนถาวรในชายแดนไทย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองมุกดาหาร เรื่องราวของเจ้าเมืองมุกดาหารคนแรกคือ เจ้ากินรี มีเรื่องเล่าต่อเนื่องถึงการก่อสร้างสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นความเชื่อของชาวไทย-ลาว ในจังหวัดมุกดาหารและพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งผู้สัญจรผ่านพื้นที่ชายแดนแห่งนี้คือ ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณท่าเรือข้ามฟาก ริมฝั่งแม่น้ำโขง หน้าวัดศรีมงคลใต้ ใกล้เคียงกับสำนักงานด่านตรวจคนเข้าเมืองมุกดาหาร

ตำนานและเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกล่าวถึงเจ้าแม่สองนางพี่น้องด้วยเรื่องราวที่คล้ายคลึงกันว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1896 เจ้าฟ้างุ่มพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งราชอาณาจักรลาวล้านช้าง ซึ่งเป็นราชบุตรเขยของพระมหากษัตริย์เมืองอินทะปัตแห่งกัมพูชา ได้อพยพผู้คนมาตามลำน้ำโขงผ่านเมืองหนองคาย เมืองนครพนม จนถึงเมืองมุกดาหารแล้วเกิดอุบัติเหตุเรือล่มที่บริเวณปากห้วยมุก ทำให้พระราชธิดาของเจ้าฟ้างุ่มสองพระองค์คือ พระนางพิมพา กับ พระนางลมพามา จมน้ำสิ้นชีพตักษัย

หลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวในทุกวันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 ชาวบ้านในบริเวณนั้นจะได้ยินเสียงร่ำไห้ของผู้หญิงสองคนเป็นประจำ ชาวบ้านทั้งหลายเชื่อว่าเป็นเสียงร้องไห้ของพระนางพิมพากับพระนางลมพามาธิดาสาวสองพระองค์ที่ประสบอุบัติเหตุ ณ ที่นั้น และได้แสดงอภินิหารให้ปรากฏอยู่เนืองๆ เจ้ากินรีซึ่งเป็นเจ้าเมืองมุกดาหารในขณะนั้นได้ทราบเรื่องราวดังกล่าวจึงโปรดให้ตั้งศาลขึ้น ณ ที่แห่งนั้น เพื่อให้วิญญาณของราชธิดาแห่งอาณาจักรล้านช้าง สองนางพี่น้องได้สิงสถิต เมื่อปี พ.ศ. 2315 และได้ขนานนามว่า “ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง” อันเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองมุกดาหารและคนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยถือเอาวันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นวันที่ทำพิธีเซ่นไหว้และบวงสรวง เจ้าแม่สองนางพี่น้อง ณ ศาลแห่งนี้

ต่อมาเทศบาลเมืองมุกดาหารได้มีการปรับปรุงก่อสร้างอาคารศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องขึ้นใหม่ให้มีบริเวณกว้างขวาง สวยงามมั่นคงยิ่งขึ้น และทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2546 โดยผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร ในโอกาสนี้เทศบาลเมืองมุกดาหารได้จัดพิมพ์เอกสารที่ระลึกวันประดิษฐานและเปิดอาคารศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึกเผยแพร่แก่ผู้เข้าร่วมพิธีและคนที่สนใจทั่วไป มีเนื้อหาประวัติความเป็นมาของเจ้าแม่สองนางพี่น้อง การสร้างรูปเคารพ และการก่อตั้งศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง หน้าปกเอกสารเป็นภาพศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง และคำประพันธ์สดุดีเป็นโคลงสี่สุภาพ ดังนี้

“... เจ้าแม่ เทพนิมิตไท้ ยอดนรี
สอง รักโสมสองศรี สว่างฟ้า
นาง ป้องปักรักษ์ปฐพี เมืองมุกฯ
พี่น้อง ช่วยขจัดภัยในหล้า ราษฎร์ล้วนร่มเย็น ...”

ใจความสำคัญของโคลงสี่สุภาพบทนี้ ชี้ให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่สองนางพี่น้องเป็นเทพที่มาจากเบื้องบนฟากฟ้า ปกป้องรักษาเมืองมุกดาหารและประชาราษฎร์ให้ร่มเย็นเป็นสุข สอดคล้องกับเรื่องเล่าที่กล่าวว่าท่านเป็นราชธิดาของเจ้าฟ้างุ่ม กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างผู้สืบเชื้อสายมาจากแถนจากฟ้าคือ ขุนบรมโอรสของแถนที่แถนส่งมาปกครองชาวลาวในยุคแรก ตามตำนานขุนบรมกล่าวถึงแถนว่าเป็นผู้ให้กำเนิดผู้คนทั้งหลายออกมาจากน้ำเต้าปุงและส่งขุนบรมมาปกครอง ซึ่งผู้คนเหล่านั้นสืบเชื้อสายชนชาติลาวมาจนถึงปัจจุบัน เจ้าแม่สองนางพี่น้องจึงเสมือนเทพธิดาจากฟ้าตามคติความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเคารพเชื่อถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คนจนถึงปัจจุบัน

นอกจากพิธีกรรมบวงสรวงประจำปีแล้ว ในงานบุญ หรืองานประเพณีต่างๆ ก็จะมีการบวงสรวงเจ้าแม่ก่อนกระทำพิธีกรรมอื่นๆ ก่อนเสมอ บางงานก็จะทำเป็นพิธีใหญ่ประจำปี บางงานก็เป็นพิธีเล็กๆ เช่น งานทำบุญเข้าพรรษา งานแข่งเรือวันออกพรรษา งานทำบุญกฐิน เป็นต้น

นายณรงค์ ไพบูลย์ หรือหนุ่ม ชายหนุ่มอายุ 26 ปี บ้านอยู่ในชุมชนสีบุญเรือง ฝีพายเรือคนหนึ่งในงานแข่งเรือออกพรรษา ประจำปี 2551 ในขณะที่เตรียมตัวเพื่อเข้าแข่งขัน ยกมือขึ้นไหว้ไปในทิศทางศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องด้วยความเคารพศรัทธา ก่อนกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่สองนางพี่น้องว่า

> “ต้องมากราบไหว้สักการะท่านก่อนแข่งขัน เพื่อเป็นศิริมงคล การแข่งขันก็จะได้ชัยชนะ หรือไม่ก็ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ในการแข่งขัน ส่วนใหญ่แล้วเวลาคนแถวนี้จะทำอะไรก็จะมาไหว้ท่านก่อนทั้งนั้นแหละ มาขอพรให้ท่านคุ้มครอง ให้ประสบผลสำเร็จในการงาน อย่างน้อยก็เป็นมงคลชีวิต...”

เช่นเดียวกับ นางสำราญ จันทร์โสม รองประธานชุมชนคนหนึ่ง วัย 60 ปี ซึ่งนำกลุ่มแม่บ้านในชุมชนมาร่วมขบวนแห่ในงานแข่งเรือ และเข้าไปสักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องด้วยความเคารพศรัทธาเพื่อเป็นศิริมงคลแก่ตนเองและชุมชน พร้อมด้วยหลานสาว นางสาวสุภา นิยมดี อายุ 21 ปี ซึ่งเดินทางมาจากจังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อมาร่วมงานทำบุญวันออกพรรษาและงานแข่งเรือที่จังหวัดมุกดาหาร เธอเล่าว่าเธอเกิดที่จังหวัดมุกดาหาร แต่ไปทำงานที่จังหวัดอำนาจเจริญ เธอจะกลับมาเยี่ยมบ้านและคุณย่าเสมอ คุณย่าสำราญจะเล่าเรื่องเจ้าแม่สองนางพี่น้องให้ฟังตั้งแต่เธอยังเป็นเด็ก เธอรับรู้ว่าเจ้าแม่สองนางพี่น้องมีความศักดิ์สิทธิ์ให้ความคุ้มครองชาวเมืองมุกดาหารมานาน เมื่อเธอจะเดินทางไปไหนก็จะมากราบไหว้ท่าน ในปีนี้ก็เช่นกันเธอมาร่วมงานพิธีแข่งเรือในวันออกพรรษาและมาสักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องเช่นทุกปี

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวมุกดาหารที่เล่าให้ลูกหลานฟังถึงเรื่องราวของเจ้าแม่สองนางพี่น้องสืบต่อกันมานาน ชาวมุกดาหารก็จะทราบถึงประวัติความเป็นมารวมทั้งความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารต่างๆ ที่เจ้าแม่ให้ความคุ้มครองปกปักรักษาชาวเมือง นอกจากอภินิหารที่แสดงแก่ชาวบ้านชาวเมืองเมื่อสร้างเมืองและสร้างศาลเจ้าแม่แล้ว ก็จะมีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์อภินิหารของเจ้าแม่สองนางพี่น้องจากผู้คนที่มีความเคารพศรัทธาท่านเสมอเช่น เรื่องเล่าจากคุณยายกงจันทร์ สวัสดิ์วงศ์ วัย 79 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนศรีบุญเรือง คุณยายมีหน้าที่ดูแลรักษาทำความสะอาด จัดดอกไม้ และเครื่องสักการะในศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง รวมทั้งให้คำแนะนำแก่คนที่มากราบไหว้เจ้าแม่

> “... เมื่อก่อนนี้จะให้เฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่เข้าไปในศาลได้ ผู้ชายจะเข้าไปไม่ได้นะ เพราะเจ้าแม่ท่านเป็นสาวพรหมจารี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้ชาย แต่เดี๋ยวนี้ท่านอายุมากแล้ว จึงอนุญาตให้เข้าไปกราบไหว้ท่านได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ท่านจะให้ความเมตตาเป็นลูกหลาน ... ชาติปางก่อนพวกเราคงเคยเป็นบริวารท่าน ท่านจึงให้ความคุ้มครอง ...”

“... ยายอยู่ที่นี่มานานแล้ว เจ้าแม่ท่านเลือกยายให้เป็นนางสนมคอยรับใช้ท่านในศาล พร้อมๆ กับยายอรวรรณ นั่นแหละ เจ้าแม่บอกว่ายายเคยเป็นแม่นมของท่านในชาติที่แล้ว ชาตินี้จึงมาเป็นบริวารของท่านในศาลนี้ ท่านศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวมุกดาหารให้ความเคารพนับถือท่านมาก คนลาวฝั่งโน้นก็มากราบไหว้และนับถือท่านเช่นกัน ...”

คุณยายหยุดเล่าชั่วขณะเมื่อมีนักท่องเที่ยวคณะหนึ่งเข้ามาสักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้อง คุณยายจึงเข้าไปแนะนำถึงวิธีการเข้าไปสักการะเจ้าแม่พร้อมทั้งตอบคำถามนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้น ซึ่งให้ความสนใจเข้าไปอ่านประวัติที่จารึกอยู่บนแผ่นศิลาด้านหน้าประตูศาล เมื่อนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้นลงจากศาลไปแล้วคุณยายก็กลับมานั่งจัดดอกไม้และเล่าให้ผู้วิจัยฟังต่อ

“... พวกเขามาจากม.ราชภัฏพระนคร มาเที่ยวมุกดาหาร เห็นว่าจะข้ามไปฝั่งลาวด้วย แต่แวะมาไหว้เจ้าแม่ที่ศาลนี้ก่อน มากันไกลนะ ก็มีเช่นนี้เสมอ เขามาไหว้เพื่อเป็นศิริมงคลให้ท่านคุ้มครอง บางคนก็จะมาบนบานให้ท่านช่วยในเรื่องต่างๆ ท่านจะคุ้มครองและช่วยเหลือเฉพาะแต่คนที่ทำความดีเท่านั้น คนทำความชั่วทำเลวท่านไม่ช่วย ท่านศักดิ์สิทธิ์มาก ... วันหนึ่งยายกำลังทำความสะอาดภายนอกศาล อยู่ๆ ยายก็ขนลุกซู่ขึ้นมา ยายใจหายวาบ คงเกิดเหตุการณ์ไม่ดีแน่เลย ยายจึงเดินเข้าไปในศาล ยายเห็นผู้หญิงคนหนึ่งกำลังนั่งกราบไหว้เจ้าแม่ที่หน้าแท่นบูชามีพานดอกไม้ธูปเทียน และกระดาษแผ่นหนึ่งวางอยู่บนพานใต้ดอกไม้ธูปเทียน ยายจึงขอดูกระดาษแผ่นนั้น มีข้อความ และชื่อของคนหนึ่งที่ขอให้เจ้าแม่ช่วยเหลือคดีค้ายาเสพติดให้พ้นจากความผิด ยายจึงบอกเขาว่าถ้าทำไม่ถูกต้องเจ้าแม่ไม่ช่วยหรอกนะ เขาไม่พูดอะไรก้มลงกราบเจ้าแม่แล้วก็เดินออกไป ยายยกมือไหว้เจ้าแม่ ขอโทษท่านที่ไม่ได้ดูแลผู้ที่เข้ามาขอให้เจ้าแม่ช่วยในเรื่องความผิดนั้นทำให้เจ้าแม่ไม่สบายใจ เตือนยายให้เข้ามาดูในศาล ...”

“... และอีกครั้งหนึ่งเจ้าแม่ก็ช่วยให้ยายได้รอดชีวิตจากการเจ็บป่วยที่ไม่รู้สาเหตุ เจ้าแม่ท่านไปเข้าฝันบอกยายให้รู้ว่ามีคนคิดไม่ดีทำร้ายยาย แต่คนคนนั้นก็จะเดือดร้อนไปเอง จากนั้นยายก็หายจากอาการเจ็บป่วย ... ท่านศักดิ์สิทธิ์จริงๆ ...”

คุณยายยกมือขึ้นไหว้พร้อมกล่าวคำ สาธุ ด้วยน้ำเสียงและท่าทางที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเคารพเชื่อถือศรัทธาอย่างยิ่ง

หากใครที่เข้าไปในศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องก็จะพบเห็นหญิงชราคนหนึ่งหรือสองคนนั่งจัดดอกไม้ใส่แจกัน ทำความสะอาดบริเวณศาลเจ้าแม่ ให้คำแนะนำแก่ผู้เข้ามาสักการะเจ้าแม่ ตลอดจนกล่าวนำคำขอพรขอสิ่งต่างๆ จากเจ้าแม่ รวมทั้งจัดระเบียบการเข้าไปกราบไหว้เจ้าแม่สองนางพี่น้อง เมื่อผู้เข้าไปสักการะต้องการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่ หรือประวัติความเป็นมาก็จะได้รับคำแนะนำให้ไปอ่านจากแผ่นศิลาหน้าศาลเจ้าแม่ แต่ถ้าคุณยายว่างจากงานดูแลศาลคุณยายก็จะเล่าให้ฟัง พร้อมทั้งกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ และพิธีกรรมที่ศาลเจ้าแม่ อันเป็นประเพณีที่กระทำสืบต่อกันมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมุกดาหารที่เล่าขานต่อมาถึงปัจจุบัน

- ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง : ศาลหลักเมืองเก่าที่ยังคงอำนาจศักดิ์สิทธิ์

ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมืองเป็นศาลขนาดเล็กที่ตั้งอยู่บนถนนสองนางสถิต ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร บริเวณไม่ไกลจากศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมุกดาหารให้ความเคารพศรัทธาสูงยิ่ง ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาเมืองมุกดาหารตลอดมา มีผู้สันนิษฐานว่าศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมืองน่าจะสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองมุกดาหาร แต่เดิมเป็นเพียงศาลไม้ธรรมดาต่อมาได้บูรณะก่อสร้างขึ้นใหม่เป็นศาลคอนกรีต ภายในศาลยังมีเสาหลักเมืองเก่าแก่ปรากฏอยู่ด้วย แม้จะเป็นสถานที่เก่าแก่ และทางราชการได้ไปสร้างศาลหลักเมืองในสถานที่อื่นแล้วก็ตาม แต่ชาวมุกดาหารยังคงให้ความเคารพ มีความศรัทธาในเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง และศาลหลักเมืองเก่าที่อยู่ในศาลแห่งนี้ โดยการแสดงความเคารพสักการะตลอดมา

ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง

ในวันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวเมืองมุกดาหารจะประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อฟ้ามุงเมืองพร้อมกับพิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้องโดยมาทำพิธีรวมกันที่ศาลเจ้าแม่เพราะบริเวณศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมืองคับแคบไม่สะดวกในการประกอบพิธีกรรมรวมทั้งผู้มาร่วมพิธีมีจำนวนมาก

หรือในบางครั้งก็จะบวงสรวงเจ้าพ่อฟ้ามุงเมืองที่ศาลเจ้าพ่อก่อน แล้วจึงแห่ไปประกอบพิธีกรรมต่อที่ศาลเจ้าแม่สองนาง แล้วแต่ความต้องการของเจ้าพ่อ

นอกจากพิธีบวงสรวงตามความเชื่อที่กำหนดขึ้นแล้ว ในพิธีแข่งเรือในวันออกพรรษา ชาวมุกดาหารและผู้มาร่วมงานก็จะประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง และอัญเชิญประทับเรือเจ้าฟ้ามุกดาสวรรค์ทำพิธีเบิกน่านน้ำ ขออนุญาตพระแม่คงคา ขอทางพญานาคกลางแม่น้ำโขง เพื่อเป็นศิริมงคลไม่ให้มีปัญหาอุปสรรคในการจัดงานแข่งเรือ การแข่งขันเรือก็จะดำเนินไปด้วยดีไม่มีปัญหาอุปสรรค ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

- ศาลหลักเมืองมุกดาหาร : ศาลใหม่ในความเชื่อดั้งเดิม

ศาลหลักเมืองมุกดาหารตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์ราชการจังหวัดมุกดาหาร หน้าศาลากลางจังหวัด ตัวศาลเป็นแบบทรงไทยจัตุรมุข ขนาดความกว้าง 4 เมตร ยาว 7 เมตร มีมุขยื่นออกมาด้านหน้า 2 เมตร สูง 8.50 เมตร บริเวณรอบตัวอาคารเป็นระเบียง โดยรอบยกพื้นสูง 0.85 เมตรความกว้าง 16 เมตร ยาว 19 เมตร

ศาลหลักเมืองมุกดาหาร

เสาหลักเมืองเป็นเสากลมเกลี้ยง ยอดทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ต่อปลี ทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ ลงรักปิดทอง ชาวเมืองมุกดาหารมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักบ้านหลักเมือง จะมากราบไหว้ด้วยธูปเทียน พวงมาลัยดอกไม้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต และอาศัยอยู่ในเมืองมุกดาหารอย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป ความเชื่อเรื่องหลักเมืองเป็นคติความเชื่อของชาวอีสาน ซึ่งพระยาอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (2536 : 14) ได้กล่าวไว้ว่า

> “...ในหัวเมืองอีสานแต่ละเมือง จะมีศาลมะเหสักหลักเมือง ซึ่งเจ้าเมืองจัดตั้งขึ้นด้วยคติความเชื่อใน เจ้า เทพผู้มารักษาเมือง เพื่อความเป็นมงคลของเมืองผู้ครองเมืองจะได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ชาวเมืองจะเจริญรุ่งเรือง...ชาวเมืองถือศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นสถานที่

ศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อในผีเจ้าเข้าทรง...เมื่อถึงวันเทศกาลสำคัญประชาชนจะพากันไปเซ่นสังเวยบวงสรวงกันเสมอ...”

ศาลหลักเมืองในจังหวัดมุกดาหารจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจความเชื่อถือศรัทธาของชาวเมืองมากราบไหว้ เซ่นสรวงบูชา และมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงศาลหลักเมืองเป็นประจำทุกปี แม้จะเป็นศาลหลักเมืองที่สร้างขึ้นใหม่แต่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อดั้งเดิมอันเป็นพื้นฐานความศรัทธาของผู้คน ศาลหลักเมืองจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อดั้งเดิม เช่นเดียวกับศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง และศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

- พระหลุบเหล็ก : สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ซ่อนอยู่ใต้พื้นดิน

ณ ใต้ร่มต้นโพธิ์ใหญ่ ในบริเวณที่ตั้งศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องในปัจจุบัน มีพระพุทธรูปองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ใต้พื้นดินในบริเวณนั้นคือ พระหลุบเหล็ก

มีเรื่องเล่าว่า ในปี พ.ศ. 2313 ครั้งเมื่อเจ้ากินรีได้มาสร้างเมืองมุกดาหาร พร้อมกับได้สร้างโบสถ์วัดศรีมงคลใต้ขึ้น ในขณะที่ก่อสร้างมีผู้พบพระเมาลีพระพุทธรูปเหล็กจมอยู่ใต้พื้นดิน (ในบริเวณที่เป็นศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องในปัจจุบัน) จึงขุดไปประดิษฐานไว้ ณ โบสถ์วัดศรีมงคลใต้ แต่พอรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พระพุทธรูปเหล็กองค์นั้นก็กลับมาประดิษฐานอยู่ที่เดิม ชาวบ้านจึงพากันเรียกพระพุทธรูปเหล็กองค์นั้นว่า พระหลุบเหล็ก และประดิษฐานอยู่ใต้พื้นดิน ณ ที่นั้นตลอดมา ซึ่งในปัจจุบันมีจารึกอยู่ใต้ต้นโพธิ์ในบริเวณศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง แสดงพื้นที่ที่พระหลุบเหล็กประดิษฐานอยู่ใต้พื้นดินแห่งนั้น

พระหลุบเหล็กจมอยู่ในพื้นดินบริเวณศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

พระหลุบเหล็กเป็นพระพุทธรูปที่ไม่มีใครเคยเห็นองค์พระพุทธรูปเลย มีแต่เรื่องเล่าว่าพระองค์จมอยู่ในพื้นดินใต้ต้นโพธิ์ในบริเวณศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อคนไปกราบไหว้ศาลเจ้าแม่สองนางก็จะไปกราบไหว้พระหลุบเหล็กซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันนั้นด้วยเช่นกัน

มีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาคล้ายกับเรื่องเล่าข้างต้นว่า เมื่อครั้งแรกเริ่มสร้างเมืองตรงปากห้วยมุก มีผู้พบพระพุทธรูปสององค์อยู่ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่วัดร้าง พระพุทธรูปองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนคือ “พระเจ้าองค์หลวง” ชาวมุกดาหารให้ความเคารพสักการะบูชา นับถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีมงคลใต้ ส่วนพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์เล็ก องค์พระเป็นเหล็กเนื้อดี เจ้าจันทกินรีเจ้าเมืองมุกดาหารจึงให้สร้างวัดใหม่ตรงบริเวณวัดร้างคือ วัดศรีมงคลใต้ แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสององค์ขึ้นประดิษฐานในพระวิหาร แต่ปรากฏว่าพระพุทธรูปองค์เล็กแสดงปาฏิหาริยกลับไปอยู่ใต้ต้นโพธิ์ดังเดิมเป็นเช่นนี้หลายครั้ง ในที่สุดชาวมุกดาหารจึงต้องสร้างแท่นบูชาไว้ที่ใต้ต้นโพธิ์ดังเดิม ต่อมาอาจเป็นเพราะน้ำในแม่น้ำโขงเซาะตลิ่งพังทำให้พระพุทธรูปองค์เล็กค่อยๆ จมหายลงไปในใต้ดิน เห็นแต่ยอดพระเมาลีโผล่ขึ้นมา ชาวบ้านจึงเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระหลุบเหล็ก” นอกจากความนับถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองแล้ว ในสมัยราชาธิปไตยพระพุทธรูปสององค์นี้ยังเป็นพระประธานในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเป็นพิธีกรรมสาบานตนของเหล่าขุนนาง ทหาร และข้าราชการมาตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณอีกด้วย

- วัดศรีมงคลเหนือวัดแห่งแรกของจังหวัดมุกดาหาร

วัดศรีมงคลเหนือ เป็นวัดแห่งแรกของเมืองมุกดาหาร มีพื้นที่ 2 ไร่เศษ ตั้งอยู่ตรงปากห้วยมุกด้านซ้าย ถนนสำราญชายโขง ชุมชนบ้านนาโปน้อย เขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เขียนเกี่ยวกับเมืองมุกดาหาร ในหนังสือสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จไปตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา และมณฑลอีสาน พ.ศ. 2449 ได้กล่าวถึงวัดศรีมงคลตอนหนึ่งว่า

> “..ลำน้ำโขงตอนที่ตั้งเมืองมุกดาหารนี้ ตรงหน้าเมืองมีหาดใหญ่เป็นหาดกรวด กล่าวกันว่าที่หาดนี้มีแก้วจึงเอามาเป็นชื่อเมืองมุกดาหาร เวลาบ่ายสามโมง (วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2449) มีการประชุมบายศรีแล้วจึงไปที่วัดศรีมงคล วัดศรีบุญเรือง และเที่ยวดูหมู่บ้านราษฎร....”

พระอุทิศ พระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นเลขานุการของเจ้าอาวาสวัดศรีมงคลเหนือ กล่าวถึงประวัติการสร้างวัดที่ท่านได้ศึกษา และรับฟังสืบต่อกันมาจากท่านผู้รู้ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนสรุปได้ว่า

วัดศรีมงคลเหนือเป็นวัดที่เก่าแก่ ไม่ทราบว่าใครเป็นคนสร้าง เดิมวัดนี้เป็นร้าง มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า นายพรานคนหนึ่งจากเมืองโพนสิมที่ฝั่งลาวข้ามแม่น้ำโขงมาล่าสัตว์ ได้ตามหมู่ป่าตัวหนึ่งซึ่งหลบหนีมายังป่าแถบนี้ เมื่อนายพรานตามมาก็ไม่พบหมูป่า แต่ได้พบเศษอิฐปรักหักพังและต้นตาลประหลาดที่มียอดถึงเจ็ดยอด นายพรานจึงนำความประหลาดที่พบดังกล่าวไปแจ้งแก่เจ้าเมืองโพนสิม และบ้านท่าแฮ่ (แขวงสะหวันนะเขตในปัจจุบัน) ต่อจากนั้นจึงได้มีการสืบค้นและตรวจสอบพื้นที่แห่งนั้น ได้พบป่าหมากเยา หรือมะเยา ล้อมรอบบริเวณเป็นป่าใหญ่ มีลักษณะเป็นเหมือนบ้านเมืองมาก่อน เมื่อมีการสร้างเมืองจึงมีการสร้างวัดขึ้นชื่อวัดหมากเยา และด้วยความอัศจรรย์ของตาลเจ็ดยอดจึงได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดศรีมงคูณ วัดศรีมงคุณ และวัดศรีมงคล ตามลำดับ เมื่อมีวัดศรีมงคลขึ้นมาอีกวัดหนึ่งจึงเพิ่มคำว่า เหนือ และใต้ เข้าไปที่ท้ายชื่อ โดยใช้ห้วยมุกเป็นเส้นแบ่งเขตเหนือและเขตใต้ จากนั้นเป็นต้นมาก็มีประชาชนมาร่วมทำบุญและปฏิบัติกิจพิธีกรรมทางพุทธศาสนามาโดยตลอด

จากการบอกเล่าของอาจารย์เฉิด จันทร์ฉาย อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนแห่งหนึ่ง ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ อายุ 78 ปี ได้เล่าถึงความสำคัญของวัดแห่งนี้สรุปได้ว่า ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา บริเวณวัดนี้เคยเป็นฐานปฏิบัติการต่อต้านทหารญี่ปุ่นแห่งหนึ่งในจังหวัดมุกดาหาร (ขบวนการเสรีไทยมุกดาหาร) และยังเป็นสถานที่ที่ทหารญี่ปุ่นหลายนายมาทำพิธีฆ่าตัวตาย หรือพิธีฮาราคีรี เพราะแพ้สงครามในครั้งนั้น เนื่องจากสถานที่ในวัดศรีมงคลเหนือนี้เป็นบริเวณที่สามารถมองเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นในเวลาเช้าได้สวยงามและชัดเจนกว่าที่อื่นในสถานที่ใกล้เคียง เมื่อทหารญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงครามเขาจึงมาฆ่าตัวตาย ตามความเชื่อของนักรบญี่ปุ่น ก่อนตายได้ขุดหลุมสำหรับไว้ฝังร่างของตัวเอง พวกเขาได้ขอร้องให้อาจารย์เฉลาและเพื่อนๆ ช่วยเอาดินกลบร่างให้เขาด้วย ปัจจุบันคือ ลานฮาราคีรี อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงทางด้านเหนือของวัดใกล้ๆ กับเนินคอนกรีต และบริเวณที่สร้างธาตุสีขาวสององค์

เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่วัดศรีมงคลเหนือดังกล่าว สอดคล้องกับคำบอกเล่าของหลวงพ่อจันทรวิสุทธิ์ พระภิกษุอายุ 80 ปี ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีมงคลเหนือและเป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหารในปัจจุบัน ท่านเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในเหตุการณ์สงครามครั้งนั้น ท่านเล่าว่าขณะนั้นท่านบวชเป็นสามเณรอยู่ในวัดศรีมงคลเหนือแห่งนี้

> “เมื่อตอนเกิดสงครามอาตมาบวชเป็นเณรอยู่ในวัดนี้ หลวงพ่อผาเป็นเจ้าอาวาส ท่านไม่ยอมให้ญี่ปุ่นมาตั้งค่ายอยู่ในวัดนี้ แต่วัดอื่นๆ เขายอมนะ แล้วก็มีกลุ่มคนไทยพวกเสรีไทยที่ต่อต้านญี่ปุ่นมาอยู่ที่นี่ด้วย พอญี่ปุ่นแพ้สงคราม พวกทหารญี่ปุ่นหลายคนก็มาฆ่าตัวตาย มีหลุมฝังศพตรงโน้นไง ใกล้ๆ กับปากห้วยมุก เนินดินที่ติดริมฝั่งโขงโน่น เขาบอกว่าเพราะริมฝั่งโขงตรงนี้เห็นดวงอาทิตย์ชัดเจน...”

จากเอกสารและเรื่องเล่าที่สืบต่อกันมา รวมทั้งคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้รู้ในชุมชนซึ่งอยู่ในเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้วัดศรีมงคลเหนือมีความน่าสนใจ เพราะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นสถานที่ที่คนในชุมชนนับถือ และภาคภูมิใจนับเป็นสถานที่สำคัญมีคุณค่ายิ่งของชุมชน มีผู้สนใจมาศึกษาประวัติความเป็นมาและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ประกอบการศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ รวมทั้งพระภิกษุที่เดินทางข้ามฝั่งมาจากแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาชนลาว เพื่อมาศึกษาในประเทศไทยก็จะมาพักจำวัดภายในวัดศรีมงคลเหนือ และให้ความสนใจศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดนี้ ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาในสถานที่อื่นๆ ในประเทศไทยต่อไป

นอกจากเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์เรื่องเล่าที่น่าสนใจแล้ว วัดศรีมงคลเหนือยังมีสิมหรือโบสถ์โบราณสถานสำคัญ ซึ่งเป็นพุทธศิลป์ที่สวยงามแห่งหนึ่งในเมืองมุกดาหาร มีการออกแบบก่อสร้างสวยงามตามแบบศิลปกรรมล้านช้าง มีอาคารโถงอยู่หน้าสิม เป็นบริเวณสำหรับจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา ทำบุญในวันธรรมสวนะ วันสำคัญทางพุทธศาสนา ให้พุทธศาสนิกชนได้นั่งสมาธิสวดมนต์ทำจิตใจให้สงบเป็นสุข มีลานประทักษิณที่ปฏิบัติกิจของภิกษุสามเณร และฆราวาส เดินจงกรม มีกำแพงแก้ว บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงด้านเหนือของวัดมีพระพุทธรูป 5 องค์ เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ และปางสมาธิหันพระพักตร์สู่แม่น้ำโขง เป็นที่เคารพสักการะของชาวมุกดาหารและคนทั่วไปที่มาที่วัดศรีมงคลเหนือ

พระพุทธรูปและโบสถ์ในบริเวณวัดศรีมงคลเหนือ

บริเวณวัดศรีมงคลเหนือซึ่งอยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขง มีทัศนียภาพริมแม่น้ำที่สวยงามและสามารถมองเห็นภาพพระอาทิตย์ตกที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเมืองสะหวันนะเขตที่อยู่ตรงข้ามได้ชัดเจน

อีกทั้งยังเป็นบริเวณที่ร่มรื่นด้วยร่มเงาของพุทธศาสนาที่แผ่เมตตาบุญให้พุทธศาสนิกชน ร่มเงาของต้นไม้ที่แผ่กิ่งก้านให้อากาศบริสุทธิ์สดชื่น บรรยากาศสงบร่มเย็น วัดศรีมงคลเหนือจึงเป็นสถานที่พักผ่อนทั้งทางร่างกายและจิตในยามเย็นของพุทธศาสนิกชน นักท่องเที่ยว และประชาชนในจังหวัดมุกดาหารและจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

- วัดศรีมงคลใต้

วัดศรีมงคลใต้เดิมเรียกว่า วัดศรีมงคุณ หรือวัดศรีมงคล ชาวบ้านเรียกว่า วัดเหนือ เป็นวัดที่สร้างมานานพร้อมกับการสร้างเมืองมุกดาหาร เป็นวัดที่ประดิษฐานพระเจ้าองค์หลวง ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองมาแต่เริ่มแรกสร้างเมือง เป็นวัดที่ใช้กระทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประจำปีของเมืองมุกดาหารในสมัยก่อน ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างวัดธรรมยุติกนิกายขึ้นทางทิศเหนือของตำบลศรีมงคลเหนืออีก จึงให้เรียกวัดที่ตั้งใหม่นี้ว่า วัดศรีมงคลเหนือ

พระเจ้าองค์หลวง ประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีมงคลใต้

วัดศรีมงคลใต้เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าองค์หลวงพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมุกดาหาร ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ. 2310 เจ้าเมืองโพนสิมได้อพยพผู้คนมาแสวงหาที่ตั้งเมืองใหม่ ได้ข้ามแม่น้ำโขงมาล่าสัตว์ที่บริเวณปากห้วยมุกที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง พบต้นตาลเจ็ดยอด และซากกองอิฐปรักหักพังอยู่ในบริเวณนั้น เห็นว่าเป็นทำเลดีเหมาะสมที่จะตั้งเมืองใหม่ได้ จึงให้หักล้างถางพงเพื่อสร้างเมือง ขณะเดียวกันก็พบพระพุทธรูปสององค์อยู่ใต้ต้นโพธิ์สองต้น จึงโปรดให้สร้าง

วัดศรีมงคลเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสององค์นั้น พระพุทธรูปองค์ใหญ่ชาวเมืองได้ถวายนามว่า พระเจ้าองค์หลวง ส่วนพระพุทธรูปเหล็กองค์เล็กเมื่อชาวบ้านอัญเชิญไปประดิษฐานในวัดศรีมงคล ก็แสดงอภินิหารกลับมาที่ใต้ต้นโพธิ์เหมือนดังเดิมและจมหายไปในพื้นดินที่ใต้ต้นโพธิ์นั้น ชาวบ้านถวายนามว่า พระหลุบเหล็ก ปัจจุบันอยู่ใต้ต้นโพธิ์ในบริเวณศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

พระเจ้าองค์หลวง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 2.20 เมตร ความสูงถึงยอดพระเมาลี 2 เมตร รวมทั้งฐานสูง 3 เมตร มีผู้เล่าสืบต่อกันมาว่าองค์พระพุทธรูปภายในเป็นทองคำ แต่ภายนอกเหมือนสร้างอิฐถือปูนปิดองค์เดิมเข้าไว้ เพื่อป้องกันพระพุทธรูปไม่ให้เป็นอันตรายจากการโจรกรรมพระพุทธรูปของคนใจบาป

พระเจ้าองค์หลวงเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวมุกดาหารและพุทธศาสนิกชนทั่วไป เป็นที่เลื่องลือในความศักดิ์สิทธิ์และพุทธานุภาพ คุ้มครองชาวบ้านชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง และช่วยให้ได้รับผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาในทางที่ดีงาม ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและการจัดกิจกรรมงานประเพณีในจังหวัดมุกดาหาร ชาวบ้านก็จะอัญเชิญพระเจ้าองค์หลวงเป็นพระพุทธรูปประธานในพิธีซึ่งจัดดำเนินกิจกรรมในวัดศรีมงคลใต้ เช่น กิจกรรมเวียนเทียนในวันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา กิจกรรมสรงน้ำพระพุทธรูปในวันสงกรานต์ เป็นต้น

2.2 แขวงสะหวันนะเขต : เมืองประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์

2.2.1 สภาพภูมิประเทศ

แขวงสะหวันนะเขตเป็นพื้นที่ตอนกลางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เดิมมีชื่อว่า สุวรรณเขต เป็นคำสมาสที่มาจากภาษาบาลี คำว่า สุวรรณ แปลว่า ทอง สมาสกับคำว่า เขต แปลว่า พื้นที่หรือดินแดน รวมกันเป็นคำว่า สุวรรณเขต มีความหมายว่า ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพย์ในดินสินในน้ำอันล้ำค่าเหมือนทองคำ

แขวงสะหวันนะเขต ตั้งอยู่ภาคกลางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นพื้นที่ที่มีทุ่งราบอันกว้างใหญ่อยู่ตอนกลาง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 21,774 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับแขวงคำม่วน ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองกวางตรีและกวางบินของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทิศใต้ติดต่อกับแขวงสาละวัน ทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศไทย จังหวัดมุกดาหาร นครพนม อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเขตแดน ทิศตะวันออกและทิศเหนือมีเทือกเขาสลับซับซ้อนกันมากมาย จึงสามารถแบ่งพื้นที่เป็นสามเขตคือ เขตภูดอยและกึ่งภูดอย เขตทุ่งราบ และเขตทุ่งราบริมแม่น้ำโขง

นอกจากแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของแขวงสะหวันนะเขตแล้ว ยังมีแม่น้ำสายสำคัญๆ อีกหลายสาย เช่น เซบั้งไฟ เซโปน เซละนอง เซจำพอน เซซังซอย เซกอก เซบั้งนวน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีห้วย หนอง คลอง บึงและแหล่งน้ำหลายแห่งที่ชาวสะหวันนะเขตใช้ในการเกษตร

อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน แร่ธาตุที่สำคัญในบริเวณนี้คือ หินกาว หินแกรนิต เกลือ เงิน ทองคำ สร้างรายได้หลักให้กับประเทศชาติและสร้างงานให้แก่ประชาชนภายในแขวง ในท้องถิ่นต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าแร่ธาตุเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญให้แก่การขยายตัวของอุตสาหกรรมขุดค้นและปรุงแต่งของประเทศชาติ (คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต : 2500)

สะหวันนะเขตเป็นแขวงที่มีเศรษฐกิจดีที่สุดของ 16 แขวงในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ข้อมูลจากสถานกงสุลใหญ่ ประจำแขวงสะหวันนะเขต) มีรายได้จากการเก็บภาษีนำเข้า-ส่งออก ประมาณ 16,500 ล้านกีบ ในปี พ.ศ. 2538 รัฐบาลลาวได้ลงนามในสัญญาร่วมกับรัฐบาลเวียดนามในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษที่บ้านแดนสะหวัน ในแขวงสะหวันนะเขต และเขตลาวบาว เมืองกวางตรี ชายแดนสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

แผนที่แขวงสะหวันนะเขต

ด้านการเมืองการปกครอง แขวงสะหวันนะเขตประกอบด้วย 15 เมืองคือ เมืองอุทุมพอน เมืองอาดสะพังทอง เมืองพิน เมืองเซโปน เมืองสองคอน เมืองท่าปางทอง เมืองนอง เมืองจำพอน เมืองชนนะบูรี เมืองไชบูรี เมืองวิละบูรี เมืองอาดสะพอน เมืองไชพูทอง เมืองพะลานไช และเมืองคันทะบุรี ซึ่งเป็นเมืองเอกสำคัญและเป็นเทศบาลแขวง ปัจจุบันเมืองคันทะบุรีได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น

เมืองไกสอนพมวิหาน เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านไกสอนพมวิหาน ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่เมืองคันทะบุรี แขวงสะหวันนะเขต (ประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 2005 ตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เลขที่ 368 / นย ลงวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 2500)

แขวงสะหวันนะเขตเป็นแขวงที่มีประชากรมากกว่าแขวงอื่นๆ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ 11 เผ่า คือ ลาว ผู้ไท ไทดำ กะตาง มังกร จาลี ละวา ส่วย ปาโกะ กะเลิง และตะโอ้ย ข้อมูลจากคณะกรรมการแผนการ และการลงทุน ศูนย์สถิติแห่งชาติเวียงจันทน์ (2007) แสดงจำนวนประชากรในแขวงสะหวันนะเขต มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 842,340 คน ชาย 415,228 คน หญิง 427,112 คน

ด้านการคมนาคม มีถนนสายทางเลขที่ 13 ซึ่งเป็นเส้นทางหลวงแห่งชาติ ตัดแบ่งผ่านแขวงสะหวันนะเขตคือ จากทิศเหนือไปสู่ทิศใต้ มีความยาวประมาณ 150 กิโลเมตร และเส้นทางที่พิเศษคือ ถนนสายทางเลข 9 ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญตัดผ่านตั้งแต่ทิศตะวันออกของชายแดนลาว - เวียดนาม ไปยังทิศตะวันตกของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นชายแดนระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับประเทศไทย มีความยาวประมาณ 246 กิโลเมตร เส้นทางทั้งสองมาตัดกันที่เมือง เซโน (SENO อักษรย่อในภาษาฝรั่งเศส หมายถึงทิศทั้งสี่คือ เหนือ-ใต้ ออก-ตก) ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นถนนสำคัญสายหลักของประเทศในอนุภาคนี้ และเมื่อปี ค.ศ. 2006 ได้มีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างชาติแห่งที่สองเชื่อมระหว่าง แขวงสะหวันนะเขต และจังหวัดมุกดาหาร เชื่อมต่อถนนหมายเลข 9 กับเส้นทางคมนาคมของประเทศไทยและประเทศพม่า เป็นเส้นทางคมนาคมที่มีบทบาทสำคัญในภูมิภาคนี้ได้รับการขนานนามว่า “เส้นทางเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก” (GMS East West Economic Corridor) รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อนุมัติให้สร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษ สะหวันนะเขต-เซโน เพื่อรองรับเส้นทางคมนาคมสำคัญสายนี้ ซึ่งกลายเป็นสิ่งส่งเสริมให้การขยายเศรษฐกิจ การบริการผ่านแดน การส่งออก การก่อสร้างเศรษฐกิจพิเศษ และการแลกเปลี่ยนสินค้าของทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็นไปอย่างดียิ่ง

2.2.2 ประวัติความเป็นมาของแขวงสะหวันนะเขต

บ้านหลวงโพนสิมหรือบ้านโพนสิม เป็นเมืองดั้งเดิมที่ผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานและพัฒนาต่อมาเป็นแขวงสะหวันนะเขต สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538 : 55-64) ก็ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของบ้านหลวงโพนสิมหรือบ้านโพนสิมในแขวงสะหวันนะเขต ซึ่งมีเนื้อหาสอดคล้องกันสรุปได้ว่า แคว้นจำปาศักดิ์หรือลาวใต้มีราชธานีอยู่ที่นครจำปาศักดิ์ มีชนชาติในตระกูลภาษาลาวเป็นชนชั้นปกครอง เป็นแคว้นอิสระที่ไม่ขึ้นต่อเมืองหลวงพระบางและนครหลวงเวียงจันทน์ เริ่มก่อตั้งขึ้น

ในรัชสมัยของพระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เมื่อพ.ศ. 2256 พระองค์ทรงแต่งตั้งผู้รักษาบ้านเมืองในเขตต่างๆ ตั้งแต่บริเวณเหนือสุดที่แขวงสะหวันนะเขตจนถึงตอนเหนือของดินแดนกัมพูชาในปัจจุบัน มีเอกสารตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์ระบุว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรให้จันสุริยวงศ์เป็นนายด่านรักษาบ้านโพนสิม เมืองตะโปน เมืองพิน เมืองนอง ซึ่งปัจจุบันยังมีชุมชนของกลุ่มคนเหล่านี้อยู่ในแขวงสะหวันนะเขต

เอกสารท้องถิ่นชื่อ “ประวัติบ้าน” ของพระฎิสสโร ใจสุข (อ้างอิงใน สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538 : 55) กล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบ้านโพนสิมและเมืองมุกดาหารว่ามีประวัติความเป็นมาเริ่มแรกในปีพุทธศักราชล่วงไปแล้ว 2120 มีบุคคลพวกหนึ่งมีกิริยา เฉลียวฉลาดด้วยปัญญาคือฉลาดในการเลี้ยงสัตว์พาหนะช้างม้าวัวควาย และหมูหมาเป็ดไก่หนึ่ง ฉลาดด้วยทำไร่ทำสวนปลูกแตงเต้าข้าวสาลี เกิดเป็นหมากผลดี ด้วยความสามารถฉลาดของตนหนึ่ง ตั้งบ้านเรือนอยู่ในดงเขนยชื่อว่าบ้านน้ำน้อยอ้อยหนู มีบ้านเรือนประมาณ 10 หลังคาเรือน ทำราชการสังกัดมูลนาย ขึ้นกับพระเจ้าแผ่นดินเวียงจันทน์ ผู้ปกครองเป็นใหญ่ในบ้านนี้ชื่อ หม่อมบ่าวหลวง ภรรยาชื่อนางสิมมา ต่อมาเมื่อหม่อมบ่าวหลวงอายุได้ห้าสิบปี จึงอพยพโยกย้ายพาลูกหลานญาติพี่น้องไปตั้งบ้านเรือนใหม่อยู่ที่บริเวณใกล้กับพระธาตุอิงฮัง ซึ่งมีแหล่งน้ำใหญ่คือบึงขามและบึงวะเป็นทำเลที่เหมาะสมพร้อมทั้งจะได้สักการบูชาพระธาตุเจ้าคงจะมีความเจริญรุ่งเรืองดี เมื่อคนกลุ่มนี้ย้ายออกจากดงเขนยบ้านนาน้อยอ้อยหนูไปอยู่ที่แห่งใหม่ตั้งชื่อว่า บ้านหลวงโพนสิม ประวัติบ้านได้กล่าวถึงการอพยพครั้งนี้ไว้ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2153 ปีฉลู เดือนอ้าย ขึ้น 7 ค่ำ วันพุธ หม่อมบ่าวหลวงและนางสิมมา ก็ยกเอาสัตว์และครอบครัวประมาณ 60 เศษ ออกจากดงเขนยมาถึงบึงขาม จึงคูนเป็นคันคูรอบบ้าน แล้วตั้งชื่อว่าบ้านหลวงโพนสิมเท่ากาลบัดนี้ ตามนามหม่อมบ่าวหลวงและนางสิมมา และดงโพนรวมเข้าด้วยกันจึงเป็นบ้านหลวงโพนสิม คนทั้งหลายก็สร้างไร่ทำนาและเลี้ยงวัวควายอยู่ทุ่งบึงขามที่นั่นปลูกดอกไม้ในไร่สวนเกิดดอกบานงามแล้วก็เก็บไปบูชาพระมหาธาตุอิงฮัง ซึ่งเป็นศาสนสถานที่เคารพสักการะของชาวสะหวันนะเขตมาจนถึงปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่เล่าสืบต่อกันมา (คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต : 2540) กล่าวกันว่า การสร้างบ้านแปลงเมืองเป็นเมืองสะหวันนะเขต และมีผู้คนมาอาศัยอยู่นั้น ปรากฏว่ามีขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง บรรพบุรุษของชาวเมืองสะหวันนะเขตอพยพมาจากเมืองนาน้อยอ้อยหนู อาณาจักรสิบสิงจุไท แล้วมาตั้งบ้านเรือนเป็นบ้านหลวงโพนสิม หรือบ้านโพนสิมในปัจจุบันซึ่งห่างจากเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานไปทางตะวันออกประมาณ 18 กิโลเมตร ชื่อบ้านหลวงโพนสิม ได้มาจากชื่อของท้าวหลวงและนางสิมมา คู่สามีภรรยาผู้เป็นเจ้าปกครองเมืองซึ่งได้พาผู้คนสร้างเมืองขึ้นในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 3 ปีวอก พ.ศ. 2085 ตรงกับวันพฤหัสบดี ค.ศ. 1542 เมืองนี้สร้างขึ้นก่อนที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชสร้างเวียงจันทน์เป็นนครหลวง

ต่อมาเมื่อท้าวหลวงและนางสิมมาเสียชีวิต ท้าวแก้วสมมะลี ลูกชายคนที่สองของท้าวหลวงกับนางสิมมา จึงอพยพครอบครัวพร้อมด้วยญาติพี่น้อง จำนวนประมาณ 40 ครอบครัว จากบ้านหลวงโพนสิม ไปตั้งบ้านเมืองใหม่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ทุ่งนาคำ แล้วตั้งชื่อว่า บ้านนาคำ เมื่อตั้งบ้านเมืองแล้ว ท้าวแก้วสิมมะลีก็พาประชาชนญาติพี่น้องสร้างวัดวาอารามขึ้น สร้างหอแจกซึ่งก่อสร้างด้วยหินแร่หมากคอม จึงได้เรียกชื่อบ้านเมืองนี้ว่า บ้านท่าแร่ ซึ่งมีชื่ออยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อปี ค.ศ. 1893 เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองประเทศลาว ท่านโอแดนฮอล (ODENHOL) ร่วมกับยาท่านกินรี และคนเฒ่าคนแก่ในเวลานั้นตั้งชื่อเมืองใหม่ เป็นแขวงในวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1907 ให้ชื่อว่า แขวงสุวรรณเขต แต่ต่อมาคนทั้งหลายมักจะพากันเรียกว่า สะหวันนะเขต มาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับทำนองลำที่ว่า ลำนะคอนสะหวัน ซึ่งปัจจุบันกลายมาเป็น ลำคอนสะหวัน นั่นเอง

จากหลักฐานโบราณคดี ศาสนสถานต่างๆ รวมทั้งคำบอกเล่า เอกสารโบราณสรุปได้ว่า ผู้คนที่พากับอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเมืองอยู่บริเวณแขวงสะหวันนะเขตในปัจจุบันนี้ เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ มีศาสนสถานเป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นศูนย์กลางของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมบนเส้นทางคมนาคมระหว่างประเทศ ดังนั้นเมื่อเจ้าสร้อยศรีสมุทรขึ้นครองอาณาจักรลาวที่แคว้นจำปาศักดิ์ จึงแต่งตั้งให้ จันสุริยวงศ์เป็นนาย รักษาบ้านโพนสิม เมืองตะโปน เมืองพิน เมืองนอง ซึ่งล้วนแต่เป็นเมืองอยู่ในแขวงสะหวันนะเขต มีผู้คนเป็นชุมชนบ้านเมืองอยู่แล้ว ย่อมควบคุมไว้เป็นกำลังได้ไม่ยาก ไม่ต้องเสียเวลาไปกวาดต้อนพวกข่ามาเป็นข้าทาสและไพร่พลอีก นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมเส้นทางการคมนาคมและการค้าที่สำคัญไว้ได้อีกด้วย

จากเอกสารพรรคและรัฐของแขวงสะหวันนะเขต (2540) กล่าวถึงประชาชนสรุปได้ว่า ประชาชนชาวสะหวันนะเขตมีความขยันหมั่นเพียร มีความรักชาติ สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมาตั้งแต่โบราณกาล ทั้งยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรักชาติ การต่อสู้ที่กล้าหาญต่อต้านภัยจากต่างชาติต่างแดน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นจิตใจความรักชาติ ความกล้าหาญไม่ยอมเป็นข้าทาสและไม่ยอมเสียบ้านเมืองของตนให้แก่ชาติอื่น เป็นตัวอย่างที่ดีงามให้แก่คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อกันมา

ปี ค.ศ. 1930 ภายหลังการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน และขึ้นเป็นผู้ปกครองประเทศ พรรคและสมาคมต่างๆ ได้มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง มีการเคลื่อนไหวต่อสู้หลายรูปแบบ เมื่อการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เป็นที่เรียบร้อย คณะพรรคในแขวงสะหวันนะเขตก็ก่อตั้งขึ้น และได้รับการฝึกฝนส่งเสริมให้เข้มแข็งขยายตัวอย่างรวดเร็ว

เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 1955 กองประชุมใหญ่ของพรรคประชาชนลาวครั้งที่ 1 ก็ได้ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ท่านไกสอน พมวิหาน เป็นเลขาธิการใหญ่ของพรรคประชาชนลาว เป็นต้นกำเนิดของพรรคประชาชนลาวในปัจจุบัน ได้ริเริ่มวางแนวทางการเมืองการปกครองอย่างสอดคล้องกับยุคสมัย นำพาประชาชนสามัคคีต่อสู้ ปฏิบัติภารกิจปลดปล่อยชาติ สร้างประเทศลาวให้เป็นประเทศสันติภาพ เอกราช ประชาธิปไตย เอกภาพ และวัฒนาถาวร สำหรับ

แขวงสะหวันนะเขตก็ได้ปฏิบัติตามแนวทางนโยบายของพรรคให้ความร่วมมือในการพัฒนาแขวงให้ก้าวหน้าเข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองต่อไป

ชาวสะหวันนะเขตจะมีความภาคภูมิใจในแขวงสะหวันนะเขตเป็นอันมาก เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของแขวงสะหวันนะเขตและการเปิดการท่องเที่ยวลาวเมื่อปี ค.ศ. 1999-2000 ที่ผ่านมานั้น ทางคณะประจำพรรคแขวงสะหวันนะเขต จึงได้ตกลงให้ท่านบุนยง ไชปันยา เขียนคำขวัญอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นประจำแขวงสะหวันนะเขตว่า

“สะหวันนะเขต ผืนแผ่นดินคำ พระธาตุอิงฮัง ปูชนียสถานโบราณงามสง่า สัตว์โลกดึกคำบรรพ์ ไดโนเสาร์หนึ่งร้อยล้านปี ประเพณีวัฒนธรรม ล้ำเลิศ ถิ่นกำเนิดขับลำสี่จังหวะ”

2.2.3 เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน

เมืองไกสอนพมวิหาน เดิมชื่อว่าเมืองคันทะบุรี ซึ่งเป็นเมืองเอกสำคัญและเป็นเทศบาลแขวงปัจจุบันเมืองคันทะบุรีได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น เมืองไกสอนพมวิหาน เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านไกสอนพมวิหาน ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่เมืองคันทะบุรี แขวงสะหวันนะเขต ได้ประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม ค.ศ. 2005 ตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เลขที่ 368 / นย ลงวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 2500

2.2.4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมืองไกสอนพมวิหาน

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงใกล้กับจุดผ่านแดนและท่าเรือข้ามฟากในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานคือ ศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน และวัดใหญ่ไชยภูมิ นอกจากนี้ยังมีโบสถ์เก่าของศาสนาคริสต์ ในบริเวณใกล้เคียงกันอีกด้วย และในบริเวณที่ห่างจากตัวเมืองออกไปประมาณ 15 กิโลเมตร มีศาสนสถานที่ชาวเมืองสะหวันนะเขตและชาวลาวทั่วไป รวมทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวไปสักการะให้ความเคารพนับถือ และเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองสะหวันนะเขตคือ พระธาตุอิงฮัง ซึ่งมีประวัติเรื่องเล่าบอกกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์สืบต่อกันมาเป็นระยะเวลานานหลายร้อยปี

- ศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน

หอมะเหสักหรือศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน เป็นศาลเก่าแก่ที่คนในบริเวณนี้เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ให้ความปกป้องคุ้มครองชาวเมืองมาช้านาน ในศาลหลังนี้นอกจากมีหลักเมืองอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นหลักคู่บ้านคู่เมืองแล้ว ยังมีรูปปั้นของเจ้าเมือง ขุนนางผู้ใหญ่ และแม่ทัพนายกองผู้ที่เคยปกครองเมืองสะหวันนะเขต บรรพบุรุษเหล่านี้ปกป้องต่อสู้ข้าศึกศัตรูที่มารุกราน ดูแลรักษาให้ประชาชนอยู่อาศัยร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข มีทั้งหมด 8 องค์คือ เจ้าโฮงแป้น เจ้าสุดทะนู

เจ้าราชวงศ์สึก ยาพ่อพาสี ยาพ่อหลวงเฒ่า ยาพ่อเขียวหางแฮ่ม ยาพ่อมองไซ และ พ่อแสนคำลงท่า ชาวเมืองสะหวันนะเขตเชื่อว่า บรรพบุรุษดังกล่าวมีความศักดิ์สิทธิ์ ให้ความคุ้มครองปกปักรักษา และดลบันดาลให้ในสิ่งที่ประชาชนปรารถนา

หอมะเหสัก ศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน

พระยาอริยานุวัตร เขมจารี (2536 : 13) กล่าวถึง เรื่องราวมะเหสักหลักเมืองสรุปได้ว่า เป็นธรรมเนียมของชาวอินเดียในสมัยโบราณ ปรากฏในคัมภีร์มหาสมัยสูตรในสิบสองตำนาน พระภูมิเมือง เรียกว่า มะเหสักเมือง ซึ่งมาจากพระภูมิบ้านเรียกว่า ผีปู่ตา แต่ยกขึ้นให้สูงจึงเรียกว่า มะเหสัก คือปลูกศาลขึ้นทำให้มั่นคงแน่นหนา เรียกว่าศาลเจ้ามะเหสัก ยกย่องให้เป็นเจ้าเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในเมืองใหญ่

พ่อลาน จันทราดวงสี อายุ 68 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านไซยะพูม ชุมชนที่ใกล้เคียงกับศาลแห่งนี้ พ่อลานเป็นผู้ดูแลรักษาศาลหลักเมืองคนหนึ่ง เล่าให้ฟังว่า

> “ศาลแห่งนี้เป็นที่เคารพสักการะของผู้คนโดยทั่วไป จะมาบนบานเจ้าพ่อขอสิ่งต่างๆ เมื่อได้ดังคิดแล้วก็จะมาแก้บน ดังที่ลูกเห็นนี่ล่ะ บ่าวสาวคู่นี้เขาเคยมาบนให้ได้อยู่ด้วยกัน เขาสมหวังแล้วก็นำสิ่งของมาถวายเจ้าพ่อ เขาเชื่อและนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก...ทุกปีจะมีการเซ่นไหว้ ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เจ้าพ่อก็จะมาลงทรง และพูดคุยกับชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะฆ่าหมู ฆ่าควายเป็นการเซ่นไหว้ การฆ่าควายเพื่อเซ่นไหว้ จะทำในสามปีต่อครั้ง ซึ่งเจ้าพ่อจะมาลงทรง บางปีก็มีเจ้าไชยเชษฐา พระเจ้าฟ้างุ่มมาด้วย และ เกือบทุกปีเจ้าแม่สองนางพี่น้อง จะมาลงทรงด้วยเสมอ”

- พระธาตุอิงฮัง

พระธาตุอิงฮังเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญแห่งหนึ่งในสาธารณรัฐประชาธิปไตย เป็นที่เคารพสักการะและเป็นมิ่งขวัญของชาวเมืองสะหวันนะเขต มีงานทำบุญเฉลิมฉลองทุกปี ระหว่างเดือนเจียงเพ็ญ หรือเพ็ญเดือนสาม (ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม) พระธาตุอิงฮังเป็นพระธาตุโบราณที่มีลักษณะงดงามมาก เป็นที่สงวนรักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมลาวสมัยโบราณเกือบครบถ้วน ดูเหมือนว่าน่าจะเป็นพระธาตุองค์เดียวที่ยังคงรูปร่างเดิมไว้อยู่ในปัจจุบัน มิได้ถูกทำลายแต่อย่างไร พระธาตุอิงฮังประดิษฐานอยู่บนถนนเส้นทางสายสะหวันนะเขต—เซโน ห่างจากตัวเมืองแขวงสะหวันนะเขตประมาณ 15 กิโลเมตร มีผู้ศรัทธารวมทั้งนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชม เคารพสักการะอยู่เสมอ รวมทั้งผู้สนใจศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วัฒนธรรม ภาษาวรรณกรรม ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นับเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญ สถานที่ท่องเที่ยว และเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ สำหรับการศึกษาให้เห็นถึงเรื่องราวต่างๆ ในอดีตของผู้คนสองฝั่งโขงที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

พระธาตุอิงฮัง โบราณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในแขวงสะหวันนะเขต

เรื่องราวของพระธาตุอิงฮังปรากฏในเอกสารภาษาลาวเรื่อง ประวัติพระธาตุเจดีย์-วัดสำคัญและพระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก (คำ จำปาแก้วมณี : 1974) สรุปความได้ว่า พระธาตุอิงฮังสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรศรีโคตรบอง ประมาณศตวรรษที่ 6 พระเจ้าสุมินทราชราชาธิราชแห่งอาณาจักรศรีโคตรบอง ทรงสร้างขึ้นตามคำแนะนำของพระเถระชาวอินเดีย เพื่อเป็นเครื่องหมายแทนสถานที่เสด็จปรินิพพานของพระพุทธเจ้าที่ป่าไม้รังเมืองกุสินาราย ประเทศอินเดีย เมื่อสร้างเสร็จได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ แต่ในหนังสืออุรังคธาตุกล่าวว่า สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายแทนสถานที่ประทับนั่งของพระพุทธเจ้าเมื่อคราวเสด็จเยี่ยมพระยาศรีโคตรบอง คงจะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของปูชนียสถานแห่งนี้มากขึ้นจึงเอาสถานที่ไปเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เมื่อเขมรได้มามีอำนาจครอบครองดินแดนแถบนี้ พระธาตุได้ถูกดัดแปลงให้เป็นเทวสถานของฮินดู ได้มีการก่อสร้างเสริมขึ้นไปอีก ลวดลายตกแต่งตามบานประตูและฝาผนังแกะสลักเป็นเรื่องราวของเทพเจ้าฮินดู โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับเมฉุนสังวาส ลักษณะของพระธาตุกลายเป็นปราสาทหรือปรางค์ของเขมรโบราณไป เรียกกันว่า อินทรปราสาท แล้วกลายมาเป็นอิงฮังในสมัยเมื่อชาติลาวได้มีอำนาจแทนเขมรตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 เรื่องราวความเป็นมาของพระธาตุอิงฮังปรากฏชัดในสมัยของสมเด็จพระเจ้าโพธิสารราช และสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชตามลำดับพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ เสด็จไปนมัสการปูชนียสถานที่สำคัญคือ พระธาตุอิงฮัง พระธาตุศรีโคตรบอง พระธาตุพนม และพระธาตุโพน พระองค์ทรงมอบข้าโอกาสให้มาปรนนิบัติดูแลพระธาตุทุกๆ องค์ หลังจากที่พระองค์ทรงสถาปนานครเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวงในระหว่างปี ค.ศ. 1548 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงโปรดให้ดัดแปลงพระธาตุอิงฮังกลับคืนเป็นเจดีย์ทางพุทธศาสนาสร้างยอดเจดีย์ตามแบบศิลปกรรมของลาวโบราณ เสร็จแล้วได้ทำบุญฉลองและทรงมอบข้าโอกาสให้ปฏิบัติรักษาพระธาตุอิงฮังตลอดมา

เมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบครองอาณาจักรลาวพระธาตุขาดการบูรณะซ่อมแซม มีเพียงชาวบ้านใกล้เคียงที่ไปสักการบูชาและถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังที่เคยเชื่อถือกันมาแต่โบราณเท่านั้น เมื่อลาวได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1949 ประชาชนในแขวงสะหวันนะเขตโดยมีเจ้าแขวงเป็นประธาน ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ปรับปรุงพระธาตุอิงฮังและบริเวณให้กว้างขวางน่าดูน่าชมขึ้น กำหนดให้มีงานบุญเฉลิมฉลองประจำทุกปี

ตามหลักฐานและเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าพระธาตุอิงฮังมีประวัติความเป็นมาช้านาน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมแม้จะเป็นสถานที่ไม่เก่าแก่เท่าพระธาตุพนม แต่ก็เป็นศาสนสถานที่มีมาก่อนสมัยอาณาจักรล้านช้าง บริเวณของพระธาตุอิงฮังเป็นบริเวณที่อยู่ในเส้นทางคมนาคมระหว่างภูมิภาค คือเชื่อมโยงถึงชายทะเลด้านประเทศเวียดนาม กัมพูชา และสามารถขึ้นไปถึงเวียงจันทน์ หลวงพระบาง ตลอดจนสามารถข้ามแม่น้ำโขงสู่ดินแดนภาคอีสานของประเทศไทย

ได้ หลักฐานที่ยืนยันว่าเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญมาแต่โบราณกาลคือ กลองมโหระทึกที่พบทั้งในสะหวันนะเขตและมุกดาหาร และที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงตอนใต้ของแขวงสะหวันนะเขตยังมีซากศาสนสถานแบบขอมสร้างด้วยศิลาแลง ซึ่งลาวเรียกว่า เฮือนหิน อีกด้วย

เมื่อข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปยังเมืองไกสอนพมวิหานและได้พูดคุยกับชาวลาว ก็มักจะมีคำถามว่าจะไปไหว้พระธาตุอิงฮังหรือไม่ พร้อมทั้งคำแนะนำให้เดินทางไปด้วยความภาคภูมิใจในพระธาตุสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ซึ่งมีประวัติศาสตร์และเรื่องราวบอกเล่าสืบต่อกันมานาน ชาวลาวจะร่วมทำบุญนมัสการพระธาตุอย่างยิ่งใหญ่ในวันขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนสามของทุกปี นับเป็นงานประจำปีที่สำคัญงานหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอีกด้วย

นอกจากเป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพกราบไหว้ของพุทธศาสนิกชนทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศไทยแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวจากประเทศต่างๆ ให้ความสนใจมาสักการะ ร่วมทำบุญ และเข้าเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ

- วัดไชยพูม : วัดใหญ่ที่เก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลาน

ในตัวเมืองคันทะบุรีหรือเมืองไกสอนพมวิหานมีวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมือง คือวัดไชยพูม หรือชาวบ้านเรียกว่า วัดใหญ่ หรือวัดใหญ่ไชยพูม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ในเขตบ้านไชยะพูม เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน เป็นพุทธศาสนสถานที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง สร้างขึ้นพร้อมกับบ้านท่าแร่ ในปี ค.ศ. 1542 เป็นวัดที่เก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานในสมัยโบราณไว้ เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวกับอักษรศาสตร์และประวัติศาสตร์ พร้อมทั้งภูมิปัญญาของคนลาวสมัยโบราณมากมาย เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของพระภิกษุสงฆ์ มีสามเณรและพระภิกษุสงฆ์มาบวชเรียนจำนวนมาก มีสิ่งก่อสร้าง ประตูโขง กุฏิ โบสถ์วิหาร หอแจก และสถูปเจดีย์ซึ่งมีรูปทรงที่สวยงามตามแบบศิลปะของลาว เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของชาวเมือง เป็นที่จัดกิจกรรมสำคัญทางพุทธศาสนาของแขวงสะหวันนะเขต เช่น บุญปีใหม่ บุญออกพรรษา เป็นต้น ผู้สนใจทั่วไปสามารถเข้าชมและสักการะได้ไม่ยากนัก เพราะตั้งอยู่ใกล้กับท่าเรือข้ามฟากที่จุดผ่านแดนเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน

ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาชาวบ้านในชุมชนเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานจะมาทำบุญและกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในบริเวณวัด เช่นวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญกฐิน เป็นต้น นอกจากงานทำบุญตามเทศกาลในพุทธศาสนาแล้ว งานประเพณีประจำปีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ดั้งเดิม ชาวบ้านก็จะมาจัดพิธีร่วมกันในบริเวณวัดไชยะพูม เช่น บุญเผวส บุญบั้งไฟ บุญฮดสงฆ์ บุญคูนลาน เป็นต้น

นายเงิน มะนีวง ชายหนุ่มอายุ 23 ปี ชาวบ้านชุมชนไชยพูม เล่าถึงงานบุญบั้งไฟเดือนหก

“... งานบุญบั้งไฟในเมืองไกสอนฯ จากวัดต่างๆ ก็จะพากันแห่มาที่วัดไชยพูม มารวมกัน

ที่นี่ ชาวบ้านเขาถือว่าเป็นงานใหญ่งานหนึ่ง ตามฮีตคองที่เขาทำสืบต่อกันมา ต้องมารวมกันที่วัดนี้ ตั้งแต่โบราณมาแล้ว ...เป็นวัดสำคัญมีพระมีเณรมาก เก็บหนังสือใบลานเก่าๆ ไว้ ถือว่าเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ เป็นโรงเรียนสอนพระเณรด้วย ...”

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในวัดไชยพูมพระภิกษุรูปหนึ่งได้พาไปชมอาคารที่เก็บหนังสือคัมภีร์ใบลาน หนังสือธรรม ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และเล่าถึงความเชื่อของคนลาวว่าถ้าใครได้สร้างหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า จารหนังสืออานิสงส์ คือเขียนเรื่องราวทางธรรมและความรู้ต่างๆ ลงบนใบลานอุทิศให้กับพุทธศาสนาแล้วจะได้บุญมาก ในวัดต่างๆ จึงมีหนังสือใบลานเก่าๆ มากมาย ทางราชการจึงมีโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน และเก็บรวบรวมมาไว้ที่วัดนี้ นับเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมภูมิปัญญาต่างๆ ในคัมภีร์ใบลานไว้มากมาย บางคนมีหนังสือใบลานเก่าที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในวงศ์ตระกูลเก็บไว้ก็จะนำมาถวายวัดเพราะเชื่อว่าเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ ควรเก็บไว้ที่วัดเพื่อพระภิกษุจะได้ใช้ศึกษาและเผยแผ่ความรู้รวมทั้งใช้สั่งสอนธรรมะแก่คนทั่วไปด้วย

วัดใหญ่ไชยพูมิ พุทธศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน

นอกจากเป็นศาสนสถานที่สำคัญของเมืองไกสอนพมวิหานแล้ว วัดไชยพูมยังเป็นสถานที่เก็บรวบรวมหนังสือคัมภีร์ใบลาน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนิกชนชาวลาวเมืองไกสอนพมวิหานแขวงสะหวันนะเขตอีกด้วย

- โบสถ์เซนต์เทเรซ่า : คริสต์ศาสนสถาน

ห่างจากวัดใหญ่ไชยพูมออกไประยะทางประมาณหนึ่งกิโลเมตรจะเห็นโบสถ์สูงใหญ่เป็นโบสถ์ฝรั่งของศาสนิกชนชาวคริสต์ คือ โบสถ์เซนต์เทเรซ่า ชาวฝรั่งเศสมาสร้างไว้ในสมัยที่ประเทศลาวเป็นอาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส ตัวโบสถ์มีเอกลักษณ์ของความเป็นศาสนาคริสต์

ตัวโบสถ์ส่วนปลายสร้างเป็นตึกทรงกลมคล้ายกับหอคอยในประเทศฝรั่งเศส ด้านในมีรูปปั้นที่งดงามของพระแม่เมารีขนาดเล็กตั้งอยู่ ภายในปูพื้นด้วยกระเบื้องและกระจกแบบฝรั่งเศสดูสวยงามอลังการมาก เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนชาวลาวและชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์ในเมืองไกสอนพมวิหานและเมืองใกล้เคียง ศาสนิกชนชาวคริสต์จะมาทำพิธีกรรมในคริสต์ศาสนาที่โบสถ์แห่งนี้เป็นประจำ

โบสถ์เซนต์เทเรซ่าและสภาพบ้านเรือนยุคอาณานิคมฝรั่งเศส
ในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน

โบสถ์เซนต์เทเรซ่าตั้งอยู่บนถนนศรีเมือง เขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งในอดีตเคยเป็นถนนสายเศรษฐกิจที่สำคัญ เพราะเป็นถนนที่มีร้านค้าอยู่สองฟากทางตลอดทั้งสาย มีลานกว้างสำหรับขายอาหาร ขายสินค้าต่างๆ อยู่บริเวณถนนด้านหน้าของโบสถ์ แต่ปัจจุบันเป็นพื้นที่ว่างเปล่า มีร้านค้าบางร้านที่ยังขายสินค้าบางประเภทเท่านั้น ชาวบ้านในชุมชนนั้นเล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สอง สถานที่ลานกว้างแห่งนี้เคยเป็นตลาดที่ขายสินค้านานาชนิดของเมืองไกสอนพมวิหาน แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยว ประกอบกับมีตลาดสิงคโปร์ การค้าขายที่นี่ก็เลยต้องปิดไปไม่มีใครมาซื้อขายกัน เหลือเพียงร้านอาหารบางร้านเท่านั้น ลักษณะรูปทรงของอาคารบ้านเรือนและตัวตึกในบริเวณนี้ เป็นแบบอาคารตึกดั้งเดิมสมัยยุคอาณานิคม ซึ่งยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมนั้นไว้ แม้บางแห่งจะถูกดัดแปลงเป็นโรงแรมและร้านอาหารบ้าง แต่ก็ยังดูกลมกลืนเป็นรูปแบบเฉพาะที่หาดูได้ในถนนสายนี้เท่านั้น ซึ่งก็ยังมีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจในสถาปัตยกรรมแบบนี้มาเดินชม บางครั้งก็มาเป็นหมู่คณะทำให้บรรยากาศในบริเวณนี้คึกคักเป็นครั้งคราว

นอกจากศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญในเมืองไกสอนพมวิหานแล้ว ยังมีพิพิธภัณฑ์ชีวศาสตร์ไดโนเสาร์ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากวัดไซยพูมไปทางทิศเหนือประมาณ 500 เมตร ผู้สนใจสามารถเข้าชมได้ในเวลาราชการ เป็นสถานที่รวบรวมสิ่งเก่าแก่ด้านชีวศาสตร์ ธรณีวิทยาที่ค้นพบในแขวง

สะหวันนะเขต เช่น เตาหิน หอยหิน ไม้หิน เขี้ยวช้างหิน และซากกระดูกไดโนเสาร์ หรือที่ชาวเมืองเรียกว่า “กระปอมหลวง” อายุหลายร้อยล้านปี ซึ่งขุดค้นมาจากหลายแห่งในแขวง โดยเฉพาะจากเขตบ้านตั่งหวาย เมืองชนบุรี เป็นสถานที่เหมาะแก่การศึกษา ค้นคว้า และการเรียนรู้ถึงโลกสมัยดึกดำบรรพ์ กระดูกไดโนเสาร์ที่ค้นพบในปี ค.ศ. 2000 มีสี่ชนิดคือ Sauropode, Theropode, Iguanodont, Psittacosuare องค์การวิทยาศาสตร์สากลได้รับรองว่า Sauropode เป็นไดโนเสาร์ชนิดใหม่ที่ถูกค้นพบ จึงมีการตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแก่นักธรณีวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้ค้นพบว่า ตั่งหวาย โยโซรุด ฮับฟีตี Tangvayosuarus Hoffeti

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ในเมืองไกสอนพมวิหาน

แม้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ไม่ใช่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ชาวเมืองไกสอนพมวิหานก็ให้ความสำคัญและภาคภูมิใจกับสถานที่แห่งนี้มาก เพราะเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับเด็กๆ ชาวเมืองและผู้สนใจ และยังทำให้แขวงสะหวันนะเขตเป็นเมืองศูนย์กลางของการเรียนรู้ด้านชีวศาสตร์ ธรณีวิทยา โดยเฉพาะไดโนเสาร์สายพันธุ์ต่างๆ ดังกล่าว นอกจากชาวเมืองไกสอนพมวิหานที่เข้าไปศึกษาแล้ว คณะท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติอื่นๆ ก็จะแวะไปชม ไปศึกษาชีวิตสัตว์โลกดึกดำบรรพ์ที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ซึ่งจะมีคำอธิบายเป็นภาษาลาว ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษติดไว้ที่โครงกระดูกไดโนเสาร์ ปลา หอย สัตว์ดึกดำบรรพ์ต่างๆ และนิทรรศการประกอบภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งคำอธิบายจากเจ้าหน้าที่เพื่อให้ผู้เข้าชมเข้าใจมากยิ่งขึ้น

2.3 ความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์เรื่องเล่าเมืองชายแดน

จากเรื่องราวประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าของเมืองมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาอันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจร่วมกันของคนในชุมชนสองฝั่งโขง เป็นบรรทัดฐานสำคัญในการกำหนดกิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้คน

ด้วยเหตุที่ศาสนาเป็นระบบความเชื่อและประสบการณ์ของมนุษย์ เกี่ยวกับพลังบางอย่างที่มีคุณสมบัติ “ศักดิ์สิทธิ์” (The Sacred) ซึ่งอาจหมายถึงพระเป็นเจ้าสูงสุด หรือในบางศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า ความศักดิ์สิทธิ์หมายถึงพลังที่มีคุณสมบัติเหนือโลก เหนือธรรมดา หรือเป็นความจริงที่ซ้อนซ่อนอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทั่วๆ ไป เป็นพลังที่เป็นรากฐานสำคัญที่สุดของสรรพสิ่งในจักรวาล (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2548 : 79)

เรื่องเล่า กิจกรรม และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อและพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้จึงเป็นเรื่องราวที่ทรงพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ของผู้คนให้อยู่ร่วมกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ประวัติศาสตร์ของเมืองมุกดาหารและสะหวันนะเขตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ บรรพบุรุษที่มาก่อตั้งเมืองทั้งสองนี้ต่างก็เป็นคนที่อพยพมาจากเมืองเดียวกันคือจากบ้านหลวงโพนสิมหรือบ้านโพนสิม เจ้าเมืองมุกดาหารคนแรกคือ เจ้าจันทกินรี ซึ่งเป็นราชบุตรของเจ้าจันทสุริยวงศ์เจ้าเมืองโพนสิม

เรื่องเล่าประวัติความเป็นมาของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญในจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการอพยพโยกย้ายของชาวลาวทั้งสิ้น เช่น เจ้าแม่สองนางพี่น้อง ซึ่งเป็นราชธิดาของเจ้าฟ้างุ่ม พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้าองค์หลวงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมุกดาหารก็เป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านซึ่งอพยพมาจากบ้านหลวงโพนสิมมาพบและมาก่อสร้างวัดศรีมงคลใต้และวัดศรีมงคลเหนือให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญนี้ขึ้น

นอกจากความสัมพันธ์ของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้คนที่อพยพโยกย้ายมาจากสถานที่แห่งเดียวกัน มีบรรพบุรุษร่วมกันแล้ว ยังเห็นความสัมพันธ์ที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพุทธศาสนา จากเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์ของเมือง และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีทั้งศาลผีบรรพบุรุษอันเป็นความเชื่อดั้งเดิม วัดซึ่งเป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนา พระพุทธรูปที่สักการบูชาตามคติความเชื่อของชาวพุทธ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งพื้นที่และพิธีกรรม บริเวณตั้งศาลอยู่ใกล้เคียงกับวัด เช่น ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องอยู่ด้านหน้าของวัดศรีมลคลใต้ จากเรื่องเล่าและประวัติการสร้างเมืองมุกดาหารยังกล่าวถึงพระพุทธรูปใต้ดิน คือพระหลุบเหล็ก ที่จมอยู่ใต้ต้นโพธิ์บริเวณที่ตั้งศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องอีกด้วย ศาลมะเหสักหลักเมืองไกสอนพมวิหานตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดไชยพูม ผู้ที่มาทำบุญที่วัดเมื่อเสร็จพิธีกรรมทางพุทธศาสนาแล้ว ส่วนใหญ่ก็จะมาสักการะเจ้าพ่อในศาลมะเหสักต่อจากการทำบุญเพื่อเป็นศิริมงคล

จากสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ประเพณีพิธีกรรม วัฒนธรรม และกิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนเทศบาลเมือง จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต แสดงให้เห็นว่าผู้คนในชุมชนพื้นที่ชายแดนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่ในอดีต มีบรรพบุรุษร่วมกัน มีความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องเครือญาติ บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธ

ศาสนาร่วมกัน การข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาหาสู่กันจึงไม่เป็นเรื่องแปลกสำหรับเขา แม้แม่น้ำโขงจะกลายเป็นเส้นกั้นเขตแดนแบ่งแยกพวกเขาออกจากกัน แต่มิได้แบ่งแยกหรือลบเลือนประวัติศาสตร์ความทรงจำจากเรื่องเล่าและวิถีชีวิตของเขาเลย

Wilson and Donnan (2002 : 3-6) มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ แนวคิดของ Appadurai (1996) มองพื้นที่ชายแดนในลักษณะที่เคลื่อนไหวและเลื่อนไหล ส่วน Walker (1997) นำเสนอว่า รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ต่อรองและอธิบายการให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

ผู้คนในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานให้ความหมายพื้นที่ชายแดนผ่าน เรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ และกิจกรรมต่างๆ ในงานประเพณีพิธีกรรมตามคติความเชื่อและหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นว่าแม่น้ำโขงที่รัฐชาติสถาปนาให้เป็นเส้นเขตแดนกลับพร่าเลือนเมื่อผู้คนในชุมชนชายแดนอธิบายถึงประวัติศาสตร์ร่วมในอดีตกาลที่สืบความสัมพันธ์ต่อกันมายาวนานถึงปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานโบราณสถานทางพุทธศาสนา และความเชื่อตลอดจนกิจกรรมที่กระทำร่วมกันตลอดมา

บทที่ 3

การค้าขาย การท่องเที่ยว : ผลประโยชน์ร่วมกันบนพื้นที่ชายแดน

จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต เป็นเมืองชายแดนที่มีเศรษฐกิจการค้าดีแห่งหนึ่งในบรรดาเมืองชายแดนของประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพราะพื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ที่มีประชาชนอาศัยอยู่มาก เป็นชุมชนที่เป็นเมืองใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต มีการติดต่อประสานความสัมพันธ์ต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่อกัน เป็นพื้นที่ที่ส่งผ่านสินค้าจากต่างประเทศที่สำคัญคือจากประเทศจีนและเวียดนาม เพื่อนำมาขายในประเทศไทยและส่งต่อไปยังประเทศพม่า รวมทั้งส่งสินค้าจากประเทศไทยไปขายยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามอีกด้วย

นายอมร เศรษฐโกมุท หรือพี่ใหญ่วัย 58 ปี เจ้าของร้านอาหารวิเวอร์วิว ร้านอาหารใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำโขงร้านหนึ่งในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม และภาคภูมิใจว่า

> “ชายแดนตรงนี้ดีนะ มีจุดเด่นตรงที่มันเป็นเมืองชนเมือง ... เข้าใจมั๊ย ก็เมืองมุกดาหารกับเมืองไกสอนพมวิหานไงล่ะ มันเชื่อมความสัมพันธ์หลายอย่างที่ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้คนได้อย่างมากมาย ทั้งชาวไทยชาวลาว จีน เวียดนาม...”

ร้านอาหารริเวอร์ไซด์ เป็นร้านอาหารใหญ่แห่งหนึ่งที่เปิดกิจการค้าขายอาหารมาเป็นเวลายาวนาน มีบริเวณกว้างขวางร่มรื่นตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง สายลมเย็นพัดพาไอเย็นชุ่มฉ่ำของน้ำมาให้สดชื่น มองเห็นแม่น้ำโขง เห็นชาวประมงพายเรือจับปลาในแม่น้ำ แลเห็นฝั่งสะหวันนะเขต และเห็นสะพานข้ามแม่น้ำโขงชัดเจน ในตอนกลางคืนก็จะเห็นแสงไฟแวววาวระยิบระยับที่ฝั่งตรงข้าม ร้านอาหารที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเช่นนี้จึงมีผู้นิยมมาใช้บริการรับประทานอาหาร ประชุมสัมมนาสังสรรค์นันทนาการจำนวนมากร้านหนึ่งในมุกดาหาร ร้านริเวอร์ไซด์ได้รับความนิยมจากชาวมุกดาหารและผู้มาเยือนมิได้ขาด มีการพัฒนาร้านมาอย่างต่อเนื่อง นับเป็นร้านอาหารที่มั่นคงถาวรร้านหนึ่งในมุกดาหาร นายอมรหรือพี่ใหญ่ชื่นชมกับความเป็นเมืองชายแดนของจังหวัดมุกดาหารเป็นอย่างมาก

> “...เมื่อก่อนนี้มุกดาหารยังไม่ค่อยเจริญเท่าทุกวันนี้ ฝั่งโน้นเจริญกว่ามาก มีคนข้ามไปค้าขายกันเยอะ ไม่นานการค้าก็ค่อยๆ ขยายข้ามมาขายกันฝั่งนี้ เมืองมุกก็เจริญขึ้นตามลำดับ...”

“...ผมว่าดีนะ เป็นอานิสงส์ของความเป็นชายแดน ที่ส่งเสริมให้มุกดาหารมีเศรษฐกิจดี เพราะการค้าขาย นับตั้งแต่ร้านอาหาร ร้านค้าสิ่งของต่างๆ สถานที่บริการ และที่สำคัญคือตลาดอินโดจีน... วันหยุดเสาร์อาทิตย์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ คนจะมาซื้อของกันมาก สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มาจากเวียดนามและจีน ...”

ตลาดอินโดจีนแหล่งค้าขายสำคัญของเมืองมุกดาหาร

3.1 ตลาดอินโดจีน : ความสัมพันธ์บนพื้นที่ผลประโยชน์

ตลาดอินโดจีนตั้งอยู่ถนนชายโขง ใกล้จุดผ่านแดนถาวรและท่าเรือข้ามฟาก เขตเทศบาลเมืองจังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ที่มีระยะทางยาวเลียบริมฝั่งแม่น้ำโขงประมาณกว่าหนึ่งกิโลเมตร ตั้งแต่ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง หรือหน้าบริเวณวัดศรีมงคลใต้ จนถึงบริเวณหน้าวัดศรีสุมังค์ มีร้านค้าทั้งถาวรและชั่วคราวตั้งอยู่ข้างถนนและในชั้นใต้ดินติดริมฝั่งโขงอีกด้วย สินค้าที่ขายมีมากมายหลายชนิด มีทั้งสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าในท้องถิ่นประเทศไทย สินค้าจากต่างประเทศ เช่น จากประเทศจีน เวียดนาม และลาว

3.1.1 พัฒนาการของตลาดอินโดจีน

นายเกษม แซ่หลิ่ว พ่อค้าขายอาหารและเครื่องดื่มในตลาดอินโดจีน วัย 48 ปี เป็นชาวจังหวัดสงขลาแต่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมุกดาหารตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 สร้างครอบครัวมั่นคงอยู่กับภรรยาและบุตรในชุมชนศรีมงคลยอดแก้ว ประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในตลาดอินโดจีนมาเป็นเวลาสามสิบกว่าปีแล้ว ด้วยประสบการณ์การค้าขาย ความคล่องแคล่ว และบุคลิกที่มีมนุษยสัมพันธ์มี

น้ำใจต่อผู้คนในชุมชนและคนทั่วไป เขาจึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานชุมชนศรีมงคลยอดแก้ว ซึ่งนับเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางของตลาดอินโดจีน

นายเกษม กล่าวถึง ความเป็นมาของการค้าขายในตลาดอินโดจีนอย่างคล่องแคล่วว่า

"ในระยะเริ่มแรกของตลาดอินโดจีน มีชาวบ้านนำสินค้าเล็กๆ น้อยๆ เบ็ดเตล็ดทั่วไปมาค้าขายภายในบริเวณวัดศรีมงคลใต้ และวัดศรีมงคลยอดแก้ว ลูกค้าก็เป็นคนในชุมชนและคนที่มาทำบุญที่วัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 เทศบาลเมืองมุกดาหารและคณะกรรมการวัดศรีมงคลใต้ส่งเสริมให้ชาวบ้านนำหมูยอ แหนมหมู อาหารขึ้นชื่อของจังหวัดมุกดาหาร และสินค้าที่ผลิตในครัวเรือนมาขายแก่นักท่องเที่ยว ตลาดจึงมีสินค้าหลากหลายจากความคิดสร้างสรรค์และการแข่งขันของพ่อค้า ทำให้เกิดสินค้าหลากหลายน่าสนใจ ประกอบกับคนที่มาทำบุญในวัด และงานประเพณีต่างๆ มีมากขึ้น พ่อค้าแม่ค้าก็เพิ่มการแข่งขันทางการค้ามากขึ้น เริ่มนำสินค้าแปลกๆ จากเวียดนาม ลาว เข้ามาขาย ที่แปลกใหม่และสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยวและคนทั่วไปในสมัยหลังสงครามอินโดจีนก็คือ กาละมังที่ทำมาจากปีกเครื่องบิน นับเป็นสินค้าที่คนให้ความสนใจมาก ใครมาที่มุกดาหารต้องมาซื้อกาละมังปีกเครื่องบิน รวมทั้งเครื่องเซรามิกจากประเทศเวียดนามอีกด้วย..."

คุณเกษมเล่าเรื่องความเป็นมาของตลาดอินโดจีนด้วยภาษาไทยที่มีสำเนียงชาวใต้เล็กน้อย เขาอารมณ์ดี เมื่อเล่าถึงสภาพการค้าขายซึ่งเป็นประสบการณ์ของชีวิตในอดีต และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวใต้อย่างเขาตัดสินใจสร้างหลักฐานชีวิตครอบครัวอยู่ที่จังหวัดมุกดาหาร

"...ตลาดชายแดนแห่งนี้เริ่มได้รับความสนใจ เมื่อคนมาซื้อขายกันมากขึ้น พื้นที่การค้าขายในบริเวณวัดศรีมงคลใต้ วัดศรีมงคลยอดแก้วก็แคบลง พ่อค้าแม่ค้ารวมทั้งผู้ซื้อสร้างความสกปรกให้บริเวณวัด สร้างความวุ่นวายภายในวัด พ่อค้าแม่ค้าทั้งหลายจึงพากันออกมาขายนอกวัดแต่ก็ยังเป็นแถวหน้าวัดข้างวัด ริมถนนสำราญชายโขงเช่นทุกวันนี้ ...ระยะนั้นก็เริ่มเรียกตลาดอินโดจีน เพราะมีสินค้าจากลาว เวียดนามรวมทั้งจากจีนมาขายกันมาก นับว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่ได้รับความสนใจ ตลาดขยายใหญ่ขึ้นมีสินค้าหลากหลายมากขึ้น ..."

"...หลังการพัฒนายุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ในปี 2535 สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย จึงมีการก่อสร้างตึกแถวตามถนนสำราญชายโขงให้เช่าค้าขาย ปรับภูมิทัศน์ริมฝั่งโขงให้น่าสนใจ จัดระเบียบร้านค้าให้ผู้มาซื้อสินค้าได้รับความสะดวก เป็นที่นิยมมาซื้อหาสินค้าและมาท่องเที่ยวกันมาก ..."

“... แต่ปีนี้ ค่อนข้างซบเซา พ่อค้าแม่ค้าบ่นขายไม่ค่อยดี ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วไปก็ส่งผลมาที่นี่ด้วย ช่วงที่ผ่านมามันเป็นฤดูฝน พวกผู้สื่อข่าวนี่ก็สำคัญออกข่าวพายุเข้า น้ำท่วมถล่มมุกดาหาร คนก็ไม่มากันแล้ว ตามปกติฤดูฝนคนก็ไม่ค่อยเที่ยวกันอยู่แล้วยิ่งมาเจอข่าวพายุน้ำท่วมอีกยิ่งไม่มากันใหญ่... ออกข่าวก็อย่าให้มันน่ากลัวเกินความจริงเลย เราก็พยายามช่วยกันหลายๆ ฝ่ายแต่ก็ยังไม่ค่อยกระเตื้องขึ้น เดี๋ยวหมดฤดูฝนก็คงจะดีขึ้นบ้างมั้ง ...”

คนภาคใต้ใช้ชีวิตพ่อค้าอยู่ในมุกดาหารเป็นระยะเวลายาวนานคนหนึ่งในตลาดอินโดจีนฝากข้อคิดและทิ้งท้ายการสนทนาอย่างมีความหวัง

สินค้าในตลาดอินโดจีนส่วนใหญ่เป็นสินค้าจากประเทศเวียดนามและจีน ประเภทอาหาร ขนม เครื่องดื่ม ผลไม้ กระเทียม เครื่องแต่งกาย นาฬิกา เครื่องประดับ ผ้าห่ม เครื่องใช้ไฟฟ้า ของเล่นสำหรับเด็ก เป็นต้น สินค้าจากฝั่งลาวส่วนใหญ่เป็นสมุนไพร ของป่า ซึ่งในปัจจุบันก็จะมีการห้ามนำของป่าบางอย่างเข้ามาขาย แต่ก็ยังมีวางขายอยู่บางประเภท บางเวลาเช่น ต้นไม้ประดับ กล้วยไม้ เป็นต้น ส่วนสินค้าไทยก็จะเป็นสินค้าท้องถิ่น และอาหารพื้นเมือง รวมทั้งมีร้านขายอาหารที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงมากมาย มีทั้งร้านเล็กร้านใหญ่ถาวรที่จัดตกแต่งร้านอย่างสวยงามให้บริการขายแก่ผู้มาซื้อสินค้าในตลาดอินโดจีนและนักท่องเที่ยวทั่วไป

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ก็จะเป็นชาวไทยต่างจังหวัดที่มาซื้อสินค้าในราคาขายส่งนำไปขายต่อหรือซื้อของฝากญาติมิตร เพราะสินค้าที่นี่เป็นสินค้าที่มาจากเวียดนาม จีนและลาวโดยตรง แม้แต่นักท่องเที่ยวที่ข้ามไปเที่ยวเวียดนามกลับมาถึงมุกดาหารก็ยังแวะมาซื้อสินค้าที่ตลาดอินโดจีน ดังเช่นครอบครัวนักท่องเที่ยวชาวออสเตรเลียครอบครัวหนึ่ง มาจากกรุงเทพฯ ข้ามไปเที่ยวเวียดนามกลับมาถึงประเทศไทยแวะมาซื้อของที่ระลึกในตลาดอินโดจีน ซื้อร่มและหมวกของชาวเวียดนามกลับไปเป็นที่ระลึกโดยไม่ต้องซื้อมาจากเวียดนามเพราะราคาเท่ากับซื้อที่ประเทศเวียดนาม ตลาดอินโดจีนจึงเป็นตลาดที่ย่อระยะทางของสินค้าจากลาว เวียดนาม และจีนให้ผู้ซื้อเข้าถึงและเลือกซื้อได้ง่ายโดยไม่ต้องเสียค่าเดินทางไปต่างประเทศ

บริเวณชุมชนศรีบุญเรือง ชุมชนศรียอดแก้ว และชุมชนไชยมงคลจึงเป็นชุมชนการค้าที่แออัด ผู้คนหลากหลายมีปฏิสัมพันธ์กันหลายรูปแบบ เต็มไปด้วยผลประโยชน์ เป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวมุกดาหารชุมชนดั้งเดิม และพ่อค้าแม่ค้าต่างจังหวัดต่างแดน เช่น แม่ค้าขายล็อตตารี่จากจังหวัดเลย แม่ค้าขายกล้วยไม้จากลาว แม่ค้าขายสมุนไพรชาวม้งจากเวียงจันทน์ พ่อค้าแม่ค้าขายเครื่องเงิน เครื่องไฟฟ้า ขายอาหารแห้งจากเวียดนาม รวมทั้งพ่อค้าแม่ค้าที่ขายอาหารและน้ำดื่มให้กับผู้ซื้อสินค้าและนักท่องเที่ยว ในวันงานเทศกาลประเพณีบางงานเช่น งานวันแข่งเรือออกพรรษาก็มีช้างเร่ร่อนถูกพามาหากินในตลาดอินโดจีนเช่นกัน

คุณบรรจง ธรรมชอบ ประธานชุมชนศรีบุญเรือง และประธานชมรมตลาดอินโดจีนหนุ่มใหญ่วัย 51 ปี เชื้อสายจีน เดิมนามสกุล แซ่หู้ บิดาเป็นชาวจีน มารดาเป็นชาวไทย ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดยโสธร เข้ามาค้าขายและตั้งครอบครัวอยู่ในจังหวัดมุกดาหารตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 เล่าเรื่องชีวิตครอบครัวบิดามารดาที่ตัดสินใจมาอยู่ที่มุกดาหารว่า

"เตี่ยว่าจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการค้าขายเจริญหากินง่าย รับสินค้าจากลาวจากเวียดนามมาขายได้ ... เมื่อมาอยู่ใหม่ๆ พ่อ-แม่ทำการค้าขายข้ามแดนไปมาไทย-ลาว รับเหล็ก ทองแดง กระดูกวัวควายจากฝั่งลาวมาขายในไทย แล้วก็เอาผัก พริกแห้งจากไทยไปขายในลาว เมื่อก่อนการค้าขายข้ามไปมาอย่าเสรี สมัยก่อนสะหวันนะเขตฝั่งโน้นเขาเจริญมาก ผมข้ามบ่อยๆ ไปพระธาตุอิงฮัง ตลาดสิงคโปร์ ไปเที่ยวบ้างไปจีบสาวลาวบ้าง ฮ่า ฮ่า..."

นายบรรจงหัวเราะอย่างอารมณ์ดีเมื่อเล่าประสบการณ์เรื่องราวในอดีต

"... เมื่อผมมีครอบครัวก็ค้าขายเหมือนพ่อ รับผ้าจากลาวจากเวียดนามมาขายในบริเวณวัดศรีบุญเรืองใต้หลายปี ร่วมบุกเบิกการค้าขายในบริเวณริมฝั่งโขงร่วมกับพ่อค้าแม่ค้าแถวนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ถึงปี พ.ศ. 2535 พัฒนามาเรื่อยๆ จนกลายเป็นตลาดอินโดจีนในปัจจุบัน..."

"... ต่อมาผ้าเริ่มขายไม่ค่อยดี เพราะปัจจุบันคนนิยมเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผมจึงหันมาขายแผ่นซีดีเพลง ภาพยนตร์ ขนมกินเล่นต่างๆ วันเสาร์อาทิตย์ขายดี คนมามาก แต่ตั้งแต่สร้างสะพานการค้าขายในตลาดอินโดจีนก็เริ่มซบเซา คนจะมามากเฉพาะวันหยุดเทศกาลต่างๆ เท่านั้น เช่น งานแข่งเรือ งานไหว้ธาตุพนม คนที่ผ่านไปไหว้พระธาตุพนมเขาจะเลยมาแวะมาเที่ยวที่มุกดาหาร แล้วก็มาซื้อของที่ตลาดอินโดจีน ช่วงนั้นจะขายดี ..."

3.1.2 ความขัดแย้งในตลาดอินโดจีน

เมื่องานประเพณีนมัสการพระธาตุพนม ในระหว่างวันที่ 2-10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ที่จังหวัดนครพนม ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดมุกดาหาร และห่างจากตัวเมืองมุกดาหารเพียงห้าสิบกิโลเมตร พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางไปนมัสการพระธาตุพนมแล้วก็มักจะแวะมาเที่ยวตลาดอินโดจีนที่มุกดาหารเป็นประจำ ทุกปีที่ผ่านมาพ่อค้าแม่ค้าก็จะได้โอกาสขายสินค้ามีรายได้ดีในช่วงระยะเวลานี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ในปี พ.ศ. 2552 นี้ เกิดกรณีขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าในตลาดมีการร้องเรียนต่อทางราชการซึ่งส่งผลให้ทางราชการไม่อนุญาตให้พ่อค้าแม่ค้าส่วนหนึ่งค้าขายในช่วงเทศกาลงานนมัสการพระธาตุพนม ทำให้พ่อค้าแม่ค้าที่ถูกห้ามขายดังกล่าวไม่

พอใจรวมตัวกันเพื่อขอให้มีการค้าขายตามปกติ นายบรรจง ธรรมชอบ ซึ่งเป็นแกนนำพ่อค้าแม่ค้าและผู้ประกอบการค้าในตลาดอินโดจีนได้เล่าถึงสภาพปัญหาการค้าขายในเทศกาลดังกล่าวที่ตลาดอินโดจีนว่า

> "... พ่อค้าแม่ค้าในตลาดอินโดจีนเขาเคยค้าขายกันในช่วงงานนมัสการพระธาตุพนมมานานนับยี่สิบกว่าปีแล้ว แต่ปีนี้ทางการไม่อนุญาตให้ขาย ด้วยเหตุที่มีการร้องเรียนของกลุ่มพ่อค้าบางกลุ่มทำให้พ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่เดือดร้อน ต้องขอความอนุเคราะห์กับทางเทศบาล เนื่องจากลงทุนจัดเตรียมสินค้าที่จะขายในงานนมัสการพระธาตุพนมไว้แล้ว บางคนก็ไปกู้หนี้ยืมสินเขามาเพื่อหวังว่างานนี้คงขายได้กำไรพอลืมตาอ้าปากบ้างและเขาก็ขายกันมานานแล้ว เช่น ป้าติ๋ม อายุห้าสิบแปดปี ยายขวาง สูงเนิน อายุหกสิบกว่าปีซึ่งเป็นแม่ค้าเก่าแก่ หาเลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่ตลาดอินโดจีนยังเป็นทางฝุ่น เขาก็ขายกันมาตลอด ปีนี้เทศบาลให้หยุดขายเพราะเหตุเรื่องร้องเรียนเล็กน้อย คิดว่าคงไม่ถูกต้องนัก ทั้งที่นโยบายของรัฐต้องการให้ทุกชุมชนรู้จักค้าขายทำมาหากิน แต่ระเบียบดังกล่าวทำให้เขาขาดรายได้ในช่วงที่ควรจะได้ นับว่าไม่ส่งเสริมตามนโยบาย พวกเราไม่มีเงินหมุนเวียนทำให้เกิดหนี้สิน เรื่องการค้าขายเสรีง่ายๆ อย่างนี้ทำไมทำให้เป็นเรื่องวุ่นวายช่วงนี้พวกเราควรเร่งหาเงินเข้าจังหวัดเราให้มากเข้าไว้ ไม่ใช่มาคอยทะเลาะกันเอง ..."

นายบรรจงเล่าถึงปัญหาในตลาดอินโดจีนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งต่อมาก็ได้รับการประนีประนอมจากทางเทศบาลขอให้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าทำหนังสือพร้อมหลักฐานแจ้งกับทางการเพื่อขอผ่อนผันในช่วงงานนมัสการพระธาตุพนม เทศบาลและชุมชนก็ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้สามารถค้าขายและอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนทุกฝ่ายที่อาศัยพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ทำมาหากินสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้

นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งของพ่อค้าแม่ค้าสองกลุ่ม เรื่องพื้นที่การค้าขายในตลาดอินโดจีน ซึ่งจัดพื้นที่สำหรับค้าขายเป็นร้านค้าหรือแผงลอยเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มร้านค้าริมถนนสำราญชายโขงทั้งสองฝั่งถนน และกลุ่มร้านค้าบริเวณพื้นที่ชั้นล่างถนนติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขง กลุ่มร้านค้าที่อยู่ชั้นบนคือบริเวณสองฟากถนนมีกำหนดให้ค้าขายได้เฉพาะในวันหยุดราชการเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์เท่านั้น ส่วนร้านค้าที่เป็นชั้นใต้ดินหรือชั้นล่างริมฝั่งแม่น้ำสามารถขายได้ทุกวัน ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าทั้งสองกลุ่มก็อยากได้รับสิทธิ์ในการค้าขายอย่างเสมอภาคกัน รวมทั้งการกำหนดเวลาในการค้าขายและพื้นที่ในการค้าด้วย ความขัดแย้งดังกล่าวกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าก็พยายามแก้ไขปัญหาเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเองและการค้าขายร่วมกัน แต่ก็ยังคงมีปัญหาความขัดแย้งเช่นนี้เกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าชาวเวียดนามและชาวไทย

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากปัญหาความขัดแย้งในการจัดระบบการค้าขายและผลประโยชน์แล้ว เสียงซุบซิบการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ก็มีส่วนสำคัญ ระหว่าง คนญวนและคนไทย เช่น ...ญวนมันเห็นแก่ตัว มันไม่เห็นใจคนอื่น... คนญวนก็ร่ำรวย คนไทยก็จนอยู่อย่างนี้ ...คนไทยเห็นแก่ตัว ไม่แบ่งปันคนอื่น... เป็นต้น ปัญหาพ่อค้าแม่ค้าระหว่างชาวเวียดนามกับชาวไทยจึงเป็นสิ่งที่รัฐไม่ควรมองข้าม การกำหนดนโยบายในการค้าจึงควรให้เกิดความยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย

3.1.3 ความหลากหลาย : เสน่ห์ของตลาดอินโดจีน

แม้จะมีปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดอินโดจีน แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มผู้ขายก็เป็นเสน่ห์และสร้างสีสันให้กับตลาดอินโดจีนให้มีความน่าสนใจ เพราะผู้ซื้อที่มีค่านิยมในการบริโภคสินค้าจากต่างประเทศก็จะนิยมซื้อสินค้าจากผู้ขายที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผลิตสินค้านั้นหรือนำสินค้านั้นมาขาย ซึ่งมีหลากหลาย ทั้งไทย ลาว จีน เวียดนาม ชาวจีนส่วนใหญ่จะอยู่อาคารพาณิชย์เป็นร้านใหญ่ๆ ชาวเวียดนามจะเช่าที่หรือเช่าบ้านคนไทยเป็นร้านขายสินค้าที่ไม่ใหญ่มาก ส่วนชาวลาวจะขายตามแผงลอยชั่วคราวขายเสื้อผ้า ขายสมุนไพร กล้วยไม้ของป่าในสมัยก่อนจะมีการค้าขายสัตว์ป่าด้วยแต่ปัจจุบันทางราชการก็มีกฎระเบียบห้ามนำของป่ามาค้าขาย คนลาวส่วนใหญ่จะมารับจ้างในร้านค้าใหญ่ๆ หรือร้านค้ารายย่อยที่มาค้าขายเองก็มาเช่าบ้านอยู่ในชุมชน นำสินค้าจากเวียงจันทน์มาขาย เช่น แม่ค้าขายสมุนไพรสาวลาวชาวม้ง 2 คนมาจากนครหลวงเวียงจันทน์

ไหมวือ และปาลอ เล่าเรื่องการเข้ามาค้าขายในตลาดอินโดจีน เมืองมุกดาหารด้วยภาษาลาวกระท่อนกระแท่นสรุปได้ว่า เธอเลือกมาค้าขายที่มุกดาหารเพราะตลาดที่หนองคายมีคนลาวนำสมุนไพรมาขายมาก ญาติพี่น้องชาวลาวของเธอที่มาค้าขายก่อน บอกเธอว่าที่มุกดาหารมีแม่ค้าขายสมุนไพรไม่มากนัก เธอจึงมาเช่าบ้านอยู่กับชาวลาวที่นับถือกันเป็นพี่น้องซึ่งมาอยู่ก่อนเธอหลายเดือนแล้ว บ้านที่เขาเช่าอยู่เป็นบ้านของคนไทยในชุมชนศรีบุญเรืองนั่นเอง เวลาเธอมาขายสมุนไพรในตลาดอินโดจีนเธอจะแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของหญิงสาวชาวม้งเพราะทำให้ขายสมุนไพรและเครื่องประดับต่างๆ ได้ดีกว่าแต่งกายด้วยเสื้อผ้าธรรมดาโดยทั่วไป ซึ่งผู้ซื้อก็จะให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งกายและเลือกซื้อสินค้าเหล่านี้จากผู้ขายที่แต่งกายแบบชาวเขาหรือชาวลาว

ในขณะเดียวกันก็มีแม่ค้าบางส่วนที่แต่งกายเลียนแบบชาวเขาและชาวลาว โดยหวังจะขายสินค้าในลักษณะเดียวกันให้ได้มาก แต่เมื่อพูดคุยกันไปนานๆ หลายประโยคหลายข้อความก็จะทราบได้ว่าภาษาที่ใช้พูดจานั้นไม่ใช่ภาษาของชาวลาวหรือชาวเขา ซึ่งแม่ค้าเหล่านั้นก็จะหัวเราะแล้วก็ยอมรับว่าเป็นคนไทยที่ซื้อสินค้ามาจากลาวจริงแต่ต้องการขายให้ได้มากจึงแต่งกายเป็นชาวเขาบ้างคนลาวบ้างมานั่งขาย สินค้าซึ่งเป็นของป่าบางประเภทก็เป็นสินค้าที่มาจากป่าในจังหวัดมุกดาหาร

นั่นเอง แต่เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของสินค้า ผู้ขายก็จะบอกว่านำมาจากประเทศลาว เช่น กล้วยไม้ป่า ต้นไม้ป่าบางชนิด เป็นต้น นับเป็นกลวิธีหนึ่งของผู้ค้าในตลาดอินโดจีน

การสร้างความสนใจจากกลวิธีการค้าขายของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดอินโดจีน ประเภทของป่า เครื่องประดับเงิน รวมทั้งเสื้อผ้าถุงย่ามชาวเขาชาวลาวต่างๆ ผู้ขายต้องเป็นชาวเขาหรือชาวลาวมาขาย ส่วนอาหารเวียดนามประเภทหมูยอ หมูหยองผู้ขายจะต้องเป็นชาวเวียดนามจึงจะได้หมูยอที่อร่อย ดังนั้น แก้ว สาวไทยรูปร่างท้วมผิวขาวอายุ 28 ปี ด้วยรูปร่างหน้าตาคล้ายสาวชาวเวียดนาม แก้วจึงรับหมูยอจากร้านของชาวเวียดนามมานั่งขายในตลาดอินโดจีน ผู้ซื้อส่วนใหญ่ก็มักคิดว่าเธอเป็นสาวชาวญวนหรือเวียดนามขายอาหารเวียดนาม แก้วเล่าว่า มันก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ขายหมูยอได้ดี เพราะเขาคิดว่าเราเป็นคนเวียดนามหมูยอเป็นอาหารของชาวเวียดนาม แต่เราก็ไปรับมาจากร้านของชาวเวียดนามจริง

> “...พูดง่ายๆ เราก็เป็นลูกจ้างเขา ขายให้เขานั่นแหละ ชาวญวนส่วนใหญ่เป็นพ่อค้ารวยๆ กันทั้งนั้น เขาขยันพี่ ทำงานกับเขาต้องว่องไว มัวยืดยาดเขาก็ไม่จ้าง เขาจึงรวย ส่วนลูกจ้างคนไทยอย่างเราก็ยังจนอยู่ ...ถ้ามาซื้อหมูยอต้องซื้อจาก แก้วประตูหกนะพี่ รับรองหมูยอจากร้านของชาวญวนแท้ๆ...”

3.1.3 เครือข่ายความสัมพันธ์การค้าและบริการ

เสน่ห์ของสินค้าในตลาดอินโดจีนส่วนหนึ่งก็คือ สินค้าที่หลากหลาย ผู้ขายต่างชนชาติต่างเผ่าพันธุ์ แม้จะมีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในบางขณะ แต่เขาเหล่านั้นก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้วยผลประโยชน์ร่วมกันเกี่ยวโยงเป็นเครือข่ายซึ่งไม่เพียงแต่พ่อค้าแม่ค้าในตลาดอินโดจีนเท่านั้น ความสัมพันธ์บนผลประโยชน์จากการค้าการบริการยังโยงใยไปถึงผู้ขายบริการอื่นๆ อีกด้วย

นายขุน บุบไชยา วัย 57 ปี อาศัยอยู่กับภรรยาที่บ้านบางทรายใหญ่ ห่างจากเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร 6-7 กิโลเมตร อาชีพเป็นเกษตรกรทำนา เวลาว่างจากฤดูทำนาก็จะมาขับสามล้อรับจ้างที่ท่าเรือข้ามฟาก ด่านตรวจคนเข้าเมืองมุกดาหาร ซึ่งทำเช่นนี้มาเป็นเวลา 24 ปีแล้ว เขาเล่าว่าคนในหมู่บ้านบางทรายใหญ่หลายคนเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ แต่เขาไม่ไปเพราะเห็นว่ามารับจ้างขับสามล้อในเมืองมุกดาหารดีกว่า โดยเฉพาะที่ท่าเรือข้ามฟากและตลาดอินโดจีนมีกิจการค้าขายมาก นักท่องเที่ยวก็มาเที่ยวกันเสมอ การรับจ้างขับสามล้อขนส่งสินค้าและส่งคนโดยสารนักท่องเที่ยวน่าจะทำรายได้ดี สะสมรายได้ไว้เลี้ยงตนเองเมื่อทำงานไม่ไหวเพราะเขาไม่มีลูก และที่สำคัญเขาได้อยู่ที่บ้านตนเองกับภรรยาไม่ต้องไปไกลบ้านเข้าไปแออัดกันอยู่ในกรุงเทพฯ เขาเล่าถึงการขับสามล้อรับจ้างที่ท่าเรือข้ามฟาก และที่ตลาดอินโดจีนว่า

“...เป็นสามล้อประจำที่ด่านนี้ รับส่งผู้โดยสารตามที่เขาจะมาว่าจ้าง ร่วมกับเพื่อนสามล้ออีกหลายคน โดยจะเรียงลำดับกันตามคิวที่จัดไว้ และจะขนส่งสินค้าจากผู้ว่าจ้างประจำ โดยให้คอยรับ-ส่งสินค้าจากเรือข้ามฟาก ซึ่งก็จะมีกรรมกรขนสินค้าขึ้น-ลงเรือประจำที่ท่าเรืออีกต่างหาก เจ้าใครเจ้ามัน บางครั้งจะมีนอกเหนือจากงานประจำ ผู้ว่าจ้างจะโทรศัพท์ให้ไปรับหรือส่งสินค้าอื่นๆ จากที่เคยขนส่งประจำก็ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าชาวจีน เวียดนาม สินค้าส่วนใหญ่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคทั่วไป นำไปส่งที่ตลาดอินโดจีนและในตลาดสดมุกดาหาร ...”

“...ส่วนพ่อค้าแม่ค้าเจ้าประจำที่ข้ามไปมาค้าขายที่ฝั่งลาว ส่วนใหญ่จะเป็นแม่ค้ารายย่อยซื้อขายสินค้าบริโภคในชีวิตประจำวัน แม่ค้าจากฝั่งลาวจะเข้าไปซื้อสินค้าที่ในตลาดสดเมืองมุกดาหารเอาไปขายที่ฝั่งลาว ก็จะรู้จักกันดีไม่เคยคิดว่าเขาเป็นคนต่างประเทศต่างเชื้อชาติกันกับเรา พูดก็พูดภาษาเดียวกันเข้าใจกัน ...”

“... รายได้จากการรับจ้างขับสามล้อก็แล้วแต่ บางวันก็รายได้ดี บางวันก็ไม่ค่อยมีงาน เฉลี่ยวันละประมาณ 200 – 400 บาท พออยู่ได้ดีไม่เดือดร้อน ...รับจ้างที่นี่นานแล้ว เป็นเมืองชายแดนก็ไม่แปลกอะไร เราอยู่มานานฝั่งโน้นฝั่งนี้ก็คล้ายกันทำมาหากินด้วยกัน ไม่น่าจะแบ่งเขาแบ่งเรานะ แต่คนอื่นที่มาจากต่างถิ่นต่างจังหวัดเขาก็ดูตื่นเต้น ว่าเป็นเมืองที่ติดต่อกับต่างประเทศ สิ้นสุดเขตแดนไทยอย่างนี้ ก็ดีถ้ามีนักท่องเที่ยวมากๆ เราก็จะได้มีรายได้ดีไปด้วย...”

การส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยวชายแดนจึงเป็นผลดีสำหรับคนในชุมชนชายแดนที่ไม่ต้องพากันอพยพไปหางานทำในกรุงเทพฯ และปรับเปลี่ยนทัศนคติในการที่ต้องไปทำงานหาเงินในเมืองหลวงเท่านั้น

3.1.4 ถนนคนเดินริมฝั่งโขง : กลวิธีส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยว

พื้นที่บนถนนสำราญชายโขงบริเวณตลาดอินโดจีนริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นพื้นที่ที่ชาวมุกดาหารและพ่อค้าแม่ค้าจากต่างเมืองใช้เป็นที่ประกอบอาชีพค้าขายทั้งถาวรและชั่วคราวดังกล่าว แต่การค้าขายที่นี่ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นหรือสร้างรายได้ได้อย่างมั่นคง เพราะในบางระยะเวลาก็ประสบปัญหาการค้าขายที่ไม่คล่องตัว ขายไม่ได้ ขาดทุน ชุมชนที่ประกอบอาชีพค้าขายในบริเวณนี้ก็พยายามหาแนวทางที่จะทำให้ตลาดอินโดจีนเป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวและซื้อสินค้าให้มากขึ้น แนวทางหนึ่งที่ชาวชุมชนร่วมคิดร่วมทำและเสนอหน่วยงานทางราชการให้สนับสนุนซึ่งก็ได้รับความร่วมมือด้วยดีจากเทศบาลเมืองมุกดาหารจัดทำโครงการ “ถนนคนเดินริมฝั่งโขง”

การจัดพื้นที่เพื่อทำเป็นเส้นทางค้าขายที่ถนนสำราญชายโขงตลาดอินโดจีน ช่วงระหว่าง

ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องหรือที่หน้าวัดศรีมงคลใต้ไปถึงหน้าบริเวณวัดศรีสุมังค์ ระยะทางประมาณ 1,000 เมตร โดยจัดให้มีการค้าขายในเวลากลางคืนเริ่มตั้งแต่ 18.00 – 22.00 น. ของทุกคืนวันศุกร์ วันเสาร์และวันอาทิตย์เป็นประจำ มีการจำหน่ายสินค้าทั่วไปและโดยเฉพาะจะส่งเสริมสินค้าของกลุ่มแม่บ้านและประชาชนในชุมชนในทุกท้องถิ่น เป็นการหารายได้เสริมในช่วงเลิกงานปกติ และเพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้คนทั่วไปก็จัดให้มีกิจกรรมการแสดงศิลปะท้องถิ่นของชนพื้นเมืองแปดเผ่าในจังหวัดมุกดาหาร การแสดงหมอลำ ผญา และการแสดงศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ จากหน่วยงานและนักเรียนโรงเรียนต่างๆ มาร่วมสร้างความสนใจให้ถนนคนเดินริมฝั่งแม่น้ำโขงในช่วงเวลาหยุดพักผ่อน

โครงการถนนคนเดินริมฝั่งโขงได้รับความสนใจในช่วงระยะเวลาหนึ่งคือ ในช่วงฤดูหนาวและต้นฤดูร้อน เมื่อเริ่มเข้าสู่ฤดูฝนพายุฝนกระหน่ำทำให้โครงการนี้ล้มเลิกไป จะมีการจัดกิจกรรมนี้ในบางช่วงระยะเวลาเท่านั้นเช่น ในงานประเพณีสงกรานต์ งานออกพรรษา งานวันสำคัญต่างๆ หรืองานที่หน่วยราชการ เอกชนจัดขึ้นเฉพาะกิจ ชาวชุมชนก็จะนำสินค้ามาวางขายตามเทศกาลงานที่จัดขึ้น และในบางโอกาสสถานที่แห่งนี้ยังเป็นเวทีสำหรับการระดมคนเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองอีกด้วย ทำให้ถนนสำราญชายโขงคึกคักไปด้วยผู้คนในยามค่ำคืนในบางช่วงระยะเวลา

พ่อค้าแม่ค้าหลายคนอยากให้มีการสนับสนุนการค้าขายดังกล่าวกันอย่างจริงจัง จัดให้มีกิจกรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลายไม่ใช้เพียงฤดูกาลใดฤดูกาลหนึ่งเท่านั้น การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและแพร่หลายจะช่วยได้มากเพราะสถานที่และบรรยากาศริมฝั่งโขงของชายแดนแห่งนี้สวยงามและมีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของผู้คนในชุมชนดีขึ้นอีกด้วย

3.1.5 สินค้าหนีภาษี : บรรยากาศที่มีรสชาดของพื้นที่ชายแดน

การขนส่งสินค้าข้ามแดนไทย-ลาวนั้น นอกจากจะขนส่งกันในบริเวณท่าเรือข้ามฟากของเทศบาลที่จุดผ่านแดน ซึ่งต้องเสียค่าขนส่งและเสียภาษีให้รัฐจำนวนหนึ่ง ทำให้ผลกำไรลดน้อยลงกว่าที่ควรจะได้ ทำให้สินค้าราคาแพงขายไม่ค่อยได้ เพราะผู้บริโภคต้องการซื้อสิ่งของในราคาถูกที่บริเวณชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงจุดอื่นๆ ที่ไม่ใช่จุดผ่านแดนจึงมีการขนส่งสินค้าที่ไม่ต้องเสียภาษีและค่าผ่านแดนมากมายหลายแห่ง ทั้งนี้เพื่อลดต้นทุนของสินค้า และสามารถขายสินค้าได้ในราคาไม่แพงนัก การค้านอกระบบหรือการขนสินค้าหนีภาษี สินค้าเถื่อนจึงมีมากในบริเวณชายแดน ซึ่งผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลคนหนึ่งกล่าวว่า

“... บรรยากาศชายแดนถ้าไม่มีการค้านอกระบบ หรือการขนส่งสินค้าหนีภาษีก็ไม่มีรสชาด... มีชายแดนที่ไหนก็มีของหนีภาษีที่นั่น ต้นทุนสินค้าบางอย่างมันก็แพง ต้องมาเสีย

ภาษีอีก ราคาสินค้าก็สูงแล้วใครเขาจะมาซื้อ ถ้าไม่ให้มีของหนีภาษีก็อย่าเก็บภาษีแพงซิ พ่อค้าแม่ค้าเขาจะได้กำไรเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเขาบ้าง ..."

การขนส่งสินค้าหนีภาษีบนพื้นที่ชายแดนในยามค่ำคืนจึงมีมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกระเทียมและสินค้าจากประเทศจีนและเวียดนาม ส่วนหนึ่งก็คือสินค้าที่วางขายในตลาดอินโดจีนนั่นเอง การจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจในบางครั้งก็เป็นการตัดทอนรายได้ของคนในชุมชน แต่เมื่อปล่อยให้มีมากก็เป็นช่องทางของผู้ทุจริตที่นำสินค้าต้องห้าม รวมทั้งสิ่งเสพติดผิดกฎหมายเข้าประเทศเป็นภัยที่ร้ายแรงแก่ชาติบ้านเมือง บริเวณชายแดนบางจุดทางการจะมอบหมายให้ประธานชุมชนเป็นผู้ดูแล มีการกำหนดให้ข้ามฝั่งในยามค่ำคืนได้บ้างในบางกรณี เช่น คนลาวที่อยู่ฝั่งสะหวันนะเขตป่วย ต้องการความช่วยเหลือ ต้องไปโรงพยาบาลด่วน หรือการขนส่งสินค้าที่จำเป็นบางประเภท ประธานชุมชนก็จะเป็นผู้พิจารณาให้ลงเรือข้ามไปมาได้ อำนาจในการข้ามพรมแดนส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับประธานชุมชนที่มีหน้าที่ดูแลพื้นที่บริเวณที่อยู่ติดชายฝั่งแม่น้ำโขงในชุมชนแต่ละชุมชนอีกด้วย

บ้านที่มีพื้นที่อยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขงบางบ้านจึงเป็นสถานที่เทียบเรือข้ามฟากในกรณีฉุกเฉินที่ได้รับการอนุญาตจากประธานชุมชน ขณะเดียวกันบางบ้านก็เป็นสถานที่เทียบเรือขนส่งสินค้าที่จำเป็น ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการลักลอบขนส่งสินค้าหนีภาษีที่ไม่มีการตรวจสอบ หรือการเพิกเฉยละเลยต่อการตรวจตราของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งที่เจตนาเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกันและไม่เจตนาเพราะไม่ทราบ เนื่องจากการลักลอบขนส่งสินค้าเหล่านี้กระทำอย่างปิดบังและระมัดระวัง ซึ่งจะทราบกันเฉพาะในกลุ่มที่ทำงานร่วมกันเท่านั้น ซึ่งก็จะมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นขบวนการ มีผู้ขนส่งสินค้ามาส่งให้ที่บ้านซึ่งเป็นท่าเทียบเรือ จากการสังเกตของผู้วิจัยจะเห็นว่าบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางบ้านจะมีประตูบ้านเป็นประตูเหล็กอลูมิเนียมทึบดึงเปิดปิดขึ้นลง ให้รถกระบะขนส่งสินค้าวิ่งเข้าออกได้สะดวก เมื่อรถวิ่งเข้าบ้านประตูทึบก็จะถูกดึงปิดลง คนภายนอกไม่สามารถเห็นการขนสินค้าลงจากรถได้เลย สินค้าจะถูกลำเลียงเข้าไปเก็บไว้ในบ้านในเวลากลางวัน และถูกลำเลียงขนลงเรือส่งข้ามฟากไปยังอีกฝั่งแม่น้ำตอนกลางคืน ในขณะเดียวกันเมื่อเรือแล่นกลับมายังฝั่งไทยก็จะขนสินค้าจากฝั่งตรงข้ามกลับมาเพื่อจำหน่ายในประเทศไทยต่อไป โดยไม่ต้องผ่านด่านตรวจตราและเก็บภาษี กลุ่มคนที่รับจ้างขนส่งสินค้ากลุ่มหนึ่งก็คือแรงงานต่างชาติ และคนอพยพชาวลาวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย คนที่ไม่มีสัญชาติ จะมารับจ้างขนสินค้าหนีภาษีในกรณีดังกล่าวเพราะค่าแรงงานไม่แพงและมีความชำนาญในการหนีเอาตัวรอด เนื่องด้วยชีวิตส่วนตัวก็ต้องหลบซ่อนเพราะเป็นคนไร้สัญชาติอยู่แล้ว เมื่อมีการตรวจตราของเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จึงไม่สามารถจับกุมคนลักลอบขนส่งสินค้าได้ ทำให้การสืบสวนถึงเจ้าของกิจการต้นตอไม่พบ เงื่อนงำแห่งปัญหาดังกล่าวบางกรณีอาจทราบได้ไม่ยากนักหากสืบสวนตรวจตราอย่างเข้มแข็ง แต่บางกรณีอาจซับซ้อนและถูกกดทับไว้ด้วย

อิทธิพลและอำนาจมืดที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์มากมายที่ไม่อาจสืบสาวหาความจริงได้ บรรยากาศในพื้นที่ชายแดนจึงเต็มไปด้วยรสชาดที่หลากหลายซับซ้อนภายใต้อำนาจและอิทธิพลที่ไม่สามารถมองเห็น

3.2 การค้าและการท่องเที่ยวในเมืองไกสอนพมวิหาน

เมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขตนับเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่มีการค้าขายกันมาก นักลงทุนทั้งชาวลาว ชาวไทย ชาวจีน ชาวเวียดนาม และชาวต่างชาติอื่นๆ มาลงทุนค้าขายกันมาก ในเมืองไกสอนพมวิหานมีแหล่งการค้าที่สำคัญคือ ตลาดสิงคโปร์ ตั้งอยู่บนถนนศรีสว่างวงศ์ ตรงกันข้ามกับสถานีวิทยุกระจายเสียงสะหวันนะเขต เป็นตลาดใหญ่ที่สุดในแขวงสะหวันนะเขต เป็นแหล่งการค้าขายที่สำคัญ สาเหตุที่เรียกว่าตลาดสิงคโปร์เพราะ เมื่อเริ่มก่อสร้างตลาดประเทศสิงคโปร์ให้เงินช่วยเหลือในการก่อสร้าง ในตลาดมีสินค้านานาชนิดให้เลือกซื้อ ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค และเครื่องประดับมากมาย เครื่องใช้ไฟฟ้าจากประเทศจีน เครื่องมือก่อสร้าง อุปกรณ์ตกแต่งรถยนต์ เสื้อผ้า ทองคำเงินรูปพรรณสวยงามให้เลือกซื้อมากมาย นับเป็นตลาดสำคัญที่สร้างรายได้ส่งผลให้พื้นที่ชายแดนแห่งนี้เป็นเมืองเศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเมืองหนึ่ง

3.2.1 กลวิธีการค้าของแม่ค้าชาวไทยในเมืองไกสอนพมวิหาน

นักลงทุนทั้งชาวลาว ชาวไทยและชาวเวียดนามเข้ามาลงทุนในเมืองนี้หลายคน รวมทั้งแม่ค้าพ่อค้ารายย่อยที่เข้ามาค้าขาย เช่น แม่ค้าชาวไทยคนหนึ่งที่ข้ามฝั่งแม่น้ำโขงด้วยเรือข้ามฟากไปค้าขายที่เมืองไกสอนพมวิหานทุกวัน

นางทุม ชัยรัตน์ แม่ค้าชาวไทยวัย 52 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนศรีบุญเรือง ข้ามไปค้าขายที่ฝั่งสะหวันนะเขต เมืองไกสอนพมวิหานทุกวัน เช้าไป เย็นกลับ สินค้าส่วนใหญ่ที่นำไปขายคือ อาหารทะเล พวกหอยแครง ปลาทู ปลาหมึก เป็นต้น นางทุมเล่าให้ฟังขณะนั่งเรือข้ามฟากว่า

> “ข้ามไปทุกวัน ใช้รถเข็นขายสินค้า เข็นขายไปตามบ้านต่างๆ ในชุมชน ตอนแรกๆ ก็มีปัญหา ตำรวจเขาก็มาตรวจมาถามว่าข้ามมาถูกต้องหรือไม่ มีเอกสารอนุญาตหรือเปล่า เราทำเอกสารไปครบและถูกต้อง เลยไม่มีปัญหา”

เมื่อถามถึงกลวิธีการขายสินค้าให้กับชาวลาว นางทุมก็เล่าให้ฟังด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มด้วยความภาคภูมิใจว่า

> “เวลาจะขายสิ่งของให้เขา ก็พยายามพูดคุยกับเขาด้วยดี เขาก็เข้าใจ เขาอยากได้สินค้า

อะไรที่เราพอจะหามาขายให้เขาได้ก็จะหาเอาไปขายให้เขาตามที่เขาสั่ง ส่วนใหญ่จะเป็นปลาทูหอยแครง นมเปรี้ยว ขนมเล็กๆ น้อยๆ ตอนนี้ก็ไม่มีปัญหาอะไร รู้จักกับเขาดี ขายหลายๆ อย่างก็จะได้กำไรดีกว่าขายที่ฝั่งไทย ราคาสินค้าจะแพงกว่าเล็กน้อย เราอาศัยว่าขายหลายอย่างได้กำไรอย่างละเล็กละน้อยก็พอได้กำไรพออยู่พอกิน ...พูดภาษาเดียวกัน คุยกันรู้เรื่อง เราไม่ได้ทำอะไรผิด ไปค้าขายทุกวัน เขาอาศัยเรา เราก็อาศัยเขา ทำมาหากินกันไปสบายสบาย....”

แม่ค้าชาวไทยกล่าวถึงวิถีชีวิตการค้าขายข้ามพรมแดนอันเป็นอาชีพหลัก สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวของเธอมาเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว เธอเน้นย้ำถึงการพึ่งพาอาศัยและการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน

การสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนของผู้คนสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีวิถีแห่งความผูกพันมานาน ด้วยสภาพวิถีการดำรงชีวิตที่คล้ายคลึงกัน การสื่อสารด้วยภาษาเดียวกันจึงเป็นเรื่องปกติที่ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับพวกเขา แม้จะมีเส้นแบ่งกีดกันความเป็นชาติมาขวางกั้นแต่เขาก็ยังติดต่อไปมาพึ่งพาอาศัยกันตามปกติ เมื่อชายแดนกลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของพวกเขายังช่วยส่งเสริมสร้างรายได้ให้กับพวกเขาอีกด้วย

จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตเป็นเมืองชายแดนที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาท่องเที่ยวกันมาก ส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวจากประเทศไทยมาเที่ยวที่จังหวัดมุกดาหารแล้วเลยข้ามไปเที่ยวที่แขวงสะหวันนะเขตและต่อไปยังสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ข้ามแม่น้ำโขงด้วยสะพาน หรือเรือข้ามฟาก แล้วแต่ความสะดวกหรือความชอบของนักท่องเที่ยว

การเดินทางด้วยเรือโดยสารข้ามฟากที่จุดผ่านแดนของเทศบาลเมืองมุกดาหาร เป็นจุดผ่านแดนที่จะข้ามไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและเวียดนามที่ผู้คนข้ามไปมานานแล้ว เป็นจุดผ่านแดนดั้งเดิมก่อนที่จะมีการสร้างสะพานข้ามฝั่งแม่น้ำโขงแห่งที่สองขึ้น ผู้คนในชุมชนเมืองทั้งสองฝั่งส่วนใหญ่จะใช้การข้ามแดนด้วยเรือโดยสารที่ท่าเรือแห่งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งที่ยังนิยมการข้ามแดนด้วยเรือโดยสารซึ่งได้สัมผัสกับลำน้ำโขงโดยตรงก็จะเดินทางด้วยเส้นทางสายนี้

ขั้นตอนการเดินทางข้ามแดนไปยังแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้วยเรือโดยสารข้ามฟาก ณ จุดผ่านแดนมุกดาหารมีระเบียบการที่ต้องปฏิบัติคือ ผู้ข้ามแดนต้องไปทำบัตรผ่านแดนชั่วคราวก่อนที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง กับท่าเรือข้ามฟากนั่นเอง กรณีผู้ที่มีหนังสือผ่านแดนหรือพาสปอร์ตอยู่แล้วไม่ต้องทำบัตรผ่านแดนชั่วคราวและไม่ต้องเสียค่าวีซ่าเข้าประเทศลาว ค่าธรรมเนียมทำบัตรผ่านแดน 30 บาท ค่าโดยสารเรือ 50 บาท ค่าธรรมเนียมเข้าประเทศลาว วันจันทร์ถึงวันศุกร์ 50 บาท วันเสาร์ วันอาทิตย์และวันหยุดของลาว ต้องเสียค่าธรรมเนียม 100 บาท

เรือโดยสารมีกำหนดเวลาออกจากท่าเทียบเรือในวันจันทร์-ศุกร์ 7 เที่ยว ตั้งแต่เวลา 09.30 น.
ถึงเวลา 16.30 น. วันเสาร์-อาทิตย์ 6 เที่ยว ตั้งแต่เวลา 09.30 น. ถึงเวลา 15.30 น. เรือจะออกตามกำหนดเวลาแม้บางครั้งจะมีผู้โดยสารไม่เต็มเรือก็ตาม ถ้ามีผู้โดยสารเต็มเรือตามจำนวนที่นั่งผู้จัดการท่าเรือจะพิจารณาปล่อยเรือออกก่อนเวลา ถ้าผู้โดยสารมีจำนวนมากผู้จัดการท่าเทียบเรือจะพิจารณาจัดเรือเสริมให้เพียงพอกับความต้องการของผู้ต้องการข้ามแดนในแต่ละวัน

การข้ามฝั่งไปมาในจุดผ่านแดนถาวรแห่งนี้ จะมีการตรวจค้นผู้ผ่านแดนขาเข้าประเทศไทยอย่างละเอียดพอสมควร ผู้ผ่านแดนต้องให้เจ้าหน้าที่ประจำด่านตรวจค้นภายในกระเป๋าหรือตรวจค้นร่างกายหากเจ้าหน้าที่พบพิรุธจากผู้ผ่านแดน จากประสบการณ์ของตำรวจผู้ตรวจคนเข้าเมืองคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า ผู้ผ่านแดนที่ทำผิดกฎระเบียบมักจะมีพิรุธที่สังเกตได้ว่าแตกต่างจากคนปกติโดยทั่วไป เช่น กิริยาท่าทางจะไม่เป็นธรรมชาติคอยระแวดระวัง หรือเป็นกังวล ตกใจง่าย การเดิน การยืนจะผิดปกติ แม้แต่การแต่งกายก็บ่งบอกได้ว่ามีสิ่งผิดปกติซุกซ่อนอยู่ในเครื่องแต่งกายจากปฏิกิริยาที่คนคนนั้นแสดงออกมา เป็นต้น ซึ่งก็จะมีการจับกุมผู้กระทำผิด ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการซุกซ่อนยาเสพติดหรือสิ่งของผิดกฎหมายอื่นๆ เข้ามา แม้ทางการจะมีการตรวจอย่างละเอียดก็ตาม

การตรวจค้นของเจ้าหน้าที่ที่ท่าเรือข้ามฟากจุดผ่านแดนถาวรมุกดาหาร

นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มแต่ละคนจะมาท่องเที่ยวในสถานที่และจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน

มาเที่ยว มาศึกษา มาแสวงหาโชค ฯลฯ สถานที่ท่องเที่ยวมีหลายลักษณะ ธรรมชาติ โบราณสถาน วัด ตลาด พิพิธภัณฑ์ หมู่บ้าน เป็นต้น

3.2.2 เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าและการท่องเที่ยว

การจัดบริการการท่องเที่ยวจึงต้องสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว นอกจากศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำจังหวัดแล้ว ก็มีบริษัทจัดการท่องเที่ยวหลายแห่ง มีทั้งบริษัทของชาวไทย ชาวลาวและเวียดนาม บางบริษัทมีพนักงานนำเที่ยวทั้งชาวไทย ลาวและเวียดนาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในฐานะนายจ้างกับลูกจ้าง หรือลูกจ้างกับลูกจ้างในบริษัทเดียวกัน หรือระหว่างบริษัทที่ต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยว เช่น บริษัทจัดการท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร ร้านค้าขายของที่ระลึก พาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว และผู้ขายบริการอื่นๆ เป็นต้น

ดาวสะเด็ด สีละปัญญา หรือน้องดาว วัย 25 ปี ไกด์นำเที่ยวสาวสวยชาวลาว อาศัยอยู่ในชุมชนไซยพูม เมืองไกสอนพมวิหาน วันนี้เธอว่างจากงานทัวร์หนึ่งวัน จึงมานั่งทำเล็บในบริเวณหน้าโรงแรมแม่โขง ริมฝั่งโขงที่เธอคุ้นเคยและนำนักท่องเที่ยวมาพักที่นี่ เธอเล่าให้ฟังว่า ทำงานกับบริษัททัวร์บริษัทหนึ่ง นำเที่ยวลาวและเวียดนามมาสองสามปีแล้ว เจ้าของบริษัทเป็นคนไทยที่มาอาศัยอยู่ในประเทศลาว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไทย เธอจึงรู้จักคนไทยมาก และคิดว่าถ้ามีโอกาสจะเข้ามาศึกษาต่อในประเทศไทย เธอบอกว่า

> “...นับว่าดาวเป็นคนโชคดีที่อยู่ในเมืองไกสอนพมวิหาน เป็นเมืองชายแดนที่มีสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้มีงานทำมีเงินใช้ ยิ่งฤดูการท่องเที่ยวไปทำงานเกือบทุกวัน รายได้ดี บางทีนักท่องเที่ยวเขาก็ให้ทิปพิเศษอีก พี่ไปพระธาตุอิงฮังแล้วหรือยัง ไปซิ...ไปไหว้พระธาตุโบราณศักดิ์สิทธิ์นะ หรือจะไปซื้อของที่ตลาดสิงคโปร์ก็ดีมีสินค้ามากมายให้เลือกซื้อ ห่างจากที่นี่ไม่มากหรอกนะ...”

เธอเล่าเรื่องราวของเธอพร้อมทั้งแนะนำสถานที่เที่ยวในเมืองสะหวันนะเขตด้วยภาษาไทยอย่างคล่องแคล่ว เธอจะถามถึงอาจารย์ในมหาวิทยาลัยคนนั้นคนนี้ที่เธอรู้จักเพราะไปเที่ยวกับบริษัทที่เธอนำเที่ยว เธอบอกว่า ที่เธอพูดภาษาไทยได้ดีชัดเจน เพราะคนไทยซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวจะแนะนำการพูดให้กับเธอเมื่อเธอพูดภาษาไทยผิดๆ ถูกๆ บ้างในการอธิบายนำเที่ยวสถานที่ต่างๆ นอกจากนี้ก็จะรู้ขนบธรรมเนียมบางอย่างของคนไทยอีกด้วย

> “...ใครไม่รู้ก็คิดว่าดาวเป็นคนไทยนะพี่ เขาบอกว่าดาวพูดไทยชัดมาก... ถ้าพี่มาตรงกับ

วันที่ดาวพักจากทัวร์ดาวจะพาพี่เที่ยวสะหวันนะเขต และถ้าพาคณะมาก็โทร.บอกนะคะจะบริการเป็นพิเศษเลย ...อยากให้คนไทยมาเที่ยวประเทศลาวกันมากๆ อยู่ใกล้ๆ กัน แค่นี้เอง ..."

ดาวสะเด็ด ไกด์สาวสวยผู้น่ารักบอกเล่าถึงความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวชาวไทย และความรู้สึกที่คนอื่นมองตนเอง รวมทั้งแสดงน้ำใจในการเป็นเจ้าของพื้นที่อย่างเป็นกันเอง นับเป็นเสน่ห์และการสร้างอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของไกด์สาวชาวลาวด้วยการใช้ภาษาไทยอย่างคล่องแคล่วเมื่อเธอรู้ว่ากำลังสนทนากับคนไทย และเมื่อนำชาวไทยท่องเที่ยว และในขณะเดียวกันเธอก็แสดงความเป็นตัวตนของสาวชาวลาวที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบคือ การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของหญิงสาวชาวลาว นุ่งซิ่นสวมเสื้อผ้าไหม คาดเข็มขัดเงินที่งดงาม ที่นักท่องเที่ยวหลายคนจะให้เธอแนะนำหรือพาไปซื้อผ้าไหม เครื่องประดับที่ทำจากเงินในประเทศลาวกลับไปเป็นของฝากหรือนำไปใช้ที่ประเทศของตน

ในระหว่างการสนทนาพูดคุยกับดาวสะเด็ด ดาวจะให้สาวชาวเวียดนามคนหนึ่งทำเล็บไปด้วย ซึ่งถ้าใครมาในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง หรือบริเวณใกล้เคียง จะเห็นภาพหญิงสาวชาวเวียดนามทำเล็บให้กับนักท่องเที่ยว ผู้นั่งรับประทานอาหารที่ร้านอาหาร และผู้คนทั่วไปที่ริมฝั่งโขงตลอดวันตั้งแต่เช้าถึงเย็น สาวทำเล็บชาวเวียดนามเหล่านี้เธอจะขี่จักรยานพร้อมด้วยอุปกรณ์ทำเล็บที่วางไว้ในตะกร้าซึ่งแขวนอยู่ด้านหน้าของจักรยาน ขี่จักรยานไปเรื่อยๆ บนถนนริมฝั่งโขง พร้อมทั้งส่งเสียงเรียกร้องเชิญชวนให้ผู้คนทั้งหญิงและชายทำเล็บกับเธอด้วยภาษาที่ชาวไทยและชาวลาวทั่วไปฟังแล้วรู้เรื่องว่า

"...ทำเล็บมะ ...ทำเล็บมะ ..."

แบ่ะเบ้ กับแบ่ะอา สาวชาวเวียดนามสองคนวัยยี่สิบกว่าปี แบ่ะเบ้มาจากเมืองเว้ แบ่ะอามาจากเมืองดานัง เธอทั้งสองอาศัยอยู่กับญาติชาวเวียดนามซึ่งย้ายมาอยู่ที่เมืองไกสอนพมวิหานก่อนเธอหลายปีแล้ว ทำไมเธอจึงมาทำเล็บอยู่ที่นี่ เธอตอบด้วยภาษาลาวกะท่อนกะแท่นแต่พอฟังได้ใจความว่า ที่นี่หากินง่าย ทำเล็บก็มีรายได้ดี ทำครั้งหนึ่งได้รับค่าจ้าง 50-80 บาท วันหนึ่งทำให้สี่ถึงห้าคนก็จะมีรายได้พอเลี้ยงตัวเองได้ ลูกค้าของเธอส่วนใหญ่เป็นหญิงชาวลาว รวมทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่มานั่งรับประทานอาหารในร้านอาหาร นั่งรอเรือข้ามฟากที่ท่าเรือ หรือนั่งพักผ่อนชมทิวทัศน์ที่ริมฝั่งโขง บางครั้งพนักงานโรงแรมก็จะเรียกให้มาบริการตัดเล็บให้กับผู้ที่มาใช้บริการห้องพักที่โรงแรม เช่นในวันนี้ พนักงานโรงแรมแม่โขงก็เรียกเธอมาทำเล็บให้กับชาวไทยที่มาพักในโรงแรมคนหนึ่ง เธอจึงเป็นมิตรกับเจ้าของร้านอาหารริมฝั่งโขง พนักงานโรงแรมเป็นอย่างดี เพราะช่วยทำให้เธอมีรายได้ ซึ่งเธอเองก็จะตอบแทนมิตรภาพเขาเหล่านั้นด้วยการแนะนำนักท่องเที่ยวให้

ไปรับประทานอาหารที่ร้านนั้น เข้าพักที่โรงแรมนี้เช่นกัน โดยเฉพาะโรงแรมแม่โขงซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงห่างจากท่าเรือข้ามฟากไม่มากนัก เป็นโรงแรมของชาวเวียดนามคนหนึ่ง แต่พนักงานที่ทำงานในโรงแรมส่วนใหญ่เป็นชาวลาว ซึ่งเธอจะรู้จักกันดีและเรียกเธอให้เข้ามาทำเล็บให้กับลูกค้าที่เข้าพักในโรงแรมนี้เสมอ

เงิน มะนีวง ชายหนุ่มวัย 23 ปี ชาวเมืองอุทุมพอน เข้ามาทำงานที่โรงแรมแม่โขง ในเมืองไกสอนพมวิหานหลายปี จนกระทั่งได้รับความไว้วางใจจากเจ้าของโรงแรมชาวเวียดนามให้ดูแลจัดการเรื่องการบริการในโรงแรมนี้ ด้วยรายได้เดือนละสามพันกว่าบาท

> “... มีที่พักให้ มีข้าวกิน มีงานทำ ก็ดีแล้ว ...เถ้าแก่เขาก็ดี รับเราเข้าทำงานและให้ความไว้วางใจเราดูแลทุกอย่างแทนเขา เถ้าแก่เป็นชาวเวียดนาม มาแต่งงานกับหญิงลาว และอาศัยอยู่ใน เมืองไกสอนพมวิหานตลอดมา ...ส่วนใหญ่คนที่มาพักในโรงแรมนี้ จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย และคนไทยที่ทำธุรกิจในเมืองนี้จะข้ามมาพักเสมอ มีทั้งที่พักประจำและนานๆ มาสักครั้ง ...เวลามีเทศกาลก็จะมีคนข้ามมามากแต่ไม่พัก ข้ามมาแล้วก็ข้ามกลับเช่นในวันออกพรรษา วันสงกรานต์ มีคนมาเที่ยวเยอะแต่ ไม่พัก คนลาวก็ข้ามไปฝั่งโน้นมาก โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ข้ามไปมาก ไม่ได้ไปเที่ยวแต่ไปหางานทำในมุกดาหาร บางคนก็ไปกรุงเทพฯ ...”

> “...มีผู้ชายไทยบางคนมาทุกเดือน มามีเมียเป็นสาวลาวที่นี่ บางคนก็ชอบมาเที่ยวที่สถานบริการท่องเที่ยวกลางคืนในเมืองนี้ เช่นที่ร้านรุ่งทิพย์ ร้านโชคดี ร้านสวรรค์บ้านเฮา มีผู้หญิงบริการมาก นักท่องเที่ยวก็ชอบไปเที่ยว พอมีสะพาน มีบ่อนคาสิโนสะหวันเวกัส แถวนี้ก็ไม่ค่อยมีคนมาเท่าไร แต่ก็ยังพออยู่ได้ เพราะพวกที่ไม่เล่นการพนันแต่ชอบเที่ยวกลางคืนก็มี ...”

เงิน ชายหนุ่มชาวลาวเล่าประสบการณ์ที่รู้จัก และพบเห็นผู้คนมากมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเขาในการทำงานที่โรงแรมแม่โขงในเมืองไกสอนพมวิหานให้ฟังด้วยสีหน้าท่าทางที่เป็นมิตร แสดงทัศนะและมุมมองของเขาในฐานะของผู้ให้บริการที่พักแก่นักธุรกิจ นักท่องเที่ยวและผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ชายไทยที่ข้ามมาติดต่อธุรกิจหรือมาท่องเที่ยวมักจะมาใช้บริการของหญิงสาวชาวลาวที่ขายบริการทางเพศ หรือมามีภรรยาเป็นหญิงชาวลาว

โรงแรมแม่โขงนับเป็นศูนย์รวมในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนตัวเล็กตัวน้อยที่ผูกโยงกันด้วยผลประโยชน์บนพื้นที่ชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงแห่งนี้ นอกจาก ดาวสะเด็ด ไกด์สาว เงิน พนักงานในโรงแรม แบ่ะเบ้ แบ่ะอา สาวทำเล็บ ยังมีเปี้ล หรือท้าวดาวอัมพอน อาชีพขับขี่สามล้อรับจ้างจากท่าเรือข้ามฟากที่จุดผ่านแดนเมืองไกสอนพมวิหาน ไปยังสถานที่ต่างๆ ในสะหวันนะเขตก็จะแนะนำให้ผู้โดยสารมาพักที่โรงแรมแม่โขงซึ่งราคาไม่แพงและใกล้กับท่าเรือข้ามฟาก บรรยากาศดี

ซึ่งเขาสามารถพาผู้โดยสารไปในที่ต่างๆ ในเมืองไกสอนพมวิหานหรือในแขวงสะหวันนะเขตได้ รวมทั้งเป็นไกด์นำเที่ยวเมืองนี้ได้อีกด้วย เพราะเขาเป็นคนที่เกิดในเมืองไกสอนพมวิหาน ปัจจุบันเขาอายุ 43 ปี เปิ้ลสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและไปเรียนวิชาชีพครูต่อสามปี ออกมารับราชการเป็นครูได้สิบปี มีภรรยาเป็นครูด้วยกัน มีบุตรสี่คน แต่เนื่องจากเงินเดือนจากการรับราชการเป็นครูมีรายได้น้อย รายได้ไม่พอเพียงที่จะเลี้ยงดูครอบครัว เขาจึงตัดสินใจมาขับขี่สามล้อรับจ้างที่ท่าเรือข้ามฟากเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน

"...แม้เป็นอาชีพที่ไม่มีเกียรติ แต่ก็มีรายได้ดีพอสมควร มากกว่ารายได้หรือเงินเดือนประจำของครู นอกจากรายได้จากการรับส่งผู้โดยสารที่มาท่องเที่ยวหรือติดต่อธุรกิจในเมืองนี้แล้ว รายได้ประจำของผมก็คือ รับส่งสินค้าให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่ค้าขายข้ามฝั่งทั้งชาวลาวและชาวไทยข้ามมาขายสินค้าในเมืองไกสอนพมวิหาน ในร้านค้าริมฝั่งโขง รถเข็นตามหมู่บ้าน และที่ตลาดสิงคโปร์ พ่อค้าแม่ค้าคนลาวคนเวียดนามที่ข้ามไปขายสินค้าฝั่งไทยก็มี รับส่งกันประจำ บางคนก็เป็นครั้งเป็นคราว โทรศัพท์เรียกให้มารับส่งกันก็มี..."

"...คนไทยที่มาที่นี่ส่วนหนึ่งก็เป็นข้าราชการที่มาเที่ยวพักผ่อน ผู้ชายก็จะให้พาไปเที่ยวที่สถานเริงรมย์ตอนกลางคืนก็พาเขาไปแล้วรอรับกลับ นัดเวลากันไว้ถึงเวลาก็ไปรับ บางทีมากันเป็นคณะหลายคน ตอนกลางวันก็พาเที่ยวส่วนใหญ่ก็ไปพระธาตุอิงฮัง ...รายได้ก็พออยู่พอกินบางคนเขาพอใจในบริการของเราเขาก็ให้พิเศษ เมื่อก่อนที่จะมีสะพานมีคนข้ามฝั่งมาเยอะมาก แต่เดี๋ยวนี้เขาจะไปทางสะพานกัน ก็ยังมีแต่แม่ค้าพ่อค้า และนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น ..."

เปิ้ลพาผู้วิจัยไปชมสถานที่ต่างๆ ในเมืองไกสอนพมวิหานและพูดเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่แห่งนั้นอย่างคล่องแคล่ว เช่น บ้านพักของท่านไกสอนพมวิหาน ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ สนามกีฬา ตลาดสิงคโปร์ วัดต่างๆ ด้วยประสบการณ์ความรู้ของเขา ความเป็นครูและการทำงานในบ้านเกิดของตน รวมทั้งอัธยาศัยไมตรีอารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส จึงช่วยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวและผู้มารับบริการจากเขาชื่นชอบ และติดต่อผูกพันในการว่าจ้างรับจ้างกันในโอกาสต่อๆ ไป เปิ้ลแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการข้ามแดนของผู้คนในชายแดนว่า

"...อยากให้ทั้งสองประเทศเปิดเสรีให้กับนักท่องเที่ยวหลายๆ วัน นอกจากวันเปิดพรมแดนในวันออกพรรษา พ่อค้าแม่ค้ารายย่อยตามริมฝั่งโขง รวมทั้งพวกเราชาวสามล้อจะได้มีรายได้ดีขึ้น หรือเก็บเงินค่าผ่านด่านท่าเรือให้น้อยลงหน่อย คนจะได้ข้ามไปข้ามมาติดต่อกันได้มากขึ้น ท่าเรือแห่งนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นคนในแถวนี้ข้ามไปมา เก็บเงินแพงก็ยาก ก็จะไปแอบข้ามกันตอน

กลางคืนใช้เรือเล็กข้ามกัน แต่เขาก็ข้ามไปมากันนานแล้ว พี่น้องกันอยู่ฝั่งโน้นฝั่งนี้ บางทีก็ไปทำงานรับจ้าง เสียเงินค่าข้ามเรือค่าเหยียบแผ่นดินไปมาก็ไม่พอแล้ว ใช้เรือเล็กข้ามไปก็เสี่ยงถ้าเจ้าหน้าที่เขาจับได้ก็เสียเงินเยอะ ไม่มีเงินก็ถูกจับ แต่บางครั้งก็น่าเห็นใจเขานะ..."

เปิ้ล แสดงความคิดพร้อมทิ้งท้ายให้ความเห็นใจคนตัวเล็กๆ ที่จำเป็นต้องข้ามแม่น้ำที่เขาเคยข้ามไปมา ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นเส้นกั้นอาณาเขตตัดขาดความสัมพันธ์และวิถีชีวิตที่เคยผูกพันกับสายน้ำและผู้คนสองฟากฝั่ง ซึ่งในอดีตมีความผูกพันทางจิตใจที่สำคัญมากกว่าผลประโยชน์ทางการเงินและวัตถุดังเช่นในปัจจุบัน

3.3 ระบบอุปถัมภ์ : ความสัมพันธ์อำพราง

ความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ (Patron – Client Relationship) หมายถึง ความสัมพันธ์คู่ (Dyadic Relationship) ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ผู้อุปถัมภ์มีฐานะเหนือกว่าผู้รับอุปถัมภ์ คุณลักษณะของความสัมพันธ์อยู่ที่ความเป็นมิตรที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน (ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์. 2545 : 229)

การพึ่งพาอาศัยกันของผู้คนหลากหลายบนพื้นที่ชายแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงในจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขตนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาเนิ่นนาน โดยมีแม่น้ำโขงเป็นสื่อกลางที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน แม้แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างประเทศแล้วก็ตาม ความผูกพันดังกล่าวยังไม่ถูกลบเลือนออกไปจากจิตใจของคนสองฟากฝั่งแม้จะถูกกำหนดสถานที่ วัน เวลาข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันแต่ปฏิบัติการข้ามไปมาของผู้คนสองฝั่งโขงยังมีอยู่ตลอดวัน ทั้งทางเรือและทางถนนซึ่งมีสะพานเชื่อมสายสัมพันธ์ให้พึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด

ลำพัน แสงปะพา หรือปู สาวน้อยชาวลาวอายุ 21 ปี กับน้องสาววัยไล่เลี่ยกัน อาศัยอยู่บ้านโนนสะอาด เมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ข้ามแม่น้ำโขงมารับจ้างเป็นพนักงานเสริฟอาหารในร้านอาหารริเวอร์ไซด์ ซึ่งมีนายอมร เศรษฐโกมุท เป็นนายจ้างหรือเจ้าของร้านอาหารนั่นเอง เธอกับน้องข้ามแม่น้ำโขงไปมาด้วยเรือลำเล็กๆ ห่างจากจุดผ่านแดนมาประมาณสองกิโลเมตรเพื่อเป็นการประหยัดเงินค่าทำบัตรผ่านแดนและค่าเหยียบแผ่นดินเข้าประเทศ หรือต้องเสียเงินทำบัตรแรงงานต่างด้าวปีละไม่ต่ำกว่าสี่พันบาท แต่กลับต้องเสียเงินให้ทหารหรือยามชายฝั่งถ้าถูกจับได้ในขณะนั่งเรือลักลอบข้ามแม่น้ำไปมา ครั้งละสองร้อยถึงสี่ร้อยบาท ซึ่งก็ไม่บ่อยครั้งนัก เธอจึงเลือกการลักลอบข้ามไปมาด้วยเรือลำเล็กๆ ในตอนกลางคืนมากกว่าไปข้ามที่ท่าเรือ แม้เธอจะกลับไปบ้านเดือนละครั้งหรือสองเดือนต่อครั้งก็ตาม พ่อแม่ของเธอก็เข้าใจกับการมาทำงานรับจ้างของเธอที่ฝั่งประเทศไทย รวมทั้งความไว้วางใจนายจ้างซึ่งให้การดูแลอุปถัมภ์ลูกสาวของเขาเป็นอย่างดี

นายอมร เล่าให้ฟังถึงการรับอุปถัมภ์เลี้ยงดูพนักงานประจำร้านแต่ละคนที่ทำงานในร้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนลาวว่า

"... ลูกจ้างที่เป็นคนลาว ส่วนใหญ่จะเป็นคนขยันและซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ ซึ่งผมจะใช้วิธีสั่งสอนและให้ทดลองงานหลายอย่างพอไว้วางใจได้ เราก็สบายใจให้เขาดูแลกิจการต่างๆแทนเราได้ บางทีผมไม่อยู่เขาเหล่านั้นก็ช่วยกันดูแลร้านได้ ...มีที่พักอาศัยให้เขาได้อยู่ได้กินอย่างสบายตามฐานะของเขา ผมจะให้พ่อแม่เขามาดูที่พักอาศัยและการทำงานของเขาด้วย ซึ่งส่วนใหญ่พ่อแม่ เขาก็พอใจให้ลูกได้ทำงานและพักอาศัยอยู่ที่ร้านโดยไม่ต้องห่วงใย คิดเสียว่าเราพึ่งแรงงานจากเขา เขาก็พึ่งเราหาอยู่หากินด้วยกัน สิ้นเดือนก็เอาเงินเดือนไปให้พ่อแม่ที่บ้าน มีรายได้จุนเจือครอบครัวดีกว่าอยู่ที่โน่น เวลาเทศกาลขายดีๆ ผมก็ให้รายได้พิเศษกับเขาบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เขาก็ได้พิเศษหรือได้ทิปจากแขกที่มาทานอาหารในร้านบ้างอยู่แล้ว แม้เราจะเป็นนายจ้างแต่เราก็ไม่เอาเปรียบเขา เราจึงอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี..."

ส่วนปูก็จะเล่าเรื่องราวชีวิตการทำงานบริการเสริฟอาหารและการดูแลรักษาความสะอาดภายในร้านที่เธอทำงานอยู่ให้ฟัง

"เฮียเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพ ดูแลพวกเราทุกคนอย่างเท่ากัน ให้พ่อแม่มาเยี่ยมเราได้ซึ่งบางที่เขาจะไม่ให้ญาติพี่น้องมาหา แต่เฮียเขาไม่ว่า เขาบอกว่าพ่อแม่จะได้รู้ว่าลูกสาวอยู่อย่างไรจะได้ไม่เป็นห่วง เราก็ทำงานสบายใจ รายได้ก็เพียงพอเพราะเรากินอยู่ที่นี่ไม่ได้ใช้เงินอะไรมากนักให้พ่อแม่ใช้อีกด้วย แม้เล็กน้อยก็ยังดี เดือนหนึ่งหรือสองเดือนก็กลับไปบ้านสักครั้ง ผลัดกันกลับบ้าน นานๆ ครั้ง ... ไม่ได้ทำบัตรแรงงานต่างด้างหรอก แพง... ปีละไม่ต่ำกว่าสี่พันบาท เราไม่ได้เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ไม่ได้ไปต่างจังหวัดไกล ทำงานใกล้ๆ บ้านก็ไม่น่าจะต้องให้ทำรายได้ก็ไม่มากถ้าเอาไปทำบัตรก็ไม่ต้องได้อยู่ได้กินกันพอดี ..."

หญิงสาวชาวลาวที่มาทำงานในลักษณะเดียวกับปูมีจำนวนมาก ซึ่งเธอเหล่านั้นก็อ้างว่าเข้ามาทำงานชั่วคราว บางรายก็เดินทางข้ามไปมาไม่ได้อยู่ประจำ การทำบัตรแรงงานต่างด้าวต้องเสียเงินและมีขั้นตอนการทำหลายขั้นตอน พวกเธอจึงเลือกที่จะหลบซ่อน ข้ามไปข้ามมากับเรือโดยสารที่ท่าเรือข้ามฟากบ้าง และในรูปแบบของการลักลอบลงเรือเล็กตอนกลางคืนบ้าง ซึ่งเธอถือว่าพวกเธอไม่ได้ทำผิดร้ายแรงอะไร เพราะคนลาวคนไทยหลายคนหลายอาชีพก็ปฏิบัติอย่างเธอ ซึ่งเขาเหล่านั้นให้เหตุผลในลักษณะเดียวกันว่าคนลาวคนไทยข้ามไปมาหาสู่กันมาตั้งแต่ในอดีตและสืบต่อกันมา

และที่สำคัญบางคนเขาก็เป็นพี่เป็นน้องกันแต่อยู่กันคนละฝั่งแม่น้ำเท่านั้น เขาจึงน่าจะไปมาหาสู่กันได้ ซึ่งไม่น่าจะเป็นความผิดเช่นกัน

การพึ่งพาอาศัยในความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์แบบหนึ่งที่สร้างความผูกพันและผลประโยชน์ให้กับคนทั้งสองฝ่ายในพื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต ส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบ นายจ้างกับลูกจ้าง ในร้านอาหาร โรงแรม ร้านขายเสื้อผ้า เครื่องใช้ โรงงาน ปั้มน้ำมัน ฯลฯ

นอกจากนี้การขนส่งสินค้าข้ามฝั่งแม่น้ำนอกจุดผ่านแดนถาวรของพ่อค้าบางรายที่ต้องอาศัยแรงงานของลูกจ้างที่ส่วนใหญ่เป็นคนลาว ที่ข้ามไปมาเพื่อหางานรับจ้างชั่วคราว และคนลาวอพยพที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยไม่มีสัญชาติ เป็นคนไร้รัฐที่หางานทำอย่างอื่นไม่ได้ พวกเขาจะเข้ารับอุปถัมภ์หรือเป็นลูกจ้างของพ่อค้าเหล่านี้ ค่าจ้างไม่แพง การจ้างจ้างตามงานที่ทำได้ เช่นแบกถุงสินค้า ให้เงินตามจำนวนถุงสิ่งของที่แบก การขนสินค้าจะทำงานในเวลากลางคืนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ขนถ่ายสินค้าลงเรือลำเล็ก หรือขนสินค้าจากเรือขึ้นฝั่ง สินค้าเหล่านี้ไม่ต้องเสียภาษีเพราะลักลอบขนส่งนอกด่านตรวจคนและสินค้าเข้าเมืองที่จุดผ่านแดนถาวร ซึ่งก็จะรับจ้างกันเป็นประจำ ทั้งผู้จ้างและผู้รับจ้างจะนัดหมายกัน กำหนดเวลาทำงาน ซึ่งบางครั้งมีงานพิเศษเพิ่มเติมก็จะมีค่าแรงเพิ่มขึ้นอีก เมื่อรู้จักนิสัยใจคอกันดี นายจ้างบางคนก็จะให้ไปทำงานในโรงงานหรือในร้านในบ้านของนายจ้างก็จะมีรายได้ค่อนข้างดี ได้รับการอุปถัมภ์ดูแลจากนายจ้างเป็นอย่างดี

การอุปถัมภ์แรงงานต่างชาติ ผู้อพยพหรือคนไร้รัฐในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต เป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ต่างยินดีปฏิบัติ เพราะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน

ผู้อุปถัมภ์ชาวไทยให้พื้นที่นาเป็นที่อยู่ที่ทำมาหากินของชาวลาวอพยพ ให้ทำนาและแบ่งผลประโยชน์บางส่วนให้ตามตกลงกัน บางคนก็ให้ทำสวนเฝ้าสวนผลไม้ ปลูกผักขาย แล้วแบ่งผลประโยชน์ให้ ในเวลาว่างจากการทำนาทำสวนก็ไปรับจ้างกับนายจ้างอื่นๆ ได้ นับเป็นกลวิธีหนึ่งที่คนในพื้นที่ชายแดนปฏิบัติกัน เพื่อต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ภาวะขาดแคลนแรงงานเพราะผู้คนส่วนหนึ่งเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ

นายจ้างบางคนปฏิเสธที่จะตอบคำถามว่ามีลูกจ้างซึ่งเป็นแรงงานผิดกฎหมายเหล่านี้หรือไม่ จำนวนเท่าไร คนลาวที่รับจ้างทำงานทั่วไปหรือคนไร้รัฐก็ขออนุญาตไม่เปิดเผยชื่อนายจ้างหรืองานหรือสถานที่ทำงานของตนให้ทราบ เพราะเขาต่างพึ่งพากัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน แม้บางอย่างจะผิดกฎหมายก็ตาม ซึ่งเขาเหล่านั้นก็จะอ้างกฎระเบียบในรัฐและระหว่างรัฐว่าไม่ยุติธรรม มีขั้นตอนมาก ค่าใช้จ่ายหรือเก็บภาษีแพง เขาจึงต้องหาทางออกด้วยวิถีทางของเขา ซึ่งสามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

พื้นที่ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ของคนไร้รัฐ แรงงานต่างชาติผิดกฎหมาย สินค้าหนีภาษี สินค้าเถื่อน การลักลอบข้ามแดน ฯลฯ ที่ส่วนหนึ่งผูกพันกันไว้ด้วยความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ที่แฝงผลประโยชน์ต่างตอบแทนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดของชีวิต แม้การอุปถัมภ์ในบางกรณี บางกลุ่มอาจเป็นการอำพรางเก็บกักผู้คนไว้เพื่อผลประโยชน์ของตน ม่านแห่งความเมตตากลายเป็นมายาที่ปิดบังให้คนเหล่านั้นกลายเป็นคนไร้สิทธิ์ ไร้สัญชาติ เป็นคนไร้รัฐที่หลบซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์มายาแห่งผลประโยชน์นั่นเอง

จากปรากฏการณ์ในบริบทของการค้าและการท่องเที่ยวในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหานที่มีการขยายตัวอย่างมาก สภาพชุมชนกลายเป็นตลาดการค้าที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจทั้งตลาดอินโดจีนในชายแดนไทยและตลาดสิงคโปร์ในชายแดนลาว มุกดาหารและสะหวันนะเขตเป็นชายแดนแห่งการค้าและการท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์ ผู้คนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันบนผลประโยชน์ การลักลอบข้ามแดนไปมาด้วยเรือข้ามฟากหลบเลี่ยงการเสียเงินค่าธรรมเนียมต่างๆ ตามระเบียบการข้ามแดนของรัฐทั้งสองประเทศเป็นปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่องกันมาจากอดีตซึ่งผู้คนข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาเพื่อติดต่อค้าขายและเพื่อปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันตลอดมา แม้รัฐชาติจะกำหนดให้แม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นอาณาเขตของทั้งสองประเทศแล้วก็ตาม

การแบ่งเขตแดนที่ชัดเจนนำไปสู่ความสำคัญของการแยกว่า ใครเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกของเขตแดนเหล่านั้น หรือใครที่อยู่ข้างใน หรือเป็นส่วนหนึ่ง (included) และใครที่ไม่ใช่และต้องถูกกันออกไป (excluded) อย่างไรก็ตามความรู้สึกเป็นสมาชิกหรือไม่ใช่สมาชิกไม่ได้ก่อตัวขึ้นอย่างฉับพลันทันทีพร้อมกับการปักปันเส้นเขตแดน (จามะรี เชียงทอง. 2547 : 142) เส้นกั้นอาณาเขตที่แบ่งแยกพื้นที่ชายแดนภายใต้อำนาจรัฐแต่มิอาจแบ่งแยกผู้คนทั้งสองฝั่งให้แบ่งแยกจากความสัมพันธ์ที่สืบมาจากอดีตกาลได้ การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนจึงพร่าเลือน เลื่อนไหลไปตามบริบทความสัมพันธ์ทางการค้าและการท่องเที่ยวรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ บนผลประโยชน์ร่วมกันของผู้คนบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้

ชายแดนไม่ใช่เส้นที่ขีดไว้อย่างตายตัวเพื่อให้คน สิ่งของ หรือความคิด ข้ามไปข้ามมาแต่ชายแดนไม่ว่าจะเป็นชายแดนของอะไรก็ตาม ถูกขยับ ถูกลบ และถูกขีดใหม่อยู่เสมอๆ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในแต่ละสถานที่และเวลา (ปฤษฐา รัตนพฤกษ์. 2545 : 38) รวมทั้งผลประโยชน์ร่วมกันที่ทำให้เส้นเขตแดนพร่าเลือนหรือลบหายไปในบางขณะ

บทที่ 4

คนไร้รัฐ

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ดินแดนในลุ่มแม่น้ำโขงบางส่วนได้ตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษและฝรั่งเศส ดินแดนที่รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมมีการปรับตัวเข้าสู่สภาวะสมัยใหม่แบบตะวันตกอย่างรวดเร็ว โลกของผู้คนในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงที่เคยมีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำและธรรมชาติสองฝั่งโขงถูกกระแสเทคโนโลยีอันเชี่ยวกรากโหมกระหน่ำผูกโยงเข้ากับทุนนิยมที่ตอกตรึงผู้คนไว้กับพื้นที่ทางกายภาพที่ตายตัวผ่านศาสตร์แห่งแผนที่แบบตะวันตก

แม่น้ำโขงที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนหลากหลายชีวิตหลากหลายเผ่าพันธุ์มาเนิ่นนานไม่ได้เป็นสมบัติของประเทศใดประเทศหนึ่ง ถูกเทคโนโลยีแห่งอำนาจสถาปนาเป็นเส้นแบ่งพรมแดนรัฐชาติแบ่งแยกวิถีชีวิตผู้คนให้รู้สึกแปลกแยกจากกัน เช่น ประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กลางศตวรรษที่ 20 หลายประเทศได้รับเอกราช กลับกลายเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ต่างให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างชาติที่เน้นการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติของตน ต้องเผชิญกับความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง แย่งชิงความเป็นใหญ่เกิดสงครามกลางเมือง ความรุนแรง ความวุ่นวาย การพลัดพราก การอพยพหนีความโหดร้ายภัยสงคราม ผู้ลี้ภัยจากอินโดจีนอพยพเข้าสู่ประเทศที่สาม และประเทศเพื่อนบ้านเช่นประเทศไทย บางคนเข้ามาพักพิงชั่วคราวก่อนอพยพสู่ประเทศที่สาม บางคนอาศัยหลบภัยชั่วคราวแล้วกลับคืนสู่บ้านเดิมของตน บางคนเข้ามาอยู่กับญาติพี่น้องเป็นเวลานานได้รับการโอนสัญชาติอยู่ในประเทศไทยต่อไป บางคนหลบซ่อนตัวอาศัยอยู่ตามหัวไร่ปลายนาที่ว่างเปล่าของชุมชนทำงานตอบแทนให้กับเจ้าของที่ดินที่พักพิง ไม่กลับไปยังบ้านเดิมไม่ไปยังประเทศที่สาม อยากอาศัยอยู่ในประเทศไทยต่อไป แต่ด้วยปัจจัยหลายประการทำให้เขาเหล่านั้นต้องมีชีวิตอยู่อย่างไร้ตัวตนในรัฐชาติไทย

4.1 ชาวลาวอพยพ : คนไร้รัฐ

... กระท่อมปลายนาที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างง่ายๆ สองสามหลังในชุมชนบ้านนาโปใหญ่ เขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร พื้นที่ชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขง พื้นที่ที่ชาวลาวอพยพครอบครัวหนึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยมาเป็นเวลาสามชั่วอายุคน พ่อแม่ ลูก และหลาน ภาพหลอนจากภัยสงครามและการเมืองในอดีต ย้ำเตือนหลอกหลอน เจ็บปวด กลัว ไม่กล้าเปิดเผยตัวตน มีชีวิตอยู่อย่างหลบซ่อนไร้สิทธิ์ที่พึงมีพึงได้ในความเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ไม่มีเครื่องหมายตีตราว่าสังกัดใน

กลุ่มบุคคลใด สังคมใด ไม่มีสัญชาติ ไม่มีรัฐ แต่พยายามดิ้นรนหาหนทางดำรงตนอยู่แม้ไม่มีหลักฐานตีตรา เขาเหล่านั้นถูกเรียกว่า “คนไร้รัฐ”

อนุสัญญาสากล Convention Relating to the Status of Stateless Persons 1954 ได้นิยามคนไร้รัฐไว้อย่างชัดเจนว่าหมายถึง “A person who is not considered as a nationalBy any state under the operation of the law” (บุคคลที่ไม่ได้รับการรับรองว่าเป็นพลเมืองของรัฐ ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายของรัฐ) อนุสัญญาสากลนี้ได้ระบุเฉพาะเจาะจงลงไปว่าคนไร้รัฐเกิดขึ้นจากผลของการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ ซึ่งในที่นี้หมายถึงกฎหมายสัญชาตินั่นเอง การมีอนุสัญญาสากลว่าด้วยสถานะของคนไร้รัฐ ได้ยืนยันและยอมรับอย่างเป็นสากลว่าคนไร้รัฐในโลกนี้ดำรงอยู่จริง และอนุสัญญาดังกล่าวกำลังทำหน้าที่แก้ไขและลดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของคนไร้รัฐอยู่

จุพิศพงศ์ จุฬารัตน์ (2550) อาจารย์ประจำศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ความหมายคนไร้รัฐ ไว้ว่า

> “คนไร้รัฐ (Stateless Person) หมายถึง บุคคลที่ไม่มีสัญชาติ หรือปราศจากสิทธิพลเมือง เนื่องจากถูกถอดถอน หรือถูกปฏิเสธจากรัฐ หรือมีสถานะเป็นผู้อพยพลี้ภัย ไม่ได้รับการยอมรับจากประเทศที่ตนพำนักอยู่ว่าเป็นพลเมืองของประเทศนั้นๆ คนไร้รัฐจะไม่ได้รับสิทธิอันพึงมีในรูปแบบต่างๆ ตามกฎหมายพลเมือง หรือถูกเลือกปฏิบัติให้แปลกแยกแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่...”

สุชาดา ทวีสิทธิ์ (2552 : 75) เสนอนิยามคนไร้รัฐไว้ว่า

> “บุคคลหรือกลุ่มชนในรัฐชาติที่ไม่มีอำนาจและไม่มีสิทธิ์เป็นพลเมืองที่เป็นทางการของรัฐใด ถึงแม้มีรัฐชาติหนึ่งรัฐชาติใดอนุญาตให้ตั้งภูมิลำเนาแต่รัฐชาตินั้นไม่ยอมรับเป็นรัฐเจ้าของตัวบุคคล (personal state) และมีการบังคับใช้กฎหมายที่เบียดขับบุคคลประเภทนี้ออกจากการเป็นพลเมืองตามกฎหมายสัญชาติ ดังนั้นในแง่ของกฎหมายแห่งรัฐ บุคคลที่รัฐไม่รับรองการเป็นพลเมืองอย่างเป็นทางการ จึงกลายเป็นคนไร้รัฐและเป็นคนต่างด้าวของรัฐทุกรัฐในโลกนี้ ถึงแม้จะมีภูมิลำเนาอยู่ในรัฐใดรัฐหนึ่งก็ตาม”

จากนิยาม “คนไร้รัฐ” ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอความหมายใหม่ที่ผสมผสานความหมายในนิยามที่ผ่านมาตามความเข้าใจว่า “คนไร้รัฐ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกปฏิเสธจากรัฐ ไม่รับรองการเป็นพลเมือง ไม่มีสิทธิ์อันพึงมีพึงได้ตามกฎหมายของรัฐ” กลุ่มคนลาวอพยพที่

อาศัยอยู่บนพื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต ที่รัฐไม่รับรองการเป็นพลเมืองจึงเข้าข่ายเป็น คนไร้รัฐ

เบนเนดิก แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) กล่าวปาฐกถาเรื่อง “Stateless Person” หรือคนไร้รัฐ ในงานสัมมนา “Lives of Stateless Peeson and Unidentified Nationalities” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2551 ตอนหนึ่งว่า

“ประชาชนไม่ได้เป็นผู้สร้างรัฐ แต่รัฐต่างหากที่สร้างประชาชน”

จากข้อความตอนหนึ่งในปาฐกถานี้แสดงให้เห็นว่า การสร้างรัฐชาติได้สร้างคนไร้รัฐขึ้นมาเนื่องจากรัฐชาติที่ก่อตัวขึ้นได้ผนวกเอากลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในบังคับของรัฐชาติ โดยมีกลุ่มชนที่มีอำนาจมากที่สุดเพียงกลุ่มเดียวเป็นเจ้าของและใช้อำนาจปกครองเหนือกลุ่มคนอื่นๆ ที่อยู่ภายในรัฐชาติ มีผลทำให้กลุ่มชนเหล่านั้นไม่มีอธิปไตยในการปกครองตนเอง เช่นเดียวกับกรณีคนไร้รัฐในประเทศไทย บริบทของประวัติศาสตร์ของการสร้างรัฐชาติไทยนั้น นอกจากจะสร้างพลเมืองไทยแล้วยังสร้างคนไร้รัฐไว้ในรัฐชาติอีกด้วย

เบนเนดิก แอนเดอร์สัน กล่าวถึงปรากฏการณ์คนไร้รัฐในประเทศไทยว่าสามารถแบ่งกลุ่มคนดังกล่าวออกเป็นสามประเภทใหญ่ๆ (อ้างอิงใน สร้อยมาศ รุ่งมณี : 2551) สรุปได้ดังนี้

ประเภทแรก เป็นกลุ่มคนที่เคยมีรัฐอยู่จริง แต่รัฐของพวกเขาอยู่นอกเขตแดนไทย แม้ตัวจะอยู่ในประเทศไทยแต่ยังมีความผูกพันกับคนในอีกประเทศหนึ่ง ที่มีภาษา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเหมือนกับของตนเอง เช่น คนไทยในบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีษะเกษ ที่ยังพูดภาษาเขมร และคนลาวในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง เป็นต้น คนกลุ่มนี้ต้องการการยอมรับทางวัฒนธรรม การไม่ถูกดูถูก และอิสระในการพัฒนาตนเองในเชิงชาติพันธุ์ แต่สิ่งที่สำคัญคือ คนกลุ่มนี้ไม่ได้มีปัญหาอย่างมีนัยสำคัญเมื่อถูกผนวกเข้ากับรัฐส่วนกลางที่ตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ แม้ว่าจะมีเสียงโวยวาย แต่ไม่ได้มีการต่อต้านด้วยความรุนแรง เพราะพวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่รัฐส่วนกลาง

ประเภทที่สอง เป็นกลุ่มคนที่เคยมีชาติของตนเองแต่ถูกผนวกหรือถูกยึดไป อาทิ เช่น คนเมือง (คนภาคเหนือ) คนในรัฐปัตตานี คนมอญ เป็นต้น คนกลุ่มนี้มีส่วนเหมือนและแตกต่างกัน ในขณะที่คนเชียงใหม่ไม่ได้รู้สึกว่า การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยเป็นเรื่องรุนแรง และวัฒนธรรมแบบล้านนาก็เป็นที่ยอมรับชื่นชมว่า มีความโดดเด่นต่างจากวัฒนธรรมภาคกลาง แต่คนในรัฐปัตตานีเก่าถูกปกครองและบังคับให้ขึ้นกับรัฐไทยส่วนกลางเป็นเวลานาน ทั้งยังถูกกีดกันทางเชื้อชาติด้วยว่า หน้าตา ภาษา ผิวพรรณ แตกต่างจากคนภาคกลาง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยก และไม่ไว้วางใจมาเป็นเวลานาน จึงทำให้ความรู้สึกแบ่งแยกปรากฏอย่างชัดเจน

ประเภทที่สาม กลุ่มคนที่เคยมีรัฐของตัวเอง แต่ต้องอพยพโยกย้ายอยู่อย่างกระจัดกระจาย ไร้อำนาจต่อรอง รัฐไม่ต้องการคนกลุ่มนี้ เพราะมองว่าไม่มีประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ เก็บภาษียาก เกณฑ์มาเป็นทหารก็ยาก ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ไม่ค่อยได้รับความเป็นธรรมจากรัฐ เพราะถือว่าพวกเขาไม่ค่อยมีส่วนช่วยในการสร้างความเป็นชาติเท่าไรนัก ...

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งชาวลาว และชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ จำนวนหลายครอบครัว บางคนเข้ามาแต่งงานกับคนไทย ลูกที่เกิดมาก็จะได้สัญชาติไทย แต่พ่อหรือแม่ก็ยังเป็นคนลาวซึ่งต้องไปต่ออายุหนังสือผ่านแดนตามกำหนดเวลา มีบางส่วนที่อพยพเข้ามาตั้งครอบครัวอยู่โดยไม่ได้แจ้งทางการ กลายเป็นคนไร้สัญชาติ ไร้รัฐ ที่ต้องหลบซ่อนเจ้าหน้าที่รัฐอยู่ตลอดเวลา ลูกหลานที่เกิดมาก็เป็นคนไร้สัญชาติ ไม่สามารถประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งได้ ลูกหลานเมื่อเข้าโรงเรียนก็ไม่มีหลักฐานใดๆ ซึ่งเป็นปัญหามาก เช่น ครอบครัวของชาวลาวอพยพครอบครัวหนึ่ง ซึ่งหากจัดประเภทตามกรอบแนวคิดของเบนเนดิก แอนเดอร์สัน จะอยู่ในกลุ่มคนไร้รัฐประเภทที่สาม

4.2 ยายมี ผู้ให้กำเนิดคนไร้รัฐครอบครัวหนึ่งในชายแดนมุกดาหาร

... ยายมีและตาสุน (นามสมมุติ) สามีภรรยาวัยชรา 70 กว่าปี พาครอบครัวจำนวน 5 คน คือ ยายมี ตาสุน ลูกสองคน และแม่ของยายมี อพยพหนีภัยสงครามมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 มาอาศัยอยู่กับญาติที่อยู่ในประเทศไทย แล้วจึงไปอาศัยอยู่ในพื้นที่นาของคนไทยคนหนึ่งในชุมชนบ้านนาโปใหญ่ โดยทำนาให้เขา แล้วแบ่งผลผลิตที่ได้ให้แก่เจ้าของที่นาหนึ่งส่วนจากสามส่วน และอาศัยอยู่ในพื้นที่นาแห่งนั้นตลอดมาหลายปี จนกระทั่งมีลูกเพิ่มอีกหนึ่งคน มีหลาน เป็นครอบครัวขยายใหญ่ขึ้น น้องชายคือ นายคำ (นามสมมุติ) อายุ 63 ปี และลูก ก็ตามมาอยู่ด้วย

บ้านที่สร้างขึ้นอย่างง่ายๆ ด้วยวัสดุท้องถิ่นที่หาได้ไม่ยากนักจำนวนสามหลังคาเรือนเรียงกันอยู่ในพื้นที่นาของคนไทยคนหนึ่ง ซึ่งไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นแล้ว

> “...เขาย้ายไปอยู่กับครอบครัวที่จังหวัดอื่นแล้ว นานๆ จึงมาสักครั้ง แต่ก็มีญาติพี่น้องเขามาคอยดูแลที่นี่ ...ไม่มีอะไรหรอกเขาดีให้เราอาศัยอยู่มานานแล้ว ...”

ยายมีเล่าถึงเจ้าของที่นาซึ่งให้ที่อยู่อาศัยแก่ครอบครัวของยายมี แม้เป็นบ้านหลังเล็กๆ สร้างขึ้นอย่างง่ายๆ แต่ก็เป็นที่พักพิงที่ดีสำหรับผู้หนีภัยสงครามมาหลบซ่อนตัวอยู่หลายปี ความกลัว ความหวาดระแวง ฉายออกมาจากแววตาของเขาเหล่านั้นเมื่อพบปะกับผู้คนแปลกหน้า หลังจากพบ

กันบ่อยครั้ง ประกอบกับได้รับคำแนะนำจากประธานชุมชนคนที่ยายรู้จัก ความคุ้นเคยทำให้ยายมีพูดมากกว่าการถามคำตอบคำ และในที่สุดเรื่องของยายมีและครอบครัวก็พรั่งพรูออกมาจากการบอกเล่าของยาย

"ยายเป็นคนที่บ้านธาตุอิงฮัง สะหวันนะเขตฝั่งโน้นน่ะ ตอนนั้นเกิดสงครามเขาสู้รบกัน เขาจับเอาลูกชายของยายไปขังคุกใต้ดิน แช่อยู่ในน้ำจนตัวเปื่อย สงสารลูกมาก วันที่เขาปล่อยลูกออกมา เห็นลูกแล้วสงสารจับใจ ตามตัวเป็นแผลเปื่อยเน่า ผอมโซ ภาพนั้นติดตายายมาจนทุกวันนี้ ความทุกข์ยากต่างๆ ความกลัวภัยสงคราม ทำให้ยายตัดสินใจหนีข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งไทยพร้อมทั้งลูกทั้งผัวและแม่เฒ่า มาอยู่ที่นี่ตั้งแต่ปี 18 โน่นล่ะ นานแล้ว ..."

"... จะกลับไปก็ไม่ได้ กลัว ตอนยายอพยพพากันข้ามฝั่งมา ยายเห็นเรือคนลาวอพยพบางลำถูกคว่ำให้คนตาย แล้วเจ้าของเรือลำนั้นก็เอาทรัพย์สมบัติของเขา พอหันกลับไปฝั่งลาวก็ถูกทหารยิงบ้าง ฆ่าบ้าง ย่านกลัวไม่อยากกลับ"

ยายมีเล่าถึงอดีต และภัยสงครามที่เต็มไปด้วยความโหดร้าย

"... ยายไม่ได้อพยพไปอยู่ในประเทศที่เขาให้คนอพยพไปอยู่ ก็เพราะแม่ของยายเขาไม่ไปยากนำผู้เฒ่านี่ละ แม่แก่มาก แกกลัว บอกว่าเมืองฝรั่งไม่อยากไปไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไร แต่น้องของยายสองคนไปอยู่อเมริกาโน่น ส่วนยายต้องอยู่ที่นี่ตลอดมาจนแม่เฒ่าของยายตาย ยายมาอยู่ในประเทศไทยยายมีลูกมาด้วยสองคน แล้วก็มาคลอดในประเทศไทยอีกสองคน ผู้หญิงคนหนึ่งก็นางน้อยคนนี้ไงล่ะ"

ยายมีหมายถึง น้อย (นามสมมุติ) หญิงสาววัย 27 ปี บุตรสาวคนสวยของยายมี

"... ส่วนลูกชายคนสุดท้องพิการมาตั้งแต่เกิด ยายกับตาก็เลี้ยงลูกกันมาตามยถากรรม ไอ้ลูกคนเล็กมันชอบไปอยู่กับพ่อมันที่กระท่อมปลายนาโน่น ... ยายก็เลี้ยงลูกๆ มาจนมันโต มีลูกมีผัวกันแล้ว นางสุพอน (นามสมมุติ) ลูกคนโตมันได้ผัวคนไทยอยู่ลพบุรี แต่ตอนนี้ผัวมันไปทำงานเป็นกุ๊กร้านอาหารที่ประเทศเยอรมัน นานๆ ก็จะกลับมาหาลูกหาเมีย สุพอนมันเลยย้ายมาอยู่กับแม่ที่นี่ อาศัยได้เงินที่ผัวส่งมาให้เล็กๆ น้อยๆ ไม่มากเท่าไร พออยู่เลี้ยงลูกได้ แต่ปีนี้ยังหายเงียบไม่เห็นส่งเงินมาเลย ไม่รู้เป็นอะไรหรือเปล่า ก็ช่วยกันทำนากินไป แต่นางสุพอนโชคดีที่ลูกมันได้สัญชาติไทยแล้วเพราะมันมีพ่อเป็นคนไทย ยังมีปัญหาที่นางน้อย น้องนางสุพอนอยู่บ้านอีกหลัง

ข้างๆ นี่ละ”

ยายมาชี้มือไปที่บ้านหลังเล็กข้างๆ อีกหลังหนึ่งซึ่งเป็นบ้านของลูกสาวอีกคนคือ น้อย

4.2.1 น้อย : เกิดในประเทศไทยแต่เป็นคนไร้รัฐ

น้อย บุตรสาวคนสวยของยายมี เธอเกิดในประเทศไทย เติบโตในประเทศไทย พูดภาษาไทยชัดเจน แต่ไม่มีบัตรประชาชน ไม่มีสัญชาติ เธอแต่งงานกับ นายคำสุก (นามสมมุติ) ชายหนุ่มวัย 29 ปี เป็นคนลาวเช่นกัน คำสุกมาจากซำเหนือ ประเทศลาว ข้ามมาเที่ยวงานบุญที่หนองคายเมื่อหลายปีก่อน แล้วไม่กลับไปลาวอีกเลย เขาเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และได้พบกับน้อย ลูกสาวของยายมี ซึ่งเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ เช่นกัน ทั้งคู่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาที่กรุงเทพฯ ระยะหนึ่ง แต่ด้วยพิษปัญหาเศรษฐกิจ นายจ้างที่กรุงเทพฯ มีความจำเป็นต้องลดแรงงานลูกจ้างลง แม้จะมีความผูกพันรักใคร่สนิทสนม และไว้ใจสองสามีภรรยาชาวลาว แต่ก็ไม่สามารถจ้างน้อยและคำสุกต่อไปได้ เธอและเขาจึงต้องออกจากงานที่ทำอยู่ที่กรุงเทพฯ พากันย้ายมาอาศัยอยู่กับแม่ที่หมู่บ้านนาโปใหญ่แห่งนี้ จนกระทั่งมีบุตรด้วยกันสองคนเป็นชายหนึ่งคนหญิงหนึ่งคน คือ น้องเบน (นามสมมุติ) พี่ชายวัยแปดขวบ และน้องบุ้ง (นามสมมุติ) น้องสาววัยห้าขวบ

คำสุก ยึดอาชีพรับจ้างทั่วไปเลี้ยงครอบครัว รับจ้างขนไม้ในร้านขายไม้ที่ตลาด รับจ้างขนถ่ายสินค้าลงเรือข้ามฟากที่ท่าเรือข้ามฟากในชุมชนทั้งกลางวันและกลางคืน รวมทั้งรับจ้างทำงานทั่วไปแล้วแต่ใครจะจ้าง ถ้าเขาว่างก็จะรับทำงานทุกอย่างที่มีผู้ว่าจ้าง รายได้จึงไม่แน่นอนแล้วแต่ว่าจะมีผู้ว่าจ้างหรือไม่ แต่ที่รับจ้างประจำคือ ขนถ่ายสินค้าลงเรือข้ามฟากในเวลากลางคืน ค่าจ้างจะได้จากจำนวนที่แบกถุงบรรจุสินค้า ถุงละ 5 บาท ถ้าสินค้ามากก็มีรายได้มาก ถ้าสินค้าจำนวนไม่มากรายได้ก็จะน้อยไปด้วย เมื่อถึงฤดูกาลทำนาก็จะทำนาให้กับเจ้าของที่นาแห่งนี้ ซึ่งก็จะได้รับส่วนแบ่งพอเลี้ยงครอบครัว ส่วนผลผลิตจะได้ดีหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับฟ้าฝนเช่นเดียวกับชาวนาทั่วๆ ไป ถ้าฝนฟ้าดีก็จะได้ข้าวมาก ฝนแล้งก็จะได้ข้าวน้อยเช่นกัน

“ไม่รู้จะทำงานอะไรที่มันดีกว่านี้ เพราะไม่มีบัตรประชาชน กลัวถูกจับ รับจ้างได้ค่าแรงเลี้ยงครอบครัวไปวันๆ ไม่มากมายอะไร คนไทยส่วนใหญ่เขาไม่ค่อยทำกันแล้วเพราะค่าแรงมันถูก ก็จะมีแต่คนลาวอย่างผมนี่แหละไปรับจ้างแบกถุงสินค้าลงเรือ ส่วนใหญ่ก็เป็นกระเทียมมีอย่างอื่นบ้าง บางครั้งเราก็ไม่ได้สังเกตว่าเป็นอะไร แบกไปแล้วนับจำนวนถุงที่แบกเพื่อคิดเงินเท่านั้น ....ทำงานตอนกลางคืน สินค้าหนีภาษีไงพี่ เถ้าแก่เขาบอกว่าทางการเก็บภาษีแพง ถ้าข้ามที่ท่าเรือต้องเสียภาษีเยอะ ได้กำไรไม่มาก ค้าขายเขาก็ต้องการได้กำไร เราเป็นลูกจ้างเขาก็ทำตามที่เขาสั่ง บางครั้งตำรวจก็มาตรวจไล่จับ ...หนีซิพี่จะอยู่ทำไม หนีกระจัดกระจายกันไป

ตำรวจมาวันไหนวันนั้นก็ไม่ได้เงิน ตำรวจก็ยึดเอาของไป แต่เขาก็ไม่มาบ่อยนะ นานๆ จะมาสักครั้ง แต่บางครั้งเจ้าของสินค้าเขาก็รู้ล่วงหน้ากันว่าตำรวจจะมา คืนนั้นก็ไม่ขนงดไป เราก็ขาดรายได้ไปด้วย บางครั้งก็เป็นตำรวจจากส่วนกลางมา ซึ่งไม่ค่อยรู้ล่วงหน้ากัน เขาก็ยึดเอาสินค้าไปหมด เราก็หนีไม่รู้ว่าจะโดนจับวันไหน ไม่รู้จะทำอะไร เพราะมันไม่มีบัตร ไม่มีหลักฐานของตัวเรานี่แหละ ...วันนี้ว่างไม่มีใครมาจ้าง บางทีเขาก็บอกให้ไปทำงานคืนนี้ ...ก็ไป บางครั้งก็เสี่ยง ทำไงได้ล่ะ เรามันจนต้องสู้กันไป... ”

คำสุกหยุดพูดชั่วขณะ เก็บก้อนสะอื้นไว้ในลำคอก่อนพูดถึงลูก

“... สงสารแต่ลูก เข้าโรงเรียนก็ไม่มีหลักฐานอะไร ดีแต่ที่ครูเขายังให้เรียนได้ ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าจะเรียนต่อไปได้แค่ไหน จะได้ทำงานอะไรก็ไม่รู้ ไม่รู้อนาคตลูกเลย ...”

คำสุกเล่าพลางกอดน้องบุ้งลูกสาวตัวเล็กๆ ไว้ ส่วนน้องเบนลูกชายคนโต กำลังวุ่นวายอยู่กับการจับลูกกบลูกเขียดใส่ถังใบเล็ก เพื่อจะเลี้ยงไว้ขายอยากได้เงินช่วยพ่อแม่ เด็กตัวเล็กๆ ทั้งสองคนเกิดในประเทศไทย พูดภาษาไทยได้ชัดเจน แต่ไม่มีสัญชาติ ไม่มีหลักฐานการเกิด เพราะเด็กน้อยคลอดออกมาด้วยฝีมือการทำคลอดของยายมีซึ่งเป็นยายของเขาเอง

“ไม่กล้าพาน้อยไปคลอดที่โรงพยาบาล กลัวเขาจับเอา ไปโรงพยาบาลก็ไม่รู้จะไปแจ้งเขาว่าอย่างไรเพราะไม่มีหลักฐานอะไร และที่สำคัญเราไม่มีเงิน เพราะไปโรงพยาบาลต้องใช้เงินมาก ยายเลยทำคลอดให้ลูกเอง”

ยายมีเล่าต่อด้วยความขมขื่น

“สงสารหลานทั้งสองคนมาก ไม่มีหลักฐานการเกิดทั้งสองคน แต่ยังดีได้เข้าโรงเรียนครูเขาให้เรียนได้...”

4.2.2 น้องเบนน้องบุ้งกับอัตลักษณ์ของความเป็นไทย

น้องเบนกับน้องบุ้งเป็นบุตรชายบุตรสาวของคำสุกกับน้อย เด็กชายและเด็กหญิงทั้งสองเกิดในประเทศไทย โดยฝีมือการทำคลอดของยายมีผู้เป็นมารดาของน้อยและเป็นยายของเด็กทั้งสอง

เพราะความยากจน ไม่มีเงินพอที่จะไปคลอดที่โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลเอกชน ด้วยสถานภาพของตนเองที่ไม่มีบัตรประชาชนไม่มีสำเนาทะเบียนบ้าน จึงไม่ได้รับสิทธิ์ในการเข้ารับการรักษาหรือไปคลอดบุตรในโรงพยาบาล

เด็กน้อยน่ารักทั้งสองคนเติบโตในประเทศไทยพูดภาษาไทยชัดเจน เมื่อเข้าโรงเรียนจึงไม่มีปัญหาที่จะพูดคุยกับเพื่อนๆ เขาจึงเหมือนเด็กนักเรียนไทยทั่วๆ ไป เข้าชั้นเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นได้อย่างดี น้องเบนและน้องบุ้งเป็นเด็กที่เรียนดีคนหนึ่งในชั้น มีผลการเรียนที่พ่อและแม่ภาคภูมิใจ

น้องบุ้งเด็กหญิงตัวเล็กๆ ผมยาว แววตาฉายประกายความสดใส จะวิ่งมารับผู้วิจัยเสมอเมื่อผู้วิจัยเดินทางเข้าไปถึงทางเล็กๆ สู่พื้นที่ปลายนาอันเป็นที่ตั้งของบ้านหลังเล็กๆ สองสามหลัง น้องบัวจะกล่าวทักทายด้วยคำว่า “สวัสดีค่ะ” แล้วเสียงแจ๋วๆ จะเรียกยายมีให้ออกมาจากบ้านด้วยภาษาไทย “ยายจ๋า... อาจารย์มาแล้ว”

น้องบุ้งจะพูดคุยกับผู้วิจัยด้วยภาษาไทย ด้วยคำพูดที่ไพเราะน่ารัก และถ้าพูดด้วยถ้อยคำที่ไม่สมควร น้อยก็จะสอนลูกให้พูดดีๆ พูดให้เหมาะสมกับธรรมเนียมของคนไทย ซึ่งน้อยจะรู้ดีเมื่อไปทำงานกับนายจ้างคนไทยที่กรุงเทพฯ

ยายมีจะพูดถึงหลานที่น่ารักทั้งสองคนด้วยใบหน้าที่สดชื่นเสมอ แต่ในถ้อยคำที่กล่าวถึงก็แฝงไว้ด้วยความห่วงใยในอนาคตของหลาน

เมื่อแม่พูดถึงลูกของตน น้อยจึงพูดแทรกขึ้นมาด้วยความรักและภูมิใจในตัวของน้องเบนลูกชายคนโต

“ ...น้องเบนเรียนอยู่ชั้นป. 2 แล้ว เรียนเก่งพอใช้ได้ เคยได้รับรางวัลชนะการประกวดคัดไทยที่โรงเรียนด้วยนะ...”

น้อยเล่าเรื่องลูกชายให้ฟังอย่างภาคภูมิใจ ลุกขึ้นเดินไปหยิบใบประกาศนียบัตรใบหนึ่งมาให้ผู้วิจัยดู ประกาศนียบัตรใบนั้นโรงเรียนบ้านนาโปใหญ่มอบให้แก่ผู้ชนะการแข่งขันประกวดคัดไทยบทร้อยกรองวันสุนทรภู่ในระดับชั้นประถมศึกษาซึ่งได้แก่ เด็กชาย..... คือน้องเบน ลูกชายคนเก่งของน้อยกับคำสุกนั่นเอง ซึ่งนอกจากเรียนเก่งแล้ว ในวันหยุดยังช่วยพ่อแม่หาปูหาปลาในนามาเป็นอาหารอีกด้วย ยายมียิ้มเมื่อพูดถึงหลานชาย และเล่าถึงชีวิตน้อยต่อไปอีกว่า

“ประธานชุมชนเขากำลังช่วยเหลือให้น้อยได้มีบัตร กำลังหาคนที่เป็นหมอตำแยทำคลอด ให้ตอนที่น้อยเกิด แต่เขาตายไปแล้ว มีลูกหมอตำแยที่รู้ว่าแม่เขามาทำคลอดให้ยาย จะขอให้เขามา

ช่วยเป็นพยานให้ว่าแม่เขาเป็นคนทำคลอดให้น้อย ยืนยันว่าน้อยเกิดที่นี่จริงๆ ไม่รู้ว่าจะได้มั๊ยเพราะไม่ใช่หมอตำแย ขอให้ได้เถอะ จะได้มีบัตรกับเขาเสียที ทำอะไรก็จะได้ง่ายขึ้น ลูกมันก็จะได้มีอนาคตไปด้วย...”

น้อยเล่าถึงการดิ้นรนเพื่อขอสัญชาติไทย

“ตอนที่เข้าโรงเรียนใหม่ๆ ก็ยังไม่ค่อยรู้เรื่อง เข้าไปเรียนป. 1 ป. 2 ก็ต้องออกจากโรงเรียน เขาบอกกันว่าตำรวจจะมาจับ เลยไม่ได้เรียนต่อ เด็กๆไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมตำรวจต้องมาจับด้วยเราก็เกิดในประเทศไทย แต่แม่บอกว่าไม่ได้แจ้งเกิด เลยไม่มีหลักฐานอะไร ...ตอนนี้ก็ไปติดต่อพยานให้เขาช่วยมายืนยันว่าเราเกิดที่นี่จริง แต่เขาก็ไม่ว่าง เราต้องไปรับเขาออกค่ารถให้เขาไปเป็นพยานให้ ไปหลายครั้งเราก็ไม่มีเงิน เขาก็ไม่ค่อยว่าง เราจึงยังไม่ได้ทำอะไร”

น้อยพูดด้วยภาษาไทยชัดเจน เพราะเธอเกิดในประเทศไทย ไปทำงานที่กรุงเทพฯ มาหลายปีพูดภาษาไทยสำเนียงกรุงเทพฯได้ชัด เธอพูดกับลูกด้วยภาษาไทย ลูกก็ตอบเธอด้วยภาษาไทยชัดเจน แต่เมื่อพูดกับยายมีก็จะพูดด้วยภาษาลาว ส่วนยายมีพูดภาษาลาว แต่ก็สอดแทรกภาษาไทยเป็นบางคำเมื่อพูดกับผู้วิจัย

“... อาจารย์มาเยี่ยมฉัน พวกฉันก็ดีใจ เวลาอาจารย์มาก็มีแฮงต่อสู้ชีวิตต่อไป”

การเดินมาต้อนรับผู้วิจัยอย่างกระฉับกระเฉงของยายมี เมื่อผู้วิจัยเดินเข้าไปถึงทางเข้าบ้านของยายมีทุกครั้งยืนยันถึงคำพูดของยายมีได้ดี ซึ่งเมื่อผู้วิจัยทักทายยายมีก็ยกมือไหว้และกล่าวคำว่า “ สวัสดี” แทนคำว่า “สบายดี” และทุกคนในครอบครัวนี้ก็จะใช้คำว่า สวัสดี ทักทายผู้วิจัยทุกครั้ง ซึ่งแตกต่างจากคนลาวโดยทั่วไปที่จะใช้คำว่า สบายดี เป็นคำทักทาย

4.3 ความหวังของคนไร้รัฐ

ยายมีตัดพ้อถึงสถานภาพของตนเองและเปรียบเทียบกับผู้อื่นที่เคยอยู่ในสถานภาพเช่นยายเหมือนกันแต่เขาสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพเปลี่ยนสัญชาติได้

“ยายก็มาอยู่ประเทศไทยนานแล้วนะ น่าจะเห็นใจยายบ้าง กลับก็กลับไม่ได้กลัวเขาจับเอาไปขังคุก โอ๊ยกลัว เงินก็ไม่มีให้เขา อยู่ที่นี่ก็ยากต้องหลบๆ ซ่อนๆ ลำพังยายก็คงไม่เป็นไร แก่แล้ว

แต่สงสารลูก สงสารหลานตาดำดำนี่แหละ ทีคนอื่นๆ บางคนเขาทำไมทำได้ก็ไม่รู้ ... ”

“ เฮ้อ...บ่คึด บ่อ่านว่าจะเป็นยังซี่ (ไม่คิดไม่ฝันว่าจะเป็นอย่างนี้) ...”

ยายมีหญิงชราวัยเกือบแปดสิบปีที่ข้ามแม่น้ำโขงหนีภัยสงคราม ภาพความโหดร้ายรุนแรง ภาพลูกชายที่ถูกทารุณกรรมจนเกือบเอาชีวิตไม่รอดตามหลอกหลอนตลอดเวลา ยายมีพูดได้เพียงคำว่า ย่าน (กลัว) เพราะความกลัว ความยากจน ยายมีจึงเลือกใช้ชีวิตอยู่อย่างหลบๆ ซ่อนๆ ในพื้นที่ชายแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงดีกว่าหันหลังกลับคืนสู่ภูมิลำเนาเดิม เป็นเวลาสามสิบกว่าปีแล้วที่ยายต้องอยู่อย่างคนไร้สิทธิ์ ไร้เสียง ไร้ความเป็นมนุษย์ในคำจำกัดความของรัฐชาติสมัยใหม่ แม้ยายจะอยู่ในพื้นที่ที่เคยเป็นลาวตามสัญชาติเดิมของยายแต่ก็ทำได้เพียงการโหยหาพื้นที่ในอดีต และยืนอยู่บนพื้นที่เก่าในความหมายใหม่ที่ไร้ตัวตน ไร้สัญชาติ อยู่อย่างคนไร้รัฐ

แม้ทุกวันนี้โลกที่กว้างใหญ่ไพศาลได้ลดขนาดให้ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็วโลกาภิวัตน์ไม่มีพรมแดนขวางกั้นระหว่างประเทศภูมิภาคต่างๆ แต่ในพื้นที่ชายแดนรอยต่อระหว่างประเทศอีกหลายประเทศกลับกลายเป็นเขตแดนที่ผู้คนจำนวนหนึ่ง เสมือนถูกพันธนาการไว้ให้ไร้สิทธิ์ สิ้นไร้อิสรภาพ กลายเป็นผู้อพยพ คนชายขอบ หรือคนไร้รัฐ ที่มีวิถีชีวิตดำเนินอยู่บนความกลัว ความไม่แน่นอน ปราศจากอนาคต

กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคล คนไร้รัฐ ซึ่งกระทบต่อสถานภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากปล่อยทิ้งไว้อาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมในระยะยาว โดยเฉพาะบุตรหลานที่เกิดขึ้นในภายหลัง

รัฐควรดำเนินการสำรวจและจัดทำทะเบียนประวัติบุคคลที่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร เพื่อให้ทราบที่มาและสถานการณ์ดำรงอยู่อย่างจริงจัง เพื่อหาทางช่วยเหลือให้สิทธิ์ของความเป็นมนุษย์แก่คนกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีใครต้องการ มิใช่ทำแต่เพียงฉาบฉวยหรือเลือกปฏิบัติ แม้การสร้างความเป็นพลเมืองของรัฐชาติไทยต้องเผชิญกับความหลากหลายของกลุ่มชนมาตั้งแต่เริ่มต้นการสร้างรัฐชาติ กฎที่เต็มไปด้วยข้อยกเว้นไม่คงเส้นคงวา เช่น กรณีการให้สถานะที่แตกต่างกันระหว่างผู้ลี้ภัยจากกลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งรัฐจำแนกกลุ่มชนเหล่านี้เป็นคนต่างด้าวหรือผู้อพยพเหมือนกัน แต่ผู้อพยพชาวเวียดนามได้รับสถานะให้อาศัยในประเทศไทยอย่างถาวรมาตั้งแต่ปี 2540 ในขณะที่คนลาวอพยพยังมีสถานะเข้าเมืองผิดกฎหมาย แม้เขาเหล่านั้นได้สร้างครอบครัวอาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานกว่าสามสิบกว่าปี สืบลูกหลานมาสามชั่วอายุคนแล้วก็ตาม

ปรากฏการณ์ไม่คงเส้นคงวาของกฎและข้อยกเว้น รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้เกิดคำถามขึ้นมามากมาย แม้แต่ “ยายมี” หญิงชราผู้อพยพชาวลาวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนผู้อพยพชาวเวียดนามหลายคน ยังตั้งคำถาม แม้เป็นคำถามเดียวแต่แฝงไว้ซึ่งนัยที่เป็นคำถามอีกหลายคำถาม

“... คนญวนในตลาดเขาทำไมได้สัญชาติไทยกันมากมาย หรือเขารวย เราจน บ่มีเงินไปดำเนินเรื่อง ...”

ยายมีพึมพำอย่างคนที่ท้อแท้ใจเต็มที่ ยายเล่าว่าได้พยายามมานานแล้วแต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตาม นางสุพอน บุตรสาวคนโตของยายมาซึ่งพาข้ามมาจากฝั่งลาวด้วย ลูกเธอได้สัญชาติไทยแล้ว เพราะสุพอนแต่งงานกับคนไทย สามีเธอเป็นชาวจังหวัดลพบุรี ปัจจุบันไปทำงานที่ประเทศเยอรมัน นานๆ สามีจะส่งเงินมาให้ใช้บ้างแต่ก็ไม่มาก นี่ก็สองปีแล้วสามีเธอยังไม่เคยกลับมาประเทศไทยเลย ไม่ทราบว่าจะเป็นอย่างไร เงินก็ไม่มีใช้ต้องช่วยกันทำนา รับจ้างหาเงินเลี้ยงลูกแต่ก็ยังดีกว่าลูกของน้อยเพราะลูกเธอได้สัญชาติไทยตามบิดาแล้ว ก็ยังคงมีปัญหาอยู่ที่น้อยนี่แหละที่มีสามีเป็นคนลาวด้วยกัน น้อยหวังว่าเธอคงได้สัญชาติไทยเร็วๆ นี้ และต่อไปลูกชายและลูกสาวที่น่ารักของเธอก็คงได้สัญชาติไทยด้วยเช่นกัน

ยายมีกับน้อยพยายามหาหลักฐาน พยานบุคคลเพื่อรับรองว่าน้อยเป็นบุคคลที่เกิดในประเทศไทย เพื่อได้มีสัญชาติไทย แม้จะมีกฎหมายทั้งฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2535 ที่ผ่านโดยสภาผู้แทนราษฎรออกเป็นพระราชบัญญัติ และประกาศคณะรัฐมนตรี เปิดช่องทางให้บุคคลสามารถยื่นคำร้องปรับสถานะเป็นสัญชาติไทยได้สี่ช่องทางคือ

1. เกิดในขณะที่บิดาที่ชอบด้วยกฎหมายเป็นคนสัญชาติไทย
2. เกิดในขณะที่มารดาเป็นคนสัญชาติไทย
3. เกิดในประเทศไทยก่อนวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2535จากบิดามารดาซึ่งเกิดในประเทศไทย
4. เกิดในประเทศไทยในขณะที่บิดาและมารดาถือใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว

จากช่องทางการปรับสถานะเป็นสัญชาติไทยในพระราชบัญญัติ และประกาศคณะรัฐมนตรี แต่น้อยก็ยังไม่สามารถทำให้ตนมีสัญชาติไทยได้ เพราะสถานะของน้อยไม่ได้อยู่ในช่องทางตามกฎหมายข้อใดดังกล่าวเลย เนื่องจากบิดา-มารดาของน้อยไม่ใช่คนไทยและไม่เคยมีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว น้อยจึงไม่มีสิทธิ์ที่จะมีสิทธิ์ ไม่มีสูติบัตร ไม่ได้รับการแจ้งเกิด ไม่มีสิทธิ์ขั้นพื้นฐาน ไม่มีสิทธิ์การเป็นพลเมือง ไม่มีสิทธิ์รักษาพยาบาล ไม่มีสิทธิ์ในการเดินทาง ไม่มีสิทธิ์ทางการเมืองทุกระดับ ไม่มีสิทธิ์ครอบครองสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ เป็นมนุษย์ก็เป็นมนุษย์ไม่สมบูรณ์ ไร้มือไร้เท้า มีหัวใจก็เพียงหัวใจของ “คนไร้รัฐ”

เมื่อเดือนมีนาคม 2552 นี้ นักวิชาการได้มีการจัดสัมมนาทางวิชาการ 1 ปีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อจัดการปัญหาสถานะบุคคลในประเทศไทย การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติในประเทศไทย สกู๊ปข่าวหน้า 1 หนังสือพิมพ์เดลินิวส์รายวัน ฉบับวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2552 กล่าวถึงการสัมมนาสรุปได้ว่า

“การจัดสัมมนาครั้งนี้ จัดขึ้นเพื่อทบทวนผลสำเร็จและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามภาคส่วนที่ร่วมกันแก้ไขปัญหาการ ไร้รัฐ - ไร้สัญชาติ ได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์การ

ทำงานตามกฎหมายทั้งสองฉบับ และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ยังเกิดขึ้น เพื่อขจัดอุปสรรคในการแก้ปัญหาไร้รัฐ – ไร้สัญชาติในไทย ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่อยู่ที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่ยังไม่เข้าใจกฎหมาย เมื่อไม่รู้ก็เลยไม่ทำ จึงควรฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของสำนักทะเบียนให้เข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังยกตัวอย่างหนังสือรับรองการเกิด การกำหนดสถานะของบุคคล กฎกระทรวงเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการพิสูจน์ความสัมพันธ์การเป็นบิดาของผู้เกิด ซึ่งผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีแล้ว ขณะนี้อยู่ระหว่างการตรวจและพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ส่วนเรื่องกำหนดฐานะและเงื่อนไขของคนที่เกิดในราชอาณาจักรไทยแต่ไม่ได้สัญชาติไทยนั้น กำลังอยู่ในระหว่างการเสนอขออนุมัติหลักการจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยโดยเสนอให้สถานะของบุตรเป็นไปตามสถานการณ์การเข้าเมืองของบิดาหรือมารดา กล่าวคือ ถ้าบิดาหรือมารดาเป็นคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย บุตรย่อมถือเป็นคนที่เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยเช่นกัน...”

เมื่อกฎหมายมีข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้น น้อย หญิงสาวชาวลาวที่เกิดในประเทศไทยเกือบสามสิบปี คำสุก ชายหนุ่มชาวลาวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยสิบกว่าปีแล้ว รวมทั้งลูกชายลูกสาวน่ารักตัวเล็กๆ ที่เกิดในประเทศไทย พูดภาษาไทยได้ชัดเจน ได้รับรางวัลชนะการประกวดคัดลายมือบทร้อยกรองตัวอักษรไทยจะได้สัญชาติไทยหรือไม่ การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยเมื่อพวกเขาพูดคุยมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยด้วยภาษาไทย คำทักทายว่า สวัสดี แทนคำว่า สบายดีอย่างคล่องแคล่ว การแสดงออกถึงกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับคนในสังคมไทย กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพยายามต่อรองเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเอง เธอ เขา และลูก

ในกระบวนการนิยามตนเอง นอกเหนือจากการเล่าเรื่องเกี่ยวกับตนเองที่แตกต่างไปจากวาทกรรมหลัก มักจะต้องเชื่อมโยงเรื่องเล่าเข้ากับตำแหน่งหรือพื้นที่ที่จะใช้สร้างความหมายใหม่ทางสังคม ซึ่งบางครั้งอาจเป็นพื้นที่ชายขอบ ซึ่งถูกนำมาสร้างสัญลักษณ์ให้เกิดความหมายใหม่ (จามะรี เชียงทอง. 2547 : 163) พวกเขาคงต้องพยายามสร้างรูปแบบการอธิบายตัวตนของเขาเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรอง เรียกร้อง ต่อสู้ต่อไป เสียงเล็กๆ แผ่วเบาของพวกเขาจะยังคง “ไร้คนยิน” ดั่ง เช่น สถานะ คนไร้รัฐ (Stateless Person) หรือ คนไร้สัญชาติ (Nationalityless Person) ของพวกเขาต่อไปหรือไม่

บทที่ 5

รักไร้รัฐ : ความสัมพันธ์ไร้พรมแดน

รัฐชาติแบบมาตรฐานยืนอยู่บนพื้นฐานอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน ชายแดนรัฐชาติโดยส่วนใหญ่เป็นเส้นแบ่งแบบแดนชนแดน และขีดแบ่งโดยอาศัยแนวทางธรรมชาติ เช่น สันเขา สันปันน้ำ ร่องน้ำลึก หรือแนวธรรมชาติอื่นๆ แต่แนวธรรมชาติไม่เคยสอดคล้องกลมกลืนกับเส้นแบ่งทางสังคม วัฒนธรรม ชาติ ชาติพันธุ์ รัฐชาติตามแบบฉบับในปัจจุบันจึงทำหน้าที่สองอย่าง คือ หนึ่ง รวมคนหลายชาติและหลายชาติพันธุ์เข้าไว้ด้วยกัน และสอง ขีดแบ่งชาติและชาติพันธุ์ที่อดีตเคยเป็นหนึ่งเดียวออกจากกัน รัฐต่างๆ ในโลกจึงทำหน้าที่สองประการข้างต้น เพราะทั้งในอดีตและปัจจุบันไม่มีรัฐชาติใดในโลกที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เดียว รัฐสยามหรือรัฐไทยใช้พรมแดนธรรมชาติในการขีดแบ่ง ไม่ว่าการขีดแบ่งนั้นไทยจะได้ดินแดนหรือเสียดินแดน แต่การขีดแบ่งทุกด้านและกับทุกรัฐล้วนตัดสายสัมพันธ์ ตัดเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ของคน (ฐิรวุฒิ เสนาคำ. 2551 : 195-196) เช่นเดียวกับแม่น้ำโขงสายน้ำแห่งชีวิตของผู้คนสองฟากฝั่งที่มีวิถีความเป็นอยู่ในสังคมเดียวกัน ถูกสถาปนาให้เป็นเส้นกั้นอาณาเขตไทย-ลาว แบ่งกลุ่มคนที่เคยเป็นหนึ่งเดียวออกจากกัน แต่เทคโนโลยีของอำนาจก็คงเป็นเพียงเส้นที่ขีดกั้นอาณาเขตดินแดนในแผนที่เท่านั้น

5.1 หญิงไทยสานสายสัมพันธ์เครือญาติที่ชายแดนแผ่นดินลาว

นางปรานี วงคำ (นามสมมุติ) หญิงชาวไทยวัย 63 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านลัดตะนะลังสีเหนือ เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน กับนายตัน วงคำ (นามสมมุติ) ชายชาวลาววัย 65 ปี ผู้ร่วมสร้างตำนานรัก “รักไร้รัฐ” บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

นางปรานีเป็นบุตรีของนายเลย พรมบุตร (นามสมมุติ) ชายชราชาวไทยวัย 84 ปี ชาวอุบลราชธานี บ้านหนองนกเขียน อำเภอเขมราฐ (ปัจจุบันคือจังหวัดอำนาจเจริญ) ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับบ้านปากแซง เมืองเซโดน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นายเลยมีบุตร 10 คน จึงต้องขยันทำมาหากินเลี้ยงดูบุตร ประกอบอาชีพค้าขายข้ามไปมาระหว่างสองฝั่งแม่น้ำโขง คุณตาเลยเล่าถึงความหลังในอดีตที่สายน้ำโขงเป็นสายน้ำแห่งชีวิตของคุณตาที่ข้ามไปมา เพื่อแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าหล่อเลี้ยงชีวิตหลายคนในครอบครัวของคุณตา รวมทั้งชีวิตผองเพื่อนที่หลากหลายเผ่าพันธุ์ในลุ่มน้ำแห่งชีวิตสายนี้

> “...พายเรือข้ามฝั่งไปมา รับสินค้าจากฝั่งนี้ไปขายฝั่งโน้น เอาสินค้าจากฝั่งโน้นมาขายฝั่งนี้ ไม่มีกฎเกณฑ์อะไร ไม่เสียภาษี ก็แลกเปลี่ยนค้าขายกับพี่น้อง กับเพื่อนๆ กัน มีงาน มีบุญก็ช่วย

กันทำให้สำเร็จ น้องสาวก็ไปค้าขายอยู่บ้านปากแซง เซโดน ฝั่งตรงข้ามกับบ้านหนองนกเขียน ...ปรานีเค้าก็ไปอยู่กับน้าสาว ไปเป็นช่างเย็บผ้าอยู่ที่โน่นตอนอายุ 17-18 ปี กลับมาบ้านก็มีจดหมายจากผู้บ่าวลาวส่งมาที่บ้าน ก็ผัวเขาที่อยู่กันทุกวันนี้นั่นแหละ... มีลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง... ”

คุณตาเล่าไปหัวเราะไปอย่างมีความสุข

คุณตาเดินทางจากอำนาจเจริญมาสะหวันนะเขตเพื่อเยี่ยมลูกสาวคือนางปรานีอยู่เสมอ ตั้งแต่ยังแข็งแรงเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างสะดวกสบายก็จะเดินทางมาเอง เมื่อคุณตามีอายุมากขึ้นลูกสาวหรือหลานๆ ก็จะไปรับมาอยู่ที่สะหวันนะเขต คุณตาจึงเดินทางไปมาระหว่างอำนาจเจริญกับสะหวันนะเขตเป็นประจำ อาศัยอยู่ที่อำนาจเจริญบ้างสะหวันนะเขตบ้าง แล้วแต่ว่าลูกคนไหนจะรับไปอยู่ด้วยหรือไปตามความประสงค์ของคุณตาเอง คุณตาคิดว่าอำนาจเจริญและสะหวันนะเขตไม่แตกต่างกันเลย คุณตามีลูกหลานและเหลนอยู่ทั้งสองเมือง แต่เมืองสองเมืองนั้นอยู่กันคนละประเทศ ความรักลูกรักหลานทำให้คุณตามองไม่เห็นเส้นขีดกั้นพรมแดนที่แบ่งแยกลูกหลานของคุณตาให้เป็นคนละเชื้อชาติคนละประเทศ ทั้งๆ ที่เขาเหล่านั้นคือลูกหลานร่วมสายโลหิตเดียวกัน คือลูกหลานของคุณตาเลย พรมบุตร

นางปรานีแต่งงานกับนายตัน แล้วพากันมาสร้างครอบครัวอยู่ในชุมชนลัดตะนะลังสีเหนือ เขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ประกอบอาชีพค้าขายสินค้าเบ็ดเตล็ดโดยใช้บริเวณชั้นล่างของบ้านเป็นร้านค้า วางสินค้าสำหรับขายให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ด้วยอัธยาศัยไมตรีที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับผู้คนทั่วไปของนางปรานี จึงทำให้การค้าขายดำเนินกิจการไปได้ดี ครอบครัวของนางจึงเป็นครอบครัวที่มีฐานะดีครอบครัวหนึ่งในชุมชน

ผู้วิจัยพบกับนางปรานีในพิธีบวงสรวงหอมะเหสักหลักเมืองไกสอนพมวิหาน โดยที่ผู้วิจัยไม่ทราบว่านางคือคนไทย นางปรานีชวนผู้วิจัยไปเที่ยวที่บ้านซึ่งอยู่ห่างจากหอมะเหสักไม่ไกลมากนัก หลายวันผ่านไป ผู้วิจัยเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านลัดตะนะลังสีเหนือตามหาบ้านของนางปรานีซึ่งไม่ยากนักเพราะบ้านของนางเป็นร้านค้าในชุมชน นางให้การต้อนรับเป็นอย่างดี แนะนำให้รู้จักพ่อคือคุณตาเลย และลูกๆ ของนางซึ่งอยู่ช่วยงานค้าขายที่บ้าน และบางคนก็เพิ่งกลับจากไปทำงานราชการ นางมีลูกหกคน มีครอบครัวไปแล้วบ้างยังเป็นโสดและเรียนหนังสืออยู่บ้าง ชีวิตครอบครัวของนางเป็นชีวิตครอบครัวที่มีความสุขครอบครัวหนึ่ง แม้นางปรานีจะเป็นคนไทยและนายตันสามีของนางเป็นคนลาว คนละเชื้อชาติคนละประเทศก็ตาม แต่เธอและเขาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ความรักของเธอและเขาไม่มีเขตแดน ไม่มีรัฐ

นางปรานีเล่าถึงเรื่องราวชีวิตในอดีตที่เธอดำรงอยู่บนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงมาตั้งแต่เกิด

บิดาพาข้ามฝั่งแม่น้ำค้าขายไปมาเป็นประจำ ระหว่างบ้านหนองนกเขียนฝั่งไทยและบ้านปากแซงฝั่งลาว ผู้คนสองฝั่งโขงต่างก็ไปมาหาสู่กันเช่นนี้มาโดยตลอด เมื่อเธออายุ 17 ปี เธอได้ไปอาศัยอยู่กับน้าสาวซึ่งมีอาชีพค้าขายอยู่ที่เมืองเซโดน ในแขวงสะหวันนะเขต เธอไปรับจ้างเย็บผ้าอยู่ที่นั่นระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงกลับไปอยู่ที่บ้านดังเดิม

ในขณะที่นางสาวปรานีกลับไปอยู่ที่บ้านก็ได้รับจดหมายจากชายหนุ่มชาวลาวคนหนึ่งชื่อตัน มีอาชีพรับราชการเป็นครู สอนหนังสืออยู่ที่บ้านโนนสว่าง เมืองเซโดน เมืองที่เธอไปรับจ้างเย็บผ้าอยู่กับน้าสาวนั่นเอง เธออ่านหนังสือที่เขียนด้วยตัวอักษรไทน้อยไม่เป็น จึงให้คุณตาช่วยอ่านให้ฟัง ความในใจของชายหนุ่มชาวลาวคนหนึ่งที่เขียนถึงหญิงสาวชาวไทยที่เขาหลงรักจึงไม่เป็นความลับเหมือนความรักของชายหนุ่มหญิงสาวโดยทั่วไป แต่เป็นความรักที่ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงได้รับรู้ร่วมกันซึ่งขณะนั้นนางสาวปรานีก็มีชายหนุ่มชาวไทยอีกคนหนึ่งมารักชอบนางอยู่ แต่นางยังไม่ได้ตกลงปลงใจชอบใคร

จดหมายของชายหนุ่มชาวลาวส่งมาถึงเธออีกหลายฉบับแต่เธอไม่เคยตอบจดหมายนั้นเลยในที่สุดผู้เขียนจดหมายจึงได้เดินทางข้ามฝั่งแม่น้ำโขงสืบเสาะมาจนพบเธอที่บ้าน ข้ามไปข้ามมาแวะเวียนมาเยี่ยมอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งพาผู้ใหญ่จากฝั่งลาวมาสู่ขอนางสาวปรานีด้วยสินสอดเป็นเงินไทยสองพันบาท ซึ่งมีค่าของเงินสูงมากในสมัยนั้น

คุณตาเลยกล่าวถึงการตัดสินใจยกลูกสาวให้ชายหนุ่มชาวลาว ทั้งๆ ที่มีชายหนุ่มชาวไทยมาชอบพอลูกสาวของคุณตาอยู่เช่นกัน การที่คุณตาเลือกชายหนุ่มชาวลาวมาเป็นลูกเขยนั้นคุณตาให้เหตุผลว่า

> “ไม่เคยคิดเลยว่าคนนั้นเป็นลาว คนนี้เป็นไทย แต่ดูที่คุณสมบัติของเขา นายตันเขามีอาชีพเป็นหลักแหล่ง มีความรู้เฉลียวฉลาด นิสัยดี ความประพฤติเรียบร้อย เคารพผู้หลักผู้ใหญ่เข้าตามตรอกออกตามประตู รูปร่างหน้าตาก็ดี มีลูกมีหลานก็คงจะไม่ขี้ริ้วขี้เหร่แน่ ดูอุปนิสัยเขาก็กล้าหาญสมชายคงดูแลลูกสาวเราให้มีความสุขได้ เมื่อเขาส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอจึงตัดสินใจยกลูกสาวให้ ... อยู่กันจนทุกวันนี้ คิดไม่ผิดหรอกนะ เขาเนื้อคู่กัน”

นางปรานีเล่าถึงชีวิตภายหลังการแต่งงานมีครอบครัวที่นางต้องมาอาศัยอยู่กับสามีซึ่งผิดกับหญิงสาวชาวไทยโดยทั่วไปที่แต่งงานแล้วอาศัยอยู่กับบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง

> “... ฉันแต่งงานเมื่ออายุ 22 ปี ต้องไปอาศัยอยู่กับบ้านพ่อแม่เขาที่บ้านนากะลา เมืองสองคอน อยู่ไม่นานก็เกิดสงครามต้องหลบหนีกลับมาอยู่บ้านเดิมที่ฝั่งไทย ส่วนพ่อตันก็ต้องหนีหลบซุกซ่อนตัวไปตามที่ต่างๆ จนสงครามเลิกจึงได้กลับมาอยู่ร่วมกัน... ตอนนั้นก็เลยย้ายมาอยู่

ที่สะหวันนะเขต ที่นี่แล้ว เมืองนี้หากินง่าย ขายของเล็กๆ น้อยๆ ก่อน ค่อยๆ ขยายขึ้น จนทุกวันนี้ก็พอมีพอใช้เลี้ยงลูกๆ ให้เขาได้ร่ำเรียนมีงานมีการทำกันทุกคน... ทุกวันนี้ก็สบายหน่อย ลูกๆ มีงานทำกันบ้างแล้ว แม่ก็อยากไปเที่ยวพักผ่อนเปิดหูเปิดตาบ้าง อยากไปหลวงพระบาง คงต้องไปสักวัน ก็ไปเที่ยวกันสองคนตายายตามประสาคนแก่ ลูกๆ โตกันหมดแล้วนี่ ...”

นางปรานีเล่าเรื่องชีวิตครอบครัวให้ฟังด้วยใบหน้ายิ้มแย้มอารมณ์ดี และหันไปบอกให้ลูกสาวหน้าตาสวยน่ารักที่เพิ่งกลับมาจากที่ทำงานมาทักทายผู้วิจัย แล้วจึงเล่าเรื่องราวชีวิตความรักไร้พรมแดนของนางให้ฟังต่อว่า

“... ตั้งแต่อยู่ด้วยกันมาก็ไม่มีเรื่องราวขัดแย้งอะไรที่รุนแรง มีครั้งเดียวที่แยกกันอยู่ ก็ตอนสงครามอินโดจีนนั่นแหละ ต้องหลบหนีภัยการเมืองยากหน่อย ฉันหนีกลับไปบ้านกับลูก นอนร้องไห้เป็นห่วงเขาไม่รู้ว่าหนีไปซุกซ่อนรอดพ้นภัยหรือเปล่า ภัยสงครามนี่มันโหดร้ายจริงๆ คนเล็กๆ น้อยๆ อย่างเราไม่รู้เรื่องก็เดือดร้อนตามๆ กัน ขออย่าให้เกิดอีกเลย ... เรื่องการเมืองนี่ก็หนักใจนะ ฉันไปไปมามาสองประเทศก็มีบัตรประจำตัวสองใบ สองสัญชาติ ....”

เมื่อพูดถึงการมีบัตรประชาชนสองใบ นางจะลดเสียงพูดลงเป็นเสียงเบาๆ แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรเปิดเผย ซึ่งนางก็ทราบว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมายไม่ควรทำ

“... ทำไงได้ล่ะ เรายังต้องข้ามไปข้ามมา ฝั่งนี้ก็พ่อแม่พี่น้อง ฝั่งโน้นก็ผัว ลูก หลาน ตัดกันไม่ได้หรอก มันจำเป็นที่จะต้องมีบัตรสองใบ ต้องใช้แสดงติดต่อราชการหลายๆ อย่าง เรื่องทรัพย์สินมรดก เรื่องสิทธิ์การรักษาพยาบาล สิทธิ์อื่นๆ ที่ควรได้อีก เพราะเราก็อาศัยอยู่ทั้งสองฝั่ง ก็มันมาแบ่งแยกกันทีหลัง ฉันก็ต้องทำอย่างนี้แหละ ไม่น่าจะห้ามกันนะ ความรักมันห้ามกันไม่ได้หรอก ชาติศาสนาคงกีดกันไม่ได้ สำคัญที่คนสองคนที่อยู่ด้วยกัน เข้าใจกันก็ไม่มีปัญหา ฉันอยู่ด้วยกันจนมีลูกมีหลาน พ่อก็มีเหลนหลายคนแล้ว ...”

นางหันไปพูดกับพ่อเลยอย่างมีความสุข เพราะความรักไร้รัฐของเธอ เป็นความรักที่ยั่งยืนอยู่กันจนถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร มีลูกหลานสืบสายโลหิตสิบกว่าคน นับเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีความสุข และข้ามพรมแดนมาเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติกับพี่น้องอื่นๆ อย่างแนบแน่นสนิทใจ ไร้ความแปลกแยก แม้สายน้ำโขงที่เชื่อมร้อยความรักของเธอและเขาเหล่านั้น

จะถูกเทคโนโลยีของอำนาจสถาปนาให้เป็นเส้นกั้นอาณาเขตไทย-ลาว แต่ไม่เคยขวางกั้นความรัก ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของพวกเขาเลย

"... ไม่เคยคิดเลยนะว่าแม่น้ำโขงจะเป็นเส้นกั้นไทยกับลาว ฉันพายเรือข้ามไปมา มาตั้งแต่ เด็กๆ คนลาวกับคนไทยไม่เห็นมีอะไรที่แตกต่างกัน อยู่ด้วยกันได้สบาย ...เป็นเมืองชายแดนก็ดี พอบอกว่าข้างนี้เป็นไทยข้างโน้นเป็นลาว คนที่ไม่เคยมาลาวก็อยากมาเที่ยวคิดว่ามาเที่ยวต่างบ้านต่างเมือง ต่างประเทศ (หัวเราะ) สังเกตดูเวลาวันเปิดพรมแดนคนมาเที่ยวกันเยอะเลย ค้าขายได้ดี สงสัยว่าเป็นเพราะมาต่างประเทศนี่ละมั้ง แต่สำหรับฉันไม่มีอะไรแตกต่างเลย"

นางปรานีหยุดพูดไปชั่วครู่ แล้วพูดเหมือนเพิ่งคิดได้ว่า

"...เออ...พอแบ่งฝั่งโน้นฝั่งนี้ มันก็มีกฎเกณฑ์เข้ามาบังคับให้ต้องปฏิบัติ ไม่ทำก็ถูกจับ ลำบากตรงที่เวลาข้ามไปมานี่แหละมันไม่เหมือนเมื่อก่อน ต้องข้ามเฉพาะตรงที่เขาให้ข้ามจุดโน้นจุดนี้ จุดผ่านแดน เสียเงินค่าเหยียบแผ่นดิน เหยียบแผ่นดินอีกฝั่งก็ต้องเสียเงิน เหยียบมาตั้งแต่เด็กไม่เคยเสีย มาเสียเงินค่าเหยียบแผ่นดินตอนแก่นี่ละ พ่อมาหาลูก พี่มาหาน้อง เพื่อนมาเยี่ยมยามก็เสียเงิน แต่ก็ยังไปมาหาสู่กันเหมือนเดิม แต่ก็ยากกว่าเก่า ...ใครที่เป็นญาติ เป็นผัวเมียกันมันก็ไม่น่าจะเสียเงินนะ ดีซะอีกไทยกับลาวเป็นผัวเป็นเมีย เป็นพี่เป็นน้องกัน มันจะได้ไม่ทะเลาะกัน ฮ่า...ฮ่า..."

นางปรานีหัวเราะด้วยความพึงพอใจ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นให้ญาติพี่น้องไทย-ลาวข้ามไปมาหาสู่กันได้ดังเดิม

5.2 หนุ่มลาวสานสายใยรักบนชายแดนไทย

นายนำ (นามสมมุติ) หนุ่มใหญ่ชาวลาวอายุ 48 ปี อยู่บ้านนาขาม แขวงสะหวันนะเขต เป็นชาวลาวสะหวันนะเขตมาแต่กำเนิด เมื่อวัยหนุ่มอายุ 17-18 ปี ก็ข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมาเที่ยวฝั่งไทย ข้ามไปมาหลายครั้ง เห็นว่าที่ฝั่งชายแดนไทยมุกดาหารมีงานให้ทำหลายอย่าง ในฤดูเกี่ยวข้าวเขากับเพื่อนจึงชวนกันมาหารับจ้างเกี่ยวข้าวที่มุกดาหาร พักอยู่กับบ้านนายจ้างและคิดว่าเมื่อหมดฤดูเกี่ยวข้าวจะกลับสะหวันนะเขต แต่ก็มีงานรับจ้างเข้ามาให้ทำไม่ขาด ชายหนุ่มลาวรับจ้างทำงานอย่างเพลิดเพลิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานทำนาทำไร่ อยู่นานไปกลัวว่าจะผิดกฎหมายจึงทำบัตรแรงงานต่างด้าว ต้องเสียเงินปีละสี่พันบาท นายนำทำงานเก็บเงินทำบัตรแรงงานต่างด้าวเพราะคิดว่ารายได้จากการรับจ้างน่าจะคุ้มกับเงินทำบัตร

และแล้ว....วันหนึ่งในงานรับจ้างเกี่ยวข้าวเขาก็พบว่าการมาทำงานในเมืองไทยของเขาคุ้มค่ามากที่สุด เมื่อเขาได้พบรักกับหญิงสาวชาวไทย นางสาวรำไพ (นามสมมุติ) หญิงสาวจากบ้านน้ำก่ำ จังหวัดนครพนมมาอาศัยอยู่กับญาติที่บ้านนาโป และไปรับจ้างเกี่ยวข้าวที่บ้านบางทรายใหญ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับชุมชนบ้านนาโป ทั้งสองพบกัน รักกัน และตกลงใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน

นางรำไพ เล่าให้ฟังถึงการตัดสินใจตกลงใช้ชีวิตคู่ร่วมกันกับนายนำว่า

“... ตอนแรกก็คิดว่าเป็นคนไทย พูดภาษาเดียวกันนี่ ไม่แตกต่างกันเลย ก็คบกันไป มารู้ตอนหลังว่าเป็นคนลาว แต่เขาก็เป็นคนดี ลาวหรือไทยถ้าเป็นคนดีก็ไม่เห็นแปลกอะไร พูดภาษาเดียวกันรู้เรื่อง ประเพณีอะไรก็คล้ายๆ กัน ถ้าเข้าใจกันอยู่ด้วยกันได้ก็ตกลง ...”

นายนำ และนางรำไพ หนุ่มลาวกับสาวไทย เชื่อมร้อยสายสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยความรัก สร้างครอบครัวอยู่บนพื้นที่ชายแดนชุมชนบ้านนาโป ประกอบอาชีพทำนาและรับจ้างทั่วไป จนกระทั่งมีบุตรด้วยกันสองคน

“... ญาติจากฝั่งลาวเขาก็ข้ามมาเยี่ยมกันเสมอ บางทีเราก็ให้เอาข้าวเอาผักกลับไปด้วย แบ่งกันกิน เขามีเขาก็เอามาฝาก เรามีเราก็ให้เขา ...”

เมื่อถามถึงการกลับไปอยู่ที่ประเทศลาวบ้านเดิม นายนำ ปฏิเสธไม่อยากกลับไป

“... ไม่อยากข้ามกลับไป มาอยู่ที่นี่หลายปีแล้ว ข้ามกลับไปก็ต้องดำเนินการหลายเรื่อง เสียเงินให้เจ้าหน้าที่ฝั่งโน้นมาก ไม่มีเงินก็จะถูกจับ ...”

นางรำไพ เผยถึงความรู้สึกต่อสถานภาพสามีที่ต้องเป็นแรงงานต่างด้าว

“... ต้องทำบัตรแรงงานต่างด้าวทุกปี เสียเงินมากปีละสี่พัน อยากได้บัตรถาวรไม่ต้องเสีย เงินทุกปี กว่าจะหาได้...ยาก ลูกก็โตขึ้นทุกวัน รายจ่ายเยอะมาก ...อยู่มาก็หลายปีแล้ว มีลูกมีเมียอยู่ที่นี่ก็น่าจะเป็นคนไทยได้แล้ว จะได้ทำอะไรสะดวกหน่อย หากินก็จะได้สบายกว่านี้ ...”

ความรักของเธอและเขาไม่มีรัฐไม่มีเส้นกั้นเขตแดน แต่รัฐก็มีข้อกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดและกักขังให้คนที่เคยอยู่ในรัฐใดรัฐหนึ่งตีตราเพียงรัฐนั้น ถ้าหากจะเปลี่ยนแปลงที่อยู่ไปยังรัฐใหม่ก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของทั้งสองประเทศ ซึ่งมีขั้นตอนและข้อกำหนดมากมาย รวมทั้งเงินที่ต้องใช้ในการดำเนินการ อุปสรรคต่างๆ ทำให้นายนำ ยังคงเป็นเพียงแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานและมีครอบครัวอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น เขาสามารถสานสายสัมพันธ์รักไร้รัฐได้สำเร็จแต่ยังไม่สามารถเปลี่ยนสัญชาติตามรัฐแห่งรักของเขาได้

5.3 สาวลาวกับหนุ่มไทยบนเส้นกั้นเขตแดนไทย-ลาว

สายน้ำโขงที่เย็นฉ่ำไหลชโลมหล่อเลี้ยงผู้คนสองฟากฝั่งยังคงไหลตลอดมาอย่างไม่หยุดยั้งไม่เหน็ดเหนื่อย บางครั้งก็ขุ่นข้นเชี่ยวกราก ไหลบ่าท่วมท้นสองฟากฝั่ง บางครั้งก็ใสเย็นไหลเอื่อย ตื้นเขิน เดินข้ามไปยังเกาะดอนกลางลำน้ำ ข้ามน้ำไปอีกฝั่งได้ อย่างสะดวกสบาย

เรือข้ามฟากที่จุดผ่านแดนถาวรมุกดาหาร-สะหวันนะเขต แล่นข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาหลายฤดูทั้งน้ำหลากน้ำลด ต่อสู้กับกระแสเชี่ยวกรากของแม่ในหน้าน้ำหลาก หลบหลีกเกาะดอนหลายแห่งในยามแล้ง เพื่อพาผู้โดยสารข้ามลำน้ำเส้นกั้นเขตแดนไปยังอีกผืนแผ่นดินฝั่งตรงกันข้าม ซึ่งบางครั้งก็ต้องเผชิญกับพายุโหมกระหน่ำ ทั้งลมทั้งคลื่นกลางลำน้ำโขง ชายไทยคนหนึ่งต้องพยายามประคองเรือโดยสารพาผู้โดยสารทั้งไทย-ลาวและอื่นๆ ให้ข้ามสายน้ำไป-กลับให้ได้อย่างปลอดภัยมาหลายปี จนกระทั่งสายน้ำโขงนำพาเขาให้พบกับสาวน้อยคนสวยที่น่ารักพูดเก่งแคล่วคล่องว่องไวกระฉับกระเฉง

กัปตันเรือหนุ่มใหญ่วัย 45 ปี นายพล (นามสมมุติ) เป็นผู้ขับเคลื่อนนาวาในแม่น้ำโขงสายน้ำแห่งความรัก ที่ทำให้เขาได้พบกับ น้องแพว (นามสมมุติ) สาวลาวชาวเมืองไกสอนพมวิหานที่ข้ามฟากไป-มา เพื่อทำงานรับจ้างที่มุกดาหาร เมื่อข้ามเรือไปมาบ่อยๆ ทำให้ทั้งสองได้รู้จักกันและในที่สุดก็ตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน

พล เป็นคนขับเรือ แพวเป็นคนเก็บเงินจากผู้โดยสารในเรือ สาเหตุที่ต้องเก็บเงินผู้โดยสารในเรือ เพราะเรือลำนี้เป็นเรือที่ออกจากท่าเรือนอกกำหนดเวลาที่จัดไว้ เป็นเรือบริการสำหรับผู้โดยสารที่ต้องการข้ามฝั่งไปก่อนกำหนดตามปกติที่จะมีเรือข้ามไปมาชั่วโมงละหนึ่งลำหรือหนึ่งเที่ยว ถ้าต้องการเดินทางก่อนกำหนดผู้โดยสารต้องจ่ายเงินเพิ่มจากราคาที่กำหนดเป็นเงิน 20 บาท นับเป็นบริการให้ตามความประสงค์ของผู้โดยสาร เรือลำนี้เป็นเรือร่วมกับเทศบาลเมืองมุกดาหาร ต้องแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้กับเทศบาล รายได้ส่วนที่เหลือก็จะเป็นเงินรายได้ของเขาและเธอผู้ให้บริการ ซึ่งก็เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต แม้ในบางช่วงเวลาจะมีคนข้ามไปมาจำนวนไม่มาก แต่ก็มีแม่ค้าพ่อค้าที่ข้ามไป-มาประจำ ทำให้พอมีรายได้เฉลี่ยใช้ดำรงชีวิตครอบครัวได้

“... เทศบาลน่าจะเก็บส่วนแบ่งจากเราน้อยลงหน่อย มันจะได้ยุติธรรม เพราะเราเป็นคนทำงาน บริการให้ความสะดวกแก่คนข้ามน้ำไปมา แต่แบ่งรายได้จากเราไปส่วนหนึ่ง วันไหนเก็บค่าโดยสารได้น้อย เมื่อแบ่งให้เทศบาลแล้วก็เหลือรายได้จริงๆ ไม่มาก ... แต่เราก็พยายามเก็บเล็กผสมน้อยไปเรื่อยๆ เพื่อชีวิตในอนาคตเผื่อมีลูกมีเต้าจะได้มีเงินเลี้ยงเขา ...”

ผู้โดยสารบนเรือโดยสารข้ามฟากที่จุดผ่านแดนถาวร

สาวน้อยขวัญใจคนขับเรือข้ามฟากผู้สร้างความรักบนเส้นกั้นพรมแดนกล่าวถึงงานและการวางแผนในชีวิตครอบครัว เธอเป็นผู้หญิงลาวคนหนึ่งที่ตัดสินใจใช้ชีวิตคู่กับผู้ชายไทยบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว และยืนยันว่าความรักไม่มีพรมแดน

ความสัมพันธ์รักไร้พรมแดนระหว่างสาวลาวกับหนุ่มไทย ไม่ใช่เกิดเพียงในพื้นที่ชายแดนเท่านั้น ความเป็นเมืองชายแดนของจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต มีพื้นที่ที่ชุมชนอาศัยอยู่มากทั้งสองฝั่งเป็นเมืองซึ่งอยู่ตรงข้ามกัน ในลักษณะเมืองชนเมือง ผู้คนข้ามไปมาหาสู่ติดต่อกัน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ทั้งภายในอาณาเขตเมือง และใช้เป็นพื้นที่เชื่อมโยงเพื่อเดินทางต่อไปยังเมืองหรือประเทศอื่นๆ ต่อไป เช่นเดียวกับ นางปิ่น แสงจัน (นามสมมุติ) หญิงชาวลาวผู้ใช้พื้นที่ชายแดนเชื่อมโยงเส้นทางเพื่อเข้าสู่กรุงเทพมหานคร และพบรักกับหนุ่มไทยที่นั่น

นางปิ่น แสงจัน หญิงสาวชาวลาว อายุ 23 ปี บ้านอยู่สะหวันนะเขต กำลังตั้งครรภ์ได้ 6 เดือน เมื่อสองปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2549) เธอนั่งเรือข้ามแม่น้ำโขงที่จุดผ่านแดนถาวรมายัง

มุกดาหารและผ่านเลยเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งได้พบและแต่งงานกับผู้ชายชาวไทยคนหนึ่งในกรุงเทพฯ เธอข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาเพื่อเยี่ยมบ้านที่สะหวันนะเขตและข้ามไปทำงานที่กรุงเทพฯ ในวันหนึ่งเธอกลับไปยังแขวงสะหวันนะเขตเพื่อไปต่ออายุหนังสือผ่านแดน เธอกล่าวถึงการข้ามชายแดนที่จุดผ่านแดนถาวรไปมาโดยเรือโดยสารว่า

> “...สบายดีไม่มีความยากลำบากเลยถ้าทำตามกฎระเบียบที่ทางการของทั้งสองประเทศตั้งไว้ ... เมื่อก่อนก็ข้ามไปมาโดยไม่ต้องเสียเงิน แต่เดี๋ยวนี้เขาก็มีระเบียบขึ้นมา ...ข้ามที่ท่าเรือแห่งนี้มานานแล้ว เพราะใกล้บ้านกลับมาจากกรุงเทพฯ ก็เลยไปเยี่ยมบ้านได้ มาต่ออายุหนังสือผ่านแดน ... แฟนเป็นคนไทย เขาเป็นคนสมุทรปราการ เคยมาที่บ้าน พ่อแม่ก็ไม่ว่าอะไร มีงานทำเป็นหลักแหล่งแม่ก็ไม่ห่วง กำลังท้องจะมีลูกแล้ว เพื่อนสองสามคนก็มีแฟนเป็นคนไทย ... ไทยกับลาวอยู่ใกล้ๆ กัน ไม่แปลกหรอกที่จะเป็นผัวเมียกัน ดีซะอีกจะได้มีความสัมพันธ์ที่ดี...”

เธอกล่าวถึงผลดีของความรักข้ามแดนก่อนลงเรือข้ามฟากเข้าสู่เขตแดนประเทศไทยและเดินทางต่อไปยังกรุงเทพมหานครเพื่อไปใช้ชีวิตครอบครัวกับสามีของเธอ ซึ่งอีกไม่นานเธอก็จะให้กำเนิดเด็กไทยซึ่งมีสายเลือดผสมระหว่างไทยกับลาว พยานรักไร้พรมแดน

ความรักของหนุ่มสาวที่นำไปสู่การแต่งงานมีครอบครัวเครือญาติเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่พบเห็นได้ในสังคมแทบทุกแห่ง การแต่งงานเป็นการประกาศให้สังคมรับรู้และเห็นชอบกับการใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยา การแต่งงานจึงเป็นทั้งความสัมพันธ์ทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการเมือง และครอบคลุมความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดที่มีอยู่ นำไปสู่เครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ต่อไป

การสร้างความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ (Kinship) เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เชื่อมโยงจากการแต่งงานของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงที่ไม่เคยคิดว่าสายน้ำโขงจะแบ่งแยกเชื้อชาติสายสัมพันธ์ของพวกเขา การข้ามโขงเพื่อไปมาหาสู่เยี่ยมกัน ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงเป็นเรื่องปกติในวิถีชีวิตของพวกเขา เมื่อมีการขีดกั้นให้แม่น้ำแห่งชีวิตของพวกเขากลายเป็นเส้นกั้นเขตแดน เขาต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการข้ามแดน เขาจึงต้องหาวิถีทางที่จะดำรงความสัมพันธ์ของเขาให้คงอยู่ต่อไป การทำบัตรประชาชนสองสัญชาติ การลักลอบข้ามแดน แรงงานผิดกฎหมาย คนไร้รัฐ จึงเกิดขึ้นในพื้นที่สองฝั่งโขงที่กลายเป็นพื้นที่ชายแดนและมองว่าพวกเขาเหล่านี้คือ ปัญหา ทั้งๆ ที่เขาดำรงชีวิตเช่นนี้มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษที่สืบสานความสัมพันธ์เครือญาติอย่างไม่ขาดสายดุจสายน้ำโขงที่หล่อเลี้ยงชีวิตพวกเขาตลอดมา

ในบริบทของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เคลื่อนไหวอยู่ในบริบทของรัฐชาติซึ่งสามารถกำหนดนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา เป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพิจารณามากขึ้น โดยที่กลุ่มคนเหล่านั้นย่อมมีความแตกต่างกันในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ภายใต้แต่ละรัฐที่ตนเองสังกัดอยู่ เชื่อมโยงกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐที่แตกต่างกัน ทำให้สถานภาพของแต่ละกลุ่มและความสามารถในการต่อรองกับรัฐมีความแตกต่างกันชุมชนบนพื้นที่ชายแดนจึงพยายามสร้างกลไกความสัมพันธ์ในสังคมในรูปแบบต่างๆ ขึ้นเพื่อสามารถดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ที่รัฐขีดกั้นความสัมพันธ์ของผู้คนให้แบ่งแยกออกจากกัน

บทที่ 6

เสียงที่มีความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน

ในบริบทของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เคลื่อนไหวอยู่ในบริบทของรัฐชาติซึ่งสามารถกำหนดนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา เป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพิจารณามากขึ้น โดยที่กลุ่มคนเหล่านั้นย่อมมีความแตกต่างกันในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ภายใต้แต่ละรัฐที่ตนเองสังกัดอยู่ เชื่อมโยงกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐที่แตกต่างกัน ทำให้สถานภาพของแต่ละกลุ่มและความสามารถในการต่อรองกับรัฐมีความแตกต่างกัน(จามะรี เชียงทอง. 2547 : 178) ชุมชนบนพื้นที่ชายแดนจึงพยายามสร้างกลไกความสัมพันธ์ในสังคมในรูปแบบต่างๆ ขึ้นเพื่อสามารถดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ที่รัฐขีดกั้นความสัมพันธ์ของผู้คนให้แบ่งแยกออกจากกัน

พื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศอย่างชัดเจน ในระยะทางประมาณ 70 กิโลเมตร จะเห็นได้ว่าเส้นแบ่งเขตแดนในพื้นที่แห่งนี้ใช้สภาพทางภูมิศาสตร์แบ่งแยกพื้นที่และผู้คนให้แตกต่างกัน แม่น้ำซึ่งเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ตามธรรมชาติ นอกจากเป็นที่พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิต ยังมีความหมายผูกโยงกับวิถีชีวิตและเรื่องราวที่หลากหลายในสังคมมนุษย์ ผู้คนที่อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งถูกสถาปนาให้เป็นพื้นที่ชายแดน มีการนิยามความหมายของพื้นที่แตกต่างกันตามความแตกต่างของบุคคล กลุ่มบุคคลที่หลากหลายตามบริบทแวดล้อม

พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีความหมายกำกวม ผู้คนมีอัตลักษณ์หลากหลาย เลื่อนไหล ปรับเปลี่ยนไปมา และในหลายๆ กรณีก็หลุดเร้นจากการควบคุมของรัฐชาติ โดยนัยนี้ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ของการตีความ ถอดรหัส และปะทะขัดแย้งทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนตามแนวชายแดน ผนวกประสานผู้คนเหล่านั้นให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ และในขณะเดียวกันก็ผลักไสและกีดกันคนเหล่านั้นออกไปในฐานะที่เป็นคนอื่น

Wilson and Donnan (2002 : 3-6) มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต่อรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ ส่วน Walker (1997) นำเสนอว่า รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ต่อรองและอธิบายการให้ความหมายของชายแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

ชายแดนไม่ใช่เส้นที่ขีดไว้อย่างตายตัวเพื่อให้คน สิ่งของ หรือความคิด ข้ามไปข้ามมาแต่ชายแดนไม่ว่าจะเป็นชายแดนของอะไรก็ตาม ถูกขยับ ถูกลบ และถูกขีดใหม่อยู่เสมอๆ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในแต่ละสถานที่และเวลา (ปฤษฐา รัตนพฤกษ์. 2545 : 38)

พื้นที่ชายแดนจึงมีความหมายที่หลากหลายและแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่ละลักษณะไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจน มีการทับซ้อนกันอยู่ ความหมายของพื้นที่ชายแดนจึงเลื่อนไหลไปตามระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง กิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

6.1 เสียงจากชุมชน : นิยามความหมายพื้นที่ชายแดน

จากข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ ตำนาน และเรื่องเล่า เสียงพูด เสียงชมเชย เสียงบ่น เสียงพึมพำ เสียงตัดพ้อ เสียงซุบซิบนินทา เสียงแสดงความสำเร็จ เสียงแห่งความทุกข์ยาก โหยหา เรียกร้อง ฯลฯ ของผู้คนในชุมชนในบริบทต่างๆ จากการปะทะปฏิสัมพันธ์ การปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในพื้นที่ชายแดน อธิบายความหมายของพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร – สะหวันนะเขต ในบริบทต่างๆ อย่างหลากหลายความหมาย

6.1.1 พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขง

จากหลักฐานเอกสารและเรื่องเล่าในพื้นที่ชายแดน แสดงให้เห็นจุดร่วมทางประวัติศาสตร์ว่าผู้ก่อตั้งชุมชนทั้งสองฝั่งโขง มีที่มาจากกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันคือ เป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจาก บ้านหลวงโพนสิม มาตั้งเป็นบ้านเมืองมุกดาหารและสะหวันนะเขต

> “ตามประวัติการสร้างเมืองมุกดาหารกล่าวกันว่า บรรพบุรุษของชาวมุกดาหารได้ข้ามฟาก มาจาก **บ้านหลวงโพนสิม** ซึ่งก็คือบริเวณพระธาตุอิงฮังในแขวงสะหวันนะเขตปัจจุบัน เมื่อข้ามแม่น้ำโขงมาถึงปากห้วยมุก ได้พบวัดร้างและต้นตาลเจ็ดยอดอยู่ริมฝั่งโขง จึงกลับไปรายงานเจ้าจันทกินรี บุตรของเจ้าจันทรสุริยวงศ์ ผู้ตั้งบ้านหลวงโพนสิมให้ทราบ เจ้าจันทรกินรีซึ่งขณะนั้นปกครองบ้านโพนสิมต่อจากบิดา และกำลังคิดขยับขยายตั้งเมืองใหม่ เห็นว่าริมฝั่งแม่น้ำโขงตรงปากห้วยมุกคงเป็นเมืองเก่ามาก่อน และมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าฝั่งซ้าย จึงพร้อมใจกันอพยพผู้คนข้ามมาหักร้างถางพงตั้งเมืองใหม่บริเวณปากห้วยมุกในปี พ.ศ. 2310 ...”
> (ดวงจำปา. 2542 : 41-42)

> “จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่เล่าสืบต่อกันมา (คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต : 2540) กล่าวกันว่า การสร้างบ้านแปลงเมืองเป็นเมืองสะหวันนะเขต และมีผู้คนมาอาศัยอยู่นั้น

ปรากฏว่ามีขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง บรรพบุรุษของชาวเมืองสะหวันนะเขตอพยพมาจากเมืองนาน้อยอ้อยหนู อาณาจักรสิบสิงจุไท แล้วมาตั้งบ้านเรือนเป็น**บ้านหลวงโพนสิม** หรือบ้านโพนสิมในปัจจุบันซึ่งห่างจากเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานไปทางตะวันออกประมาณ 18 กิโลเมตร ชื่อ บ้านหลวงโพนสิม ได้มาจากชื่อของท้าวหลวงและนางสิมมา คู่สามีภรรยาผู้เป็นเจ้าปกครองเมือง ซึ่งได้พาผู้คนสร้างเมืองขึ้นในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 3 ปีวอก พ.ศ. 2085 .... ต่อมาเมื่อท้าวหลวงและนางสิมมาเสียชีวิต ท้าวแก้วสมมะลี ลูกชายคนที่สองของท้าวหลวงกับนางสิมมา จึงอพยพครอบครัวพร้อมด้วยญาติพี่น้อง จำนวนประมาณ 40 ครอบครัว จากบ้านหลวงโพนสิม ไปตั้งบ้านเมืองใหม่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ทุ่งนาคำ แล้วตั้งชื่อว่า บ้านนาคำ เมื่อก่อตั้งบ้านเมืองแล้ว ท้าวแก้วสิมมะลีก็พาประชาชนญาติพี่น้องสร้างวัดวาอารามขึ้น สร้างหอแจกซึ่งก่อสร้างด้วยหินแร่หมากคอม จึงได้เรียกชื่อบ้านเมืองนี้ว่า บ้านท่าแร่ ซึ่งมีชื่ออยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อปี ค.ศ. 1893 เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองประเทศลาว ท่านโอแดนฮอล (ODENHOL) ร่วมกับยาท่านกินรี และคนเฒ่าคนแก่ในเวลานั้นตั้งชื่อเมืองใหม่ เป็นแขวงในวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1907 ให้ชื่อว่า แขวงสุวรรณเขต แต่คนทั้งหลายมักจะเรียกว่า สะหวันนะเขต มาจนถึงปัจจุบัน...”

ในบริบทของประวัติศาสตร์ พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จึงเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาลทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมที่ไม่มีเส้นเขตแดนมาขวางกั้น แม้แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นเขตแดนก็ตาม แต่เสียงของผู้คนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขงหลายประโยค หลายถ้อยคำ เล่าถึงอดีตในความหมายคล้ายคลึงกันว่า

“....ไม่เคยคิดว่าแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นเขตแดน ก็ข้ามไปข้ามมาตั้งแต่เด็กๆ ไม่เห็นมีปัญหาอะไร”

“...เมื่อก่อนก็พายเรือไปขายผัก ขายกล้วย ขากลับก็ซื้อปลาจากชาวบ้านที่เขาจับปลากันฝั่งโน้นมา ไม่ได้มีข้อห้ามอะไร”

“...สมัยผมหนุ่มๆ ข้ามไปเที่ยวประจำ เวลาที่เขามีงานก็ไปเที่ยว เหมือนไปเที่ยวงานวัดบ้านเรา”

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายของนักมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก แม็ก เวเบอร์ (Max Weber) เช่น คลิฟฟอร์ดเกียร์ซ (Clifford Geertz) และชาร์ล คายส์ (Charles Keyes) ซึ่งเห็นว่า พื้นฐานสำคัญของการสร้างความเหมือนและความต่างของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ มาจากแนวคิดเรื่องกำเนิดหรือต้นกำเนิดร่วม (shared

descent) ที่คนในกลุ่มเชื่อว่าสืบทอด และปฏิบัติร่วมกันมาจนกลายเป็นที่มาและรากฐานของกลุ่ม (primodial attachment) ที่มาของกำเนิดร่วมอันเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อาจมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงที่มา การอพยพมาตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ ความทรงจำร่วมถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546 : 7)

พื้นที่ชายแดนในเขตชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในชุมชนให้ความเคารพสักการะ และประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบประเพณี มีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครอง บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมความเชื่อเรื่องผี และพุทธศาสนาที่ผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชุมชนชายแดน เช่น ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง ศาลมะเหสักหลักเมือง วัดศรีมงคลเหนือ-ใต้ พระธาตุอิงฮัง วัดไชยพูม เป็นต้น

จากคำบอกเล่า พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ชายแดน ที่ผู้คนในพื้นที่ให้ความเคารพ เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข ประพฤติปฏิบัติตามฮีตคองประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา เชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อถือร่วมกัน พลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำ พวกเขานำตัวเองเข้าสู่บรรยากาศศักดิ์สิทธิ์อันเป็นอุดมการณ์ร่วมของสังคม เพื่อยืนยันถึงสิทธิ์ในพื้นที่ที่เคยอยู่ในความคุ้มครองของบรรพบุรุษของเขาเหล่านั้น ก่อนที่พรมแดนรัฐชาติจะมาขีดกั้นความสัมพันธ์แยกเขาออกจากกัน

จากประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหานดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวแห่งนี้ เป็นพื้นที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏเรื่องเล่าสืบมาหลายชั่วอายุคน บอกเล่าให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติและความเชื่อตามหลักธรรมในพุทธศาสนา สอดคล้องกับคำกล่าวของ แสง จันทร์งาม (2534 : 182) ที่กล่าวโดยสรุปไว้ว่า

> “...บริเวณที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับนิทาน นิยาย หรือเรื่องเล่าทางศาสนา ก็อาจกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไปได้ เช่น บริเวณที่แม่น้ำคงคา และแม่น้ำยุมนาไหลมาบรรจบกัน ที่เมืองอัลละฮาบาดในประเทศอินเดียก็ได้รับความเคารพนับถือว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อกันว่าบริเวณนั้นมีแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่มองไม่เห็นชื่อ แม่น้ำสรัสวดี (ชื่อชายาของพระพรหม) ไหลมาบรรจบในที่นั้นด้วย ทุกๆ สิบสองปีจึงมีศาสนิกชนในศาสนาฮินดูเดินทางมาทำพิธีอาบน้ำล้างบาปกันเป็นจำนวนมาก...”

พื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษทางกายภาพประกอบกับความเชื่อและการรับรู้ในลักษณะของปรัมปราคติ และศาสนประวัติ รวมทั้งร่องรอยโบราณสถานโบราณวัตถุ ทำให้ผู้คนในสังคมนั้นให้ความเคารพนับถือและเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับ ศรีศักร วัลลิโภดม (2542 : 9) ให้ความหมายพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่นว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะดังกล่าวนั้นว่าเป็นสัญลักษณ์ทางภูมิทัศน์ที่ผู้คนในท้องที่หรือในชุมชน ในสังคมนั้นรู้จักกันอย่างแพร่หลาย

แม่น้ำโขงเป็นสัญลักษณ์ทางภูมิทัศน์ที่ผู้คนในลุ่มน้ำโขงให้การยอมรับนับถือว่าเป็นแม่น้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนสืบมาหลายชั่วอายุคนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทุกๆ ด้านทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและเรื่องอื่นๆ ในวิถีชีวิตซึ่งจะแสดงความเคารพเชื่อถือศรัทธาในรูปแบบของประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ เรื่องเล่าตำนานในลุ่มน้ำโขง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในสถานที่ใกล้เคียง เช่น ตำนานที่เกี่ยวข้องกับพญานาคผู้ขุดควักแผ่นดินให้เกิดเป็นทางน้ำที่ยิ่งใหญ่ พญานาคผู้พิทักษ์ปกป้องสายน้ำและผู้คนสองฝั่งโขง ตลอดจนเรื่องเล่าและตำนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์สองฝั่งโขง ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในลุ่มน้ำโขง อาจกล่าวได้ว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนสองฝั่งโขง รวมทั้งพื้นที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบางพื้นที่ซึ่งมีประวัติความเป็นมา เรื่องเล่าและพิธีกรรมที่อธิบายให้เห็นว่าสถานที่แห่งนั้นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

นอกจากการสืบสานด้วยกิจกรรมในพิธีกรรมและเรื่องเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่แล้ว เขาเหล่านั้นต้องการให้มีการบันทึกเรื่องเล่าและพิธีกรรมดังกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสืบสานและอธิบายวิถีชีวิตที่ตั้งมั่นอยู่บนรากฐานความเชื่ออันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่ทรงพลังของพวกเขาอีกด้วย

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน เป็นพื้นที่ที่มีเรื่องเล่าประวัติความเป็นมาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเชื่อถือเคารพกราบไหว้เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมที่

ปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อถือร่วมกัน พลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำพวกเขานำตัวเองเข้าสู่บรรยากาศศักดิ์สิทธิ์อันเป็นอุดมการณ์ร่วมของสังคม เพื่อยืนยันถึงสิทธิ์ในพื้นที่ที่เคยอยู่ในความคุ้มครองของบรรพบุรุษของเขาเหล่านั้น ก่อนที่พรมแดนรัฐชาติจะมาขีดกั้นความสัมพันธ์แยกเขาออกจากกัน

ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2551 : 58) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่เน้นย้ำให้พื้นที่หนึ่งมีความแตกต่างจากพื้นที่โดยทั่วไปว่า

“... พิธีกรรมเป็นตัวผลิตและตอกย้ำให้พื้นที่หนึ่งๆ มีลักษณะพิเศษและแตกต่างไปจากพื้นที่ธรรมดา และเวลาแบบอื่นๆ เพียงแต่ว่าพิธีกรรมเองไม่ได้ทำให้เกิดการแบ่งแยกกันระหว่าง

พื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัว พิธีกรรมไม่ได้ทำลายสำนึกแห่งการเป็นเจ้าของหรือทรัพย์สินส่วนตัว ภายใต้สภาวะสมัยใหม่ สำนึกของการเป็นเจ้าของ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินและชีวิตของตัวเองปรากฏให้เห็นได้จากการครอบครองพื้นที่การกำหนดกรอบ หรือเขตแดนที่ตายตัวตามแบบรัฐประชาชาติ ไล่มาจนถึงการกำหนดพื้นที่ของการเป็นเจ้าของด้วยโฉนดที่ดิน กฎหมายทำหน้าที่แบ่งแยกพื้นที่ของสภาวะสมัยใหม่ออกจากกัน เช่นเดียวกันกับกฎหมายระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่แบ่งพื้นที่ของประเทศออกจากกัน พื้นที่ที่เคยต่อเนื่องกันก็ไม่สามารถที่จะต่อเนื่องเชื่อมโยงกันได้อีกต่อไป เช่น การข้ามแดนต้องมีหนังสือเดินทางและวีซ่า หรือพื้นที่ส่วนตัวห้ามบุกรุก เป็นต้น แต่การแบ่งแยกอาณาเขตอย่างเด็ดขาดดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่าอาณาเขตต่างๆ เหล่านั้นขาดการติดต่อสื่อสารกัน ...”

เทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน เป็นเมืองชายแดนที่มีประวัติศาสตร์ ตำนาน และเรื่องเล่าสืบต่อกันมามากมาย เรื่องราวเหล่านั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีสายน้ำโขงหล่อเลี้ยงชีวิตร่วมกันมาเนิ่นนาน จากเรื่องเล่าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่สองฝั่งโขงซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องเทวดา ผี ผสมกลมกลืนกับความเชื่อ ความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธของผู้คนในชุมชนชายแดน แสดงถึงนัยที่แฝงอยู่ในเรื่องเล่าเหล่านั้นว่ามีความหมายเกินกว่าเป็นเรื่องเล่าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขานับถือเท่านั้น แต่เขาเหล่านั้นต้องการบอกว่า พื้นที่ชายแดนสองฝั่งโขงเป็นพื้นที่ของบรรพบุรุษที่นับถือของพวกเขา เขามีบรรพบุรุษร่วมกัน บรรพบุรุษที่ปกป้องคุ้มครองให้คำสั่งสอนพวกเขาตลอดมา มีกฎระเบียบในการดำรงชีวิต มีความเชื่อร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกันมายาวนาน แม้กฎหมายระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ แบ่งพื้นที่ของประเทศออกจากกัน พื้นที่ที่เคยต่อเนื่องกันก็ไม่สามารถที่จะต่อเนื่องเชื่อมโยงกันได้อีกต่อไป การข้ามแดนต้องมีหนังสือเดินทาง แต่การแบ่งแยกอาณาเขตอย่างเด็ดขาดดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาเขตนั้นขาดการติดต่อสื่อสารขาดความสัมพันธ์ต่อกัน

สำหรับพิธีกรรมก็จะเป็นกลไกในการเชื่อมต่อที่สำคัญ พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมพื้นที่ที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน พิธีกรรมสร้างให้ผู้คนที่ร่วมพิธีมีสำนึกร่วมกันจัดระเบียบความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เป็นเสมือนกฎแห่งจารีตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ในพื้นที่ชายแดนจึงต้องทำความเข้าใจกับประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ตำนาน พิธีกรรมและความเชื่อของผู้คนในพื้นที่ที่พวกเขาเหล่านั้นเคยปฏิบัติร่วมกันมา การให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวของผู้ปกครองในเขตพื้นที่จะทำให้การกำหนดนโยบายต่างๆ ในการพัฒนาบ้านเมืองในทุกๆ ด้านได้รับความร่วมมือจากชุมชนด้วยดี ซึ่งส่งผลดีต่อประเทศชาติตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้อีกด้วย

ศาสนาหรือความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ มีส่วนสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับระบบการเมืองในสังคมวัฒนธรรมทุกแห่งทั่วโลก สัญลักษณ์ พิธีกรรม และตัวแทนแห่งความศักดิ์สิทธิ์มีอยู่ในระบบการเมืองทุกระบบ ความเกี่ยวพันเชื่อมโยงระหว่างระบบความเชื่อกับการเมืองจึงเป็นปรากฏการณ์สากลที่เกิดขึ้นทุกหนแห่ง อำนาจของผู้นำในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ มักมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์ของบุคคลเหล่านี้ ความชอบธรรมของอำนาจก็มักวางอยู่บนพื้นฐานของ ความศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือการอ้างสิทธิธรรมโดยนัยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นผู้นำกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สิทธิธรรมแห่งอำนาจซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของความศักดิ์สิทธิ์จะได้รับการยอมรับ ตราบใดที่ความศักดิ์สิทธิ์ และประสิทธิผลอันเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดและเข้มแข็ง อำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นรูปแบบหรือมาตรการสำคัญประการหนึ่งในการจัดระเบียบทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคม (ยศ สันตสมบัติ. 2544 : 236)

6.1.2 พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้าและการท่องเที่ยว

พื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต เป็นพื้นที่ที่มีเศรษฐกิจทางด้านการค้าและการท่องเที่ยวที่ดีแห่งหนึ่ง จากคำพูดของคนในชุมชนที่แสดงให้เห็นความสำคัญด้านการค้าและการท่องเที่ยวของเมืองชายแดนแห่งนี้

“ชายแดนตรงนี้ มีจุดเด่นตรงที่มันเป็นเมืองชนเมือง ... มันเชื่อมความสัมพันธ์หลายอย่างที่ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้คนได้อย่างมากมาย ทั้งชาวไทยชาวลาว จีน เวียดนาม...”

“...ผมว่าดีนะ เป็นอานิสงส์ของความเป็นชายแดน ที่ส่งเสริมให้มุกดาหารมีเศรษฐกิจดี เพราะการค้าขาย นับตั้งแต่ร้านอาหาร ร้านค้าสิ่งของต่างๆ สถานที่บริการ สถานที่ท่องเที่ยว...”

การค้าและการท่องเที่ยวบนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้เต็มไปด้วยอำนาจบนความซับซ้อนของผลประโยชน์ ความขัดแย้ง การค้านอกระบบ สินค้าหนีภาษี สิ่งเสพติด การลักลอบข้ามแดน ฯลฯปัญหาเหล่านี้เกิดจากปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ ภายใต้การช่วยเหลือเกื้อกูลบนผลประโยชน์ร่วมกัน

6.1.3 พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่คนไร้รัฐ

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งชาวลาว และชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ จำนวนหลายครอบครัว บางคนเข้ามาแต่งงานกับคนไทย ลูกที่เกิดมาก็จะได้สัญชาติไทย แต่พ่อหรือแม่ก็ยังเป็นคนลาวซึ่งต้องไปต่ออายุหนังสือผ่านแดนตามกำหนดเวลา มี

บางส่วนที่อพยพเข้ามาตั้งครอบครัวอยู่โดยไม่ได้แจ้งทางการ กลายเป็นคนไร้สัญชาติ ไร้รัฐ ที่ต้องหลบซ่อนเจ้าหน้าที่รัฐอยู่ตลอดเวลา ลูกหลานที่เกิดมาก็เป็นคนไร้สัญชาติ เมื่อเข้าโรงเรียนก็ไม่มีหลักฐานใดๆ ไม่สามารถประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งได้ ซึ่งเป็นปัญหามาก

กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคล คนไร้รัฐ ซึ่งกระทบต่อสถานภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากปล่อยทิ้งไว้อาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมในระยะยาว โดยเฉพาะบุตรหลานที่เกิดขึ้นในภายหลัง เช่นครอบครัวของยายมี ผู้อพยพคนลาวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยร่วมสามสิบปีมาแล้ว มีลูกหลานหลายคน ที่กลายเป็นคนไร้สัญชาติ ไร้รัฐ ด้วยความไม่รู้ ความยากจน ความกลัว ทำให้ต้องมีวิถีชีวิตที่อยู่อย่างลำบาก หลบซ่อนอยู่บนพื้นที่ชายแดนอย่างไร้ตัวตน รอคอยความหวังจากความยุติธรรมที่พร่าเลือน เพื่อจะมีชีวิต มีสิทธิ์เหมือนคนอื่นๆ

6.1.4 พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่เครือญาติ

ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนสองฝั่งโขงที่มีการข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันมาตั้งแต่ในอดีตสืบสานความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ เป็นพี่น้อง สามีภรรยาที่แต่งงานมีลูกหลานสืบทอดต่อกันมาโดยอาศัยอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง พี่อยู่ฝั่งนี้ น้องอยู่ฝั่งโน้น พ่อแม่อยู่ฝั่งนี้ ลูกหลานอยู่ฝั่งโน้น เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เขาต้องไปมาหากัน แม่น้ำโขงจึงมิใช่เส้นกั้นขวางความสัมพันธ์ดังในปัจจุบันที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์การข้ามฝั่ง การแบ่งแยกรัฐชาติ แต่ไม่อาจแบ่งแยกความรักความสัมพันธ์เครือญาติของเขาเหล่านั้นได้ การดำรงอยู่ด้วยการมีบัตรประชาชนสองใบในสองประเทศจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เขาใช้ต่อรองเพื่อการดำรงอยู่บนพื้นที่เครือญาติของเขาได้แม้ต้องผิดกฎของรัฐก็ตาม

ความรักของหนุ่มสาวที่นำไปสู่การแต่งงานมีครอบครัวเครือญาติเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่พบเห็นได้ในสังคมแทบทุกแห่ง การแต่งงานเป็นการประกาศให้สังคมรับรู้และเห็นชอบการใช้ชีวิตร่วมระหว่างสามีกับภรรยา การแต่งงานจึงเป็นทั้งความสัมพันธ์ทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการเมือง และครอบคลุมความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดที่มีอยู่ นำไปสู่เครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ต่อไป

จากเสียงผู้คนในชุมชนที่ให้การนิยามความหมายพื้นที่ชายแดนที่หลากหลายและเลื่อนไหลในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ที่มีอำนาจรัฐสร้างกฎเกณฑ์กำหนดขีดกั้นบนพื้นที่กายภาพ แต่มิอาจขีดกั้นความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนได้ เขาเหล่านั้นพยายามสร้างกลไกต่างๆ เพื่อสานความสัมพันธ์ให้สามารถดำรงชีวิตอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยปราศจากความแปลกแยกแบ่งเขาแบ่งเรา

เสียงของผู้คนเหล่านั้นไม่ปรากฏการนำเสนอนโยบายความมั่นคงในภาคประชาชน เพราะรัฐมีอำนาจเด็ดขาด มองไม่เห็นความสำคัญของภาพลักษณ์ความมั่นคงแห่งรัฐ ที่มีการสนับสนุนความสัมพันธ์จากเสียงของประชาชน เพื่อประสานประชาชน รัฐบาลและประชาคม

ระหว่างประเทศได้ร่วมงานร่วมมือกัน แสดงให้เห็นว่านโยบายการพัฒนาด้านความมั่นคงของรัฐเป็นภารกิจสำคัญเป็นภารกิจหลักของกองทัพ ในการรักษาเอกราช อธิปไตยแห่งดินแดน ช่วยเสริมสร้างความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในบริเวณชายแดน ซึ่งในทางกฎหมายและนโยบายของรัฐยังไม่มีพื้นที่สำหรับคนในชุมชนชายแดน เนื่องด้วยการถูกกีดกันให้กลายเป็นผู้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐ ผู้สร้างปัญหา ผู้อพยพหลบหนีเข้าเมือง แรงงานต่างด้าว คนไร้รัฐ ฯลฯ โดยมีรัฐเป็นผู้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในพื้นที่ชายแดนเพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยของรัฐ ดังคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีข้อที่ 2 นโยบายความมั่นคงของรัฐ ข้อ 2.3 กล่าวว่า “เสริมสร้างสันติภาพการอยู่ร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้าน มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการเจรจาโดยสันติวิธี ให้ความสำคัญกับการสำรวจและการปักปันเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างถูกต้องตามข้อตกลงและสนธิสัญญา ประสานงานและร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่กระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน เสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในบริเวณชายแดน”

มุมมองในสังคมสมัยใหม่ว่าด้วยเรื่องพื้นที่ทางสังคมจึงถูกท้าทายและเป็นการวิพากษ์ระหว่างการนิยามความหมายที่เป็นทางการอันเป็นแนวคิดในกระแสหลัก กับทัศนะของผู้คนในกระแสรองที่มีชีวิตเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพื้นที่ดังกล่าว ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตความสำนึกของกลุ่มคนที่ผูกพันกับพื้นที่ อันเป็นทั้งสิ่งแวดล้อมและพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่สำคัญก็คือพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งกำหนดและจัดวางกลุ่มคนให้อยู่ในพื้นที่สังคม ขณะเดียวกันกลุ่มคนก็เลือกที่จะสร้างตัวตนที่บ่งบอกตำแหน่งแห่งที่เพื่อตอบโต้ ต่อรองและขัดขืนพลังอำนาจ (ชยันต์ วรรธนภูติ. 2549 : 45)

6.2 กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน

จากปรากฏการณ์การปะทะปฏิสัมพันธ์ การค้าขายของพ่อค้าแม่ค้า การบริการขนส่งสินค้า การบริการท่องเที่ยว การจัดงานประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆของชุมชน ผู้คนในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหานมีกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิม ผีฟ้า ผีแถน ผีบรรพบุรุษ คำสั่งสอนของบรรพบุรุษ ฮีตคองประเพณี หลักธรรมทางพุทธศาสนา ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของอำนาจและกาลเวลาแห่งยุคสมัย

6.2.1 ศาสนาและความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีผู้คนอาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชายแดนมากมาย ผู้คนเหล่านี้มีการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำขึ้นในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายที่หลากหลาย บนบรรทัดฐานความเชื่อ ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อผีเทวดา บรรพบุรุษพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมตามประเพณีฮีตคองดั้งเดิม เป็นต้น

แนวความคิดของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยม บรอนิสลอว์ มาลินอว์สกี้ (Brownislow Malinowski) วิเคราะห์ศาสนาโดยดูที่หน้าที่ของศาสนาต่อชีวิตมนุษย์และสังคมมนุษย์ว่ามีอะไรบ้าง โดยแบ่งว่าศาสนามีหน้าที่สี่ประการ (ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2545 : 72) คือ

1. หน้าที่ให้การอธิบาย (explanatory functions) ในทุกๆ สังคมมนุษย์จะตั้งคำถามว่าทำไม ทำไม และทำไม ดังนั้นสังคมจะต้องมีคำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้

2. หน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (validating functions) แก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ ค่านิยม และวัตถุประสงค์ต่างๆ ของสังคม

3. หน้าที่สนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์รู้สึกว่าตนไม่อาจควบคุมได้ (psychologically reinforcing functions) วิกฤตการณ์เหล่านี้อาจเป็นวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติหรือทางสังคมก็ได้ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของปัจเจกชน

4. หน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions) นั่นคือ การทำหน้าที่ผสานส่วนต่างๆ ของสังคมที่อาจมีประเพณี หรือระบบความเชื่อที่ต่างกัน เข้าเป็นรูปแบบใหญ่ๆ แบบเดียวกัน ศาสนาทำหน้าที่สร้างและให้ความชอบธรรมแก่ระบบโลกทัศน์พื้นฐาน ตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์แต่ละคนในสังคม และศาสนาจะชักจูงให้การต่อสู้และอารมณ์ของคนในสังคมเข้ามาสอดคล้องสัมพันธ์กับศาสนา

ความสำคัญของพุทธศาสนาคือ เป็นศาสนาที่มีแนวคิดเป็นสากล สามารถดึงดูดความศรัทธาเชื่อถือของผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ให้เข้ามาอยู่ในกรอบวัฒนธรรมเดียวกันได้ (Evans. 1999 : 13)

ถ้าพิจารณาหน้าที่ของพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขตตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยมดังกล่าวข้างต้น จากปรากฏการณ์ต่างๆ ในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาจะทำหน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions) นั่นคือ การทำหน้าที่ผสานส่วนต่างๆ ของสังคม สร้างและให้ความชอบ

ธรรมแก่ระบบโลกทัศน์พื้นฐาน ชักจูงให้การต่อสู้และอารมณ์ของคนในสังคมเข้ามาสอดคล้องสัมพันธ์กับศาสนา

ในพื้นที่ชายแดนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร โดยเฉพาะในบริเวณใกล้จุดผ่านแดนถาวร ท่าเรือข้ามฟากมุกดาหาร-สะหวันนะเขต จะเป็นพื้นที่ที่มีวัดหลายวัดบริเวณของวัดจะอยู่ใกล้ชิดกันกำแพงวัดบางวัดจะติดกัน ในระยะทางประมาณเกือบสองกิโลเมตรบนถนนสำราญชายโขง มีวัดตั้งอยู่บนถนนสายนี้เรียงกันจำนวน 4 วัด คือ วัดศรีมงคลใต้ วัดยอดแก้วศรีวิชัย วัดศรีบุญเรือง วัดศรีสุมังค์ รวมทั้งวัดศรีมงคลเหนืออีกวัดหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่เหนือห้วยมุกห่างจากจุดผ่านแดนถาวรไม่มากนัก

วัดแต่ละวัดในบริเวณนี้ล้วนมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ ที่บอกเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตผู้คนของเมืองนี้ในอดีตทั้งสิ้น รวมทั้งยังเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญอีกด้วย ภายในวัดแต่ละวัดจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองมุกดาหารมานานถึงปัจจุบัน เช่น พระเจ้าองค์หลวงในวัดศรีมงคลใต้ พระธาตุศรีสุมงคลในวัดศรีสุมังค์ พระธาตุพนมจำลองในวัดยอดแก้วศรีวิชัย พระพุทธสิงห์สองในวัดศรีบุญเรือง เป็นต้น

ในชุมชนเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานก็จะมีวัดในชุมชนแต่ละชุมชนเช่นกัน แต่วัดที่นับว่าเป็นศูนย์กลางสำคัญในเมืองไกสอนพมวิหานคือวัดไชยพูม หรือวัดใหญ่ไชยพูม เป็นสถานที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางของการจัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในเมืองไกสอนพมวิหาน ทั้งยังเป็นโรงเรียนนักธรรมที่พระภิกษุสามเณรมาศึกษาเล่าเรียนกันมาก เป็นสถานที่เก็บคัมภีร์ใบลานอีกด้วย

วัดในชุมชนชายแดนสองฝั่งโขงจึงเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้มีความผูกพันสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้วยความเชื่อความศรัทธาตามหลักธรรมในพุทธศาสนา สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขแม้ต่างชาติเผ่าพันธุ์ พิธีกรรมและงานประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาบนพื้นที่แห่งนี้จึงมีพุทธศาสนิกชนและคนทั่วไปให้ความสนใจเข้าร่วมพิธีกรรมมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ

Evans. (1999 : 13) ซึ่งกล่าวไว้ว่า ศาสนาพุทธมีแนวคิดเป็นสากลที่สามารถดึงดูดผู้คนต่างเชื้อชาติต่างเผ่าพันธุ์ให้มาอยู่ร่วมกันได้ ทำนองเดียวกับการที่ชนกลุ่มน้อยยอมรับนับถือพุทธศาสนา ทำให้วัดเข้ามาแทนที่บ้านของหัวหน้าหมู่บ้าน วัดจึงเป็นกลายศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

6.2.1.1 พิธีกรรม : พลังแห่งการจัดระเบียบความสัมพันธ์

ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหานมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คนในชุมชน บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ที่สั่งสมสืบสานต่อๆ กันมาด้วยประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามวาระ ผสมผสานความเชื่อระหว่างผีและพุทธที่ปฏิบัติร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

- พิธีกรรมในศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

ในวันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี จะมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ณ ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ที่บริเวณท่าเรือข้ามฟากจุดผ่านแดนถาวร เขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ในขณะที่ฝั่งตรงกันข้ามของแม่น้ำโขงที่หอมะเหสักหลักเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับบริเวณท่าเรือข้ามฟากของเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน ก็มีพิธีกรรมบวงสรวงมะเหสักหลักเมืองไกสอนพมวิหานเช่นกันโดยมีนางเทียม (ร่างทรง) กราบไหว้อัญเชิญเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง และเจ้าแม่สองนางพี่น้องเข้าทรง การประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเชื่อถือศรัทธาเป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่ผู้พบเห็น โดยมีประชาชนชาวมุกดาหาร และต่างจังหวัดรวมทั้งพี่น้องชาวจีน ชาวลาว ชาวเวียดนามนำดอกไม้ ธูปเทียน น้ำอบ น้ำหอม และอาหารต่างๆ มาถวาย เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ด้วยความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง

การประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้องประจำปีทุกครั้ง จะต้องทำพิธีควบคู่ไปกับการบวงสรวงเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง ด้วยความเชื่อที่ว่าท่านเป็นบรรพบุรุษของเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เป็นเจ้าพ่อที่ปกป้องคุ้มครองเมือง เป็นหลักบ้านหลักเมืองเก่าแก่ที่ยิ่งใหญ่ ดังนามของท่านว่าฟ้ามุงเมือง ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ราชธิดาของเจ้าฟ้างุ่มบรรพกษัตริย์ผู้รวบรวมแผ่นดินลาวล้านช้างให้เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และมั่นคงมาเป็นเวลานาน จึงต้องอัญเชิญท่านมาร่วมในพิธีบวงสรวงด้วยเสมอ ซึ่งท่านก็จะลงทรงในร่างทรงก่อนเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

ร่างทรง นับเป็นบุคคลสำคัญในการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนางฯจะใช้ร่างทรงเป็นผู้หญิง เรียกว่า นางเทียม

ผู้ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เป็นร่างทรงหรือ “นางเทียม” จากอดีตถึงปัจจุบัน พอประมวลได้คือ คุณยายคูณ บำรุงสวัสดิ์ คุณยายประยงค์ โภคทรัพย์ และคุณยายสุดสาคร เทียนลัดนานนท์ ซึ่งเป็นนางเทียมคนปัจจุบัน คุณยายสุดสาครได้เลือก คุณยายอรวรรณ เชื้อหาญ ให้เป็นนางเปี่ยงหรือนางสนมของนางเทียม เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง และเป็นผู้รับใช้ช่วยเหลือนางเทียมในการดำเนินพิธีกรรมบวงสรวงและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่สองนางพี่น้อง รวมทั้งพิธีกรรมเล็กๆน้อยๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้คนที่มาเซ่นไหว้ บนบานเจ้าแม่สองนางพี่น้องในแต่ละวันด้วย

คุณยายอรวรรณ เชื้อหาญ อายุ 80 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 26 ถนนแก้วกินรี ชุมชนแก้วกินรี เทศบาลเมืองมุกดาหาร ข้าราชการเกษียณ เดิมรับราชการครูในโรงเรียนมุกดาลัย ผู้ดูแลศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เล่าให้ฟังว่า คุณยายได้รับการคัดเลือกจากคุณยายสุดสาคร เทียน

ลัคนานนท์ ซึ่งเป็นผู้นำทางพิธีกรรมหรือนางเทียมในพิธีสักการบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ให้มาเป็นนางเปี่ยง หรือนางสนมผู้รับใช้ในพิธีกรรม และดูแลรักษาศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องในวันปกติทุกวัน คุณยายอรวรรณ เล่าเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารของเจ้าแม่สองนางพี่น้องที่คุณยายได้พบเห็นให้ผู้วิจัยฟังด้วยความเชื่อถือศรัทธาว่า ในเวลาใกล้รุ่ง เช้ามืดของวันหนึ่งในสมัยที่คุณยายยังเป็นเด็ก เรียนอยู่ชั้นประถม ขณะที่คุณยายตื่นนอนขึ้นมาและมองไปยังบริเวณซึ่งเป็นศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องในปัจจุบัน คุณยายเห็นดวงแก้วดวงหนึ่งส่องแสงประกายสุกใส คล้ายตะเกียงลอยไปมาอยู่เหนือบริเวณแห่งนั้น คุณยายชี้บอกให้พี่น้องและผู้อื่นดู

“... ตะเกียงลอยได้ ตะเกียงลอยได้ ...”

คุณยายพูดเสียงดัง พี่ๆ และญาติผู้ใหญ่ของคุณยายจึงเล่าเรื่องราวของเจ้าแม่สองนางพี่น้องให้คุณยายฟัง ตั้งแต่นั้นมาคุณยายจึงมากราบไหว้และสักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องเป็นประจำ ต่อมาคุณยายก็ได้รับคัดเลือกมาเป็นนางเปี่ยงหรือนางสนมในพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่และคอยดูแลรักษาศาลแห่งนี้ตลอดมา คุณยายเล่าว่า

> “ชาวมุกดาหารเชื่อว่าเจ้าแม่สองนางพี่น้องมีความศักดิ์สิทธิ์ คนในจังหวัดมุกดาหารมากราบไหว้ด้วยความเคารพนับถือเป็นประจำ คนจากฝั่งลาวก็มา ส่วนหนึ่งจะมาบนบานขอในสิ่งที่ตนต้องการ เช่น ตนเองหรือลูกหลานจะสอบเข้าเรียน เข้าทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จ หรือจะเดินทางข้ามไปฝั่งลาว ไปทำงานกรุงเทพฯ ไปทำงานต่างจังหวัด ก็จะมากราบไหว้ขอให้ท่านคุ้มครองหรือให้ท่านช่วยให้สำเร็จสมประสงค์ เมื่อได้ตามต้องการก็จะมาแก้บน สิ่งที่นำมาแก้บนก็จะเป็นอาหารหวาน ขนม ผลไม้ ดอกไม้สวยงาม โดยเฉพาะดอกกุหลาบสีแดง สีชมพู ไม่มีเหล้าเบียร์ และอาหารคาว หรือการฆ่าสัตว์มาเซ่นสรวงบูชา เจ้าแม่ไม่ชอบสิ่งของเหล่านี้...”

ทุกๆ วันจะมีทั้งคนไทย คนลาวและผู้นับถือโดยทั่วไปเข้ามากราบไหว้เจ้าแม่เป็นประจำ ในวันขึ้นสิบเอ็ดค่ำเดือน 6 ของทุกปี จะมีพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่ มีผู้คนมาร่วมพิธีมากมาย และในปี พ.ศ. 2552 นี้ ซึ่งตรงกับวันจันทร์ที่ 4 พฤษภาคม พิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้องเริ่มกระทำขึ้นในตอนเช้าระหว่างเวลา 09.00 น. ถึงเวลา 11.00 น. มีประชาชนทั้งชาวไทย ชาวลาว จีน เวียดนาม รวมทั้งผู้นับถือศรัทธา และนักท่องเที่ยวที่ผ่านมาเข้าชมร่วมในพิธีกรรม นำธูปเทียน ดอกไม้ อาหาร ขนม ผลไม้ มาถวายสักการะเป็นเครื่องบวงสรวงเจ้าแม่ คุณยายอรวรรณ เชื้อหาญ ซึ่งเป็นนางเปี่ยงหรือนางสนมของเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เป็นผู้หนึ่งที่ร่วมในพิธีกรรมและ

เป็นผู้เปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เจ้าแม่ เลือกเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับให้ตามความประสงค์ของเจ้าแม่ คุณยายเล่าให้ฟังหลังจากเสร็จพิธีบวงสรวงด้วยใบหน้าเปี่ยมสุขยิ้มแย้มแจ่มใสว่า

“... ปีนี้เจ้าแม่คงมีความสุขมาก ตอนที่ลงทรงจะเลือกชุดแต่งตัวเป็นหญิงสาวชาวลาว เลือกเครื่องประดับสวยงาม พิถีพิถันเป็นพิเศษ แสดงว่าปีนี้บ้านเมืองเราคงมีความสงบสุขดี เพราะเจ้าแม่ไม่มีความวิตกกังวลเลย แต่งตัวสวยงาม และลงทรงไม่นานก็กลับ...”

พิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้องในปี 2552 นี้ ดำเนินไปตามขั้นตอนของพิธีกรรม สร้างความตื่นตาตื่นใจ สร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้มาร่วมในพิธีเป็นอย่างมาก เพราะเจ้าแม่ไม่ได้แสดงถึงความวิตกกังวลใดใด ทั้งสองท่านสดชื่นเบิกบานเลือกเครื่องทรงและเครื่องประดับที่สวยงามตามแบบประเพณีนิยมของสตรีสูงศักดิ์ชาวลาว ซึ่งหลังจากเสร็จพิธีกรรมบวงสรวงตามลำดับขั้นตอนแล้วคุณยายสาคร ซึ่งเป็นร่างทรง และนางเปี่ยงคือคุณยายอรวรรณก็จะนำเครื่องทรงคือผ้าสไบที่เจ้าแม่เลือกนั้นมาห่มให้กับหุ่นรูปปั้นของท่านซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในศาลนั่นเอง

เจ้าแม่สองนางพี่น้องทรงเครื่องสวยงาม **เจ้าแม่สองนางพี่น้องทรงเครื่องในวันเข้าพรรษา**

เครื่องทรงซึ่งก็คือผ้าสไบของหุ่นรูปปั้นเจ้าแม่สองนางพี่น้องนั้น จะมีการเปลี่ยนไปตามฤดูกาลหรือเทศกาลวันสำคัญๆ เช่น ในพิธีบวงสรวงประจำปีในเดือนหก งานทำบุญวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันปีใหม่ วันสงกรานต์ ฯลฯ ในพิธีบวงสรวงปีนี้ท่านก็จะเลือกเครื่องทรงที่สวยงามของหญิงสาวชาวลาวผู้สูงศักดิ์ และเมื่อวันเข้าพรรษาในปีนี้คือในวันที่ 8 กรกฎาคม 2552 ก็จะมีการเปลี่ยนเครื่องทรงให้ท่าน ทรงเครื่องสไบสีขาวทรงศีลในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

- พิธีกรรมบวงสรวงศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน

เมื่อวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งตรงกับวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2552 มีพิธีกรรมบวงสรวงเลี้ยงหอมะเหสัก ศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหานเช่นเดียวกับทุกปีที่ผ่านมา ในปีนี้เป็นปีครบรอบสามปีที่ต้องฆ่าควาย หรือที่ชาวลาวเรียกว่า มะขามโค้ง เพื่อเป็นเครื่องบูชาเซ่นไหว้หลักเมือง เจ้าพ่อยาพ่อที่สถิตอยู่ในหอมะเหสักทั้ง 8 องค์

พิธีกรรมเริ่มต้นด้วยการฆ่าควาย ซึ่งนำมาฆ่ากันตั้งแต่เช้าตรู่ในบริเวณพื้นดินด้านหลังของหอมะเหสัก เมื่อฆ่าควายแล้วจะตัดหัวควายใส่ถาดไว้เพื่อนำไปถวายเจ้าพ่อขณะทำพิธีบนหอมะเหสัก ส่วนเนื้อควายก็จะนำมาทำอาหารให้ผู้ที่มาร่วมพิธีได้รับประทานร่วมกันเมื่อเสร็จพิธี ซากหนังควายที่เหลือจากการแล่เนื้อออกไปแล้ว ผึ่งอยู่บนเสื่อผืนใหญ่ที่ปูลาดบนพื้นดินในบริเวณด้านล่างของหอมะเหสัก เลือดสดๆ สีแดงยังติดอยู่บนหนังที่แผ่อยู่นั้น กลิ่นคาวเลือดคละคลุ้งทั่วบริเวณบวงสรวง และในบริเวณใกล้เคียงกันนั้นแม่ครัวหลายคนกำลังช่วยกันปรุงอาหารจากเนื้อควาย ซึ่งมีทั้งต้ม ปิ้งย่าง และหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ทำลาบเนื้อสดเลือดแดงๆ เพื่อรับประทานกับข้าวเหนียวที่นึ่งอยู่ใกล้ๆ บริเวณนั้นเช่นกัน

เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อในหอมะเหสักศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน

ก่อนเริ่มพิธี ยายพอน สุวันเมที หญิงชราวัย 73 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านท่าเมือง เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน นำขันดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้เจ้าพ่อ แล้วมานั่งรอพิธีกรรมหน้าแทนบูชา คุณยายเล่าถึงการมาร่วมในพิธีนี้ด้วยความเคารพศรัทธา

“ยายจะมาร่วมพิธีนี้ทุกปีไม่เคยขาด ถ้าไม่มาเจ้าพ่อท่านจะถามหา...”

คุณยายเล่าให้ฟังถึงความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในพิธีกรรมบวงสรวงหอมะเหสัก ซึ่งมักจะมีพิธีกรรมเล็กๆ น้อยๆ ที่นอกเหนือจากการบวงสรวง แทรกซ้อนอยู่ด้วยเช่น การนำข้าวเหนียวปั้นมาจ้ำบรรเทาความเจ็บปวด เจ็บป่วย ข้าวเหนียวปั้นอยู่ในกระทงหยวกกล้วยซึ่งประดิษฐ์ขึ้นมา

อย่างง่ายๆ เป็นรูปทรงสามเหลี่ยม มีธูปเทียนปักอยู่ในกระทงซึ่งชาวบ้านนำมาวางไว้บนโต๊ะเล็กๆ ใกล้บริเวณทำพิธี ผู้มาร่วมพิธีจะนำก้อนข้าวเหนียวในกระทงนั้นมาจ้ำ หรือสัมผัสลงบนผิวหนัง หรืออวัยวะต่างๆ บนร่างกายที่เจ็บปวด หรือเป็นแผล พร้อมทั้งอธิษฐานให้หายจากอาการเจ็บปวด หรืออาการป่วย แล้วนำก้อนข้าวเหนียวที่จ้ำ หรือสัมผัสกับอวัยวะต่างๆ ตามต้องการแล้ว วางลงในกระทงเช่นเดิม เมื่อเสร็จพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าพ่อมะเหสักหลักเมือง ชาวบ้านก็จะนำกระทงเหล่านี้ไปลอยลงในแม่น้ำโขง ให้อาการเจ็บป่วยและทุกข์โศกต่างๆ ลอยหายไปกับสายน้ำโขงซึ่งผู้ทำพิธีนี้เชื่อกันว่าเมื่อทำเช่นนี้จะหายจากอาการเจ็บป่วย หรือเจ็บปวดดังกล่าวได้ ในขณะที่เล่าคุณยายก็จะนำเอาก้อนข้าวเหนียวมาจ้ำลงไปที่อวัยวะต่างๆ ในร่างกายของคุณยาย ปากก็พึมพำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ พร้อมทั้งบอกให้ผู้วิจัยหยิบก้อนข้าวเหนียวมาจ้ำบนส่วนต่างๆ ของร่างกายด้วยเช่นกัน

เครื่องสักการะประกอบในพิธีกรรมบวงสรวงหอมะเหสักหลักเมืองไกสอนพมวิหาน

ก่อนพิธีกรรมจะเริ่มขึ้นผู้คนหลากหลายเริ่มทยอยกันขึ้นมาบนหอมะเหสัก นอกจากคนลาวแล้วก็จะมีคนไทย คนเวียดนาม คนจีนและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวตะวันตก มาร่วมพิธีกรรมในครั้งนี้ด้วย ผู้มาร่วมพิธีจะนำเครื่องบูชา เครื่องบวงสรวงซึ่งส่วนใหญ่คือ ดอกไม้ ธูปเทียน ผลไม้ ได้แก่ กล้วย มะพร้าว และที่ขาดไม่ได้คือ เหล้า เป็นเหล้าขาวใส บางคนนำมาทั้งขวดใหญ่ บางคนบรรจุลงในขวดใบเล็ก ส่วนเนื้อควายที่ฆ่าก็จะนำบางส่วนใส่ถาดมาพร้อมกับหัวควาย ตั้งไว้หน้าแท่นพิธีกรรม ซึ่งจะเป็นพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้ประกอบพิธีเท่านั้น ผู้เข้าร่วมพิธีจะเข้าไปในบริเวณนั้นไม่ได้โดยเฉพาะผู้หญิงต้องนั่งอยู่ภายนอกเท่านั้น

พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองเริ่มขึ้นเมื่อ เข้าจ้ำ หรือกะจ้ำหรือพ่อล่าม จันพม เมืองแสน อายุ 80 ปี เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อที่สถิตอยู่ในศาลหลักเมืองทั้ง 8 องค์ กะจ้ำเดินทางมาจากบ้านโพนสิม ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดเดิมของชาวเมืองสะหวันนะเขตที่อพยพมาจากบ้านโพนสิม เข้ามาถึง

ในบริเวณประกอบพิธี กะจ้ำนั่งขัดสมาธิบนพรมที่ปูลาดไว้หน้าแท่นบูชาเจ้าพ่อ ก้มลงกราบเจ้าพ่อแล้วนั่ง

พนมมือหลับตาสักครู่ร่างกายของกะจ้ำจะสั่นแสดงให้ทราบว่าเจ้าพ่อลงทรงแล้ว เมื่อกะจ้ำลืมตาขึ้น ผนผู้ที่เป็นทหารเอก ซึ่งก็คือผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมจะหยิบเครื่องทรงตามความประสงค์ของเจ้าพ่อที่เข้าทรงมาสวมให้ร่างทรง มีผ้านุ่ง เสื้อ หมวก ซึ่งมีรูปแบบและสีสันต่างกัน เจ้าพ่อบางองค์จะถืออาวุธด้วย เจ้าพ่อแต่ละองค์จะแสดงท่าทางต่างๆ บางองค์จะนั่งพูดคุยทักทายกับชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธี บางองค์จะลุกขึ้นยืนถืออาวุธร่ายรำถือดาบกวัดแกว่งไปมา สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้ที่ร่วมพิธีเป็นอันมาก เจ้าพ่อที่ลงทรง มีทั้งเจ้าพ่อผู้รักษาเมือง รักษาน่านน้ำ เจ้าพ่อนักรบ เป็นต้น แต่ละองค์จะลงทรงเป็นเวลาประมาณ 5-10 นาที เสียงพูดของเจ้าพ่อแต่ละองค์ที่พูดกับผู้เข้าร่วมพิธีนั้นบางองค์เสียงดังมาก บางองค์เสียงเบาผู้เข้าร่วมพิธีจะได้ยินไม่ทั่วถึง ได้ยินเพียงผู้ที่นั่งอยู่ด้านหน้าใกล้ๆ ร่างทรงเท่านั้น เมื่อเจ้าพ่อลงทรงครบทุกองค์ หลังจากพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว พ่อพาไล หัวหน้าผู้ดูแลรักษาหอมะเหสักจะแจ้งคำพูดของเจ้าพ่อให้ผู้มาร่วมพิธีทราบอีกครั้ง

พิธีกรรมในหอมะเหสัก ศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน

เมื่อการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อในหอมะเหสักเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีจะนำเอาเครื่องเซ่นไหว้ คือ ผลไม้มาแบ่งกับรับประทาน เพราะถือว่าเป็นผลไม้ของเจ้าพ่อ เจ้าพ่อมอบให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับประทานเพื่อเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต ชาวบ้านจะรีบเข้าไปหยิบผลไม้ต่างๆ มาแบ่งปันกัน โดยเฉพาะเหล้าจะนำมาแบ่งกันคนละเล็กละน้อย ถือว่าเป็นเหล้ายาที่ผ่านพิธีกรรมแล้ว ใครได้ดื่มหรือนำมาประพรมทาบริเวณร่างกายถือว่าเป็นศิริมงคล และสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ได้ จากนั้นก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน อาหารที่นำมารับประทานส่วนหนึ่งก็คือ อาหารที่ทำมาจากเนื้อควายที่นำมาเซ่นไหว้เจ้าพ่อนั่นเอง

ในขณะที่รับประทานอาหารร่วมกันชาวบ้านผู้มาร่วมพิธีก็จะพูดคุยกัน บางคนก็รู้จักกันดีเพราะเป็นคนในชุมชนเดียวกัน บางคนไม่รู้จักกันมาก่อนก็จะได้รู้จักกันพูดคุยทักทายกัน เรื่องที่พูดคุยกันส่วนหนึ่งก็จะเป็นเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เล่าให้ลูกหลานที่เพิ่งมาร่วมพิธีเป็นครั้งแรกฟังถึงเรื่องราวของเจ้าพ่อ และเหตุการณ์อภินิหารของเจ้าพ่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หอมะเหสักแห่งนี้ นอกจากการเซ่นไหว้บวงสรวงด้วยเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ แล้ว ก็จะมีการบริจาคเงินในพิธีนี้ด้วย ซึ่งจะมีการจดบันทึกรายชื่อผู้บริจาคและจำนวนเงินไว้ในบัญชีของหอมะเหสักด้วย เงินที่บริจาคก็จะนำไปประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในบริเวณหอมะเหสัก รวมทั้งบำรุงรักษาหอมะเหสักให้สะอาดสวยงามเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต และผู้มาเคารพบูชาทั่วไป

ในขณะที่รับประทานอาหารร่วมกันชาวบ้านผู้มาร่วมพิธีก็จะพูดคุยกัน บางคนก็รู้จักกันดีเพราะเป็นคนในชุมชนเดียวกัน บางคนไม่รู้จักกันมาก่อนก็จะได้รู้จักกันพูดคุยทักทายกัน เรื่องที่พูดคุยกันส่วนหนึ่งก็จะเป็นเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เล่าให้ลูกหลานที่เพิ่งมาร่วมพิธีเป็นครั้งแรกฟังถึงเรื่องราวของเจ้าพ่อ และเหตุการณ์อภินิหารของเจ้าพ่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หอมะเหสักแห่งนี้ นอกจากการเซ่นไหว้บวงสรวงด้วยเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ แล้ว ก็จะมีการบริจาคเงินในพิธีนี้ด้วย ซึ่งจะมีการจดบันทึกรายชื่อผู้บริจาคและจำนวนเงินไว้ในบัญชีของหอมะเหสักด้วย เงินที่บริจาคก็จะนำไปประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในบริเวณหอมะเหสัก รวมทั้งบำรุงรักษาหอมะเหสักให้สะอาดสวยงามเป็นสถานที่เคารพบูชาของชาวเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต และผู้มาเคารพบูชาทั่วไป

ท้าวเทพ สุริวง อายุ 32 ปี อาศัยอยู่ในบ้านไชยมงคล เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานจบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยแห่งชาติที่นครหลวงเวียงจันทน์ มาทำงานราชการเป็นเจ้าหน้าที่การเงินของรัฐที่เมืองไกสอนพมวิหานได้สองปีกว่าแล้ว หน้าที่ของท้าวเทพประการหนึ่งคือ เป็นผู้รับผิดชอบมาเก็บรวบรวมเงินบริจาคที่หอมะเหสักศาลหลักเมืองแห่งนี้ ในทุกวันศุกร์ของแต่ละสัปดาห์ และวันที่มีพิธีกรรมในหอมะเหสัก แล้วนำเงินบริจาคเข้าบัญชีของรัฐ ท้าวเทพเล่าถึงการปฏิบัติภารกิจในหอมะเหสักว่า

> “... ผมจะมารับเงินที่รวบรวมได้จากการบริจาคที่หอมะเหสักทุกวันศุกร์ ในแต่ละเดือนมีเงินบริจาคคิดเป็นเงินไทยประมาณสี่พันกว่าบาท งานเลี้ยงหอมะเหสัก (งานบวงสรวง) ได้รับเงินบริจาคปีนี้หมื่นกว่าบาท ... เงินที่บริจาคมีทั้งเงินกีบ เงินบาท เงินดอง เงินดอลล่าร์ คนหลายชาติหลายภาษามาไหว้ท่าน บางทีก็เป็นคนลาวที่มาจากต่างประเทศ ก็พวกแต่งงานกับฝรั่งไง กลับมาบ้านก็มาไหว้เจ้าพ่อ เอาเงินดอลฯ มาบริจาค ... คนที่มาไหว้ท่านเพื่อให้ท่านคุ้มครอง จะได้มีความสุข บางทีมาขอสิ่งต่างๆ เมื่อได้แล้วก็จะมาแก้บน ...”

“... เงินที่เก็บรวบรวมไปนี้ จะนำไปเข้าบัญชีของรัฐ ถ้าทางหอมะเหสักต้องการนำมาใช้ก็จะไปเบิก พ่อพาไลซึ่งเป็นหัวหน้ารักษาดูแลศาลหลักเมืองแห่งนี้จะเป็นผู้ไปเบิกเงินมาใช้ในงาน ที่เกี่ยวข้องกับศาลหลักเมือง รัฐก็จะพิจารณาให้”

พ่อพาไล ไชยะวงสา อายุ 80 ปี ชาวผู้ไท ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่เมืองพิน สร้างครอบครัวอยู่ในบ้านโพนสิม แล้วย้ายมาอยู่ที่บ้านไชยพูม เมืองไกสอนพมวิหาน อาชีพเดิมรับราชการทหารการบินพลเรือน ในสงครามอินโดจีนเป็นทหารขนส่งที่เวียงจันทน์ ทำงานให้กับฝรั่งสองปีจนกระทั่งเดียนเบียนฟูแตก เมื่อออกจากการเป็นทหาร ก็มาเป็นหัวหน้าผู้ดูแลรักษาหอมะเหสักศาลหลักเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งมีผู้ช่วยดูแลอีกสองคนคือ พ่อลาน จันทราดวงสี อายุ 68 ปี อยู่บ้านไชยพูมพ่อสี ไชยะสิง อายุ 73 ปี อยู่บ้านรัตนรังสีเหนือ ในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้มาทำหน้าที่ดูแลรักษาศาลหลักเมือง หรือเฮ็ดเวียกศาลนั้น คุณพ่อลานบอกว่าส่วนใหญ่เขาจะเลือกลูกบ้านหลานเมืองสะหวันนะเขตที่เป็นผู้ใหญ่อาวุโสอายุมาก เป็นผู้ประพฤติดีมีคุณธรรม รักษาฮีตคองมาทำงานที่นี่ ซึ่งคุณพ่อทั้งสามคนก็ได้รับการคัดเลือกให้มาปฏิบัติหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหอมะเหสักหลักเมือง โดยมีคุณพ่อพาไลเป็นหัวหน้า

คุณพ่อพาไล เล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของหอมะเหสักแห่งนี้ว่า

“... เมื่อก่อนหอมะเหสัก ซึ่งมีเจ้าพ่อ ยาพ่อทั้งแปดองค์สถิตอยู่นี้ เดิมตั้งอยู่ที่บ้านโพนสิม เมื่อประเทศลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสได้ไม่นาน ฝรั่งจึงย้ายหอมะเหสักหลักเมืองมาไว้ที่นี่ ซึ่งใกล้กับท่าเรือข้ามฟาก มีคนมาก คนสองฝั่งโขงข้ามไปข้ามมาเสมอ ในสมัยก่อนยังไม่มีด่านจุดตรวจคนข้ามแดน คนที่อาศัยอยู่ในแถวนี้ก็ข้ามแม่น้ำโขงไปมาหาสู่กันตามปกติ ไม่มีเรื่องราวอะไร พอมีการกำหนดเขตแดน ฝั่งนี้ลาว ฝั่งโน้นไทย ก็เลยยาก จะข้ามแต่ละครั้งก็ต้องทำเอกสาร เสียเงิน จะพายเรือข้ามไปมาสบายๆ เหมือนเมื่อก่อนไม่ได้แล้ว ...”

“... ที่ฝรั่งให้ย้ายหอมะเหสักมาไว้ที่ตรงนี้ คงเป็นที่ที่ติดกับแม่น้ำโขงเขตแดนประเทศไทย และใกล้กับท่าเรือข้ามฟาก ให้ท่านมาคอยปกป้องคุ้มครองเมือง เพราะมีผู้คนข้ามไปมามาก ไม่รู้ใครบ้างมีทั้งคนดีไม่ดี แล้วก็เป็นบริเวณที่ใกล้เคียงกับวัดไชยพูมด้วย อยู่ตรงกันข้าม วัดไชยภูมิตั้งมาก่อนแล้ว มีพระเณรมาก ส่วนใหญ่คนมาวัดก็จะมาไหว้ศาลเจ้าพ่อด้วย ...”

พ่อพาไลหยุดเล่าเรื่องชั่วขณะเมื่อมีชายหญิงสองสามคนขึ้นมาบนศาล จะมาขอบนบานหรือบะกับเจ้าพ่อ พ่อลานซึ่งเป็นผู้ช่วยพ่อพาไลจะเป็นผู้เขียนร่างถ้อยคำขอบนบานตามความ

ประสงค์ของผู้มากราบไหว้ขอเจ้าพ่อให้ช่วย แล้วนำมาให้พ่อพาไลเป็น “แทนคำ” หรือผู้ต่างหน้าพูดกับเจ้าพ่อแทนผู้ที่มาขอบนบาน

พ่อลานนำกระดาษซึ่งเขียนคำร่างขอบนบานของคนที่มาบนบานเจ้าพ่อ มาให้พ่อพาไล หลังจากพ่อพาไลได้อ่านข้อความจากกระดาษแผ่นนั้นแล้ว พ่อพาไลพูดกับผู้มาขอบนบานด้วยน้ำเสียงที่ค่อนข้างจะโกรธ แต่ก็ไม่ได้แสดงอาการที่ไม่ดี เพราะบุคลิกของท่านเป็นคนมีเมตตาและอ่อนโยน เพียงพูดด้วยน้ำเสียงเข้มผิดจากปกติทั่วไปว่า

“... เรื่องไม่ดีอย่างนี้เจ้าพ่อไม่ช่วยหรอกนะ อย่ามาขอเลย เจ้าพ่อไม่ช่วย ช่วยไม่ได้...เจ้าพ่อจะช่วยแต่คนดี ทำในเรื่องดีๆ ทำแบบนี้ อย่ามาให้เจ้าพ่อช่วยเลย ...”

เมื่อพ่อพาไลพูดกับผู้มาขอบนบานแล้วก็หันมาพูดกับพ่อลานไม่ให้รับคำบนบานที่ขอให้เจ้าพ่อช่วยเหลือในสิ่งที่ไม่ดี

“... ต่อไปอย่ารับเด้อ เรื่องไม่ดีอย่างนี้ ...”

พ่อพาไลไม่ได้บอกว่าเรื่องไม่ดีที่ผู้มาขอให้เจ้าพ่อช่วยนั้นคือเรื่องอะไร แต่หันมาพูดว่า

“... เจ้าพ่อในศาลแห่งนี้จะคอยดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านชาวเมือง คนทำดีประพฤติดีเจ้าพ่อก็จะคุ้มครองช่วยเหลือ ทำไม่ดีก็ไม่ช่วย ท่านศักดิ์สิทธิ์มาก ... ตอนที่ย้ายมาใหม่ๆ พ่อฝันเห็นเจ้าพ่อที่สถิตอยู่ในศาลนี้ด้วย แล้วก็โชคดีถูกหวยได้เงินพอสมควร ...”

พ่อพาไล จึงไม่ใช่เพียงเป็นผู้ดูแลรักษาหอมะเหสัก หรือแทนคำ ผู้ต่างหน้าพูดแทนผู้มาไหว้ขอสิ่งต่างๆ จากเจ้าพ่อเท่านั้น แต่เป็นผู้กรองเรื่องราวคำขอบนบานต่อเจ้าพ่ออีกด้วย ซึ่งจะต้องเป็นเรื่องที่ไม่เป็นภัยแก่สังคมไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น เป็นการจัดระเบียบสังคมควบคุมความประพฤติของผู้คนในสังคมบนพื้นฐานความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

ส่วนเรื่องพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อหอมะเหสักนั้น พ่อพาไลเล่าให้ฟังว่า

“... ปีนี้เจ้าพ่อสั่งห้ามไม่ให้ฆ่าควายมาเซ่นไหว้เจ้าพ่ออีก ไม่ว่าปีไหนๆ ก็ไม่ให้ฆ่าควายที่เคยทำมาคือฆ่าหมูสามปีแล้วจึงฆ่าควายเพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นสรวงเจ้าพ่อ ปีต่อไปก็คงจะใช้หมูอย่างเดียว เพราะเจ้าพ่อไม่ให้ฆ่าควายอีกแล้ว ...”

“... คนไทยก็ข้ามฝั่งมาเซ่นไหว้เจ้าพ่อเหมือนกัน ส่วนใหญ่จะมาขอให้เจ้าพ่อคุ้มครองให้ดำเนินกิจการค้าขาย ธุรกิจต่างๆ สำเร็จ พวกที่จะตั้งบริษัทใหม่ เปิดกิจการใหม่ หรือจะขายที่ขายทางก็จะมาขอให้กิจการงานสำเร็จเจริญรุ่งเรือง คนไทยที่มาท่องเที่ยวหรือมาเยี่ยมพี่น้องฝั่งลาว ก็จะมาไหว้เจ้าพ่อเช่นกัน เขานับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประสบผลสำเร็จก็จะเอาสิ่งของต่างๆมาถวายมาตกแต่งศาล หรือเอาเงินมาบริจาค มีแบบนี้มาตลอด ... วันออกพรรษาแข่งเรือก็จะมาไหว้กัน บางปีข้าราชการตำแหน่งสูงๆ ก็จะมาเช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร รองผู้ว่า ก็เคยมา..... บางปีเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เจ้าฟ้างุ่ม ก็จะมาลงทรงด้วยนะ แต่ปีนี้ไม่มาแต่เจ้าพ่อที่นี่ก็ลงทรงครบทุกองค์จนกะจ้ำเหนื่อย... กะจ้ำ คนนี้อยู่บ้านโพนสิมที่ศาลเก่าเคยตั้งอยู่ที่นั่น เป็นเชื้อสายกะจ้ำคนเก่าสืบต่อกันมา ทำพิธีมาหลายปีแล้ว คนทั่วไปก็ให้ความนับถือท่านมาก”

“...อยากให้พิธีกรรมนี้อยู่สืบต่อกันไป ลูกหลานเขาก็จะได้รู้ความเป็นมาของบ้านเมืองรู้ฮีตคองที่คนเฒ่าคนแก่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อมีคนทำพิธีกรรมเจ้าพ่อก็จะได้ปกป้องคุ้มครองจะได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ...ไม่เคยเห็นมีใครคิดจะเขียนบันทึกไว้นะเรื่องราวเหล่านี้ แต่ก็มีคนเฒ่าคนแก่รู้เรื่องเล่าต่อๆ กันมา พ่อดีใจที่มีคนมาถามเรื่องราวเหล่านี้ จะได้สืบสานให้เด็กรุ่นหลังได้เรียนรู้กันต่อไป...”

คุณพ่อพาไลเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมหอมะเหสักหลักเมืองไกสอนพมวิหาน และตอบคำถามต่างๆ ด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเมตตาและต้องการอนุรักษ์รักษาพิธีกรรมนี้รวมทั้งเผยแพร่ให้ผู้คนทั่วไปได้รับทราบ

เมื่อเสร็จพิธีกรรมบวงสรวงหอมะเหสักหลักเมือง ชาวบ้านต่างก็ช่วยกันเก็บกวาดพื้นที่ซึ่งเขาเชื่อว่าจะได้อานิสงส์ผลบุญเจ้าพ่อจะช่วยให้มีความสุขประสบความสำเร็จดังที่ปรารถนา มีบางคนก็ทำพิธีบนบานขอสิ่งต่างๆ ที่ตนประสงค์ต่อจากพิธีกรรมบวงสรวงใหญ่ประจำปี บางคนก็กลับบ้าน
พร้อมรอคอยความหวังที่ได้บนบานขอต่อเจ้าพ่อในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในวันนั้น

ความเชื่อเหนือสิ่งธรรมชาติเป็นความเชื่อในพลังอำนาจที่จะดลบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรากฏในรูปแบบของศาสนาและไสยศาสตร์ ความเชื่อทั้งสองอย่างสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์เรื่อยมาตั้งแต่โบราณ ความเชื่อเหนือสิ่งธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการควบคุมและกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระบบแบบแผนเกิดเป็นจารีตประเพณีที่จะอยู่ร่วมกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือเป็นแหล่งที่มาของอำนาจที่ควบคุมมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันนั่นเอง ....ในระดับองค์กรพื้นฐาน เช่น ครอบครัว ชุมชน มีผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ พระภูมิเจ้าที่ ผีบ้านหลักเมือง คอยปกปักรักษาให้อยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เมื่อชุมชนพัฒนาเป็นเมือง รัฐ อาณาจักร มีโครงสร้างสังคมซับซ้อนขึ้น

มีชนชั้นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ระบบความเชื่อซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจประเภทหนึ่งก็ซับซ้อนยิ่งขึ้นเป็นเงาตามตัวนอกจากจะใช้หลักกฎหมายและการเมืองการปกครองแล้ว ผู้ปกครองจะใช้ความเชื่อเหนือธรรมชาติในการรักษาระเบียบแบบแผน ขจัดความขัดแย้ง รักษาสถานภาพและอำนาจของชนชั้นผู้ปกครองเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นในสังคม (รัตนา โตสกุล. 2548 : 90-91)

6.2.1.2 งานประเพณีประสานความสัมพันธ์

งานประเพณีที่สำคัญในจังหวัดมุกดาหาร เป็นงานประเพณีที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในจังหวัดและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ระหว่างคนในจังหวัดมุกดาหาร และคนในแขวงสะหวันนะเขต คืองานประเพณีแข่งเรือซึ่งจัดขึ้นในวันออกพรรษาของทุกปี งานรวมเผ่าไทยมุกดาหารมะขามหวานชายโขง งานกาชาด และงานประเพณีอื่นๆ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำปีในจังหวัดมุกดาหาร

งานประเพณีแข่งเรือเป็นงานประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดมาแต่โบราณ ตามวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำโขง สร้างความสนุกสนานและก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันของผู้คนที่เข้าแข่งขันจะมีการจัดการแข่งขันในวันเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในวันเดียวกัน ส่วนกำหนดการและพิธีการต่างๆ จะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นหรือชุมชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีองค์ประกอบ วิธีการ พิธีกรรม บุคคลที่เข้าร่วมงานมีความหลากหลาย สำหรับในพื้นที่ชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารจะมีการเตรียมการก่อนเข้าแข่งขัน มีการประชุมวางแผนร่วมกันในแต่ละชุมชน พร้อมใจกันหาเรือ สร้างเรือที่จะใช้เป็นเรือที่เข้าแข่งขัน คัดเลือกผู้ที่จะเป็นฝีพายซึ่งเป็นคนในชุมชน ร่วมกันฝึกซ้อมฝีพายในการพายเรือให้พร้อมเพรียงแข็งแรง มีการจัดเตรียมตกแต่งขบวนแห่ของแต่ละชุมชน ซึ่งจะมีการจัดขบวนแห่อย่างสวยงามในวันแข่งขัน ผู้เข้าร่วมขบวนจะแต่งกายอย่างสวยงามด้วยเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีอย่างหลากหลาย มีการฟ้อนรำประกอบดนตรีพื้นเมืองที่ไพเราะงดงาม

เมื่อถึงวันแข่งเรือคือในวันออกพรรษาของทุกปี ก็จะมีขบวนแห่ของแต่ละชุมชนเดินเข้าสู่ถนนริมฝั่งแม่น้ำโขงในตลาดอินโดจีน ใกล้เคียงกับท่าเรือข้ามฟากที่จุดผ่านแดนถาวร แสดงให้เห็นความสวยงามของขบวนแห่ แสดงความสามัคคีในหมู่คณะของแต่ละชุมชน และการประสานสามัคคีกับกลุ่มชุมชนอื่นๆ ได้รู้จักพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในแต่ละชุมชน และที่นับว่าเป็นความสำคัญระดับชาติคือ ชาวสะหวันนะเขตได้เดินทางข้ามแม่น้ำโขงมาเข้าร่วมการแข่งขันด้วย รวมทั้งเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นก่อนการแข่งเรือ เช่น การตักบาตร ทำบุญประเพณีออกพรรษาร่วมกันในตอนเช้า ทำพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อฟ้ามุงเมือง และเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ณ บริเวณศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง เมื่อเสร็จพิธีก็จะรับประทานอาหารร่วมกันก่อนที่

จะเริ่มการแข่งเรือในแม่น้ำโขง ซึ่งมีการแข่งขันหลายประเภท รวมทั้งประกวดขบวนเรือสวยงาม ซึ่งเป็นเรือที่ตกแต่งมาอย่างสวยงาม โดยมีผู้หญิงแต่งกายสวยงามเป็นฝีพายอีกด้วย

ประเพณีแข่งเรือออกพรรษาไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต

ในปี พ.ศ. 2551 เทศบาลเมืองมุกดาหาร ได้จัดงานแข่งเรือขึ้นในงานประเพณีออกพรรษา ระหว่างวันที่ 10-15 ตุลาคม มีนายปราณีต บุญมี ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร และรองเจ้าแขวงสุหวันนะเขตคือ ท่านสุพัน แก้วมีชัย ร่วมกันเป็นประธานในพิธีเปิดงานประเพณีแข่งเรือออกพรรษาไทย-ลาวอย่างยิ่งใหญ่ โดยมีขบวนแห่อัญเชิญถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งทางบกและทางน้ำ มีพิธีเบิกน่านน้ำและพิธีตีช้างน้ำนอง ซึ่งถือว่าเป็นพิธีเก่าแก่ที่เกิดขึ้นเป็นแห่งแรกในแถบลุ่มน้ำโขง โดยมีประวัติความเป็นมาตามบันทึกทางประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า เมื่อสมัยอดีตกาลเมื่อยังเป็นเมืองมุกดาหารในทุกๆ ปีของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งตรงกับวันออกพรรษา เจ้าเมืองจัดให้มีพิธีถือน้ำพระพิพัฒสัตยา โดยให้ผู้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ แต่ละตำบล หมู่บ้าน นำเครื่องบรรณาการ และอื่นๆ มาร่วมประกอบพิธี เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้าเมือง ในการเดินทางมาร่วมพิธีนั้นส่วนใหญ่จะเดินทางด้วยเรือ เนื่องจากสะดวกกว่าการเดินทางทางบก ดังนั้นเมื่อมีเรือจากหลายตำบล หลายหมู่บ้านมารวมกันเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความคิดให้มีการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนาน และการแข่งขันนั้นจะให้เรือทุกลำที่มาร่วมในพิธีพายแข่งขันพร้อมกันทีเดียว ใครมีกำลังดีกว่า แรงดีกว่าก็จะเป็นผู้ชนะ เมื่อเรือจำนวนมากมายพายพร้อมกัน การแข่งขันความเร็วเช่นนี้คนโบราณเปรียบไว้ว่าเหมือนกับการไล่ช้างเป็นโขลงให้ว่ายน้ำ และเกิดเสียงอึกทึกครึกโครม น้ำแตกกระจายเป็นฟอง เปรียบเหมือนกับช้างเล่นน้ำเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเรียกพิธีนี้ว่า พิธีตีช้างน้ำนองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ฯลฯ

พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในวันออกพรรษาจึงมีผู้คนมากมายที่มาชมประเพณีแข่งเรือ แม่น้ำโขงซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดน กลับกลายเป็นสนามแข่งขันเรือยาวเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พื้นที่ลานกว้างหน้าศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้องกลายเป็นสถานที่รับประทานอาหารร่วมกันระหว่างคนไทยคนลาว ที่จะเข้าแข่งขันพายเรือด้วยกัน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ ทั้งคนไทยคนลาวเข้ามากราบไหว้สักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งชาวลาวและชาวไทยนับถือร่วมกัน ก่อนเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ในแม่น้ำโขงและก่อนการแข่งขันพายเรือ เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต และเพื่อความปลอดภัยในการทำกิจกรรมต่างๆ ในแม่น้ำโขง

ชาวลาวหลายคนไม่เคยข้ามมาประเทศไทยเลยก็ได้ข้ามมาเพื่อเข้าแข่งขันพายเรือในครั้งนี้ ผู้หญิงชาวลาวหน้าตาสดชื่นเบิกบานที่ได้มาร่วมขบวนพายเรือประเภทสวยงาม อย่างเช่น นางบัวคำ ซามนตี อายุ 45 ปี ชาวบ้านชุมชนลัดตะนะรังสีเหนือ ในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า ดีใจที่ได้ร่วมขบวนมาเป็นหนึ่งในฝีพายเรือประเภทสวยงามจากเมืองสะหวันนะเขตด้วย

“หัวหน้าชุมชนเขาคัดเลือกมา ชุมชนละสามสี่คน รวมกันแล้วก็มาก ร้อยกว่าคนเดินทาง ข้ามฝั่งมาด้วยกัน ...ไม่เคยมาประเทศไทยเลย มาครั้งนี้ตื่นเต้นมาก อยากให้มีงานแบบนี้บ่อยๆ คนไทยคนลาวจะได้สนุกสนานร่วมกัน...”

เมื่อแข่งขันเรือยาวแล้วในวันรุ่งขึ้นก็เป็นวันเปิดพรมแดนให้ชาวไทยชาวลาวข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาหากันได้อย่างเสรี ไม่มีการเก็บเงินค่าเหยียบแผ่นดินของทั้งสองประเทศ ผู้ข้ามไปมาจะเสียเงินค่าเรือข้ามฟากเท่านั้น ซึ่งในวันนั้นจะมีผู้คนข้ามแดนจำนวนมาก ทางเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหานก็ได้จัดแพขนานยนต์ลำใหญ่ที่เคยขนรถยนต์ข้ามฟากเมื่อครั้งยังไม่มีสะพาน ให้มารับส่งผู้โดยสารข้ามฟากในวันนี้ด้วย

นายอัมพร ศรีสุข พนักงานขนส่งสินค้าที่ท่าเรือข้ามฟากกล่าวถึงวันเปิดพรมแดนให้ข้ามแดนกันอย่างเสรีว่า

“...เป็นวันที่คนมามุกดาหารมากวันหนึ่ง คนไทยก็อยากข้ามไปฝั่งโน้น คนลาวก็อยาก ข้ามมาฝั่งนี้ ซึ่งความจริงแล้วจะข้ามไปวันไหนก็คงไม่แปลก แต่วันนี้มันตื่นเต้นดีมีคนมากแล้วก็ข้ามไปโดยไม่ต้องเสียเงินค่าเหยียบแผ่นดิน เสียแต่ค่าเรือ การตรวจตราก็ไม่เข้มงวด สบายดี ...แต่ก็มีข้อเสียนะ มันเป็นการเปิดช่องทางให้พวกมิจฉาชีพทำการผิดกฎหมายได้ เช่นพวกค้ายาหรือพวกทุจริตต่างๆ ถือโอกาสทำงานทุจริตในวันนี้ก็มี ตำรวจก็จับได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เพราะ

คนมันมาก ถ้าเพิ่มกำลังตรวจตรามากกว่านี้ก็ดี แต่ก็ไม่ใช่เข้มงวดจนเกินไป คนที่เขามาเที่ยวสนุกๆ ก็จะหมดสนุกไปด้วย...”

แพขนานยนต์รับส่งผู้โดยสารข้ามฟากในวันเปิดพรมแดนไทย-ลาว

พื้นที่ชายแดนสองฝั่งโขงในวันนั้นจึงเชื่อมต่อเป็นพื้นที่เดียวกันที่ผู้คนข้ามไปมาหากันได้อย่างเสรี ซึ่งเป็นวันที่เกี่ยวเนื่องจากวันงานประเพณีออกพรรษา วันสำคัญทางพุทธศาสนาที่คนไทยและคนลาวต่างนับถือร่วมกัน

6.2.1.3 งานบุญเชื่อมความสัมพันธ์ : ทอดกฐินน้ำบนแพขนานยนต์ล่องแม่น้ำโขง

ในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2551 ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ตรงกับวันลอยกระทงประเพณีของชาวไทยโดยทั่วไป แต่ที่ชายแดนมุกดาหาร ชุมชนเทศบาลมุกดาหารกลุ่มหนึ่งได้จัดทอดกฐินน้ำ บนแพขนานยนต์ ล่องแพไปตามลำน้ำโขง ทำบุญทอดกฐินบนแพนั้น

งานทำบุญกฐินในครั้งนี้เริ่มต้นโดยผู้ร่วมทำบุญส่วนหนึ่งจะไปสักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องที่ศาลเจ้าแม่ก่อนในเวลาบ่ายของวันทำบุญ ซึ่งในการไปสักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องของกลุ่มขบวนทำบุญนี้ มีการตีกลองกิ่งเสียงดังหน้าศาลเจ้าแม่ เพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าแม่สองนางให้รับทราบถึงการทำบุญทอดกฐินทางน้ำในครั้งนี้ จากนั้นก็เดินทางไปขึ้นแพขนานยนต์ที่ท่าทรายแห่งหนึ่งในชุมชนบ้านนาโป

แพขนานยนต์ขนาดใหญ่ซึ่งเคยรับส่งผู้โดยสารและรถยนต์ข้ามฟากได้ครั้งละหลายคัน เมื่อมีสะพานจึงไม่มีรถยนต์ข้ามฟากโดยแพขนานยนต์อีก แพขนานยนต์จึงไม่ได้นำออกมาใช้ในท่าเรือข้ามฟากอีก แต่ในวันเปิดพรมแดนไทย-ลาว แพขนานยนต์ก็จะไปรับส่งผู้โดยสารที่พากันข้ามฝั่งไปมามากมาย การข้ามด้วยเรือข้ามฟากซึ่งบรรจุผู้โดยสารจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับคนข้ามฟากจำนวนมาก แพขนานยนต์จึงเป็นพาหนะรับส่งคนข้ามแดนในวันเปิดพรมแดนได้คราวละร้อยกว่าคน

ผู้เข้าร่วมพิธีทอดกฐินน้ำบนแพขนานยนต์ในแม่น้ำโขง

ในวันนี้แพขนานยนต์กลับกลายเป็นพื้นที่ในการจัดพิธีทำบุญทอดกฐินน้ำ เมื่อผู้คนขึ้นไปบนแพ พระภิกษุเดินทางมาถึงและขึ้นไปบนแพแล้ว พิธีทำบุญก็เริ่มขึ้นในเวลาใกล้ค่ำ เริ่มจากการปล่อยเชือกเส้นยาวที่ผูกโยงไปด้วยหมากพลูบุหรี่ลงในสายน้ำก่อน เพื่อเป็นการบอกกล่าวขอทางกับพญานาค ให้เปิดเส้นทางในสายน้ำให้ทำบุญ แล้วแพขนานยนต์ก็จะลอยลำแล่นออกจากฝั่ง ลอยไปตามลำแม่น้ำโขง พระภิกษุสงฆ์ก็จะสวดประกอบพิธีทอดกฐิน ถวายผ้ากฐิน เสร็จเรียบร้อยแล้วผู้มาร่วมทำบุญก็จะลอยกระทงกันในแม่น้ำโขง มีการจุดโคมไฟและรำวงกันอย่างสนุกสนานบนแพนั้น เมื่อแพแล่นไปถึงสะพานข้ามแม่น้ำโขงแล้วก็จะแล่นกลับมายังท่าเทียบแพที่เดิม เป็นเสร็จพิธีซึ่งเป็นเวลาค่ำคืน ใช้เวลาล่องเรือเพื่อทำบุญทอดกฐินประมาณสามชั่วโมง

คุณยายที่มาร่วมงานคนหนึ่งกล่าวว่าไม่เคยมีประเพณีแบบนี้มาก่อนเลย เพิ่งจัดกันขึ้นมาในปีนี้ แปลกดี เคยไปแต่งานทอดกฐินทั่วๆ ไป ไม่เคยมาทอดกฐินในแม่น้ำ โดยเฉพาะในแม่น้ำโขง มีคนมาร่วมทำบุญกันมากได้รู้จักคนมาก

คุณระวีวรรณ หญิงสาวคนหนึ่งซึ่งทำงานที่หอการค้าจังหวัดมุกดาหารเล่าให้ฟังว่าการทำบุญครั้งนี้เป็นการริเริ่มของหอการค้าที่ต้องการให้เป็นประเพณีประจำปีของจังหวัดมุกดาหาร

เพื่อเป็นการทำบุญร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับจังหวัด ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนชายแดน และที่สำคัญเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัด ให้คนมาเที่ยวชมงานประเพณีทอดกฐินน้ำและร่วมกันทำบุญ เมื่อมีคนมาเที่ยวเศรษฐกิจในเมืองมุกดาหารก็จะดีขึ้น

6.2.1.4 พิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดิน : พิธีกรรมทางพุทธศาสนาเชื่อมสามแผ่นดิน

วันอาทิตย์ที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 เวลา 06.00 – 09.00 น. ชาวมุกดาหารได้จัดพิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดินพระ 1,000 รูป ที่บริเวณถนนวิวิธสุรการ ข้างศาลากลางจังหวัดมุกดาหาร การทำบุญตักบาตรครั้งนี้ได้นิมนต์พระภิกษุสามเณรชาวไทย ลาว และเวียดนาม มาร่วมรับจตุปัจจัยจากประชาชนชาวไทย ลาว และเวียดนาม นับเป็นมหาสังฆทานครั้งยิ่งใหญ่ครั้งแรกในจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งจัดขึ้นโดยชมรมมุกดาหารรวมใจ และสหพันธ์รวมใจไทยทั้งชาติ ถวายเป็นพุทธบูชา ช่วยเหลือคณะสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชาวพุทธ สืบทอดพระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนสามประเทศคือ ไทย ลาว และเวียดนาม

ผู้มาร่วมพิธีทำบุญตักบาตรครั้งนี้มีจำนวนมาก อาจเป็นเพราะเป็นวันอาทิตย์ซึ่งตรงกับวันหยุดงานราชการและเอกชนโดยทั่วไป เป็นพิธีที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ นิมนต์พระภิกษุสามเณรมาถึง 1,200 รูป รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง และที่สำคัญการใช้คำเรียกชื่อพิธีทำบุญครั้งนี้ว่า “พิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดิน” เป็นครั้งแรก สร้างความแปลกใหม่ ความรู้สึกที่ยิ่งใหญ่ แสดงถึงความพยายามที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสามประเทศ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วประชาชนที่มาร่วมในพิธีครั้งนี้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นชาวไทย ชาวลาวและชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ในจังหวัดมุกดาหารนั่นเอง

อา แม่ค้าวัยกลางคนในตลาดอินโดจีนเชื้อสายเวียดนาม เป็นคนหนึ่งที่เข้าร่วมทำพิธีบุญตักบาตรสามแผ่นดินด้วย เธอกล่าวถึงการทำบุญครั้งนี้ด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม และชื่นชอบกับคำว่าสามแผ่นดินมาก แสดงให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญกับชาวเวียดนามอย่างพวกเธอซึ่งเข้ามาอยู่ในจังหวัดมุกดาหารนานมาแล้ว

“...ก็ดีนะ ทุกครั้งจะมีแต่ไทย-ลาว ครั้งนี้เขาไม่ลืมพวกเรา .... อยู่ประเทศไทยมาตั้งแต่เกิด เลย พ่อแม่เป็นชาวเวียดนาม แต่เราก็คุ้นเคยกับชาวไทยดี ไม่ได้ถือศาสนาพุทธหรอกแต่ก็มาทำบุญตักบาตรด้วย ไม่เป็นไรหรอกนะทำบุญดีแล้ว เพราะเราอยู่ที่นี่ ... แบบนี้ไม่เคยจัดมาก่อน ไม่เคยเห็น คนมาทำบุญมาก พระก็มากันมาก ...”

หลังจากเสร็จพิธีทำบุญตักบาตร พระภิกษุจากฝั่งลาวหลายรูปก็ข้ามเรือที่ท่าเรือข้ามฟากของเทศบาลเมืองมุกดาหาร เพื่อกลับไปยังเมืองไกสอนพมวิหาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสามเณรจากวัดไชยพูม และวัดใกล้เคียงในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหานนั่นเอง

พระครูประจักษ์ บุญญาทร วัดศรีมงคลใต้ เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร พระภิกษุรูปหนึ่งที่ได้รับกิจนิมนต์ในพิธีนี้ด้วย กล่าวถึงพระภิกษุที่ข้ามมาจากฝั่งลาวว่า

"การข้ามฝั่งไปมาของพระที่รับกิจนิมนต์เป็นเรื่องปกติ ครั้งนี้ผู้จัดงานก็ไปนิมนต์ท่านมาส่วนใหญ่ก็จากวัดใกล้ๆ ท่าเรือข้ามฟากนี่เอง วัดไชยพูมเป็นวัดใหญ่มีพระเณรมาก ... บางครั้งอาตมาก็ได้รับนิมนต์ข้ามฝั่งไปเหมือนกันแต่ไม่บ่อยนัก นานๆ ครั้ง ..."

การจัดพิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดินในครั้งนี้ นับเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ที่หลากหลายชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่คือ ชาวไทย ลาวและเวียดนาม ให้เกิดความสามัคคีมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน โดยอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ซึ่งอาจเป็นแนวทางพื้นฐานที่จะสืบสร้างความสัมพันธ์ระดับชาติต่อไป

6.2.2 การค้าและการท่องเที่ยว : ผลประโยชน์เชื่อมความสัมพันธ์

จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต เป็นเมืองชายแดนที่มีเศรษฐกิจการค้าดีแห่งหนึ่งในบรรดาเมืองชายแดนทั้งหลาย เพราะพื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ที่มีคนอาศัยอยู่มาก เป็นชุมชนที่เป็นเมืองใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต มีการติดต่อประสานความสัมพันธ์ต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่อกัน รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่ส่งผ่านสินค้าจากต่างประเทศที่สำคัญคือจากประเทศจีนและเวียดนาม เพื่อนำมาขายในประเทศไทยและส่งต่อไปยังประเทศพม่า รวมทั้งส่งสินค้าจากประเทศไทยไปขายยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามอีกด้วย

นอกจากการประสานความสัมพันธ์ด้านการค้าซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวและการบริการอื่นๆ ซึ่งมีเครือข่ายผลประโยชน์ร่วมกัน มีความขัดแย้ง ต่อรอง ต่อสู้ช่วงชิงผลประโยชน์ที่หลากหลายรูปแบบ บนหน้ากากแห่งความสัมพันธ์เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนในพื้นที่ตลาดอินโดจีน ตลาดสิงคโปร์ ท่าเรือข้ามฟากจุดผ่านแดนถาวร ท่าเรือข้ามฟากในชุมชน ร้านอาหาร โรงแรม สถานบริการต่างๆ รวมทั้งบริษัทท่องเที่ยว เป็นต้น

6.2.3 ระบบอุปถัมภ์เชื่อมความสัมพันธ์

การพึ่งพาอาศัยในความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์แบบหนึ่งที่สร้างความผูกพันและผลประโยชน์ให้กับคนทั้งสองฝ่ายในพื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต ส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบ นายจ้างกับลูกจ้าง ในร้านอาหาร โรงแรม ร้านขายเสื้อผ้า เครื่องใช้โรงงาน ปั้นน้ำมัน ฯลฯ

นอกจากนี้การขนส่งสินค้าข้ามฝั่งแม่น้ำนอกจุดผ่านแดนถาวรของพ่อค้าบางรายที่ต้องอาศัยแรงงานของลูกจ้างที่ส่วนใหญ่เป็นคนลาว ที่ข้ามไปมาเพื่อหางานรับจ้างชั่วคราว และคนลาวอพยพที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยไม่มีสัญชาติ เป็นคนไร้รัฐที่หางานทำอย่างอื่นไม่ได้ พวกเขาจะเข้ารับอุปถัมภ์หรือเป็นลูกจ้างของพ่อค้าเหล่านี้ ค่าจ้างไม่แพง การจ้างจ้างตามงานที่ทำได้ เช่นแบกถุงสินค้า ให้เงินตามจำนวนถุงสิ่งของที่แบก การขนสินค้าจะทำงานในเวลากลางคืนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ขนถ่ายสินค้าลงเรือลำเล็ก หรือขนสินค้าจากเรือขึ้นฝั่ง สินค้าเหล่านี้ไม่ต้องเสียภาษีเพราะลักลอบขนส่งนอกด่านตรวจคนและสินค้าเข้าเมืองที่จุดผ่านแดนถาวร ซึ่งก็จะรับจ้างกันเป็นประจำ ทั้งผู้จ้างและผู้รับจ้างจะนัดหมายกัน กำหนดเวลาทำงาน ซึ่งบางครั้งมีงานพิเศษเพิ่มเติมก็จะมีค่าแรงเพิ่มขึ้นอีก เมื่อรู้จักนิสัยใจคอกันดี นายจ้างบางคนก็จะให้ไปทำงานในโรงงานหรือในร้านในบ้านของนายจ้างก็จะมีรายได้ค่อนข้างดี ได้รับการอุปถัมภ์ดูแลจากนายจ้างเป็นอย่างดี

การอุปถัมภ์แรงงานต่างชาติ ผู้อพยพหรือคนไร้รัฐในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต เป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ต่างยินดีปฏิบัติ เพราะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน

ผู้อุปถัมภ์ชาวไทยให้พื้นที่นาเป็นที่อยู่ที่ทำมาหากินของชาวลาวอพยพ ให้ทำนาและแบ่งผลประโยชน์บางส่วนให้ตามตกลงกัน บางคนก็ให้ทำสวนเฝ้าสวนผลไม้ ปลูกผักขาย แล้วแบ่งผลประโยชน์ให้ ในเวลาว่างจากการทำนาทำสวนก็ไปรับจ้างกับนายจ้างอื่นๆ ได้ นับเป็นกลวิธีหนึ่งที่คนในพื้นที่ชายแดนปฏิบัติกัน เพื่อต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ภาวะขาดแคลนแรงงาน เพราะผู้คนส่วนหนึ่งเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ

นายจ้างบางคนปฏิเสธที่จะตอบคำถามว่ามีลูกจ้างซึ่งเป็นแรงงานผิดกฎหมายเหล่านี้หรือไม่ จำนวนเท่าไร คนลาวที่รับจ้างทำงานทั่วไปหรือคนไร้รัฐก็ขออนุญาตไม่เปิดเผยชื่อนายจ้างหรืองานหรือสถานที่ทำงานของตนให้ทราบ เพราะเขาต่างพึ่งพากัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน แม้บางอย่างจะผิดกฎหมายก็ตาม ซึ่งเขาเหล่านั้นก็จะอ้างกฎระเบียบในรัฐและระหว่างรัฐว่าไม่ยุติธรรม มีขั้นตอนมาก ค่าใช้จ่ายหรือเก็บภาษีแพง เขาจึงต้องหาทางออกด้วยวิถีทางของเขา ซึ่งสามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

พื้นที่ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ของคนไร้รัฐ แรงงานต่างชาติผิดกฎหมาย สินค้าหนีภาษี สินค้าเถื่อน การลักลอบข้ามแดน ฯลฯ ที่ส่วนหนึ่งอำพรางและผูกพันกันไว้ด้วยระบบอุปถัมภ์ผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่ซ้อนทับอยู่กับการพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดของชีวิต

6.2.4 ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ

รัฐสยามหรือรัฐไทยใช้พรมแดนธรรมชาติในการขีดแบ่ง ไม่ว่าการขีดแบ่งนั้นไทยจะได้ดินแดนหรือเสียดินแดน แต่การขีดแบ่งทุกด้านและกับทุกรัฐล้วนตัดสายสัมพันธ์ ตัดเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ของคน เช่นเดียวกับแม่น้ำโขงสายน้ำแห่งชีวิตของผู้คนสองฟากฝั่งที่มีวิถีความเป็นอยู่ในสังคมเดียวกัน ถูกสถาปนาให้เป็นเส้นกั้นอาณาเขตไทย-ลาว แบ่งกลุ่มคนที่เคยเป็นหนึ่งเดียวออกจากกัน แต่เทคโนโลยีของอำนาจก็คงเป็นเพียงเส้นที่ขีดกั้นอาณาเขตดินแดนในแผนที่เท่านั้น

ในชุมชนชายแดนผู้คนสองฝั่งโขงข้ามไปมาพึ่งพาอาศัยกันสืบเนื่องมาตั้งแต่ในอดีต ความสัมพันธ์ที่ผูกไว้ด้วยสายใยของเครือญาติ ความรักที่ก่อให้เกิดการแต่งงานสร้างครอบครัวเครือญาติที่เส้นกั้นเขตแดนไม่อาจกีดกันแบ่งแยกความสัมพันธ์นี้ได้

ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติเป็นสายสัมพันธ์ที่นำไปสู่ความสัมพันธ์อื่นๆ ที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นพลังความสัมพันธ์ที่รัฐไม่ควรมองข้ามและควรใช้ให้เกิดประโยชน์ในการกำหนดนโยบายความสัมพันธ์ในชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

6.2.5 ผู้หญิงประสานความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน

จากการสังเกตการณ์ในพื้นที่พรมแดนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน ในบริเวณที่มีการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจำนวนมาก เช่น ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ที่จุดผ่านแดนถาวร ท่าเรือข้ามฟาก ตลาดอินโดจีน และในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดมีขึ้นในพื้นที่ เช่น งานประเพณีต่างๆ จะเห็นการปรากฏตัวของผู้หญิงที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จำนวนมากกว่าผู้ชาย และส่วนใหญ่จะเป็นฝ่ายดำเนินงาน ส่วนผู้หญิงลาวที่ข้ามไปมาส่วนใหญ่ก็มาด้วยกิจการค้าขาย งานบริการและภารกิจส่วนตัว

ในบริเวณจุดผ่านแดนถาวร ที่ท่าเรือข้ามฟากในแต่ละวันจะเห็นภาพของผู้หญิงไทยและลาวข้ามผ่านไปมาเริ่มตั้งแต่เรือเที่ยวแรกออกในเวลา 09.30 น. จนกระทั่งเที่ยวสุดท้ายเวลา 16.30 น. ผู้หญิงเหล่านี้ให้เหตุผลว่าการข้ามฝั่งโดยเรือข้ามฟากสะดวกกว่าการข้ามสะพาน และส่วนใหญ่เธอจะมีภารกิจในเมืองมุกดาหาร หรือในเมืองไกสอนพมวิหานเช่น ทำหนังสือเดินทางหรือต่ออายุหนังสือเดินทาง ข้ามมาหาญาติพี่น้อง ค้าขาย รับจ้าง และภารกิจเฉพาะโอกาส

ในเขตเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน จะมีผู้หญิงที่ประกอบอาชีพค้าขายและบริการในบริเวณชายแดนมาก ซึ่งมีทั้งผู้หญิงลาว ไทย และเวียดนาม

เมื่อนั่งเรือโดยสารข้ามฝั่งแม่น้ำโขง ไปลงที่ท่าเรือข้ามฟาก ณ จุดผ่านแดนของเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ผู้โดยสารที่ลงจากเรือส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงทั้งไทย ลาว เวียดนาม จีน และบางครั้งก็มีผู้หญิงชาวตะวันตกด้วย เมื่อก้าวเข้าไปในท่าเรือจะเห็น

ผู้หญิงลาวนั่งขายปี้หรือตั๋วเรือโดยสารอยู่ในท่าเรือ เดินออกมาจากท่าเรือสองฟากถนนมีร้านขายเสื้อผ้า กระเป๋าร้านอาหาร เจ้าของร้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง แม่ค้าขายอาหารชาวลาวและชาวไทยมีทั้งร้านที่ตั้งอยู่ข้างถนน และร้านที่เป็นรถเข็นขายก๋วยเตี๋ยว ข้าวแกง ส้มตำ ไก่ย่าง ขนม น้ำแข็ง สิ่งของเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด รวมทั้งหญิงสาวชาวเวียดนามหลายคนที่ถือตะกร้าหรือถังพลาสติก ใส่อุปกรณ์ทำเล็บ ขี่จักรยานหรือเดินมาด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม ร้องถามด้วยภาษาไทยเสียงกะท่อนกะแท่นไม่ค่อยชัดเจนว่า “ทำเล็บมะ...ทำเล็บมั๊ย...” ในขณะที่หญิงสาวชาวลาวหลายคนมารอรับ เพื่อนญาติพี่น้องที่ข้ามมาจากฝั่งไทย

นอกจากการข้ามฝั่งแม่น้ำไปมาหาสู่กัน ทำกิจการต่างๆ รวมทั้งภารกิจส่วนตัวแล้ว ในงานประเพณีสำคัญเช่น งานแข่งเรือวันออกพรรษา จะมีเรือประเภทสวยงามซึ่งผู้หญิงเป็นผู้พายเรือ มีทั้งเรือของผู้หญิงไทย ผู้หญิงลาว นับเป็นจุดที่น่าสนใจของผู้ชมและนักท่องเที่ยว ผู้หญิงที่มาแสดงในงานนี้จะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติสีสันสวยงาม และพยายามแสดงความเป็นชาติออกมาอย่างชัดเจน นอกจากการแต่งกายแล้วก็จะมีการฟ้อนรำ การร้องเพลง การละเล่นต่างๆ อันเป็นศิลปะประจำชาติ แต่ผู้หญิงทั้งสองชาติก็จะแสดงสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีการรับประทานอาหาร สนทนาพูดคุย และประกอบพิธีกรรมต่างๆ ด้วยกัน

การประสานสัมพันธ์ไมตรีต่อกันของผู้หญิงไทยและผู้หญิงลาวในงานแข่งเรือวันออกพรรษาจะเห็นได้ตั้งแต่เริ่มพิธีบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้องที่บริเวณศาลเจ้าแม่ฯ ซึ่งเป็นลานกว้างสำหรับทำพิธี หญิงไทยและหญิงลาวจะทำพิธีร่วมกัน หลังจากเสร็จพิธีก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน ในขณะรับประทานอาหารก็จะมีการพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน สังเกตได้จากใบหน้าที่สดชื่นและเสียงร้องเพลงที่แจ่มใส มีเครื่องขยายเสียงรวมทั้งคาราโอเกะให้ร้องเพลงในบริเวณศาลเจ้าแม่นั้นเมื่อได้เวลาอันสมควรตามกำหนดการก็จะพากันไปที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงแล้วลงเรือพายอย่างพร้อมเพรียงเสียงเพลงจากผู้หญิงที่พายเรือจะไพเราะดังไปทั่วลำน้ำโขงในบริเวณนั้น

ผู้หญิงไทยและลาวรับประทานอาหารร่วมกันในวันประเพณีแข่งเรือออกพรรษา ภายในบริเวณศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

เรือประเภทสวยงามของผู้หญิงไทยและลาวในงานแข่งเรือประเพณีออกพรรษา

ผู้หญิงที่อยู่ในพื้นที่พรมแดนแห่งนี้จะแสดงอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันตามวาระ เวลา และโอกาสรวมทั้งบริบทอื่นๆ ที่เอื้ออำนวยให้แสดงอัตลักษณ์ในลักษณะต่างๆ ที่มีผลต่อตนเองและสังคมการแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงบนพื้นที่ชายแดนเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเป็นส่วนสำคัญในสังคมที่อาจช่วยส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจการต่างๆ ได้ จึงควรให้ความสำคัญกับความรู้ ความคิดเห็น ความรู้สึก รวมทั้งความสัมพันธ์ในโอกาสต่างๆ กับผู้หญิงด้วย

การใช้กลไกต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน ท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มคนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการปะทะปฏิสัมพันธ์กันในหลายรูปแบบ การพยายามสร้างความสัมพันธ์ให้อยู่ร่วมกันได้จึงต้องใช้กลวิธีที่หลากหลายปรับเปลี่ยนไปตามบริบทแวดล้อมและกลุ่มผู้คนในพื้นที่เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันในการดำรงชีวิตบนชายแดนของรัฐชาติ

ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์ดังที่ สุเทพ สุนทรเภสัช (2548 : 81) กล่าวโดยสรุปไว้ว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แพร่หลายโดยทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าหมู่บ้าน คณะชน เผ่าพันธุ์ ตลอดจนชุมชนที่ครั้งหนึ่งเคยโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบขีดที่ต่างกันออกไป ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีตประเพณีของชนกลุ่มอื่น ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่างก็สูญเสียความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมของตนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่พยายามดำรงความเป็นอัตลักษณ์และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนไว้ โคเฮนได้ให้ความหมายของคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่เป็นทางการ ที่สมาชิกของกลุ่มมีความแตกต่างที่เด่นชัดจากสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มดังกล่าวมีสิ่งที่อาจเรียกรวมๆ ได้ว่าสถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกันและรวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันเขต โดยใช้ แนวคิดพื้นที่ชายแดน (Borderlands) แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) และแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) การวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการศึกษาภาคสนามเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูล และนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

การให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ของคนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเมืองไกสอนพมวิหาน มีการนิยามความหมายของพื้นที่อย่างหลากหลายในบริบทที่แตกต่างกัน ในความหมายต่อไปนี้

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขง ที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาล บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่จัดระเบียบความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์อันเป็นจารีตฮีตคองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข บนความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมที่ไม่มีเส้นเขตแดนมาขวางกั้น แม้แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นกั้นเขตแดนก็ตาม

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้า และการท่องเที่ยวที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นวงจรต่อเนื่องเชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน มีปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ การลักลอบขนส่งสินค้าข้ามแดน สินค้าหนีภาษี

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่คนอพยพ คนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐที่ต่อสู้ดิ้นรนรอคอยความหวังที่จะได้รับสิทธิ์เฉกเช่นมนุษย์ทั่วไปที่พึงมี

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ความสัมพันธ์ของเครือญาติที่ผูกพันกันมาเนิ่นนาน

กลไกลการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว คนในพื้นที่ชายแดน มีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

ศาสนาและความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยงานประเพณีตามฮีตคองที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีที่ยิ่งใหญ่และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไร้พรมแดนคือ ประเพณีออกพรรษา มีการแข่งเรือและวันเปิดพรมแดนสองฝั่งโขง งานบุญทอดกฐินเชื่อมความสัมพันธ์ พิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดิน

การเชื่อมความสัมพันธ์ด้วยการค้าและการท่องเที่ยว ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารและเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต พบว่า การนำแนวคิดพื้นที่ชายแดน (borderlands) ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายและเลื่อนไหลของวิถีชีวิตผู้คน ผนวกกับแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) มีพลังในการอธิบายการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนอย่างหลากหลายและเลื่อนไหลไปตามบริบทแวดล้อม ผูกโยงให้เห็นกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในบริบทของพื้นที่ชายแดนได้เป็นอย่างดี

จากหลักฐานเอกสารและเรื่องเล่าในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว แสดงให้เห็นจุดร่วมทางประวัติศาสตร์ว่า ผู้ก่อตั้งชุมชนทั้งสองฝั่งโขง มีที่มาจากกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันคือ เป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจาก บ้านหลวงโพนสิม มาตั้งเป็นบ้านเมืองมุกดาหารและสะหวันนะเขต

ในบริบทของประวัติศาสตร์ พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จึงเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาลทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมที่ไม่มีเส้นเขตแดนมาขวางกั้น แม้แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นเขตแดนก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา “พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์” ของศิริพร ทองคณารักษ์ (2551) ที่ศึกษากลุ่มคนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนมตรงกันข้ามกับแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ยังคงดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์ และการก่อตั้งชุมชนสองฝั่งโขงก่อนการเกิดรัฐชาติ ซึ่งเป็นการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นพัฒนาการของความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยในครั้งนี้ที่นอกจากการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์แล้วยังรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การเล่าเรื่อง การเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีกรรมที่อ้างอิงคำบอกเล่าของบรรพบุรุษสั่งสอนบอกต่อกันมารวมทั้งประสบการณ์ของผู้นำในพิธีกรรมและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนประกอบการนำเสนอข้อมูล

ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันมาจากประวัติศาสตร์ทำให้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนสองฝั่งโขงมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่ง ชาร์ล คายส์ (Charles Keyes) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของความเป็นท้องถิ่นนิยมของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า แม้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ

ไทยจะไม่ได้ปรากฏตัวในลักษณะที่มีเอกลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์การเมืองที่ชัดเจนจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้มีมรดกสืบทอดทางประวัติศาสตร์ร่วมกันที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของความเป็นท้องถิ่นนิยมของคนในภูมิภาคนี้ ผลจากการอพยพโยกย้ายและการปรับรับทางวัฒนธรรมทำให้ประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในทุกวันนี้มีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของคนลาวที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำโขง (ชาร์ลส์ คายส์. 2552 : 48)

คำอธิบายของนักมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก แม็ก เวเบอร์ (Max Weber) เช่น คลิฟฟอร์ด (Clifford Geertz) ให้คำอธิบายว่า พื้นฐานสำคัญของการสร้างความเหมือนและความต่างของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ มาจากแนวคิดเรื่องกำเนิดหรือต้นกำเนิดร่วม (shared descent) ที่คนในกลุ่มเชื่อว่าสืบทอด และปฏิบัติร่วมกันมาจนกลายเป็นที่มาและรากฐานของกลุ่ม (primodial attachment) ที่มาของกำเนิดร่วมอันเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าถึงที่มา การอพยพมาตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ ความทรงจำร่วมถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546 : 7)

คนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานจากคนกลุ่มเดียวกัน เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนสองฝั่งโขงที่มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติที่ผูกพันกันตลอดมา แสดงความสัมพันธ์และการต่อรองกับการขีดเส้นกั้นเขตแดนของรัฐชาติที่พยายามแบ่งแยกตัดความสัมพันธ์เครือญาติของพวกเขาที่จะข้ามไปมาหากันโดยไม่ต้องมีการกำหนดกรอบเกณฑ์ในความสัมพันธ์ ซึ่งเขาเหล่านั้นก็พยายามที่จะใช้กลวิธีต่างๆ บนบรรทัดฐานศาสนาความเชื่อและประเพณี ที่นำไปสู่การนิยามความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดนเพื่อผลประโยชน์และการดำรงชีวิตของผู้คนที่หลากหลาย

จากคำบอกเล่า พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในพื้นที่ชายแดน บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาทำให้สถานที่หลายแห่งอันเป็นที่ประดิษฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในพื้นที่ให้ความเคารพ และให้ความหมายสถานที่แห่งนั้นเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข ประพฤติปฏิบัติตามฮีตคองประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา เชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อถือร่วมกัน พลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำ ท่ามกลางบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์อันเป็นอุดมการณ์ร่วมของสังคม เพื่อยืนยันถึงสิทธิ์ในพื้นที่ที่เคยอยู่ในความคุ้มครองของบรรพบุรุษของเขาเหล่านั้น ก่อนที่พรมแดนรัฐชาติจะมาขีดกั้นความสัมพันธ์แยกเขาออกจากกัน ซึ่งเขาก็มีกรอบเกณฑ์แห่งประเพณีพิธีกรรมกำหนดแบบแผนชีวิตของเขาอยู่แล้ว เขาจึงน่าจะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยตัวของเขาเองได้ รัฐจึงควรฟังเสียงของเขาในการกำหนดนโยบายหรือระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ด้วย จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ รัตนา โตสกุล (2548 : 92) ที่ให้คำอธิบายว่าความเชื่อในสิ่งเหนือ

ธรรมชาติที่สะท้อนออกมาในรูปของจารีต ประเพณี และพิธีกรรมเป็นแหล่งที่มาของอำนาจที่สำคัญ เนื่องจากเข้าถึงจิตใจ อารมณ์ ศรัทธาและการยอมรับของผู้คน เป็นสิ่งที่ผูกติดอยู่ในโครงสร้างสังคม และเป็นการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการควบคุม และใช้อำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีผู้คนอาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชายแดนมากมาย ผู้คนเหล่านี้มีการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำขึ้นในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายที่หลากหลาย บนบรรทัดฐานความเชื่อ ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อผีเทวดา พิธีกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมตามประเพณีฮีตคองดั้งเดิม เป็นต้น

ถ้าพิจารณาหน้าที่ของพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขตตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยม จากปรากฏการณ์ต่างๆ ในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาจะทำหน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions) นั่นคือ การทำหน้าที่ผสานส่วนต่างๆ ของสังคม สร้างและให้ความชอบธรรมแก่ระบบโลกทัศน์พื้นฐาน ชักจูงให้การต่อสู้และอารมณ์ของคนในสังคมเข้ามาสอดคล้องสัมพันธ์กับศาสนา

ความสำคัญของพุทธศาสนาคือ เป็นศาสนาที่มีแนวคิดเป็นสากล สามารถดึงดูดความศรัทธาเชื่อถือของผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ให้เข้ามาอยู่ในกรอบวัฒนธรรมเดียวกันได้ ... ทำนองเดียวกับการที่ชนกลุ่มน้อยยอมรับนับถือพุทธศาสนา ทำให้วัดเข้ามาแทนที่บ้านของหัวหน้าหมู่บ้าน วัดจึงเป็นกลายศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย (Evans. 1999 : 13)

วัดในชุมชนชายแดนสองฝั่งโขงจึงเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้อยู่ร่วมกันได้แม้ต่างชาติเผ่าพันธุ์ ในพื้นที่ชายแดนจึงมีศาสนาสถานทางพุทธศาสนามาก ชุมชนทุกชุมชนจะมีวัดอย่างน้อยหนึ่งวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ และบางชุมชนจะมีวัดมากกว่าหนึ่งวัด รวมทั้งศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ ศาลบรรพบุรุษหรือศาลผีต่างๆ อีกด้วย แสดงให้เห็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2539 : 262) กล่าวว่า ศาสนาที่ผสมผสานกับความเชื่ออย่างอื่นจะเกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรมชาวบ้านที่อยู่ห่างจากเมืองทำให้ศาสนาหลักตามพระคัมภีร์มีลักษณะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเป็นศาสนาแบบชาวบ้าน(Popular religions)

ความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมส่วนที่ช่วยตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์มีความสบายใจและมีความมั่นคงทางจิตใจในภาวะที่ต้องเสี่ยงหรือมีความไม่

แน่ใจในชีวิต ระบบศาสนาจะต่างจากระบบอื่นๆ ในวัฒนธรรมตรงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมวางกรอบความคิด ให้คำอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพของคนในสังคม และวางแนวปฏิบัติทางจริยธรรมให้คนในสังคม (มัลลิกา มัสอูดีและชนิดาภา ยั่งยืน. 2551 : 13)

การจัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นเพื่อแสดงความเคารพสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนในชุมชนกระทำสืบเนื่องต่อกันมาเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเป็นผู้นำในพิธีกรรมเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองให้สงบสุข โดยให้ผู้คนทั้งหลายประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควร ไม่ประพฤติผิดระเบียบกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองและสังคม เน้นย้ำให้เห็นว่าคนในชุมชนมีการจัดการปกครองตนเองโดยมีจารีตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเนิ่นนานบนความสัมพันธ์ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นกลไกการสร้างความสัมพันธ์ที่สำคัญของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงที่ข้ามไปมาหาสู่กันตามปกติที่เคยปฏิบัติแม่น้ำโขงจึงไม่ใช่เส้นกั้นเขตแดนสำหรับพวกเขา

นอกจากนี้การจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบนพื้นที่ชายแดนก็เพื่อปกป้องผลประโยชน์ด้านการค้าและการท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วยอำนาจบนความซับซ้อนของผลประโยชน์ ความขัดแย้ง การค้านอกระบบ สินค้าหนีภาษี สิ่งเสพติด การลักลอบข้ามแดน ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ ภายใต้การช่วยเหลือเกื้อกูลบนผลประโยชน์ร่วมกัน บนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่โยงใยในระบบอุปถัมภ์ ที่ก่อให้เกิดปัญหา การลักลอบข้ามแดน คนไร้รัฐขึ้นในพื้นที่ชายแดนที่รัฐขีดกั้นชุมชนที่เคยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาตั้งแต่โบราณกาล

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งชาวลาวและชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ จำนวนหลายครอบครัว บางคนเข้ามาแต่งงานกับคนไทย ลูกที่เกิดมาก็จะได้สัญชาติไทย แต่พ่อหรือแม่ก็ยังเป็นคนลาวซึ่งต้องไปต่ออายุหนังสือผ่านแดนตามกำหนดเวลา มีบางส่วนที่อพยพเข้ามาตั้งครอบครัวอยู่โดยไม่ได้แจ้งทางการ กลายเป็นคนไร้สัญชาติไร้รัฐ ที่ต้องหลบซ่อนเจ้าหน้าที่รัฐอยู่ตลอดเวลา ลูกหลานที่เกิดมาก็เป็นคนไร้สัญชาติ เมื่อเข้าโรงเรียนก็ไม่มีหลักฐานใดๆ ไม่สามารถประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งได้ ซึ่งเป็นปัญหามาก

กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคล คนไร้รัฐ ซึ่งกระทบต่อสถานภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากปล่อยทิ้งไว้อาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมในระยะยาว โดยเฉพาะบุตรหลานที่เกิดขึ้นในภายหลัง เช่นครอบครัวของยายมี ผู้อพยพคนลาวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยร่วมสามสิบปีมาแล้ว มีลูกหลานหลายคน ที่กลายเป็นคนไร้สัญชาติ ไร้รัฐ ด้วยความไม่รู้ ความยากจน ความกลัว ทำให้ต้องมีวิถีชีวิตที่อยู่อย่างลำบาก หลบซ่อนอยู่บนพื้นที่ชายแดนอย่างไร้ตัวตน

รัฐจึงควรให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานและให้การศึกษาแก่เขา เพื่อเขาเหล่านั้นจะได้มีความรู้ความเข้าใจสามารถกำหนดสถานภาพของตนเองและปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้องตามสถานภาพที่ควรจะเป็น

นอกจากนี้การจัดงานประเพณี-พิธีกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนาก็นับเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ที่หลากหลายชาติพันธุ์ส่วนใหญ่คือ ชาวไทย ลาวและเวียดนาม ให้เกิดความสามัคคีมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน โดยอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์

อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมประเพณี-พิธีกรรมต่างๆ บนพื้นที่ชายแดนผู้ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานเข้าร่วมงานส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้นการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องจึงควรคำนึงถึงเสียงและข้อเสนอแนะของผู้หญิงซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ในสังคมด้วย

ผลของการวิจัยแสดงความหมายของพื้นที่ชายแดนที่ไม่อาจให้คำนิยามที่แน่ชัดลงไปได้ การนิยามความหมายของพื้นที่ชายแดนขึ้นอยู่กับบริบทที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลายุคสมัย ความเชื่อ อำนาจ ผลประโยชน์ การปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมซึ่งเขาเหล่านั้นมีกลไกการสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลาย สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เส้นกั้นเขตแดนจึงอาจเด่นชัด พร่าเลือน หรือลบหายไป ขยับปรับเปลี่ยนขาดหายไม่คงที่ดังเส้นที่ขีดไว้ในแผนที่

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว กรณีศึกษาจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต ในประเด็นการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว โดยให้ความสำคัญกับเสียงของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน เห็นควรนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

1. จากปรากฏการณ์ในพื้นที่ชายแดนเขตชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมือง ไกสอนพมวิหานพบว่า ประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ประเพณีพิธีกรรม กิจกรรมต่างๆ ของผู้คนในชุมชนที่อธิบายถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แสดงให้เห็นถึง สำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองฝั่งแม่น้ำโขงที่มีมาตั้งแต่อดีตกาลที่ยังไม่มีการขีดกั้นเขตแดน แม้ในปัจจุบันมีเส้นเขตแดนแบ่งกั้นแต่ความสัมพันธ์ของเขาเหล่านั้นก็ยังคงดำรงอยู่ เขามีระบบการจัดระเบียบสังคมบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิม และหลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมตามจารีตประเพณี พิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา รัฐบาลควรจัดทำคู่มือข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน ซึ่งควรเข้าใจวิถีชีวิต

ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ จารีตประเพณีของชุมชน ตลอดจนการจัดการปกครองตนเองในระดับชุมชน

2. เนื่องด้วยเมืองมุกดาหารถูกกำหนดให้เป็นประตูสู่อินโดจีนตามแผนการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน เป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย ส่วนแขวงสะหวันนะเขตเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นอันดับสองรองจากนครหลวงเวียงจันทน์สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าของภูมิภาคแล้ว มุกดาหาร และสะหวันนะเขต ยังมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม การเมือง การศึกษาและอื่นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนที่ข้ามเส้นเขตแดนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ด้านการค้าและการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย จึงเห็นควรที่รัฐควรพิจารณากำหนด หรือปรับปรุงนโยบายด้านการค้าและการท่องเที่ยวดังนี้

- รัฐควรปรับปรุงกฎระเบียบการจัดเก็บภาษีสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น โดยมีการผ่อนปรนยกเว้นภาษีหรือเก็บภาษีน้อยลง

- รัฐควรกำหนดนโยบายสนับสนุนสินค้าท้องถิ่นชายแดนสองฝั่งโขงที่หลากหลาย โดยจัดร้านค้าสำหรับสินค้าท้องถิ่นปลอดภาษีในตลาดชายแดน เช่นตลาดอินโดจีน เป็นต้น

- การเสนอข่าวสารของรัฐ ควรให้การส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อการท่องเที่ยวเมืองชายแดน เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งในด้านการค้าและการท่องเที่ยว

3. ในพื้นที่ชายแดนชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร มีผู้อพยพชาวลาวแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมาย คนไร้รัฐ ฯลฯ อาศัยอยู่ในชุมชนจำนวนหนึ่ง ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ รัฐควรปรับแก้ไขกฎระเบียบสำหรับกลุ่มคนอพยพ ไม่มีสัญชาติ คนไร้รัฐ แรงงานผิดกฎหมาย ในพื้นที่ชายแดน ให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานสิทธิมนุษยชน จากการสำรวจอย่างจริงจังและปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม รวมทั้งให้คำแนะนำแนวทางที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และในขณะที่ยังไม่สามารถตัดสินสถานภาพของพวกเขาได้ หรือยังไม่สามารถดำเนินการตามกฎหมายได้ ควรให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเช่น ที่อยู่อาศัย ให้การศึกษา ฝึกอาชีพ สร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพในทางที่ถูกที่ควร เมื่อเขามีความรู้ความเข้าใจจึงดำเนินการตามสถานภาพที่ควรจะเป็นต่อไป

4. กิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติมีการจัดติดต่อกันอย่างต่อเนื่องตามประเพณี รวมทั้งกิจกรรมใหม่ๆ ที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เสริมสร้างความสัมพันธ์ บนพื้นฐานของจารีตฮีตคองดั้งเดิมและความเชื่อใน

หลักธรรมทางพุทธศาสนา รัฐจึงควรส่งเสริมการจัดกิจกรรม งานประเพณี พิธีกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระดับประเทศให้มากขึ้น โดยประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับชุมชน ให้คนในชุมชนสองฝั่งโขงได้มีกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานความเชื่อและศาสนา และจัดทำเอกสารบันทึกเรื่องเล่า ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมไว้ให้อนุชนได้ศึกษาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมและสืบสานความสัมพันธ์ภายในประเทศและระหว่างประเทศให้มั่นคงอันเป็นผลดีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สืบไป

งานวิจัยครั้งนี้พยายามรวบรวมเสียงของผู้คนในชุมชนที่ไม่อาจเข้าถึงการนำเสนอนโยบายในระดับภาครัฐได้ หากการนำเสนอนโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ได้รับฟังเสียง เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อาจเป็นแนวทางพื้นฐานของการสร้างความสมานฉันท์ของคนในชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาและการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาที่มุ่งศึกษาในชุมชนชายแดนโดยพยายามรวบรวมความคิดเห็นของคนในชุมชนจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูลมาก การจำกัดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพียงระยะเวลาหนึ่งจึงไม่อาจได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนหรือสมบูรณ์ได้ การใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงควรกำหนดอย่างน้อยหนึ่งปี เพื่อให้มองเห็นปรากฏการณ์ได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะกิจกรรมหรือปฏิบัติการณ์ต่างๆ ของชุมชนส่วนใหญ่จะกำหนดขึ้นแต่ละเดือนในวงรอบหนึ่งปีตามประเพณี ซึ่งจะทำให้เห็นการปะทะปฏิสัมพันธ์ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ ตลอดจนการปรับตัวของผู้คนให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลอันจะนำไปสู่แนวทางการกำหนดนโยบาย การพัฒนาสังคมประเทศชาติ รวมทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการได้ต่อไป

2. จากปรากฏการณ์ที่พบในพื้นที่ชายแดนชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร นับเป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งการค้าและการท่องเที่ยว มีผู้คนให้ความสนใจมาก ทั้งการลงทุนในกิจการค้าและการท่องเที่ยว การขาดแคลนแรงงานประกอบการและแรงงานบริการเป็นปัญหามาก เพราะคนส่วนหนึ่งในพื้นที่มุ่งเข้าทำงานในกรุงเทพฯ และเมืองอุตสาหกรรมอื่นๆ แรงงานต่างด้าวส่วนหนึ่งที่ข้ามแดนมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงเข้ามาทำงานในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะข้ามแดนมาอย่างผิดกฎหมาย เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนโดยอาศัยความสัมพันธ์และวิธีการในรูปแบบต่างๆ ส่วนหนึ่งภายในชุมชนก็มีวิธีการจัดการกับแรงงานต่างด้าวเหล่านี้ แต่ก็ยังมีปัญหาการขัดต่อระเบียบของรัฐ การเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย และความไม่เข้าใจในวิถีปฏิบัติของแรงงานเหล่านี้ส่งผลกระทบเกี่ยวโยงกับผู้คนและสังคมในชุมชน และอาจก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมประเทศชาติและความสัมพันธ์ระหว่างชาติต่อไปได้ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวที่

ผิดกฎหมายในประเด็นต่างๆ เช่น รูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าว ระบบการจัดการแรงงานต่างด้าวของชุมชน การสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายแรงงานข้ามชาติ ฯลฯ

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิงภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

เกรียงศักดิ์ ภูศรีโสม. **การวิเคราะห์ผลประโยชน์ที่คาดว่าประเทศไทยจะได้รับจากการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงไทย-ลาว แห่งที่ 2.** รายงานการศึกษาอิสระปริญญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.

ขจิต จิตตเสวี. "อาณาบริเวณชายแดนไทยในศตวรรษที่ 21 : ปัญหาและบริบทใหม่ของนโยบายต่างประเทศต่อเพื่อนบ้าน" **รัฐศาสตร์สาร.** ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2552)

จักรกริช สังขมณี. "ชายแดนศึกษากับมานุษยวิทยาการค้าข้ามพรมแดน : บทสำรวจสถานภาพขอบเขตและการข้ามเส้นแดนของความรู้" **ในเอกสารประกอบคำบรรยายการประชุมเรื่อง**

การข้ามพรมแดนความรู้ศาสตร์ในการศึกษาสังคมไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. วันที่ 5-6 มกราคม 2550.

จารุวรรณ ขำเพชร และคณะ. **วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว.** อุบลราชธานี : สำนักวิจัยท้องถิ่น, 2546. (เอกสารอัดสำเนา)

จุพิศพงศ์ จุฬารัตน์. "คนไร้รัฐ : ประชากรชั้นสามในโลกไร้พรมแดน" **กรุงเทพธุรกิจ.** ฉบับวันอังคารที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550.

ชัยรัตน์ เจริญสินโอพาร. **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2542.

ชาร์ลส์ เอฟ คายส์. **แนวคิดท้องถิ่นอีสานนิยมในประเทศไทย.** แปลโดย รัตนา โตสกุล. อุบลราชธานี : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.

ชำนาญ พินศรี. **แนวทางการพัฒนาชุมชนชายแดนเมืองมุกดาหารเพื่อรองรับผลจากสะพานมิตรภาพ** วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฐิรวุฒิ เสนาคำ. "ไทยพลัดถิ่นในและจากมณฑลตะนาวศรีกับปัญหารัฐ-ชาติ" **รัฐจากมุมมองของชีวิตประจำวัน.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551.

ดวงจำปา (นามแฝง). **มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง.** กรุงเทพฯ : แสงปัญญาเลิศ, 2542.

เดชา ตั้งสีฟ้า. "อ่าน คู่มือราชการ เขียนพื้นที่วัฒนธรรม : วาทกรรมวัฒนธรรมของรัฐไทยกับพื้นที่ในระหว่างไทย-มาเลเซีย" **แผ่นดินจินตนาการ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เทศบาลเมืองมุกดาหาร. **ที่ระลึกวันประดิษฐานและเปิดอาคารหอเจ้าแม่สองนางพี่น้อง.** มุกดาหาร : เทศบาลเมืองมุกดาหาร, 2546.

ธรรมศักดิ์ พึ่งตนเพียร. **มุกแม่น้ำโขง.** กรุงเทพฯ : ยูโรปาเพรส, 2546.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. "พื้นที่ พิธีกรรม ศิลปะ" **มติชนสุดสัปดาห์.** ปีที่ 28 ฉบับที่ 1450, 30 พฤษภาคม - มิถุนายน 2551.

นิยพรรณ วรรณศิริ. **มานุษยวิทยา สังคมและวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : ธนาเพรส, 2550.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. "ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่และความเป็นชาติ" ใน **สังคมศาสตร์.** เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2545.

----------. **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นคนชายขอบ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลน พริ้นติ้ง , 2546.

ปิ่นแก้ว อุ่นแก้ว. **คนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในรัฐไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2550.

มัลลิกา มัสอูดี และชนิดาภา ยั่งยืน. "ประเด็นการศึกษาด้านความเชื่อปรัชญาและศาสนา" **สัมมนาไทยคดีศึกษา.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2551.

ยศ สันตสมบัติ. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน), 2551.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ. **รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน), 2551.

รัตนา โตสกุล. **มโนทัศน์เรื่องอำนาจ.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2548.

ศรีศักร วัลลิโภดม. "ภูเขาศักดิ์สิทธิ์กับความเป็นสากล" **เมืองโบราณ.** 25(3) กรกฎาคม – กันยายน : 9-22.

ศิริพร ทองคณารักษ์. **พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.

ศุภมิตร ปิติพัฒน์. "ความเข้าใจเกี่ยวกับพรมแดน เขตแดนและชายแดนจากมุมมองด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ" **ในเอกสารประกอบการสัมมนา ภูมิรัฐศาสตร์กับความมั่นคงชายแดนไทย.** กรุงเทพฯ , 2551.

สร้อยมาศ รุ่งมณี. "มุมมองบ้านสามย่าน ว่าด้วยเรื่องรัฐ ชาติ และคนไร้รัฐ" **กรุงเทพธุรกิจ.** ฉบับประจำวันพฤหัสบดีที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2551.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมุกดาหาร. **สองทศวรรษจังหวัดมุกดาหาร.** มุกดาหาร, 2545.

สิลา วีระวงส์. สมหมาย เปรมจิตต์ แปล. **ประวัติศาสตร์ลาว.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2539.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **พลังลาว ชาวอีสานมาจากไหน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543.

---------- . **มุกดาหาร เมืองมุกแม่น้ำโขง.** กรุงเทพฯ : พิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง, 2538.

สุชาดา ทวีสิทธิ์. "ลุ่มน้ำโขงศึกษา สายน้ำ ผู้คน ชายแดน วัฒนธรรม การค้า การเมือง" **วารสารศิลปศาสตร์.** มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ มกราคม 2552.

สุทธิรัตน์ ชาลาธราวัฒน์. "มุกดาหารศูนย์กระจายสินค้าชายแดนไทย-ลาว". **วารสารเศรษฐกิจอุตสาหกรรม**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 9 เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2550.

สุเทพ สุนทรเภสัช. **ชาติพันธุ์สัมพันธ์.** กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, 2548.

สุธาริน คูณผล. "เรื่องของชีวิตประจำวัน" **รัฐศาสตร์สาร.** ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม-สิงหาคม 2550.

สุภางค์ จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

โสภารัตน์ จารุสมบัติและคณะ. **การศึกษาเพื่อเตรียมวางระบบการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติตามยุทธศาสตร์การเปิดประตูสู่อินโดจีน-เมืองการค้าและท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2549.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาตร์.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. และคณะ. **การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา.** ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

----------. "ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" **ระบบอุปถัมภ์.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

----------. **วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์ 2551.

อนินทร์ พุฒิโชติ. **ความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจลาวภายใต้จินตนาการใหม่.** ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง, 2547.

อมรา พงศาพิชญ์. **พุทธศาสนาชาวบ้าน ความเชื่อ และศาสนาในสังคมไทย.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ. "คติความเชื่อของชาวอีสาน" **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536.

อุทิศ เมืองแวง. **การค้าตามแนวชายแดนไทย-ลาว : ศึกษากรณีจังหวัดมุกดาหาร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2533.

เอกสารอ้างอิงภาษาลาว

คำ จำปาแก้วมณี. **ประวัติพระธาตุเจดีย์-วัดสำคัญ และพระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก.** เวียงจันทน์ : กระทรวงธรรมการ, 1974.

คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต. **เอกสารกองประชุมใหญ่ครั้งที่ 6 พรรคประชาชนปฏิวัติลาว.** สะหวันนะเขต : คณะประจำพรรคแขวงสะหวันนะเขต, 2005.

สิลา วีระวงส์. **พงศาวดารลาวแต่โบราณถึง 1946.** นครหลวงเวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ, 2001.

เอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

De Certeau, Michel. (1988) **The Practice of Everyday Life.** Trans. By Steven F.Rendall. Berkeley : University of California Press.

Lionnet, Francoise and shin, Shu-mei, eds. (2005). **Minor Transnationalism.** London : Duke University Press.

Scott, James. (1985) **Weapons of the Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance**. New Heaven and London : Yale University Press.

Walker, Anddrew. **The Legend of the Gloden Boat : Regulation Transport and Trade in North-Western Laos.** A Thesis Submitted for the Degree of Philosophy of The Australian Nation University, 1997.

Weber, Max. (1958). **The Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism**. Transl. T Parsons. New York : Scribner's Son.

Wilson, M. Thomas and Donnan, Hastings. (eds.) **Border Identities Nation and State At Internation Forntiers.** UK : Cambridge, 1998.

Winichakul, Thongchai. **Siam Mapped : A History of the Geo-body of a Nation.** Chiang Mai : Silkwoem Books, 1998.